

LIETUVOS SPORTO UNIVERSITETAS

Aušra Lisinskiėnė

**TĖVŲ IR PAAUGLIŲ UGDOMOJI SĄVEIKA
SPORTINĖJE VEIKLOJE**

Daktaro disertacija

Socialiniai mokslai, edukologija (07S)

Kaunas 2016

Daktaro disertacija parengta 2011–2016 metais Lietuvos sporto universiteto Sveikatos, fizinio ir socialinio ugdymo katedroje pagal Lietuvos edukologijos universiteto, Kauno technologijos universiteto, Lietuvos sporto universiteto, Šiaulių universiteto jungtinės doktorantūros reglamentą.

Mokslinis vadovas

prof. dr. Saulius ŠUKYS

(Lietuvos sporto universitetas, socialiniai mokslai, edukologija – 07S)

© Aušra Lisinskiėnė, 2016

TURINYS

PAGRINDINĖS DARBE VARTOJAMOS SĄVOKOS	5
SANTRUMPOS	7
ĮVADAS	8
1. TĖVŲ IR PAAUGLIŲ UGDOMOSIOS SĄVEIKOS	
SPORTINĖJE VEIKLOJE TEORINIS PAGRINDIMAS	15
1.1. Ugdomosios sąveikos samprata	16
1.2. Sportinės veiklos edukacinis vaidmuo	18
1.3. Ankstyvieji tarpasmeniniai santykiai: prierašumo svarba.....	20
1.4. Tėvų ir vaikų santykiai paauglystės laikotarpiu	24
1.5. Tėvų dalyvavimo vaikų sportinėje veikloje vaidmuo	28
1.6. Vaikų dalyvavimo sportinėje veikloje poveikis tėvams	32
1.7. Tėvų ir vaikų ugdomosios sąveikos efektyvumą įgalinančios prielaidos	34
1.8. Tėvų ir vaikų ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje teorinis modelis	42
2. TYRIMO METODIKA	46
2.1. Kiekybinis tyrimas	48
2.1.1. Tyrimo dalyviai	48
2.1.2. Tyrimo metodai	51
2.1.3. Tyrimo eiga	53
2.1.4. Statistinė analizė	53
2.2. Kokybinis tyrimas	54
2.2.1. Tyrimo dalyvių pasirinkimas.....	54
2.2.2. Tyrimo metodo ir duomenų analizės būdo pasirinkimas.....	56
2.2.3. Tyrimo eiga	57
2.2.4. Tyrimo duomenų analizė	59
2.2.5. Etiniai tyrimo aspektai.....	62
2.2.6. Tyrimo kokybės užtikrinimas	63
3. TYRIMO REZULTATAI	65
3.1. Paauglių anketinės apklausos rezultatai	65
3.1.1. Paauglių prierašumo su tėvais rezultatai	65

3.1.2. Paauglių prieraišumo su tėvais ir bendraamžiais rezultatai lyties ir amžiaus aspektu.....	66
3.1.3. Paauglių prieraišumo su tėvais ir bendraamžiais rezultatai pagal sportavimą.....	67
3.1.4. Paauglių prieraišumo ir socialinių bei demografinių rodiklių tarpusavio ryšiai.....	69
3.1.5. Paauglių prieraišumą su tėvais prognozuojantys veiksniai: regresinės analizės rezultatai	70
3.1.6. Diskusija	72
3.2. Tėvų įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą patyrimo fenomenas	75
3.2.1. Tėvų suvokiama sporto vertė	75
3.2.2. Tėvų pažintis su vaiko sportiniu gyvenimu	81
3.2.3. Tėvų įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą raiška	91
3.2.4. Diskusija	121
3.3. Paauglių dalyvavimo sportinėje veikloje ir santykio su tėvais patirtys ...	130
3.3.1. Paauglių prieraišumas sportui	130
3.3.2. Tėvų įsitraukimas vaikų akimis	148
3.3.3. Paauglių mintys tėvams	163
3.3.4. Diskusija	166
4. TYRIMO REZULTATŲ APTARIMAS	171
IŠVADOS	186
REKOMENDACIJOS	188
DISERTACIJOS TEMA PUBLIKUOTI STRAIPSNIAI	190
LITERATŪRA	192
PRIEDAI	212

PAGRINDINĖS DARBE VARTOJAMOS SĄVOKOS

Prierašumas – ankstyvieji tarpasmeniniai vaiko santykiai su artimiausiais žmonėmis (dažniausiai tėvais), lemiantys vaiko tolesnę vystymosi raidą (Bowlby, 1973). Tai tarp dviejų individų egzistuojantis ryšys, kuris gali būti tiek sąmoningas, tiek pasąmoninis (Furman, Wehner, 1997).

Tėvystės prierašumas – tai ryšys tarp tėvų arba globėjų ir vaiko. Tėvystės prierašumas išvystomas artumu ir saugumu, kurį suteikia tėvai arba globėjai ir yra patiriamas vaiko (Nickerson, Nagle, 2005). Tėvystės prierašumas išreiškiamas skirtingais pasitikėjimo, bendravimo ir atitolimo lygmenimis (Armsden, Greenberg, 1987).

Bendraamžių prierašumas – tai ryšys, egzistuojantis tarp individų, esančių vienodame santykių lygmenyje. Prierašumas tarp bendraamžių atsiranda jiems artimai bendraujant ir skiriant šiam bendravimui laiko (Nickerson, Nagle, 2005). Prierašumas tarp bendraamžių išreiškiamas skirtingais pasitikėjimo, bendravimo ir atitolimo lygmenimis (Armsden, Greenberg, 1987).

Paauglystė – tai augimo, brendimo laikas, perėjimas iš vaikystės nebrandos į suaugusiojo brandą ir pasiruošimas ateičiai (Larson et al., 2009; Schlegel, 2009). Tai pereinamasis tarpsnis: biologine, psichologine, socialine ir ekonomine prasme (Steinberg, 2014).

Sportas – socialinis reiškinys, neatsiejama visuomeninės kultūros dalis – rengimosi varžyboms ir dalyvavimo jose sistema siekiant geriausių sportinių rezultatų; nuoseklus ir nuolatinis fizinių ir dvasinių žmogaus galių plėtojimas varžymosi, lenktyniavimo būdu (greičiau, toliau, aukščiau, gražiau, geriau, kilniau) ir taip išugdytų jėgų, gebėjimų rodymas individualiose ir komandinėse varžybose (*Sporto terminų žodynas*, 2002).

Sportavimas – įvairių fizinių pratimų darymas ir žaidimų žaidimas, turint tikslą stiprinti sveikatą ir darbingumą, patirti asmeninę arba kolektyvinę sėkmę, sužadinti optimistinę nuotaiką; reguliarus mankštiniavimas siekiant gerų sportinių rezultatų (*Sporto terminų žodynas*, 2002).

Sportinė veikla – daugialypė aktyvi judėjimo veikla, kurios tikslas ugdyti, nuolat tobulinti žmogaus fizines ir psichines galias, atitinkančias visuomenės tikslus ir poreikius; sportininko dalyvavimas sportinio rengimo vyksme ir varžybose (*Sporto terminų žodynas*, 2002).

Sąveika – tai begalinė prižasčių ir padarinių grandis, nepertraukiamas

vientisas procesas, kuriame kūnai ir reiškiniai glaudžiai tarpusavyje susiję, vienas kitą lemia ir veikia (Žemaitis, 1982).

Ugdomoji sąveika – abipusis vienas kitą lemiančių objektų veikimas, t. y. vienas kito veikimas derinant veiksmus. Šis veikimas būna dvejopas: 1) informacinis (objektai vienas kitam siunčia žodinius ar nežodinius signalus) – psichologinė sąveika; 2) praktinis (objektai nukreipia veiklą vienas į kitą, vienas kitą moko, auklėja, padeda vienas kitam dirbti, bendradarbiauja derindami veiksmus) – pedagoginė sąveika. Psichologinę sąveiką lemia praktinė sąveika (Jovaiša, 2007).

Patyrimas – psichinis procesas, pasaulio ir savęs pažinimo būdas, kylantis ne iš samprotaujančio mąstymo, o iš betarpiško bet kurio sąmonėje išskylančio objekto (vidinio ar išorinio) suvokimo. Patyrimui būdingas visiškas akivaizdumas: suvokimas, nusakantis tiesioginį žmogaus buvimą, išgyvenamą „čia ir dabar“ (Mickūnas, Steward, 1994; Halder, 2002; Jackūnas, 2008).

Patirtis – patyrimo rezultatas (Halder, 2002).

SANTRUMPOS

df (angl. *degrees of freedom*) – laisvės laipsnių skaičius;

n – tiriamųjų skaičius;

p – reikšmingumo lygmuo;

proc. – procentai;

SP – standartinė paklaida;

t – Stjudento *t* reikšmė;

V – vidutinis balas;

χ^2 (angl. *chi-squared*) – *chi* kvadrato kriterijus.

IVADAS

Temos aktualumas. Pastaraisiais dešimtmečiais sparčiai auga susirūpinimas dabartinio jaunimo ateities perspektyvomis. Didžiausios jaunimo problemos siejamos su masiškai plintančiu destruktiviu, netinkamu elgesiu: auga nusikalstamumas, agresija, patyčios, narkotinių medžiagų vartojimas (Holt, Jones, 2008; Strachan et al., 2011). Šios problemos atsiranda dėl kintančių socialinių veiksnių: abu tėvai dirba, šeimoje yra tik vienas iš tėvų, vaikai vis daugiau laiko namuose praleidžia be priežiūros (Fraser-Thomas et al., 2005). Sėkmingą asmenybės vystymąsi veikia daug aplinkos veiksnių: šeima, mokykla, teigiami autoritetai, kryptingai ir tikslingai pasirinktas savirealizacijos būdas bei laisvalaikio veikla. Teigiamam vaiko asmenybės vystymuisi ypač akcentuotinas šeimos vaidmuo (Vierimaa et al., 2012). Artimi vaikų santykiai su tėvais užtikrina ilgalaikį saugumo jausmą ir pasitikėjimą (Carr, 2014). Prieraišūs tėvų ir vaikų santykiai turi įtakos formuojantis artimiems ryšiams su kitais žmonėmis (Holt, Knight, 2014; Steinberg, 2014). Prieraišumo reikšmė išryškėja paauglystėje, kai vyksta psichologiniai ir socialiniai perėjimo iš vaikystės į suaugstę pokyčiai (Nawaz, 2011). Ankstyvieji vaikų ir tėvų santykiai šiuo laikotarpiu vaidina itin svarbų vaidmenį. Paauglystės laikotarpiu, kai prierašumas ir santykiai su tėvais kinta, jaunuoliai tampa vis labiau nepriklausomi nuo tėvų. Tėvų ir vaikų prierašumas silpnėja, nes jaunuoliai susiduria su naujais iššūkiais: siekia nepriklausomybės ir savarankiškumo, kuria autonominį tapatumą. Mokslininkai pastebi, kad saugaus prierašumo šeimai būseną padeda paaugliams jausti saugesnį emocinį pagrindą, į kurį visada gali remtis. Išsiugdytas pasitikėjimas savo jėgomis ir prierašūs santykiai padeda paaugliams kurti ir palaikyti ryšius su bendraamžiais (Nawaz, Gilani, 2011). Paaugliai didžiąją laiko dalį praleidžia be tėvų, tad jų asmenybės vystymuisi didelę įtaką daro ne tik tėvai, bet ir bendraamžiai (Arnon et al., 2008). Paaugliams svarbu užmegzti arba sustiprinti esamus ryšius su draugais (Nawaz, 2011). Su bendraamžiais leidžiamas laikas paaugliams suteikia galimybę kurti ir palaikyti socialinius ryšius už šeimos ribų, būti nepriklausomiems nuo tėvų, vystyti savo būsimą suaugusio asmens tapatumą, išreikšti savo poreikius, kurti savo kultūrą bendraamžių grupėje (Arnon et al., 2008). Paauglių bendravimas ir su bendraamžiais leidžiamas laikas nėra vien smagus laisvalaikio užsiėmimas – tai svarbi socializacijos proceso dalis (Arnon et al., 2008). Kryptinga teigiama laisvalaikio veikla teigiamai veikia paauglių vystymąsi: užkerta kelią rizikingo elgesio apraiškoms, turinčioms neigiamų pasekmių ateityje; užtikrina geresnius

pasiekimus mokykloje; įtraukia į visuomenines veiklas ir padeda siekti karjeros suaugus (Fredricks, Eccles, 2010). Kalbant apie laisvalaikio veiklas, paminėtinas paauglių dalyvavimas sportinėje veikloje – tyrimai rodo, kad sportinė veikla yra viena populiariausių paauglių popamokinės veiklos formų (Šukys, 2008; Tomik et al., 2012).

Tėvų misija yra nukreipti vaiką į veiklą, kurioje nuolat dalyvaudami vaikai ugdo pasitikėjimą savimi, gebėjimą spręsti kylančias problemas, siekti tikslo, skiepijamos vertybės (Warner et al., 2015). Tokios kryptingai organizuotos veiklos nauda vaikui yra pakankamai iširtas reiškinys (Strachan et al., 2011; Vierimaa et al., 2012). Viena iš teigiamai vaiko raidą veikiančių socialinių veiklų yra sportas – patraukli, gerą įvaizdį turinti veikla, galinti paskatinti pozityvius socialinius pokyčius. Dalyvavimas sportinėje veikloje suteikia vaikams galimybę kokybiškiau praleisti laisvalaikį, vaikai tampa disciplinuočiau, visapusiškai aktyvesni (Rottensteiner et al., 2013). Nors organizuota jaunimo sportinė veikla užtikrina užimtumą milijonams vaikų, sociologiniai tyrimai rodo, jog dalyvaujančių sportinėje veikloje vaikų nuolat mažėja, o neigiamas jų požiūris į sportavimą, susvetimėjimas, nedalyvavimas tokioje veikloje yra svarbi ir didėjanti problema (Smoll et al., 2011).

Daugelis mokslininkų pripažįsta, kad tėvų įtaka vaikų sportinėje veikloje yra didžiausia (Lavoi, Stellino, 2008; Dorsch et al., 2009; Sapieja et al., 2011; Nunomura, Oliveira, 2013; Holt, Knight, 2014; Knight, Holt 2014; Dorsch, Smith, 2016), kad sportas vaikams tampa procesu, kuriame lemiamą vaidmenį vaidina tėvai (Sanchez-Miguel et al., 2013). Iš pradžių teikdamas vaikams džiaugsmą mažais pasiekimais, ilgainiui sportas jiems tampa motyvuojančiu veiksmu, įdomia ir prasminga veikla, vėliau peraugančia į gyvenimo būdą (Wells et al., 2005; Perrotta, Pannelli, 2014; Prichard, Deutsch, 2015; McMillan et al., 2016), perduodamą vaikų vaikams, t. y. ateinančioms kartoms.

Norint įtraukti vaikus į sportinę veiklą nuo ankstyvo amžiaus ir siekiant pažangos atskleidžiant jų galimybes, būtina kurti gerą aplinką pirmaisiais vaiko gyvenimo metais. Tėvai šiame procese vaidina labai svarbų vaidmenį (Sanchez-Miguel et al., 2013; Dorsch et al., 2015; Legg et al., 2015; Dorsch, Smith, 2016). Vaiko sėkmė sportinėje veikloje gali būti laikoma ir jų tėvų nuopelnu (Bailey et al., 2013). Jie gali modeliuoti vaikų elgesį ir pakreipti tinkama linkme (Lavoi, Stellino, 2008; Arthur-Banning et al., 2009; Smoll et al., 2011). Tėvai daro įtaką vaiko talento atradimui bei pažinimui (Côté, Vierimaa, 2014), patiriamam

džiaugsmui dalyvaujant sportinėje veikloje (McCarthy, Jones, 2007), sportinės kompetencijos suvokimui (Lee et al., 2008), varžybinio nerimo ir streso valdymo patirčiai (Gould et al., 2012) bei psichologinių įgūdžių vystymuisi (MacNamara et al., 2010).

Nors tėvų dalyvavimo vaikų sportinėje veikloje tyrimais pradėta domėtis gana neseniai (Holt, Knight, 2014), nuo pat pradžių mokslininkus domino, kokią įtaką vaikų sportinei patirčiai daro tėvai (Holt, Knight, 2014). Mokslininkų teigimu, didesnis dėmesys telkiamas į gana konkrečius tėvų elgesio aspektus vaikų sportinėje veikloje (pvz., tėvų vaidmuo tik varžybų metu arba po jų). Pasigendama tyrimų, kurie apimtų platesnius vaikų ir tėvų santykių aspektus (Horn, Horn, 2007), padedančius atskleisti visą tėvų ir vaikų dalyvavimo sportinėje veikloje raišką (Dorsch, Smith, 2016; Holt, Knight, 2014). Mokslininkų teigimu, tėvų išitraukimas į vaikų sportinę veiklą yra nepakankamas (Wiersma, Sherman, 2005; Wiersma, Fifer, 2008; Holt, Knight, 2014; Dorsch, Smith, 2016). Šeimos tarpusavio santykių kontekste verta gilintis ne tik ieškant atsakymų į klausimus, kaip ir kodėl dalyvavimas sportinėje veikloje pakeičia vaiko mąstymą ir elgesį – ne mažiau svarbu yra išsiaiškinti, kokį vaidmenį ir kaip šiame procese atlieka tėvai, kaip sportinė veikla keičia ne tik vaikų, bet ir tėvų vertybes, elgesį, bendravimą šeimoje.

Mokslinė problema. Atlikus Lietuvos ir užsienio tyrėjų mokslo darbų analizę, atskleisti probleminiai aspektai: tik nedaugelis sportuojančių vaikų gali išlikti sporte be moralinės ir finansinės artimųjų paramos (O'Connor, 2011); ne visų vaikų tėvai domisi sportu ir ne visi suvokia vaikų ugdymo per sportinę veiklą reikšmę (O'Rourke et al., 2014); mažai žinoma apie tai, kaip patys tėvai yra veikiami vaikų dalyvavimo sportinėje veikloje, kokia jų motyvacija ir patirtis (Wiersma, Fifer, 2008); mažai žinoma, koks yra ryšys tarp vaikų sportavimo ir jų bendravimo ne tik šeimoje, bet ir su bendraamžiais. Taigi kyla būtinybė išsiaiškinti, kaip tėvų dalyvavimas jaunimo sporte galėtų būti sustiprintas ir palaikomas, pripažįstant vaikų perspektyvą ir atsižvelgiant į tėvų patirtį (Harwood, Knight, 2009a, b; Holt et al., 2009; Harwood et al., 2010; Knight et al., 2010; Knight et al., 2011). Todėl šiame disertaciniame darbe keliamas probleminis klausimas – kaip paauglių dalyvavimas sportinėje veikloje veikia tėvų ir vaikų ugdomąją sąveiką. Pažymėtina, kad keliamo klausimo aktualumas susijęs ne tik su kitų tyrėjų išsakomais teiginiais, tyrimų stoka (ypač Lietuvoje), bet ir su tuo, kad tėvų ir vaikų santykiai nuolat kinta, kiekvienai naujai kartai būdingos to laikmečio santykių normos. Reikėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad Lietuvos kontekste tėvų ir vaikų

santykių sporte problema gali būti siejama su istoriniais ir politiniais aspektais, nes šiuolaikinių paauglių tėvai iš dalies atstovauja sovietinio režimo kartą, kuriai būdingas autoritarinių santykių modelis.

Tyrimo objektas – tėvų ir paauglių ugdomoji sąveika sportinėje veikloje.

Tyrimo tikslas – atskleisti tėvų ir paauglių¹ ugdomąją sąveiką sportinėje veikloje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti tėvų ir paauglių ugdomąją sąveiką sportinėje veikloje.
2. Atskleisti sportuojančių ir nesportuojančių paauglių dalyvavimo sportinėje veikloje bei prierašumo tėvams ir bendraamžiams sąsajas.
3. Išsiaiškinti tėvų įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą patirtis.
4. Atskleisti paauglių dalyvavimo sportinėje veikloje ir paauglių santykio su tėvais patirtis.

Numatomi tyrimo rezultatai (hipotezės):

1. Keliami prielaida, kad sportuojančių vaikų santykiai su tėvais yra artimesni nei aktyviai nesportuojančių bendraamžių.
2. Keliami prielaida, kad didesnę sportinę patirtį turintys paaugliai yra prierašesni tėvams nei turintys mažesnę patirtį.

Tyrimas grindžiamas šiomis teorinėmis nuostatomis:

Vertinant ugdomąją sąveiką sportinėje veikloje, vadovaujamosi socialinio išmokymo teorija (Bandura, 1977), kuri pabrėžia asmenybės mokymo ir mokymosi svarbą, edukacinį poveikį ir sąveiką tarp individų. Ši teorija akcentuoja žmogų kaip didžiulę potencinę galimybę, tačiau kurio elgesį tiesiogiai lemia aplinka. Tarp žmogaus ir aplinkos egzistuoja abipusis priešastingumas, t. y. žmogus ir aplinka vienas kitą veikia. Daugelis žmogaus veiklos aspektų yra socialinės kilmės, svarbi tarpasmeninė sąveika, t. y. norėdami giliau pažinti asmenybę, turime atsižvelgti į socialinį kontekstą, kuriame pasireiškia konkretus elgesys. Teorija teigia, kad žmogus mokosi stebėdamas kitų elgesį, aplinkinių reakciją į tą elgesį ir arba jį perima, arba atsisako, arba bando kitus elgesio būdus.

Vertinant šeimos (prieraišumo) (angl. *attachment*) svarbą, darbe remiamasi J. Bowlby (1969) prierašumo teorija, kuri taikoma kaip modelis, siekiant suprasti, kaip ankstyva patirtis su globėju formuoja vaiko asmenybės raidą. Teorija teigia, kad

---

¹ Disertacinio darbo pavadinimas ir tyrimo tikslas formuluoti vartojant sąvoką „paaugliai“, nes ji tiksliau apibrėžia tiriamųjų amžiaus grupę. Tačiau sąvoka „paaugliai“ neprieštarauja sąvokai „vaikai“, todėl darbe bus vartojama ir sąvoka „vaikai“.

toks ilgalaikis, emociškai svarbus ir reikšmingas diadinis ryšys, kaip prierašumas formuojasi ir yra ilgalaikių santykių tarp vaiko ir jam svarbaus asmens (dažniausiai vieno iš tėvų) rezultatas. Prierašumui būdingas tarpusavio ryšio stiprumas, jausmų intensyvumas ir gyvybiškai svarbių emocinių santykių pasireiškimas. Siekdamas artumo su jį prižiūrinčiais asmenimis, vaikas trokšta globos, rūpinimosi, saugumo, kurie priklauso nuo tinkamo tėvų (ar kitų vaiką nuolat prižiūrinčių asmenų) reagavimo į vaiko poreikius ir jausmus. Normaliai vaiko raidai būtina, kad jis turėtų nuolat jį prižiūrintį asmenį, su kuriuo sietų abipusiai jausmai, prierašumas.

Vertinant sportinės veiklos įtaką paauglių ugdymui, vadovaujamosi pozityvios jaunimo raidos paradigma (angl. *positive youth development*) (Lerner, Benson, 2003), teigiančia, kad tokios teorinės idėjos, kaip kontekstualizavimas ir interakcionizmas suteikia prasmingą svarbiausių asmens raidos idėjų integraciją. Pozityvi jaunimo raida suprantama kaip paradigma, kurios centre yra paauglių potencialai (galimybės), gebėjimai ir raidos turtai (angl. *developmental assets*) (Lerner, Benson, 2003; Benson et al., 2004; Benson et al., 2006). Pozityvios jaunimo raidos perspektyva remiasi požiūriu, leidžiančiu suprasti, mokyti ir įtraukti jaunimą į produktyvią veiklą, o ne bandančiu koreguoti ar gydyti neadaptyvius elgesio tendencijas. Tad pozityvi jaunimo raida gali būti apibrėžiama kaip raidos turtų, gebėjimų ir potencialo augimas bei puoselėjimas paauglystėje. Taigi ši pozityvios raidos perspektyva remiasi koncepcija, kurios pagrindą sudaro raidos plastiškumas (Eisenberg et al., 2006) ir „potencialumas sisteminiams pokyčiams, kuris yra pasekmė reikšmingų abipusių, vienas kitą veikiančių santykių tarp besivystančio individo ir jo biologijos, psichologinių charakteristikų, šeimos, bendruomenės, kultūros, fizinės ir sukurtos ekologinės bei istorinės nišos“ (Lerner et al., 2005, p. 13).

Disertacijos mokslinis naujumas ir praktinis reikšmingumas

Išanalizavus Lietuvoje ir užsienyje atliktus mokslinius tyrimus šeimos įsitraukimo į paauglių veiklą tema, galima pripažinti, kad jų rezultatai gali būti laikomi reikšmingais, kalbant apie prierašumo su tėvais svarbą paauglystės laikotarpiu. Tačiau išsamių vaikų prierašumo su tėvais bei bendraamžiais tyrimų sportinės veiklos kontekste yra nedaug, o tyrimų, kuriuose būtų gilintasi į tėvų ir vaikų patirtis, susijusias su vaikų sportavimu, atskleidžiant edukacinę sąveiką šalies kontekste, apskritai nebuvo atlikta. Todėl šioje srityje susiduriama su nepakankama moksline informacija. Taigi disertacijos mokslinis naujumas grindžiamas šiais lygmenimis: teoriniu, empiriniu ir praktiniu.

Teoriniu lygmeniu disertacijoje pateikiamos ir pagrindžiamos praplėstos prieraišumo šeimai, bendraamžiams, tėvų ir vaikų ugdomosios sąveikos sampratos ir interpretacijos. Konstruktai, rodantys prieraišumą šeimai, bendraamžiams, paauglių dalyvavimą sportinėje veikloje, iki šiol moksliniuose tyrimuose nagrinėti atskirai. Šioje disertacijoje šie konstruktai sujungiami į vientisą nenutrūkstamą tėvų ir vaikų ugdomosios sąveikos procesą. Nauja ir tai, kad šioje disertacijoje sukurtas ir teoriškai pagrįstas šiuolaikinis tėvų ir vaikų ugdomosios sąveikos teorinis modelis yra svarbus savo moksliniu naujumu.

Empiriniu lygmeniu, siekiant išnagrinėti prieraišumo bei bendravimo svarbą šeimoje paauglystės laikotarpiu, buvo atliktas kiekybinis tyrimas, kuriame dalyvavo paaugliai. Kokybinio tyrimo metu buvo atskleista iki šiol tyrėjų dėmesio nesulaukusi tėvų įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą patirtis bei paauglių dalyvavimo sportinėje veikloje ir santykio su tėvais patirtis. Šie tyrimai buvo sujungti naudojant mišrųjį metodą (angl. *mixed method*). Tokie, vienas kitą papildantys, tyrimai leido atskleisti gilesnį, aiškesnį supratimą apie tėvų ir paauglių santykius, prieraišumą šeimai sportinės veiklos kontekste. Tai nauja ne tik šalies mokslinių tyrimų kontekste – gauti rezultatai papildo (praplečia) esamus užsienio šalių empirinių tyrimų rezultatus. Toks požiūris taikytas ne tik siekiant išsiaiškinti, kaip skirtingi su sportine veikla susiję kintamieji (prieraišumas šeimai ir bendraamžiams, trenerių indėlis) veikdami kartu gali prisidėti prie tėvų ir vaikų pozityvios ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje raiškos. Disertacinio tyrimo rezultatai atskleidžia, kad paauglio santykiai su šeima ir bendraamžiais bei suvokiamos trenerio paramos sąveika yra ypač svarbūs siekiant suprasti ne tik tėvų ir vaikų dalyvavimą sportinėje veikloje dabar, bet ir ateityje. Nauja ir tai, kad pirmą kartą mokslinėje literatūroje paauglių prieraišumas tėvams operacionalizuojamas dviem kintamaisiais (prieraišumas tėvams ir prieraišumas bendraamžiams), atspindinčiais paauglių dalyvavimą sportinėje veikloje, siekiant nustatyti, kuris iš šių kintamųjų yra svarbesnis paauglystės amžiuje.

Praktiniu požiūriu, siekiant prisidėti prie visuomenės kūrimo bei palaikymo, kyla poreikis tiksliai žinoti svarbiausius veiksnius, galinčius turėti įtakos pozityviam jaunuolių ugdymui. Šio disertacinio tyrimo rezultatai pirmiausia gali padėti sporto klubų vadovams bei organizacijoms, mokyklos personalui bei švietimo sistemos darbuotojams aiškiau suprasti, kaip tėvai, kurdami pozityvius, palaikančius santykius paauglių sportinės veiklos metu, gali prisidėti prie šių uždavinių ir tikslų įgyvendinimo ir taip ugdyti demokratišką jaunimą, pasiruošusį aktyviai įsitraukti į socialinį ir visuomeninį gyvenimą. Antra, skatinant pozityvią paauglio raidą ir

atsakingą tėvystę, šis darbas aktualus ir turi praktinę vertę, leidžiančią su sportininkais bei jų tėvais dirbantiems profesionalams (treneriams, sporto edukologams, sporto psichologams ir kt.) naujai pažvelgti ir susipažinti su patirčių įvairove, prisidėti prie sportininkų bei jų tėvų gerovės. Taigi šioje disertacijoje atskleisti aiškesni prierašumo šeimoje aspektai ir tėvų įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą bei sportuojančių paauglių santykių su tėvais patirtys galėtų padėti ugdant bei tobulinant ne tik sportuojančio paauglio, bet ir tėvų įgūdžius.

Paminėtina ir tai, kad šios disertacijos reikšmingumas įgyvendintas praktiškai – disertacijos pagrindu sukurta nauja tėvų įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą programa. Daugiau informacijos apie disertacijos pagrindu sukurtą 16 savaičių trukusią intervencinę edukacinę tėvų įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą programą galima rasti internete adresu www.lisinskiene.com bei pirmame ir antrame prieduose.

Disertacijos turinio apžvalga. Disertaciją sudaro pagrindinės sąvokos, įvadas, mokslinės literatūros nagrinėjama tema apžvalga, tyrimo metodikos aprašymas, tyrimo rezultatų skyrius, diskusija ir išvados, praktinės rekomendacijos, publikuotų darbų disertacijos tema sąrašas, naudotos literatūros sąrašas (240 šaltinių) ir priedai. Darbo apimtis – 244 puslapiai, jame pateikta 14 lentelių ir septyni paveikslai.

1. TĖVŲ IR PAAUGLIŲ UGDOMOSIOS SĄVEIKOS SPORTINĖJE VEIKLOJE TEORINIS PAGRINDIMAS

Šiame skyriuje, pasitelkus mokslinės literatūros analizę, siekiama atskleisti tokius tėvų ir paauglių ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje aspektus: pagrįsti ugdomosios sąveikos sampratą edukologijos disciplinos požiūriu, akcentuojant bendrą supratimą ir bendras žinias apie sąveiką kaip tėvų ir paauglių ugdymo rezultatą.

Disertacijoje tyrinėjamo klausimo, tėvų ir vaikų ugdomosios sąveikos kontekste nagrinėjama juos jungianti, vienijanti, vienas kitą veikianti sportinė edukacinė veikla, galinti prisidėti prie tėvų ir vaikų ugdomosios sąveikos efektyvumo. Akcentuojama, kad sportas kaip socialinė veikla naudinga ne tik sportuojantiems vaikams bei paaugliams – tai yra veikla, įtraukianti ir šeimos narius. Pateikus ugdomosios sąveikos sampratą įvairovę bei sportinės veiklos edukacinį vaidmenį, galintį prisidėti prie tėvų ir vaikų santykių kaitos, toliau tampa aktualu akcentuoti ankstyvųjų tarpasmeninių santykių raišką šeimoje. Akcentuotini pamatiniai tėvų ir vaikų santykiai, prierašumo svarba, nes ankstyvoji vaikystė, kai mezgasi vaikų prierašumas tėvams, yra labai svarbus laikotarpis glaudiems tėvų ir vaikų santykiams ateityje. Išanalizavus tėvų ir vaikų ankstyvuosius tarpasmeninius santykius, prierašumo svarbą, siekiant užtikrinti tėvų ir vaikų santykių raišką ateityje, toliau akcentuojamas paauglystės laikotarpis, išsamiai aptariama tėvų ir vaikų santykių paauglystės laikotarpiu raiška. Pasitelkus mokslinės literatūros analizę, toliau siekiama atskleisti tėvų dalyvavimo vaikų sportinėje veikloje vaidmenį bei vaikų dalyvavimo sportinėje veikloje poveikį tėvams. Aptariamos tėvų ir vaikų ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje efektyvumą įgalinančios prielaidos. Dalyvavimas sportinėje veikloje glaudžiai susijęs su treneriu ir jo veikla, tad darbe aptariamas trenerio vaidmuo skatinant tėvų ir vaikų sąveiką sportinėje veikloje. Mokslinės literatūros analizės pagrindu siekta sukurti ir teoriškai pagrįsti šiuolaikinį tėvų ir vaikų ugdomosios sąveikos teorinį modelį, akcentuojant tėvų ir vaikų sąveikos, kaip ugdomosios, proceso rezultatą.

1.1. Ugdomosios sąveikos samprata

Viena dažniausių ugdymą nusakančių sąvokų yra *sąveika*, kurios paskirtį ir svarbą aptarė ir vystė ne vienas Lietuvos edukologų. Tačiau sąveikos terminą į lietuvių pedagogikos terminiją įvedė J. Vabalas-Gudaitis.

J. Vabalas-Gudaitis pirmasis Lietuvoje ir vienas pirmųjų Europoje taikė sąveikos principą pedagogikoje, juo remdamasis kūrė originalią sąveikos pedagogiką (Kairaitis, 2012). J. Vabalas-Gudaitis teigė, kad pedagogika iki šiol neturi aiškaus, visų vienodai suprantamo tyrimo objekto ir, apžvelgęs to laiko mokslininkų pedagogikos apibūdinimus, esminiam pedagogikos mokslo objektui ir tikslui apibrėžti pasiūlė sąveikos sąvoką. Kalbėdamas apie sąveiką apskritai, J. Vabalas-Gudaitis traktavo ją kaip pačią bendriausią judėjimo ir vystymosi formą. Sąveiką mokslininkas laikė visuotiniu dinamišku tikrovės dėsniu, principu (Jovaiša, 2007).

Sąveika – tai begalinė priešasčių ir padarinių grandis, nepertraukiamas vientisas procesas, kuriame kūnai ir reiškiniai glaudžiai tarpusavyje susiję, vienas kitą veikia ir lemia (Žemaitis, 1982). Sąveikos prasmė slepia savyje kažkokį nenutraukiamumą, nebaigtinumą. J. Vabalas-Gudaitis teigė, kad „Reagentas atsiliepdamas juk paveikia agentą, tas vėl atsako koku nors veiksmu, ir tokiu būdu užsimezga nuolatinis savo esme nematomas procesas“ (Vabalas-Gudaitis, 1931, p. 10).

Mokslininko J. Vabalas-Gudaičio dėmesio centre buvo sąveikos kategorija. Tačiau, apie 1934 metus J. Vabalas-Gudaitis mėgino atsisakyti įprasto sąveikos termino ir ieškojo naujo, tinkamesnio, galinčio geriau išreikšti pagilintą sąveikos turinį, termino. Mokslininkas manė, kad sąveikos terminas neišreiškia sąsajų tarp daiktų, žmonių gilumo, visapusiškumo, vieningumo ir sudėtingumo (Kairaitis, 2012). Todėl jis sukūrė naują *sinergizijos* terminą. Apie tai rašo: „paėmiau iš senovės graikų kalbos daiktavardį „ergasia“, kuris reiškia veiksmą, darbą, statymą, gaminimą, įsigijimą (vertybių), to žodžio pradžioje pridėjau graikišką prielinksni „sin“ (liet. *su*), kuris reiškia santykiavimą, jungiantį (bičiulišką) arba skiriantį bei priešišką, tokiu būdu gavau naują terminą, kurio net etimologinė prasmė maždaug atitinka mano ieškomąjį terminą“ (Vabalas-Gudaitis, 1983, p. 21).

Tačiau pats J. Vabalas-Gudaitis šį terminą vartojo vis rečiau, dažniau grįždamas prie įprasto *sąveikos* termino. Manoma, todėl, kad jis buvo sunkiai mokslinėje literatūroje prigyjantis naujadaras. Bet būtent dėl naujo *sąveikos* termino turinio ieškojimo ir apmąstymų J. Vabalas-Gudaičio darbai siejasi su naujomis

XX a. antros pusės (pereinančiomis į XXI a.) mokslo idėjomis (Kairaitis, 2012). Tačiau esmę sudaro ne naujų terminų paieška, bet turinys, kurį jie atspindi. J. Vabalas-Gudaitis, mėgindamas patikslinti ir pagilinti sąveikos turinį, rašo, kad sąveika (sinergizacija) – tai sistemingas bent dviejų ar daugiau jėgų, veiksmų (esybių) priešpriešinis veiksmas, nukreiptas į kokybiškai aukštesnių kompleksų susiformavimą. Kaip teigė pats mokslininkas, „Abipusiškumą mums daug lengviau nusakyti, kaip mus daiktai veikia, ir sunkiau, kaip mes veikiame daiktus“ (Vabalas-Gudaitis, 1983, p. 21). Čia išryškėja pedagoginis, edukologinis aspektas. Pedagogika tiria socialinę ugdymo dalyvių sąveiką. Tyrinėdamas svarbiausio sąveikos nario – ugdytinio – psichiką, jis išskyrė akceptines (įgijimo, įsisavinimo) funkcijas, koordinacines (centrines, reguliavimo) ir ergatines (veikimo) funkcijas (Jovaiša, 2007). Pedagogika yra mokslas apie konstrukcinę augančiųjų ir suaugusiųjų sąveiką. Konstrukcinė sąveika – ugdytojų ir ugdytinių bendravimas, kuriantis socialines kultūrinės vertybes. Ugdymo tikslu J. Vabalas-Gudaitis laikė ateities meilę, kurią reikia įdiegti ir išmokyti jos siekti. Kaip ateities meilę jis suprato geresnės socialinės ateities siekį, geresnius žmonių tarpusavio santykius (Jovaiša, 2007). Taigi pedagoginė sąveika (sinergizacija) yra psichofizinė dinaminė sistema, kur abipusišku, konstruktyviu, bręstančiųjų ir subrendusiųjų veiksmu siekiama geresnės ateities. Pedagoginė sąveika suprantama kaip pedagoginis susitikimas, ugdymo aktas (Bitinas, 2000).

Ugdymo sąveika mokslininkų yra tyrinėta daug ir įvairiais aspektais. Apie mokymąsi kaip abipusiškai aktyvų, t. y. sąveikos, procesą yra rašęs A. Maceina (2002), ugdymo sąveikos kaip pedagoginio susitikimo aspektus giliau aptarė J. Laužikas (1943), konstrukcinės sąveikos sampratą analizavo J. Vabalas-Gudaitis (1983) ir kiti. *Edukologijos žodyne* sąveika (angl. *interaction*) apibrėžiama kaip abipusis vienas kitą sąlygojančių objektų veikimas, t. y. vienas kito veikimas derinant veiksmus. Šis veikimas būna dvejopas: 1) informacinis (objektai vienas kitam siunčia žodinius ar nežodinius signalus) – psichologinė sąveika; 2) praktinis (objektai nukreipia veiklą vienas į kitą, vienas kitą moko, auklėja, vienas kitam padeda dirbti, bendradarbiauja derindami veiksmus) – pedagoginė, darbinė, žaidimo sąveika. Psichologinę sąveiką lemia praktinė sąveika (Jovaiša, 2007). O pedagoginė sąveika yra ugdomoji, grindžiama mokymo ir auklėjimo turiniu. Ją lemia pedagoginė etika, pagal pedagogų ir ugdytinių psichines savybes pasirinkti ugdymo metodai ir organizacinės formos. Sąveikos efektyvumas priklauso nuo sąveikaujančių asmenų santykių glaudumo, gebėjimų (Jovaiša, 2007).

Apibendrinant galima teigti, kad, skirtingai įvardijant ugdomąją sąveiką, daugelyje darbų akcentuojamas aktyvus prasingas abipusis konkrečių ugdymo dalyvių poveikis bendraujant ir bendradarbiaujant. Ugdytojo ir ugdytinio tarpusavio santykiai priklauso nuo to, kaip ugdytojas ir ugdytinis supranta vieni kitų lūkesčius, iškilusias problemas sprendimo būdus, patarimus ar netgi kritiką. Ugdytojas turi stengtis suprasti, kad ugdytinių gyvenime yra svarbi bendra veikla, nes tuomet jie sėkmingiau spręš kilusias problemas, lengviau pasieks užsibrėžtus tikslus ir uždavinius. Šios sąveikos sėkmės kelias yra bendravimas, kurį lemia tarpasmeniniai santykiai. Disertacijoje tyrinėjamo klausimo, tėvų ir vaikų ugdomosios sąveikos kontekste nagrinėjama juos jungianti, vienijanti, daranti vienas kitam poveikį, veikla – sportas, galintis prisidėti prie tėvų ir vaikų sąveikos, kaip ugdomosios, efektyvumo.

1.2. Sportinės veiklos edukacinis vaidmuo

Sportas – didelę emociją įtaką žmonėms darantis reiškinys. Kadangi žmonės (sportininkai ar žiūrovai) dalyvauja sporto reiškinyje, neįmanoma tinkamai tyrinėti sporto kaip objekto atskirai nuo mūsų pačių. Mes esame sporto tėkmėje taip, kaip esame savo gyvenimo tėkmėje (Dziubinski, 2014). Neįmanoma „išlipti“ iš gyvenimo, sustabdyti jį, objektyviai ištirti ir suprasti. Sportas visuomet yra gyvenime, jis „vyksta“ per žmogaus veiksmus. Tai reikia įvertinti žvelgiant į sportą holistiniu požiūriu. Sportas grindžiamas esminėmis sporto charakteristikomis – tai nėra fizinis veiksmas, tai idėja apie tam tikrą žmogaus kūno judėjimą (Dziubinski, 2014).

Sportas atlieka daugybę vaidmenų, kurių neįmanoma suskaičiuoti. Kai kurie žmonės sportuoja tiesiog savo malonumui: jie nesiekia geriausių rezultatų, o pirmenybę teikia hedonistiniams, kinetiniams pojūčiams, atsipalaidavimui, pozityvios socialinės sąveikos džiaugsmui, maloniam laisvalaikio praleidimui, galimybei save išreikšti. Sportas taip pat susijęs su įvairiais žaidimais, sportininkų techniniu, taktiniu rengimu, kur pagrindinis dėmesys skiriamas fizinės formos tobulinimui. Sportas yra susijęs ir su sportininkų psichologiniu rengimu bei žinių apie sporte vyraujančius etinius aspektus įsisavinimu (Dziubinski, 2014). Sportas yra ir tam tikras darbas, kuriuo siekiama pragmatinių materialinių rezultatų (Dziubinski, 2014).

Taigi sportas užima svarbią vietą daugelio žmonių gyvenime (Trottier, Robitaille, 2014). Sportas ne tik stiprina kūną, moko fizinių įgūdžių ir garbingos kovos supratimo. Sportinė veikla ugdo jaunuolių drausmę, elgesį, charakterį, valią,

savęs suvokimą. Sportinės veiklos metu formuojasi jauno žmogaus vertybės, daugelio esminių gyvenimo įgūdžių principai (Danish et al., 2005; Delgado, Gomez, 2011; Trottier, Robitaille, 2014). Sportavimas apibūdinamas kaip patraukli, turinti gerą įvaizdį ir teigiamai vaiko raidą veikianti socialinė veikla (Fredricks, Eccles, 2010). Tyrimai rodo sportinę veiklą esant vieną populiariausių paauglių popamokinės veiklos formų (Šukys, 2004, 2008; Tomik et al., 2012; Perrotta, Pannelli, 2014). Dalyvavimas sportinėje veikloje yra susijęs su įvairiomis emocijų išraiškos formomis (McCarthy et al., 2013; Koh et al., 2014): aukštesnio lygio savigarbos (O'Rourke et al., 2014), džiaugsmo, malonumo jausmo (McCarthy et al., 2008; MacDonald et al., 2011), nerimo (McCarthy et al., 2013), pykčio (Omli, Lavoie, 2012), agresijos, smurto (Coakley, 2011; Calloway, 2013) ir kt.

Iš pradžių, teikdamas vaikams džiaugsmą mažais pasiekimais, vėliau sportas užima svarbią vietą daugelio paauglių gyvenime (Trottier, Robitaille, 2014), o ilgainiui tampa motyvuojančiu psichologiniu veiksmu, įdomia ir prasminga veikla, peraugančia į subrendusio žmogaus gyvenimo būdą (Wells et al., 2005). Sportas jaunimui teikia įvairiapusę naudą: ne tik stiprina kūną, moko fizinių įgūdžių, padeda tapti aktyvesniems visapusiškai (Smoll et al., 2011; Rottensteiner et al., 2013). Kita nauda yra psichologinė: sportinė veikla ugdo jaunuolių drausmę, charakterį, valią, savęs suvokimą, moko varžymosi etikos, pagarbos, komandinio darbo, pasitikėjimo savimi ir lyderystės (Fraser-Thomas, Côté, 2009; Smoll et al., 2011). Psichosocialinis jaunuolių vystymasis yra esminis, o sportinėje veikloje slypi svarbiausių gyvenimo pamokų perteikimo potencialas (Fraser-Thomas et al., 2005). Sportuojant formuojasi jaunuolių socialiniai įgūdžiai, suartėja šeimos, atsiranda maloni pramogos formos patirtis. Sportą galima vadinti mokymo ir mokymosi aplinka, kurioje sėkmė matuojama asmeninio augimo ir vystymosi parametrais (Smoll et al., 2011). Aktyviai sportuojantys vaikai išmoksta patys išsikelti tikslus, planuoti veiksmus, siekiant trokštamų rezultatų (McCarthy et al., 2013). Sporto aplinkoje skatinamas prosocialus jaunimo ugdymas (Wells et al., 2008; Fraser-Thomas, Côté, 2009), randami nauji draugai, užmezgamos pažintys, jaunuoliai tampa nuolat besiplečiančio socialinio tinklo dalimi (Smoll et al., 2011; Trottier, Robitaille, 2014).

Apibendrinus šiame poskyryje išdėstytas mintis, galima teigti, kad savo esme sportas yra socialinis kontekstas, kuriame dalyviai sąveikauja, daro įtaką vienas kitam ir yra susiję (Kavussanu, 2008), sportuojantys asmenys sportinėje veikloje turi galimybę suvokti save, pažinti ir vystyti kaip fizinę ir socialinę asmenybę

(Carr, 2014). Be to, sportui yra būdingi įvairiausi tarpasmeniniai santykiai ir sąveikavimas, kuris veikia paauglių mėgavimąsi sportine veikla, ugdo potraukį jai. Taigi sportinė veikla, kaip socialinė, naudinga ne tik sportuojantiems vaikams bei paaugliams – tai yra veikla, įtraukianti ir šeimos narius. Pateikus ugdomosios sąveikos sampratų įvairovę bei išaiškinus sportinės veiklos edukacinį vaidmenį, galintį prisidėti prie tėvų ir vaikų santykių kaitos, tampa aktualu toliau gilintis į ankstyvųjų tarpasmeninių santykių raišką šeimoje. Akcentuoti pamatiniai tėvų ir vaikų santykiai, prierašumo svarba, nes ankstyvoji vaikystė, kurioje mezgasi vaikų prierašumas tėvams, yra labai svarbus laikotarpis glaudiems tėvų ir vaikų santykiams ateityje.

1.3. Ankstyvieji tarpasmeniniai santykiai: prierašumo svarba

Viena svarbiausių ir labiausiai išvystytų psichologijos teorijų apie žmonių emocijas, jų kilmę ir funkcijas socialiniame gyvenime, įskaitant meilę, yra prierašumo teorija (Shaver et al., 2009). Teoriją sukūrė britų psichiatras John Bowlby (Bowlby, 1969), o jo idėjas praktine patirtimi įrodė mokslininko kolegė amerikietė Mary Ainsworth (Ainsworth, 1991). Prierašumo teorija tapo viena iš pirmaujančių mokslinių teorijų, naudojamų suprasti ankstyvų tėvų ir vaiko santykių įtaką individo psichologijai ir elgsenai. Teorija sieja klinikinius, raidos ir socialinės psichologijos elementus ir yra naudojama tiriant įvairius artimus santykius ne tik vaikystėje arba šeimoje, bet ir per visą gyvenimą. Šiuo metu tai dažniausiai naudojamas mokslinis metodas paauglių bei suaugusiųjų romantiniams ir šeimos santykiams nagrinėti (Shaver et al., 2009).

Pagal prierašumo teoriją, žmogaus elgesį sudaro kelios pagrindinės neurologinės sistemos, skatinančios žmones kurti santykius su kitais, jais pasikliauti, pažinti pasaulį, įsijausti ir rūpintis kitais (Bowlby, 1969). Viena iš šių sistemų – *prierašumo funkcija*, kuri pasireiškia kūdikiui vystantis šalia savo pirminių globėjų (teorijoje vartojama sąvoka *prierašumo subjektas arba prierašumo asmuo*) (angl. *attachment figure*). Buvimas šalia patikimo suaugusio asmens leidžia vaikui jaustis saugiam ir padeda išmokti valdyti neigiamas emocijas, tokias kaip baimė, pyktis, liūdesys (Ainsworth, 1991), išsiugdyti svarbius fizinius ir socialinius įgūdžius, reikalingus bendraujant su bendraamžiais ir įsitraukiant į įvairias veiklas (Shaver et al., 2009). *Prierašus elgesys* yra toks elgesys, kai siekiama artumo su prierašumo

subjektu, o *prieraišaus elgesio sistema* – tai tokia vaiko elgesio sistema, kuri užtikrina artumą su pagrindiniu globėju – motina, kad jis būtų geriau apsaugotas. Šį elgesį sustiprina atitinkamas globėjo elgesys – motiniškumas, kurio funkcija yra ta pati – apsaugoti vaiką. *Prieraišus ryšys* reiškia emocinį prisirišimą.

M. D. S. Ainsworth (1989) prieraišų ryšį apibūdino ne kaip diadinį (dviejų asmenų), o kaip asmeniui būdingą ryšį, „atsispindintį individo vidiniame pasaulyje“ (p. 711). Taigi tai nėra ryšys tarp dviejų žmonių, o vieno asmens prisirišimas prie kito, laikomo stipresniu arba išmintingesniu (pvz., kūdikio ryšys su motina). Žmogus gali būti prisirišęs prie kito asmens, kuris nejaučia tokio paties atgalinio prisirišimo (Thompson, 2010). Prieraišus ryšys yra tam tikras didesnės ryšių klasės, kurią J. Bowlby ir M. D. S. Ainsworth vadino „emociniais“ ryšiais, tipas. Per gyvenimą žmonės sukuria įvairius svarbius emocinius ryšius, kurie nėra prieraišumas. M. D. S. Ainsworth (1989) išskyrė emocinių ryšių ir papildomus prieraišaus ryšio kriterijus. Pirmiausia, prieraišus ryšys yra ne laikinas, o nuolatinis. Antra, jam reikalingas konkretus asmuo – subjektas, kurio niekas negali pakeisti. Šis ryšys atspindi „vieno asmens kitam asmeniui jaučiamą trauką“ (Bowlby, 1979, p. 67). Trečia, šis ryšys yra emociškai svarbus. Ketvirta, artumas kurį asmuo nori išlaikyti, kinta priklausomai nuo įvairių veiksnių (pvz., amžiaus, asmens būsenos). Penkta, ne savo noru atskirtas nuo asmens, prie kurio yra prisirišęs, žmogus sielvartauja. Be šių penkių kriterijų yra papildomas prieraišaus ryšio kriterijus: žmogus ieško saugumo ir komforto santykiuose su svarbiu subjektu (Ainsworth, 1989). Prieraišus ryšys laikomas „saugiu“, jei žmogus patiria saugumą, ir „nesaugiu“, jei žmogus nepatiria saugumo. Taigi saugumas yra svarbiausias požymis. Dėl šio kriterijaus prieraišumą tyrinėjantys mokslininkai „ryšius su tėvais“ (angl. *parental bonds*) priskiria vaikams, o „vaikų prisirišimą“ (angl. *child attachments*) – tėvams (Bowlby, 1969, 1982, p. 377).

Tyrimų duomenimis, šeimose vyraujančią *saugų prieraišumą* rodo geras vaiko ir prieraišumo subjektų bendravimas, nerimo ir nusivylimo nebuvimas bei normalus vaiko fizinį, akademinį ir socialinių įgūdžių lavinimas (Thompson, 2008). Paauglystėje ir suaugusiojo gyvenime saugus prieraišumas (kurį rodo žemas nerimastingo arba vengiamo prieraišumo lygmuo) siejamas su sveika emocijų išraiška, lengvai ir tiksliai prisimenamomis emocinėmis patirtimis, tinkamu atsivėrimu, galimai grėsmingų įvykių vertinimu su pasitikėjimu ir optimizmu, tokių įvykių įveikimu. Saugių žmonių romantiniai ir vedybiniai santykiai yra stabilesni, jie jaučia didesnę pasitenkinimą santykiais, labiau įsipareigoja savo partneriams ir

šeimoms. Taip pat jie yra smalsesni ir kūrybiškesni, labiau linkę tyrinėti naujas veiklas ir aplinką, mažiau dogmatiški, tolerantiškesni kitokias vertybes, polinkius arba identitetą turintiems žmonėms, jie labiau įsijaučia į kitų jausmus, užjaučia, labiau linkę savanoriauti labdaros ir bendruomeninėse organizacijose (Shaver et al., 2009). Tyrimų duomenimis, saugus prieraišumas (angl. *secure attachment*) vaikui formuojasi tuomet, kai tėvai jautriai rūpinasi vaiku, yra fiziškai ir psichologiškai prieinami. Vaikas jaučiasi priimtas, suprastas ir vertinamas, palaiko šiltus santykius ir šeimoje, ir už jos ribų (Zbarauskaitė, 2011). Tokie vaikai pasižymi gebėjimu valdyti neigiamas emocijas (Abraham, Kerns, 2013), bendrauti su tėvais (Cai et al., 2013) ir bendraamžiais (Dykas et al., 2008; Nawaz, Gilani, 2011).

Kiti trys prieraišumo tipai – *vengiamas prieraišumas* (angl. *avoidant attachment*), *ambivalentiškas prieraišumas* (angl. *anxious attachment*) *dezorganizuotas* (angl. *disorganized*) – yra nesaugumo formos, siejamos su vaikystėje ir paauglystėje pasireiškiančiomis elgesio problemomis, prastesne psichine sveikata, o kai kuriais atvejais – asocialiu elgesiu, nusikalstamumu ir laisvės atėmimu. *Nesaugus prieraišumas* (angl. *insecure attachment*) vaikui formuojasi, kai tėvai nepriima jo emocijų ir poreikių, yra nejautrūs, linkę kontroliuoti vaiką. Tada vaikas išmoksta nepaisyti savo emocijų ir, vengdamas nuliūdinti suaugusiuosius, stengiasi mažiau su jais bendrauti. Paauglystėje tokie vaikai nuvertina santykių, emocijų ir jausmų svarbą (Zbarauskaitė, 2011). Nesaugiai prieraišūs vaikai turi bendravimo ir elgesio problemų (Chen et al., 2012; Van Petegem et al., 2013).

Prieraišumo teorija teigia, kad saugaus ir nesaugaus prieraišumo pasireiškimas vaikystėje bei perėjimas į paauglio gyvenimą priskiriamas paties asmens dvasinei būsenai ir stipriai veikia asmeninio elgesio modeliavimą (Bowlby, 1969). Pavyzdžiui, saugūs individai linkę sąmoningai ir nesąmoningai tikėti, kad susidūrę su sunkumais, įtampa ar dideliais iššūkiais, jie gali pasikliauti kitais žmonėmis, tikėtis jų pagalbos sprendžiant problemas ar įveikiant iššūkius, ir vėl sėkmingai tęsti savo gyvenimą. Nesaugūs individai turi kur kas mažiau optimizmo ir tikėjimo, todėl jie yra labiau įtarūs, daugiau nerimauja ir tikėtina, kad jie elgsis neracionaliai, destruktiviai ir neproduktyviai, o toks nepasitikėjimas gali sukelti neteisėtą arba smurtinį elgesį (Shaver et al., 2009).

Vienas euristiškiausių J. Bowlby (1973, 1980) teiginių, kad saugus prieraišumas veikia psichologinį augimą per aplinkinio pasaulio atspindžius vaiko sąmonėje, arba kitaip – vidinį savo elgesio modeliavimą. Toks asmeninio elgesio modeliavimas remiasi vaiko lūkesčiais, susijusiais su globėjų prieinamumu ir

reagavimu. Vėliau šie vaiko lūkesčiai tampa savasties, prieraišumo subjektų atspindžiais, vaikas interpretuoja savo santykių patirtis ir susikuria bendravimo su kitais taisyklės (Contreras, Kerns, 2000; Contreras et al., 2000). Šie aplinkinio pasaulio atspindžiai sąmonėje ne tik leidžia iš karto nuspėti globėjo reakciją ir atsaką, bet ir susikurti interpretavimo būdus, kuriuos pasitelkę vaikai (ir suaugusieji) pagal buvusias patirtis ir iš saugaus arba nesaugaus prieraišumo atsiradusius lūkesčius konstruoja naujų santykių ir patirčių suvokimą. Taigi vaikai, vėliau paaugliai su kitais žmonėmis (pvz., bendraamžiais) elgiasi vadovaudamiesi iš ankstesnių prisirišimų patirties susikurtais modeliais. Susikurtas asmeninio elgesio modelis yra tarsi tiltas tarp kūdikio patirties, susiformavusios iš jautrios arba nejautrios globos, ir įsitikinimų bei lūkesčių, turinčių įtakos jo būsimiems santykiams (Thompson, 2010). Galima manyti, kad vidiniai asmeninio elgesio modeliai yra tiesiogiai susiję su vaiko gebėjimu kurti ir palaikyti artimus santykius su tėvais, bendraamžiais, mokytojais ir kitais, susikurti teigiamą požiūrį į save, teigiamus socialinius žmonių ir santykių vaizdinius (Thompson, 2010). Apibendrinant galima teigti, kad prieraišumas – tai ryšys tarp žmonių. J. Bowlby (1973) teigimu, joks kitas elgesys nėra lydimas tokių stiprių jausmų, kaip prieraišumas. Vaikų prieraišumo formavimosi pagrindas – saugumo poreikis, kurį gali suteikti suaugęs asmuo (Prior, Glaser, 2006). Vienas iš svarbiausių prieraišumo teorijos teiginių yra tas, kad ankstyvoje vaikystėje padedamas asmenybės augimo per visą gyvenimą pagrindas. J. Bowlby (1973) vadovavosi šia prielaida ir manė, kad kūdikiai biologiškai yra linkę užmegzti ryšius su pasirinktais artimais jais besirūpinančiais asmenimis, teigdamas, kad tokių ryšių patirtis yra labai svarbus veiksnys, veikiantis augančio žmogaus vidinį suvokimą apie save, aplinkinį pasaulį, savo vietą tame pasaulyje.

Disertacinio darbo kontekste nagrinėta ankstyvųjų tarpasmeninių santykių – prieraišumo – svarba, nes ši tema yra pagrindas, atsakant į tiriamąjį klausimą. Gilinantis į šeimos santykių raišką, yra aktualu pradėti būtent nuo ankstyvųjų tarpasmeninių santykių, prieraišumo svarbos, nes vienas iš svarbiausių prieraišumo teorijos teiginių yra tas, kad ankstyvoje vaikystėje padedamas asmenybės augimo per visą gyvenimą pagrindas. Taigi tik įvertinus ankstyvųjų tarpasmeninių santykių – prieraišumo – svarbą, toliau aktualu gilintis į nagrinėjamą paauglystės amžių. Paauglystė yra vienas sudėtingiausių žmogaus amžiaus tarpsnių, tačiau kaip ir vaikystėje, paaugliams svarbu, kad tėvai dalyvautų jų gyvenime. Nors ankstyvieji tarpasmeniniai santykiai yra labai svarbus laikotarpis, užtikrinant tėvų ir vaikų

bendravimą ateityje, toliau tampa svarbu išsamiai aptarti tėvų ir vaikų santykių paauglystės laikotarpiu raišką. Paauglystėje, norint išlaikyti artimą ryšį su vaiku, tėvams tenka toleruoti daugiau dviprasmiškumo situacijose, susijusiose su įtaka, saugumu, atsakomybe. Taigi paauglystės laikotarpiu tėvų ir vaikų (paauglių) santykiai kiek kinta, įgaudami kitokį atspalvį.

1.4. Tėvų ir vaikų santykiai paauglystės laikotarpiu

Paauglystės studijų pradininkas G. S. Hall (1904) paauglystę lygino su audringu pereinamuoju žmonijos evoliucijos laikotarpiu nuo laukinės gyvavimo stadijos iki civilizacijos (Steinberg, 2014) ir nagrinėjo paauglystę kaip žmogaus ankstyvąją psichologinę raidą (Arnett, 2007). Svarbiausias G. S. Hall (1904) požiūrio į paauglystę palikimas yra terminas *audringumas ir stresas* (angl. *storm and stress*), kuriuos neišvengiamai šiuo tarpsniu patiria tiek patys paaugliai, tiek šalia jų esantys suaugusieji.

Žodis *paauglystė* (angl. *adolescence*) kildinamas iš lotyniškojo *adolescere*, reiškiančio „suaugti“, „pereiti į pilnametystę“ (Lerner, Steinberg, 2009). Visose visuomenėse paauglystė laikoma individo augimo, brendimo laikotarpiu, perėjimu iš vaikystės nebrandos į suaugusiojo brandą, pasiruošimo ateičiai etapu (Larson et al., 2009; Schlegel, 2009). Tai pereinamasis periodas biologine, psichologine, socialine ir ekonomine prasme (Steinberg, 2014). Paauglystės laikotarpiu individai susidomi lytiniu gyvenimu ir biologiškai tampa pajėgūs turėti vaikų. Jie tampa sąmoningesni, išmintingesni, labiau išprusę, labiau nepriklausomi, gali patys priimti sprendimus ir pradeda rūpintis savo ateitimi (Steinberg, 2014).

Paaugliai yra labiausiai stereotipais nusakoma visuomenės grupė. Dauguma stereotipų apie paauglius ypač negatyvūs. Jie vaizduojami kaip seksualiai pamišę, kvaili, neatsakingi, sudėtingi ir keliantys bėdų. Tačiau, kaip teigia L. Steinberg (2014), mokslinės paauglystės studijos neturi įrodymų, palaikančių šiuos stereotipus. Vienas iš šio tyrimo tikslų – puoselėti objektyvų paauglystės supratimą, paremtą solidžiu, svarių tyrimu ir mokslinės teorijos analize.

Nėra vienintelio priimtino būdo, kaip apibrėžti paauglystės pradžią ar pabaigą: esama skirtingų riboženklų, priklausomai nuo to, kaip pasirenkamas šio tarpsnio apibrėžimas. Nors paauglystė gali trukti dešimtį metų – šį dešimtmetį bręstama ir psichologiškai, ir socialiai – dauguma sociologų pabrėžia, kad logiškiau į paauglystės

metus žvelgti kaip į daugybę fazių ar pakopų, nei paauglystę vertinti kaip vieną fazę (Samela-Aro, 2011). Sociologai siūlo paauglystę skirti į *ankstyvąją* (maždaug nuo 10 iki 13 metų), *viduriniąją* (maždaug nuo 14 iki 17 metų) ir *vėlyvąją* (maždaug nuo 18 iki 21 metų) (Steinberg, 2014).

Paauglystės vystymosi studijų struktūrą sudaro trys pagrindiniai komponentai: *esminiai paauglystės pokyčiai*, *paauglystės kontekstas* ir *psichologinis vystymasis paauglystėje*. Išskiriami keli unikalūs pokyčiai, vykstantys šiuo periodu, vadinami *esminiais paauglystės pokyčiais*. Vienas jų – biologinis, kai lytinio brendimo metu jaunuoliai keičiasi fiziškai, kinta išvaizda, atsiranda galimybė turėti vaikų (Bogin, 2011). Kitas pokytis yra *paauglystės kontekstas* – kognityvinis, siejamas su aplinkos pažinimu, gebėjimu sudėtingiau mąstyti (Steinberg, 2014). Palyginti su vaikais, paaugliai jau geba vertinti hipotetines situacijas (kurios neįvyko, bet gali įvykti), taip pat gali abstrahuoti ir konceptualiai mąstyti apie tokius dalykus kaip draugystė, demokratija, moralė (Keating, 2011). Šis esminis pokytis – socialinis, nulemtas sociumo: atsiranda visuomeninė individo charakteristika, kai deleguojamos teisės, privilegijos ir atsakomybė (vairuoti, tuoktis, balsuoti ir pan.). Trečiasis ir paskutinis komponentas yra susijęs su daugybe *psichosocialinių paauglystės vystymosi* dalykų: identitetu, autonomija, pasiekimais ir kompetencija, gebėjimu užmegzti santykius (intymius) (Steinberg, 2014). Nors pagrindiniai paauglių pokyčiai laikytini universaliais, tačiau jų padariniai priklauso nuo konteksto, kuriame šie pokyčiai vyksta. Pagal U. Bronfenbrennerio (1979) ekologinę žmonijos vystymosi perspektyvą, mes negalėsime suprasti paauglio vystymosi, neišnagrinėję jo aplinkos. Tiesioginis ir artimiausias paauglių vystymosi kontekstas yra šeima, bendraamžių grupė, laisvalaikio leidimo formos.

Jautriausia aplinka, kurioje formuojasi paaugliai, yra šeima (Steinberg, 2014). Santykiai tarp tėvų ir vaikų šeimose dramatiškai keičiasi vaikams įžengiant į paauglystės amžių (Steinberg, 2014). Neįmanoma aptarti paauglių santykių su tėvais raiškos, neminint tėvų ir paauglių konfliktinių santykių, kurie yra mokslininkų, tyrinėjančių paauglystės amžiaus tarpsnį ištikus dešimtmečius, dėmesio centre (Denissen et al., 2009; Laursen, Collins, 2009). Nesutarimai tarp tėvų ir paauglių nuolat kyla dėl skirtingo požiūrio į tas pačias problemas, kurias tėvai mato kaip blogus ar gerus dalykus, o paaugliai reikalauja tolerancijos asmeniniams pasirinkimams. Konfliktai tarp tėvų ir vaikų gali kilti ankstyvojoje paauglystės stadijoje, nes paaugliai pakeičia savo požiūrį į daugelį dalykų, anksčiau vienodai priimtinių abiem pusėms. Ginčai kyla dėl menkiausių dalykų, tokių kaip laisvalaikio

leidimo būdas, apranga, savo kambario ir daiktų tvarkymas (Laursen, DeLay, 2011; Martin et al., 2011). Tyrimai rodo, kad dažniausiai nesutariama dėl to, kad paaugliai ir jų tėvai skirtingai apibrėžia ginčo objektus (Smetana, Villalobos, 2009). Priešingai susidariusiam stereotipui, paaugliai retai priešinasi tėvams nepagrįstai, vien norėdami protestuoti (Darling et al., 2007). Paaugliai linkę pripažinti savo tėvų taisykles, kai problema susijusi su moraliniais dalykais (apgavystė, nusirašinėjimas, pamokų nelankymas) arba su saugumu (vėlus grįžimas namo, vairavimas pavartojus svaigiųjų gėrimų), bet ne tuomet, kai tėvai kišasi į asmeninį pasirinkimą (kokius drabužius vilkėti per vakarėlį, su kuo draugauti) (Jackson, 2002; Smetana, Daddis, 2002). Paauglių ir tėvų santykiai keičiasi, kai jaunuoliai jaučiasi pernelyg psichologiškai kontroliuojami, nors tėvų požiūriu, jiems tiesiog svarbu žinoti, ką jų vaikai daro ir kur eina (Padilla-Walker, 2008; Loukas, 2009).

Tėvų ir paauglių sąveikos šeimoje tyrimai rodo, kad paauglystės laikotarpiu jauni žmonės ima vaidinti tvirtą, stipresniojo vaidmenį šeimoje, tačiau tėvai nenori pripažinti paauglystės įtakos. Jaunesnio amžiaus paaugliai gali dažniau įsiterpti ir išsakyti savo nuomonę tėvams, bet į jų požiūrį neatsižvelgiama. Vidutiniojo amžiaus paaugliai turi didesnę įtaką priimant šeimos sprendimus, jiems nereikia pabrėžti savo nuomonės grubiai ar kitu nesubrendusiu būdu (Steinberg, 2014). Paauglių kategoriškumo ir įtakos padidėjimas bręstant atitinka jų kintančius poreikius ir gebėjimus. Mokslininkų teigimu, paauglių mergaičių bendravimas su tėvais pablogėja joms sulaukus 11–12 metų, o berniukų – kiek vėliau, sulaukus 13–14 metų (Granic et al., 2003).

Prisitaikyti prie paauglystės laikotarpio vaikams gali būti sudėtinga, nes šiuo brandos tarpsniu jaunuoliai yra emociškai nepaslankūs (Lichtwarck-Aschoff et al., 2009) arba sunkaus temperamento (Trentacosta et al., 2011). Kad vaikai lengviau priprastų prie paauglystės sukeltų pokyčių, šeimos nariai turėtų atviriau su jais kalbėti apie tai, ko laukiama ir tikimasi iš paauglio, kaip vyksta tokie pokyčiai. Bet tyrimai rodo, kad daugumoje šeimų tėvai ir vaikai gyvena „atskiruose pasauliuose“ (Laursen, DeLay, 2011). Jaunesni paaugliai gali būti ypač jautrūs, kartais pernelyg aktyvūs kitų emociniams signalams (Pfeifer, Blakemore, 2012), tėvų griežtesnį toną paauglys gali vertinti kaip pyktį (Nelson et al., 2005).

Paauglystė – tai laikas, kai keičiasi paauglio mąstymas, suvokimas apie šeimos taisykles ir nurodymus (Steinberg, 2014). Nesusipratimų šeimoje daugėja, nes keičiasi ne tik jauno žmogaus, bet ir paauglio tėvų poreikiai bei abiejų šalių funkcijos šeimoje. Visgi norėdami suvokti šeimos santykius išgyvenant paauglystės laikotarpį,

turėtume atsižvelgti į paauglio tėvų savybes bei šeimos ypatybes (Steinberg, 2014).

Tipiškose šeimose tėvai susilaukia pirmagimio būdami 30 metų, tad pirmajam vaikui įžengiant į ankstyvąjį paauglystės amžių, dauguma jų būna keturiasdešimties. Kai kurie tyrimai patvirtina, kad ketvirtasis gyvenimo dešimtmetis, mokslininkų dažnai vadinamas vidurio amžiaus krizės tarpsniu (Lachman, 2004), yra sunkus daugeliui suaugusiųjų, nepaisant to, ar jie turi vaikų, ar neturi. Biologinių pokyčių atžvilgiu, tuo pat metu, kai paaugliai įžengia į sparčią augimo, fizinio ir seksualinio brendimo fazę, į gyvenimo tarpsnį, kurį visuomenė pripažįsta patraukliausiu fizine prasme, paauglių tėvai ima jausti padidėjusį susirūpinimą savo kūnu, fiziniu patrauklumu ir seksualumu (Steinberg, 2014). Pasikeitęs laiko ir ateities suvokimas gali būti siejamas ir su tėvų bei paauglių santykių krize. Tuo pat metu, kai paauglys pradeda ugdyti sisteminių mąstymą, kurti ir įgyvendinti ateities planus, tėvai pajunta, kad jų galimybės keisti gyvenimą yra ribotos. Paaugliui ima rūpėti galios, padėties visuomenėje problemos ir suaugusiojo vaidmens pasirinkimas. Paaugliams šis šeimos gyvenimo ciklas atveria begalinius horizontus, pasirinkimai atrodo beribiai, laukia karjera, santuoka, malonūs rūpesčiai kuriant savo pasaulį. Tuo metu jų tėvai, priešingai, suvokia, kad svarbiausi siekiniai jau praėityje, kai kurie vainikuoti sėkme, kai kurie – ne itin (Steinberg, 2014).

Paauglių ir tėvų santykius neabejotinai veikia šeimoje kuriamas psichologinis mikroklimatas. Kai kurie tėvai elgiasi šiltai ir pritariamai, paauglių elgesį priima su didele meile, o kiti neprisiima atsakomybės ir emociškai atstumia paauglį. Vieni tėvai iš savo vaiko reikalauja labai daug, o kiti yra atlaidūs (Steinberg, 2014). Kai kuriose šeimose sprendimai priimami drauge atvirai svarstant klausimus, kitose tėvai laikosi griežtų taisyklių, tikėdamiesi, kad paaugliai jų taip pat paisys ir seks savo tėvų pavyzdžiu (Steinberg, 2014). Vis tik, vertinant paauglių elgesį kaip tėvų elgesio perėmimo rezultatą, reikėtų suprasti, kad tokia sąveika yra dvipusė, o ne vienpusė (Collins et al., 2000). Tiek tėvai daro įtaką savo paauglių vaikų elgesiui, tiek paaugliai daro įtaką savo tėvų elgesiui (Coley et al., 2009; Willoughby, Hamza, 2011). Kai paauglių elgesys tampa probleminis, tėvai tampa nešališki, dažnai griebiasi bausmių, nors šiurkšti fizinė disciplina sukelia dar daugiau paauglio elgesio problemų (Lansford et al., 2011; Gault-Sherman, 2012). Ši abipusė sąveika tarp tėvų ir paauglių yra itin stipri ir gali lemti tėvų elgesio stiliaus perdavimą kitų kartų šeimoms (Kerr et al., 2009).

Apibendrinant galima teigti, kad paauglystė – tai laikas šeimos santykių reorganizavime, kai paaugliai įgyja daugiau galios ir tampa labiau kategoriški.

Paauglystėje atsiradę šeimos pokyčiai veikia tiek paauglio tėvų, tiek paauglio psichologinę būseną. Tyrimais nustatyta, kad kai kuriais atvejais paauglystės laikotarpis gali būti sunkiau išgyvenamas tėvų nei paties paauglio. Tėvų ir paauglių sąveikos tyrimai rodo, kad tėvų ir paauglių santykius lemia šeimoje vyraujanti kultūra bei pasirinktas tėvų auklėjimo stilius. Sėkmingi tėvų ir paauglių santykiai galimi tada, kai tėvai leidžia paaugliui išsiugdyti nepriklausomybės pojūtį, išsaugodami emocinius ryšius šeimoje.

Nagrinėjant tėvų ir paauglių ugdomąją sąveiką sportinėje veikloje matyti, kad tėvų ir vaikų santykių raiška priklauso ne tik nuo to, kaip suvokiama abipusė sąveika kaip ugdomoji, tačiau ir nuo ankstyvųjų tarpasmeninių santykių – prieraišumo – svarbos. Kintantys tėvų ir vaikų santykiai paauglystės laikotarpiu pakankamai plačiai tirti, tačiau tyrimo kontekste aktualu gilintis į tėvų ir paauglių santykių raišką sportinės veiklos metu, todėl toliau siekiama atskleisti tėvų dalyvavimo vaikų sportinėje veikloje vaidmenį bei vaikų dalyvavimo sportinėje veikloje poveikį tėvams.

1.5. Tėvų dalyvavimo vaikų sportinėje veikloje vaidmuo

Vaikystėje tėvų parama yra svarbiausia ir pagrindinė priežastis, dėl kurios vaikai nusprendžia sportuoti (Nunomura, Oliveira, 2013; Elliott, Drummond, 2015; Jaekwon, 2015; Dorsch, Smith, 2016). Mokslininkai nurodo, kad tėvų vaidmuo vaikų sportinėje veikloje gali būti įvairus: tėvai tampa antraisiais mokytojais, konsultantais, vadovais, teisėjais, finansiniais rėmėjais, svarbiais palaikymo komandos nariais varžybų metu (Kaplanidou, Gibson, 2012). Tačiau, nepaisant atliekamo vaidmens, svarbiausias veiksnys yra tėvų dalyvavimas vaikų veikloje (Dorsch et al., 2009; Dorsch, Smith, 2016).

Dažniausiai būtent tėvai paskatina vaikus sportuoti, siekdami pakeisti jų aplinką. Tėvai tikisi, kad sportinė veikla atvers vaikams daugiau galimybių tobulėti, bendraujant su sveikais, atsakingais, siekiančiais tikslo, motyvuotais žmonėmis (Schwab et al., 2010; Elliott, Drummond, 2015). Aktyviai sportuojantys vaikai gali išmokti patys išsikelti tikslus, planuoti veiksmus, siekiant trokštamų rezultatų (McCarthy et al., 2013). Kontroliuojant vaikų laisvalaikio turinį, galima keisti vertybes, paveikti socialines nuostatas ir gyvenimo įgūdžius, kurių vaikai mokosi organizuoto laisvalaikio metu (Coakley, 2006).

Vaikui pradėjus sportuoti, tėvams tenka prisiimti naujas pareigas ir atsakomybę už vaiko sėkmę (Smoll et al., 2011). Tėvai žengia pirmuosius žingsnius naujoje veikloje, kai kartu su vaiku įsigyja sportui reikalingas priemones, nuveda vaiką į treniruotes, suteikia emocinę paramą, pasirūpina sveika mityba, poilsio režimu (Yaparak, Unlu, 2010; Nunomura, Oliveira, 2013). Tėvai, atsižvelgdami į vaikų gebėjimus, gali jiems patarti, kokią sporto šaką pasirinkti (Wiersma, Fifer, 2008), įvairiais būdais motyvuoti vaikus, įvertindami jų sportinius pasiekimus, palaikyti ir atjausti, kai nepasiseka (Calloway, 2013).

Ypač vaikus skatina tėvų palaikymas varžybų metu, kai vaikai gali parodyti savo geriausius sportinius gebėjimus (Knight et al., 2010, 2011). Toks tėvų ir vaikų bendradarbiavimas suprantamas kaip jų bendra socializacija sporte (Dorsch et al., 2009) arba kaip tėvų ir vaikų sąveika, pasižyminti ugdomuoju poveikiu. Tėvų ir vaikų sąveikos sportinėje veikloje efektas priklauso nuo edukacinių metodų, kuriais siekiama ugdyti vaiko gebėjimus (Coakley, 2006). Tyrimai (Holt, Black, 2007), kuriais siekta išsiaiškinti jaunųjų sportininkų tėvų taikomą auklėjimo stilių, parodė, kad liberalūs tėvai nebando mokyti specialiųjų įgūdžių konkrečiais būdais tikėdami, kad vaikas gali pats jų išmokyti sportuodamas. Autoritarinio būdo tėvai puoselėja didelius lūkesčius dėl savo vaikų sportinių rezultatų, kontroliuoja vaikų gyvenimą, siekia bet kokia kaina padėti vaikams pasiekti sportinės sėkmės. Taigi tėvų vaidmuo vaikams pasirenkant sportinę veiklą ir dalyvaujant joje gali būti probleminis (Palomo-Nieto et al., 2011). Analizuojant tokį tėvų dalyvavimą vaikų sportinėje veikloje, išsiskiriamos kelios grupės: nesuinteresuoti tėvai, nedalyvaujantys komandos veikloje; pernelyg kritiški tėvai – visuomet nepatenkinti, menkinantys vaiko laimėjimus; triukšmingi tėvai – nuolat šūkaujantys, garsiai komentuojantys vaikų, komandos, trenerio, teisėjų darbą; tėvai – trenerių asistentai, savo patarimais dažnai prieštaraujantys trenerio nurodymams ir trikdantys sportininkus; pernelyg saugantys tėvai, dažniausiai motinos, nuolat susirūpinusios dėl sportuojant tykančių pavojų (Smoll et al., 2011). Tarp tėvų pasitaiko nuomonė, kad griežti reikalavimai, psichologinis spaudimas yra pateisinami ugdant vaiko ryžtą siekti geresnių rezultatų. Tačiau panašūs metodai neretai neigiamai veikia vaiko motyvaciją sportuoti (Sanchez-Miguel et al., 2013; Kaye et al., 2015; Leo et al., 2015).

Vaikų domėjimąsi sportine veikla slopina tėvų pastangos treniruoti juos kaip profesionalius sportininkus (Smoll et al., 2011), nuolatinė kritika ir nerealūs lūkesčiai (Nunomura, Oliveira, 2013). Valdomas neigiamų emocijų, vaikas jaučiasi nesaugus, praranda pasitikėjimą savimi (Holt, Black, 2007). Pasireiškia priešingas tėvų

ketinimams efektas: tėvai slopina vaiko viduje slypinčius troškimus, manydami, kad elgiasi teisingai. Tėvų sukurta aplinka, kurioje iš vaiko tikimasi per daug, gali sukelti vaikui norą pranokti varžovus tik dėl tėvų palankumo. Tokie sportininkai dažniau rodo agresiją nei tie, kurių tėvai stengiasi puoselėti saugų psichologinį mikroklimatą (Lavoi, Stellino, 2008). Autoritariškai nusiteikusių tėvų spaudimas ir per dideli reikalavimai siejami su neigiamais vaikystės padariniais (Arthur-Banning et al., 2009): nerimu (Calloway, 2013), per dideliais lūkesčiais (Schwab et al., 2010), pykčiu (Omli, Lavoi, 2012). Tėvams, trokštantiems gerų rezultatų, didelę įtaką daro šiuolaikinės sporto kultūros standartai, perdėtai akcentuojantys pergalę. Neretai vaikų pažanga tarnauja tokių tėvų statusui įtvirtinti, jų asmeniniams tikslams (Nunomura, Oliveira, 2013). Skiriant per daug dėmesio laimėjimams, dažnai pamirštami jaunojo sportininko asmenybės poreikiai ir interesai.

Analizuojant tėvų įtaką vaikų įsitraukimui į sportinę veiklą bei sportavimo rezultatus, atkreipiamas dėmesys į tai, ar ši veikla tikrai teiks džiaugsmą vaikams. Tėvai turėtų įvertinti, ar vaikas mielai žaidžia aktyvius žaidimus, ar turi reikiamus fizinius duomenis, ar šie duomenys atitinka pasirinktos sporto šakos keliamus reikalavimus (Dorsch et al., 2009). Kalbant apie vaiko sportinę brandą, tėvų lūkesčiai turėtų būti realūs. Vertėtų iš anksto apsvastyti, ar sporto šaka tinka vaiko raidos amžiui, ar varžybų konkurencingumo lygis vaikui priimtinas ir nesukelia nerimo, ar vaikas pakankamai protiškai subrendęs suprasti žaidimo taisykles ir suvokti, kad liks tėvų gerbiamas ir mylimas nepaisant sportinių rezultatų (MacDonald et al., 2011; Dorsch et al., 2015; Dorsch, Smith, 2016). Svarbus veiksnys, vertinant vaiko pasiruošimą dalyvauti sportinėje veikloje, yra motyvacija. Vaikai turėtų būti mokomi nebijoti konkurencijos ir siekti tikslų (MacDonald et al., 2011).

Sėkminga tėvų ir vaikų ugdomoji sąveika galima, kai tėvai, dalyvaudami vaikų sportinėje veikloje, suvokia tam tikras taisykles ir jų laikosi (Smoll et al., 2011). Atkreipiamas dėmesys į tai, kad treniruočių ir varžybų metu tėvams būtina laikytis tam tikrų elgesio normų, rodyti vaikams etiško elgesio pavyzdį (Harwood, Knight, 2012). Sportuojančių vaikų apklausos atskleidė (Lavoi, Stellino, 2008), kad iš dalies tėvai dalyvauja jų sportinėje veikloje palaikydami, drąsindami varžybų metu, džiaugdamiesi ir didžiudamiesi gerais vaikų laimėjimais, lavindami tikslo siekimo įgūdžius. Nepalankiai vaikai vertino tėvų kuriamą prievartos ir baimės atmosferą pralaimėjus ar nepasiekus gerų rezultatų, spaudimą tobulėti, tėvų negebėjimą etišškai elgtis komandos ir trenerių akivaizdoje.

Tėvų apklausos atskleidė, jog pagrindinis vaikų dalyvavimo sportinėje veikloje

motyvas yra pasididžiavimo ir pomėgio jausmas (Dorsch et al., 2009). Pomėgio jausmas, kurį labai dažnai užtikrina tėvų socialinė parama, stipriai susijęs su nuolatiniu vaikų dalyvavimu sportinėje veikloje (McCarthy et al., 2013). Vaikams augant, keičiantis šeimos gyvenimo ciklams, gali keistis šeimos narių požiūris į sportinę veiklą. Vaikai ir tėvai skirtingai vertina sportinės veiklos naudą. Mokslininkai pastebi, kad, priešingai savo tėvams, vaikai, tapdami paaugliais, dažnai neišsaugo vidinės motyvacijos toliau aktyviai sportuoti (Schwab et al., 2010). Todėl tėvų dalyvavimas vaiko sportinėje veikloje yra svarbus visą vaiko raidos laikotarpį, pradedant nuo mažylio skatinimo žaisti aktyvius žaidimus iki vaiko palaikymo sulaukus brandesnės sportinės patirties. Nuo tėvų materialinės ir psichologinės paramos, fizinės ir emocinės vaiko gerovės užtikrinimo priklauso jo dalyvavimo sportinėje veikloje lygis, laipsnis ir tęstinumas. Tokia parama yra labai svarbus tėvų įsipareigojimas ir pasišventimas savo sportuojantiems vaikams (Nunomura, Oliveira, 2013). Tyrimų rezultatai rodo, kad vaikai labai vertina tėvų dalyvavimą ir domėjimąsi jų sportine veikla. Tačiau tėvai turi būti budrūs ir kontroliuoti save, kad dalyvavimas vaikų sportinėje veikloje būtų palaikantis ir pozityvus (Nunomura, Oliveira, 2013).

Tėvų įsitraukimas į vaiko sportinę veiklą svyruoja nuo per mažo iki per didelio. *Per mažas tėvų įsitraukimas* – tai nepakankamas emocinis, finansinis ar funkcinis dalyvavimas vaiko sportinėje veikloje. Per mažai įsitraukę tėvai neateina į varžybas, skiria mažai lėšų įrangai įsigyti, nepasisiūlo padėti, nesidomi vaiko įgūdžių lavinimu, nepadedą vaikui išsikelti realių tikslų. *Vidutiniškas tėvų įsitraukimas* apibūdinamas tvirtu krypties nustatymu, lanksčiai įtraukiant vaiką į sprendimų priėmimo procesą. Vidutiniškai įsitraukę tėvai teiraujasi trenerio apie vaiko įgūdžių lavėjimą, nustato savo vaikui realius tikslus, dažnai siūlo savo pagalbą. *Per didelis tėvų įsitraukimas* siejamas su asmeniniais poreikiais, kuriuos tėvai tenkina per vaiko sportavimą. Tokie tėvai negeba atskirti savo norų, fantazijų ir poreikių nuo vaiko. Be to, per daug įsitraukę tėvai skiria per daug lėšų vaiko sportui, dažnai patys bando treniruoti savo vaiką, ginčijasi su teisėjais, kelia vaikui nerealius tikslus (Dorsch, Smith, 2016). Jie teikia per daug reikšmės sportui, spaudžia vaikus siekti pergalės ir tikisi gražos iš savo asmeninių ir finansinių investicijų (Ede et al., 2012). Per didelis tėvų įsitraukimas, spaudimas, kritika, nerealūs lūkesčiai ir per maža fizinė bei socialinė parama siejama su vaikų nustojimu sportuoti (MacDonald et al., 2011; Salla, Michel, 2014; Schubring et al., 2015).

Apibendrinant matyti, kad tėvų vaidmuo yra svarbus, skatinant vaikus

dalyvauti sportinėje veikloje. Tačiau vaikų skatinimas sportuoti susijęs ne tik su tėvų noru kontroliuoti vaikų laisvalaikį, ugdyti pageidaujamus socialinius įgūdžius bei vertybes, bet ir su papildomomis pareigomis. Vaikų motyvaciją sportuoti neigiamai gali veikti per daug griežti tėvų reikalavimai siekti sportinių rezultatų, vaikų pažangos kaip asmeninių tikslų ir statuso įtvirtinimo vertinimas. Tėvų vaidmuo vaikų sportinėje veikloje yra akivaizdus, tačiau tėvų ir paauglių ugdomosios sąveikos kontekste svarbu išsiaiškinti, kokią poveikį vaikų dalyvavimas suteikia patiems tėvams?

1.6. Vaikų dalyvavimo sportinėje veikloje poveikis tėvams

Pastaraisiais metais mokslininkai siekia suprasti ne tik sportinės veiklos poveikį vaikų socializacijai, bet ir vaikų sportavimo poveikį tėvams. Bandoma išsiaiškinti, kaip kinta vaikų ir tėvų socialiniai santykiai, tėvų domėjimasis sportine veikla, šeimos laisvalaikis ir kt. Pastebima, kad bendras vaikų ir tėvų dalyvavimas sportinėje veikloje stiprina santykius šeimoje (Holt et al., 2009). Vaikų sportavimas turi įtakos tėvų dienotvarkei. Jie turi rasti laiko nuvežti vaikus į treniruotes ir parsivežti, o tai skatina tėvus geriau planuoti savo veiklą (Fraser-Thomas, Côté, 2009). Tokie pokyčiai labai svarbūs siekiant tėvų ir vaikų santykių darnos (Coakley, 2009).

Vaikų dalyvavimas sportinėje veikloje daro įtaką ne tik tėvų dienotvarkei, bet ir savidrausmei, santykiams su aplinka, skatina mokymosi ir tobulėjimo poreikį (Holt, Black, 2007). Be to, dalyvavimas sportinėje veikloje siejamas su įvairiomis teigiamomis emocijomis (Koon et al., 2012; McCarthy et al., 2013), pomėgio, džiaugsmo, malonumo jausmais (MacDonald et al., 2011), kurie ypač svarbūs tiek vaikų, tiek ir tėvų saviraiškai (Keegan et al., 2010). Pabrėžiama, kad dalyvavimas vaikų sportinėje veikloje ugdo tėvų atsakomybę ir empatiją. Tėvai išmoksta gerbti vaikų sprendimus, pradeda kurti su jais glaudesnius, atviresnius nei anksčiau santykius (Smoll et al., 2011). Kai vaikui nesiseka, tėvai jaučiasi atsakingi už jo pralaimėjimą, nusivylimą o pasiekus puikių rezultatų, tėvai džiaugiasi pateisintais lūkesčiais (Dorsch et al., 2009). Be to, vaikų sportavimas yra susijęs ir su tėvų savigarba. Jei vaikas gabus, talentingas sportininkas, tėvai didžiuojasi ir sieja tai su nepriekaištingu vaikų auklėjimu, o tai prisideda prie jų savigarbos (Coakley, 2006). Kitaip tariant, vaikų sėkmė sportinėje veikloje gali būti laikoma ir tėvų nuopelnu

(Lavoi, Stellino, 2008). Vaikų pažanga sportinėje veikloje gali būti susijusi su tėvų asmeninių tikslų realizavimu, jų statuso savo aplinkoje įtvirtinimu (Nunomura, Oliveira, 2013).

Tyrimų rezultatai parodė, kad ir patys tėvai gali keistis, jų vaikams dalyvaujant organizuotame sporte. Pavyzdžiui, nustatyta, kad vaiko dalyvavimas organizuotame sporte turėjo įtakos bendravimui, santykiams su tėvais, suartino šeimą, sustiprino šeimos ryšius (Dorsch et al., 2009; Holt et al., 2009). C. J. Knight ir N. I. Holt (2014) tyrime pabrėžiama, kad optimalus tėvų įsitraukimas į vaiko sportinę veiklą yra toks, kai tėvai bando suprasti ir sustiprinti vaiko patirtį, pripažindami, kad kiekvienas vaikas yra kitoks ir turi tik jam būdingų poreikių, o sportinė patirtis įgyjama per ilgą laiką. Be to, teigiamas, lankstus ir empatiškas narių bendravimas leidžia sukurti jaunimui patrauklesnę sportinę aplinką.

Paauglystėje, kai keičiasi santykiai su tėvais, jauni žmonės susiduria su naujais iššūkiais, liečiančiais jų nepriklausomybę, autonomiją ir identiteto formavimąsi. Paaugliai vis daugiau laiko praleidžia atskirai nuo tėvų, todėl jų asmenybės vystymąsi veikia ne tik šeima, bet ir bendraamžiai (Arnon et al., 2008). Prieraišumas tėvams silpnėja, didesnę svarbą įgauna bendraamžių įtaka (Nawaz, 2011). Laikas, praleistas su bendraamžiais – tai ne tik smagus laisvalaikis, bet ir svarbi socializacijos proceso dalis (Holt, Knight, 2014). Tačiau paauglių prieraišumo su svarbiausiais globėjais (dažniausiai tėvais) santykiai rodo jų besiformuojančių tarpasmeninių santykių su kitais žmonėmis modelį, kuris yra tarsi psichologinis ramstis, naudojamas kuriant naujus artimus santykius sporte. L. D. Wiersma ir A. M. Fifer (2008) pastebi, kad tėvai vertina vaikų norą įgyti naujų draugų, bendrauti su jais. Sportinėje veikloje atsiranda galimybė susirasti naujų draugų, vaikai skatinami patys priimti sprendimus, ugdomas pasitikėjimas savimi. Tokie teigiami vaikų pokyčiai džiugina tėvus.

Paminėtinas T. E. Dorsch, A. L. Smith ir M. H. McDonough (2009) tyrimas su tėvais, taikant grupinės diskusijos metodą. Tyrimas atskleidė, kad vaikų sportavimas turi įtakos tėvų elgesiui, pažinimui, emocijoms ir santykiams su vaikais. Kalbėdami apie elgesio pokyčius, tėvai nurodė, kad vaikų sportavimas juos pačius įtraukė į sportinę veiklą. Vaikų sportavimas pakeitė ir jų pažinimo sritį – tėvai pradėjo labiau domėtis informacija apie sportinę veiklą. Daugelis tėvų nurodė nepaprastą šio proceso naudą ir iš esmės pakitusį gyvenimo būdą. Tėvai teigė, kad pakito jų emocinis ryšys su sportine veikla. Kaip savo įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą rezultatą tėvai nurodė pasididžiavimo ir pomėgio jausmą. Kiti akcentavo

nerimo ir varžymosi jausmą, kylančius matant sportuojančius savo vaikus. Paminėti ir pakitę tėvų bei vaikų santykiai. Tėvai ne tik kartu vyksta į sporto užsiėmimus bei varžybas, bet ir daugiau kalbasi su vaikais sporto temomis. Be to, vaikų sportavimas suteikė galimybę susipažinti su kitais tėvais. Analizuodami tyrimo duomenis, mokslininkai padarė įdomią išvadą, kad tėvams dalyvaujant vaikų sportinėje veikloje, keičiasi tėvų kaip sutuoktinių santykiai.

Apibendrinant galima teigti, kad sportinė veikla gali prisidėti prie abipusės tėvų ir vaikų pagarbos bei tarpusavio supratimu grįstų santykių. Vaikų sportavimas keičia ir tėvų elgseną, domėjimąsi sportine veikla, skatina teigiamas emocijas bei geresnius vaikų ir tėvų tarpusavio santykius. Mokslininkai akcentuoja paauglių prierašumo tėvams arba globėjams svarbą, nes ankstyvieji tėvų ir vaikų santykiai bei susiformavęs prierašumas šeimoje lemia jų asmeninių elgesio santykių modeliavimą sporte (Carr, 2009, 2014). Taigi, kad sportinėje veikloje vykėtų tėvų ir paauglių ugdomoji sąveika kaip ugdomoji, reikalingi tam tikri etapai, o kiekvieno etapo metu reikalinga skirtinga tėvų ir jų vaikų santykių raiška, kurią įgalina skirtinga edukacinė aplinka. Sportas kaip edukacinė aplinka gali paveikti tėvų ir vaikų bendravimą bei santykius šeimoje, todėl aktualu toliau aiškintis tėvų ir paauglių ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje efektyvumą įgalinančias prielaidas.

1.7. Tėvų ir vaikų ugdomosios sąveikos efektyvumą įgalinančios prielaidos

Trenerio vaidmuo skatinant tėvų ir vaikų sąveiką sportinėje veikloje. Tėvų ir vaikų ugdomoji sąveika sportinėje veikloje, tėvų ir vaikų santykių kaita labai priklauso nuo trenerių (Barker, Winter, 2014; Domingues et al., 2014). Trenerių teikiama parama ir patarimai iš dalies lemia motyvuotą tėvų dalyvavimą vaikų sportinėje veikloje (Bailey et al., 2013). Treneriai gali atlikti moderatorių, tarpininkų, konsultantų vaidmenį (O'Connor, 2011). Jaunasis sportininkas, tėvai ir treneris – tai trys pagrindiniai elementai, atliekantys svarbiausią vaidmenį ugdomajame sąveikos procese. Tyrimų rezultatai rodo, kad vaikų auklėjimas sporto srityje yra didelis iššūkis treneriams ugdant vaiką kaip asmenybę (Domingues et al., 2014; Knight, Holt, 2014).

Sportinės veiklos metu treneriai turi galimybę suartinti tėvus ir vaikus,

paskatinti jų bendradarbiavimą. Jis gali paskirti auklėtinio šeimai užduočių, kurių metu tėvai ne tik bendrautų su savo vaikais (O'Connor, 2011), maloniai leistų laiką, bet ir stiprintų tarpusavio santykius. Dažniau bendraudami su tėvais, treneriai galėtų papasakoti, kaip sekasi jų vaikui, pateikti duomenų apie vaiko pažangą. Visa tai skatintų tėvus vertinti pažangą remiantis objektyviais matavimais, o ne lyginant vaiką su kitais komandos draugais (O'Connor, Bennie, 2006; Voigt et al., 2016).

Trenerių ir tėvų bendravimas turėtų būti tęstinis, palaikomas nuolat, kol vaikai sportuoja. Dalį savo laiko skirdami edukaciniam bendravimui su auklėtinių tėvais laisvu nuo treniruočių ar varžybų metu, treneriai galėtų pakeisti tėvų nuomonę (Smoll et al., 2011; Stewart, Shroyer, 2015). Sportuojančio vaiko šeimai treneriai turėtų paaiškinti sporto teikiamą naudą, savo treniravimo filosofiją, patarti, kaip tėvai galėtų praturtinti sportuojančio vaiko patirtį. Tėvams vertėtų suvokti sportą ne tik kaip laisvalaikio leidimo būdą ar užklasinę veiklą. Sportinė veikla yra ir vaikų auklėjimas, atsakomybės jausmo stiprinimas, bendras ugdymas. Puikus būdas sužinoti tėvų lūkesčius – įtraukti tėvus į formalius ir neformalius pokalbius, paprašyti pasidalyti savo patirtimi. Bendravimo vakarėlių arba susirinkimų organizavimas suteiktų tėvams galimybę pasidalyti asmenine patirtimi su savo vaikais ir treneriais (Knight, Holt, 2014). Bendravimas veikia abipusiai (Smoll et al., 2011), todėl treneriams reikėtų įsiklausyti į tėvų pastabas, atsakyti į užduotus klausimus, suteikti tėvams emocinę paramą, ypač po sunkių varžybų (Knight, Holt, 2014).

Sportinėje veikloje pastebimas ne tik teigiamas, bet ir neigiamas tėvų elgesys, galintis paveikti vaiko pažangą sporto srityje (Ross et al., 2015). Treneris turėtų atkreipti tėvų dėmesį į tai, kad jaunojo sportininko tobulėjimui labiausiai trukdo tėvų pernelyg pabrėžiama laimėjimo svarba, vaiko kritika ir emocijų nevaldymas. Priešingai, tėvų meilė, besąlyginis palaikymas, nepriklausomai nuo sportinio rezultato, ugdytų vaikų atsakomybę už savo elgesį treniruočių ir varžybų metu (Knight, Holt, 2014). Užmegzdami gerus santykius su tėvais, treneriai neturėtų pamiršti, kad dauguma tėvų iš tiesų entuziastingai ir nuoširdžiai rūpinasi savo vaikais (Smoll et al., 2011). Tačiau kartais tėvai nesupranta, kokių problemų jie sukelia. Užuot pykę ant tėvų, treneriai turėtų suvokti, kad jie gali padėti šias problemas išspręsti (Smoll et al., 2011). Tokiems tėvams vertėtų taktiškai ir diplomatiškai parodyti, kokią neigiamą įtaką turi jų veiksmai, pasiūlyti vienoje ar kitoje situacijoje elgtis konstruktyviau ir vaiko atžvilgiu naudingiau (Knight, Holt, 2014).

Mokslininkai išskiria tam tikrus „probleminių tėvų“ tipus, pateikia jų įpročius apibūdinančius požymius, rekomendacijas treneriams, kaip reiktų su tokiais tėvais

elgtis, siekiant nukreipti jų bendravimą su sportuojančiais vaikais pozityvesne linkme (Smoll et al., 2011). Vaikų sportine veikla *nesidomintys tėvai* liūdina jaunuosius sportininkus. Treneriai turėtų išsiaiškinti, kodėl tėvai nesidomi vaikų sportu, įtikinti, kad jų dalyvavimas yra visada laukiamas. Šioje situacijoje (Smoll et al., 2011) treneriams reikėtų vengti klaidų neteisingai kaltinant tėvus, kurie negali aktyviai domėtis vaiko sportavimu dėl pateisinamų priežasčių (darbas, liga ir kt.). Paskatinti tėvų domėjimąsi vaikų veikla galima paaiškinus, kokia yra sporto sukuriama vertė, kaip sportinė veikla gali padėti suartėti su savo vaikais. Tokiais atvejais sportininkams taip pat reikalinga pagalba: treneriai turėtų palaikyti auklėtinius ir įtikinti, kad jie iš tikrųjų rūpi tėvams kaip asmenybės. *Pernelyg kritiškai tėvai* dažnai bara ir menkina savo vaiką, yra per griežti, retai būna patenkinti sportiniais vaiko laimėjimais. Treneriai galėtų paaiškinti, kad nuolatinė kritika vaikams sukelia stresą ir emocinę įtampą, kad toks susierzinimas gali pakenkti sportiniams rezultatams, kad vertėtų vaikus pagirti ir nuolat drąsinti, jei norima juos motyvuoti (Smoll et al., 2011). Nemažiau problemų kelia ir *pernelyg globėjiški tėvai*, su perdėtu rūpesčiu sekantys ir komentuojantys savo vaikų žaidimą, įsitikinę, kad sportuojant jų atžalas persekioja nuolatiniai pavojai. Minėti autoriai teigia, kad tokiais atvejais treneriai turėtų stengtis nuslopinti traumų baimę, nuraminti tėvus, kad varžybose yra pakankamai saugu. Vertėtų tėvams paaiškinti rungtynių taisykles, informuoti, koks sporto inventorių galėtų geriau apsaugoti sportininką, įtikinti, kad vadovaujant profesionaliems treneriams, teisėjams galima saugiai sportuoti. Rungtynių metu vaikus nepatogiai ir blogai jaustis verčia *triukšmaujantys tėvai*. Jie nuolat šaukia užgoždami kitus, tarp jų ir trenerį. Kiekvienas tampa jų žodinio smurto taikiniu: komandos nariai, varžovai, treneriai, teisėjai. Treneriai gali ramiai, taktiškai, bet ne viešai triukšmaujantiems tėvams užsiminti, kad toks elgesys yra prastas pavyzdys jauniems sportininkams. Itin aktyviems tėvams vertėtų pasiūlyti užduočių, kurios būtų naudingos komandai (varžovų stebėjimas, statistikos registravimas, sporto inventoriaus priežiūra ir kt.). Tokia taktika, neužgaunant jų savigarbos, leistų suvaldyti tokius tėvus, o šie pajustų atsakomybę ir renginio metu teikiamą naudą. Pasak F. L. Smoll su bendraautoriais (2011), dar vienas sportuojančius vaikus trikdančias „probleminių tėvų“ tipas yra tėvai, prisiimančios *trenerių asistentų* vaidmenį. Jie nuolat patarinėja sportininkams, nesibodi prieštarauti trenerio nurodymams, taip trukdydami komandai. Treneriai turėtų auklėtiniams paaiškinti, kad treniruočių ir varžybų metu vadovauja tik treneriai, sportininkai turi klausyti tik jų, nes skirtingų nurodymų

klausymas sukelia painiavą ir trukdo žaidimui.

Nekonfliktinis, atviras, sąžiningas bendravimas padeda suderinti trenerių ir tėvų lūkesčius, siekti to paties tikslo ugdant auklėtinius – teikti teigiamas emocijas ir sportinę patirtį (O'Connor, 2011; Smoll et al., 2011; Alcaraz et al., 2015). Tokių tikslų galima pasiekti dirbant kartu ir stengiantis išvengti nesusipratimų. Treneriai turėtų skatinti tėvus kuo aktyviau dalyvauti vaikų sportinėje veikloje, padėti suvokti, kad ir taip galima auklėti vaikus (Smoll et al., 2011). Derėtų padėti tėvams suprasti, kad jaunimo sportas visų pirma yra žaidimas, vaikai turi mėgautis sportu taip, kaip jie nori. Tėvų raginami laikytis filosofijos „laimėti yra svarbiausia“, jaunieji sportininkai gali prarasti norą tobulinti savo įgūdžius, džiaugtis dalyvavimu, augti socialiai bei emociškai. Patyrę treneriai turėtų įtikinti tėvus, kad sėkmė negali būti siejama vien tik su laimėjimais, o nesėkmė negali būti siejama vien tik su pralaimėjimais (Smoll et al., 2011). Sportinėje veikloje svarbus ne tik rezultatas, bet ir motyvuotas visų dalyvių – tėvų, trenerių ir vaikų – bendravimas (Bailey et al., 2013; Alcaraz et al., 2015; Curran et al., 2015).

Treneriai turėtų išmanyti, kokiais metodais galima paskatinti tėvų ir vaikų sąveiką sportinėje veikloje (O'Connor, Bennie, 2006). Tyrimai rodo, kad vaikų ugdymu besirūpinantys tėvai tikisi iš trenerių pagalbos, atveriančios vaikui naujas galimybes (O'Connor, 2011), laukia informacijos apie vaiko tobulėjimą, tikslus ir galimą pažangą (Knight, Holt, 2014). Įtakos tėvų ir vaikų sąveikai gali turėti tokie veiksniai, kaip trenerio nuostata tėvų atžvilgiu, darbo su tėvais metodai ir formos, trenerio elgesio su tėvais ir vaikais stilius, bendradarbiavimo su tėvais klimatas, tęstinumas, konfliktinių situacijų sprendimo būdai, trenerio autoritetas (Smoll et al., 2011). Treneriams būtų pravartu nuolat mokytis bendravimo ir psichologinio poveikio technikų, atkaklumo. Atkaklūs treneriai imasi iniciatyvos, kai jaunųjų sportininkų santykiai su tėvais yra problemiški, ir nelaukia, kol konfliktai išsispręs patys savaime.

Trenerio indėlis į tėvų ir vaikų sąveiką sporto srityje priklauso ir nuo paties trenerio kaip specialisto (Flett et al., 2013). Kompetentingas treneris turėtų būti suprantamas ne kaip geresnis ar blogesnis, labiau ar mažiau mėgiamas žmogus, o kaip treneris, kurio bendravimas su vaikais teigiamai veikia vaikų charakterį ir įgūdžių ugdymą (Flett et al., 2013). Išskiriami mažiau kompetentingi treneriai, taikantys griežtą, militaristinę ugdymo metodiką, naudojantys autokratiškus bendravimo su vaikais ir tėvais būdus, apsiribojantys trumpalaikių tikslų siekimu, ir kompetentingi treneriai, kurie, remiantis mokslininkų stebėjimais, yra labiau

išsilavinę, vengia agresijos, skatina auklėtinių savarankiškumą, linkę nuolat mokytis, dalytis patirtimi, atviri naujovėms (Flett et al., 2013).

Trenerio kompetencijų reikšmė tėvų ir vaikų ugdomajai sąveikai sportinėje veikloje. Akivaizdu, kad siekiant įtvirtinti glaudesnius tėvų ir vaikų santykius sportinėje veikloje, išryškėja trenerio turimų kompetencijų ir patirties svarba. Iš trenerių tikimasi, kad jie įgis kompetencijų, kurios padės atlikti įvairias užduotis, atsižvelgiant į kompleksinius šiuolaikiniams specialistams keliamus reikalavimus (Mesquita, 2014). Trenerio išsilavinimas, žinios, gebėjimai, patirtis ir vertybinės nuostatos lemia jų veiksmų efektyvumą, siekiant stiprinti tėvų ir vaikų sąveiką sportinėje veikloje.

Nepatyrusiems treneriams kyla daug problemų dirbant su jaunimu (Flett et al., 2013). Jiems tenka atsakomybė tobulinti ne tik sportinius, bet ir socialinius vaikų įgūdžius. Tad labai svarbu, kad treneriai suprastų jaunimą ir turėtų reikiamų žinių bei gebėjimų kurti mentoriaus ir mokinio santykius (Smoll et al., 2011). Bandant pakeisti sportuojančiųjų elgesį sprendžiant etines ir socialines treniravimo dilemas, būtinos ne vien metodinės, dalykinės kompetencijos, apimančios žinias ir pasirengimą, reikalingus vaikams treniruoti. Treneriai turi gebėti prisiimti atsakomybę už socialinius aspektus ir vertybių normas (Mesquita, 2014). Ypač svarbios yra tokios socialinės trenerių kompetencijos, kaip gebėjimas bendrauti, išsakyti savo nuomonę, įtikinti, motyvuoti, perteikti idėjas, sukurti teigiamą klimatą; mokėjimas objektyviai vertinti tiek savo paties, tiek aplinkinių silpnybes ir stiprybes, valdyti konfliktines situacijas (Duffy, Passmore, 2010). Gebėjimas spręsti socialines problemas sportinėje veikloje priklauso nuo trenerių asmeninių savybių: atsakingumo, iniciatyvumo, kūrybingumo, lankstumo, kantrybės, humoro jausmo, empatijos, patirties. Trenerių asmeninės ir socialinės kompetencijos rodo jų gebėjimą bendrauti, būti atsakingiems (Duffy, Passmore, 2010) ir yra esminės vadovaujant įvairioms sporto programoms (Jones et al., 2014). Treniravimas yra ugdomoji veikla (Cassidy et al., 2006), tad treneriai, sprenddami etines ir socialines treniravimo dilemas, turėtų išmokti kritiškiau žvelgti į politinius, ekonominius ir socialinius veiksnius. Norint užtikrinti šiuos reikalavimus, reikia lavinti savęs pažinimą kaip abipusę įtaką turintį procesą, kuris remiasi tokiomis socialinės sąveikos sistemomis, kaip santykiai su sportininkais bei jų šeimos nariais (Gilbert et al., 2006).

Su skirtingomis asmeninėmis savybėmis yra susietas ir trenerių suvokimas apie jų pačių kompetencijas ir poreikį mokytis (Santos et al., 2013). Kompetencijų suvokimas pripažįstamas svarbiu efektyvaus mokymo aspektu (Jones, Wallace,

2005). Aiškinamasi, kaip trenerių kompetencijos ir mokymosi poreikių suvokimas siejasi su skirtingomis asmeninėmis savybėmis, tokiomis kaip patirtis ir akademinis išsilavinimas. Atliekant tyrimus buvo pereita nuo domėjimosi tuo, ką treneriams reikia žinoti, prie to, ko jiems reikia, kad galėtų įgyvendinti tai, ką žino (Demers et al., 2006; Nelson et al., 2013). Dauguma trenerių save laiko kompetentingais, bet pripažįsta, kad jiems dar reikia mokytis (Jones, Wallace, 2005). Tai leidžia manyti, kad treneriai yra suinteresuoti plėsti ir gilinti savo žinias daugelyje sričių. Mokslininkai taip pat pabrėžia metakognityvinių kompetencijų, siejamų su trenerių refleksija, kritiniu savęs vertinimu, socialine atsakomybe ir profesine etika, vertę (Petipas, 2011). Kad galėtų sėkmingai prisitaikyti prie nuolat kintančių ir naujų profesinių reikalavimų, treneriai turi mokėti kontroliuoti savo pačių mokymąsi ir profesinį augimą (Dorsch, Smith, 2016; Erickson, Côté, 2016).

Remiantis T. M. Vargas (2011) tyrimo rezultatais, treneriai norėtų daugiau sužinoti apie bendravimą su sportuojančiais vaikais bei jų tėvais. Apklausos metu treneriai nurodė, kad pozityvi socialinė sąveika sportinėje veikloje priklauso nuo efektyvaus bendravimo įgūdžių, moralinių vertybių, socialinio bei kultūrinio jautrumo (Potrac, Jones, 2009; Cushion et al., 2012), o trenerių sėkmė ir socialinis įvaizdis priklauso nuo jų gebėjimo įtikinti visus sportinėje veikloje dalyvaujančius asmenis (sportininkus, tėvus, mokyklos direktorių ir kt.) pasitikėti jų žiniomis ir įgūdžiais (Vargas, 2011; Abraham, Kerns, 2013).

S. Santos, R. L. Jones ir I. Mesquita (2013) atlikti tyrimai atskleidė, kad dalis trenerių neturi reikiamo specialybės išsilavinimo. Vieni tapo treneriais baigę sportininko karjerą ir neįgiję aukštojo išsilavinimo. Kiti turėjo įvairių sričių mokslinius laipsnius, nesusijusius su trenerio specialybe: ekonomikos, vadybos, žemės ūkio, biologijos, karybos. Turint aukštąjį išsilavinimą, pasiekiamas aukštesnis kultūros lygis, kuris gali padėti treneriams suvokti savo žinias ir kompetencijas, nuspręsti, kuria kryptimi ir kiek jos turi būti tobulinamos (Santos et al., 2013). Akademinėje aplinkoje išmokstama bazinių specialybės kompetencijų, susijusių su bendravimu, lyderyste, problemų įvertinimu ir sprendimu, o tai leidžia treneriams modeliuoti savo elgesį pasitelkiant dėdaktikos žinias (Demers et al., 2006).

Trenerio vaidmenį, skatinant tėvų ir vaikų sąveiką sportinėje veikloje, galima vadinti intelektinių pastangų užsiėmimu, reikalaujančiu įsitraukti į sudėtingus kultūrinius procesus, panašius į mokytojo veiklą (Morgan et al., 2013). Treneriai susilaukia sėkmės tada, kai jų intelektinių įgūdžių mokanti treniravimo sistema sukuria aiškią ir vertingą tapatybę sportininko vystymosi aplinkoje arba sporto

varžybų programoje (McCann, 2011). Taigi, kad treneriai galėtų įgyti kompetencijų, leidžiančių formuoti glaudesnę tėvų ir vaikų bendravimą sporto aplinkoje, trenerių specialybės programos turi skatinti juos aktyviai mokytis, analizuoti patirtį, lavinti vertinimo įgūdžius ir gebėjimą analizuoti bei spręsti kilusias problemas. Mokslinėse diskusijose plačiai svarstomas ilgalaikių edukacinių programų, skirtų treneriams, poreikis ir nauda. Dalyvaudamos trenerių ugdymo programoje, sporto organizacijos turėtų pabrėžti sportuojančio jaunimo tikslų svarbą, kalbėti apie trenerių ir tėvų sąveiką (O'Connor, 2010).

Pozityvi trenerių ugdymo strategija teigiamai veikia ne tik vaikų sportinius rezultatus, sportinės veiklos tęstinumą, bet ir vaikų psichinę sveikatą, socialinius santykius su tėvais ir aplinka, vaikų pasaulėžiūros bei vertybių sistemos formavimą, ateities perspektyvas.

Trenerių, vaikų ir tėvų sąveika kaip trimatė ugdomoji sistema. Jaunasis sportininkas, tėvai, treneris – tai trys pagrindiniai elementai, atliekantys svarbiausią vaidmenį ugdomajame sportinės veiklos sąveikos procese. Tėvai, vaikai ir treneriai, motyvuotai dalyvaudami vaikų sportinėje veikloje, gali sukurti veiksmingą edukacinę sistemą. Šią sistemą galima apibūdinti kaip tęstinį visų trijų sistemos dalyvių palankios sąveikos procesą. Tačiau pastarųjų metų tyrimai rodo, kad tokia trimatė edukacinė sistema nepakankamai plėtojama, nepakankamai pozityvi. Ji gali tapti efektyvesnė, jei bus naudojami tam tikri socialiniai įrankiai: jei tėvai bus aktyviau įtraukiami į vaikų sportinę veiklą; jei iš sportuojančių vaikų nebus per daug reikalaujama, jie bus motyvuojami sportuoti psichologiškai palankioje aplinkoje; jei treneriams bus suteikiama galimybė nuolat lavintis.

Nagrinėdami trenerių ir tėvų arba tėvų ir vaikų bendravimą, mokslininkai (Smoll et al., 2011) akcentuoja dvikryptį bendravimą. Kalbant apie trenerių – tėvų – vaikų triados, kuri mokslinėje literatūroje apibūdinama kaip „sportinis trikampis“ (angl. *athletic triangle*), indėlių, šių trijų šalių santykius tenka nagrinėti kaip trijų krypčių bendravimą. Mokslininkai pabrėžia, kad, norint formuoti intelektinių įgūdžių lavinimo kultūrą, verta pasitelkti trikampių santykių metodą (McCann, 2011). Tirdami ugdomojo sporto konteksto ir socialinės organizacijos (angl. *sport coaching context and social organization*) ryšius, mokslininkai išskyrė svarbiausius sporto teikiamus socialinius privalumus: asmenybės vystymasis ir asmeninio tobulėjimo galimybė formuojant įgūdžius; šeimos integravimasis; artimų santykių kūrimo procesai ir socialinės sąveikos klimatas bei vertybės; socialiniai santykiai ir efektyvumas; tapatinimasis su pasiekimais ir patirtimi sporto kontekste,

integravimasis į bendruomenę (Domingues et al., 2014; Vincent, Christensen, 2015). Šių veiksmų raiškos efektyvumu galima būtų matuoti sporto aplinkoje veikiančios sistemos kuriamą edukacinę naudą.

Sąvoka *sistema* dažnai girdima įvairiuose pranešimuose ir yra intuityviai suvokiama kaip tam tikra visuma, tvarka, vieninga elgsena. Detaliau sistema apibūdinama kaip grupė tarpusavyje sąveikaujančių elementų, veikiančių drauge siekiant bendro tikslo (McCann, 2011). Taigi tėvai, vaikai ir treneriai analizuojami kaip vaikų sportinėje veikloje vienas kitą veikiantys ir vienas kitą keičiantys elementai, kurių sąveikos tikslas yra maksimaliai padidinti sporto teikiamą naudą bei visų dalyvių teigiamą, pozityvų bendravimą, t. y. sąveiką. Tėvai, vaikai ir treneriai, motyvuotai dalyvaudami vaikų sportinėje veikloje, gali sukurti veiksmingą edukacinę sistemą, pajėgią sportuojantiems vaikams perteikti vyresnės kartos žinias, įgūdžius ir įpročius ne tik treniruojant ir mokant vaikus, bet ir kuriant palankų bendradarbiavimą, palaikant juos, rodant asmeninį pavyzdį ir pelnant autoritetą. Šią sistemą galima apibūdinti kaip tęstinį visų trijų sistemos dalyvių palankios sąveikos procesą (McCann, 2011).

Akivaizdu, kad tėvų – vaikų – trenerių socialinės sistemos nariai sąveikauja įvairiais būdais, tokios sąveikos pasekmės veikia vaikų vystymąsi. Sąveikos rezultatai gali būti daugiau arba mažiau veiksmingi. Glaudžiai persipynę santykiai gali ne tik suartinti sportininkus, tėvus ir trenerius, bet ir supriešinti (Flett et al., 2013). Mokslininkai, iki šiol nagrinėję dvikrypčius tėvų ir vaikų santykius vaikų sportinėje veikloje, pabrėžė, kad sportinio trikampio harmonizavimas lieka pagrindiniu tolesnių tyrimų iššūkiu ir svarbiausia tema (Strachan et al., 2011).

Tyrėjų teigimu, optimalų sportininkų pasirodymą sportinėje veikloje lemia tokia psichologinė savybė, kaip tvirtas pasitikėjimas savimi (angl. *self esteem*) (Sharp et al., 2013). Vaikų pasitikėjimo savimi ir savivertės formavimasis sportinėje veikloje pasireiškia per savęs vertinimo prizmę, galimybių išvalgą, iniciatyvą, savistabą (Coatsworth, Conroy, 2006). Psichologiškai sveikas asmuo yra tas, kuris užaugo mylimas, jautrus, suvokia savo vietą visuomenėje ir puoselėja stiprius, atvirus santykius su aplinka (Temel et al., 2012). Mokslininkų teigimu, asmens psichikos stiprumas gali būti natūralus arba sukurtas, t. y. gali būti dovanotas genetikos arba gali būti kuriamas mokantis ir kaupiant patirtį (Crust, Clough, 2011). Taigi jaunojo sportininko psichologinio stabilumo kontekste vėl išryškėja jį supančių suaugusiųjų vaidmuo – tiek tėvų, tiek trenerių.

Jaunimo sporte vis plačiau pripažįstama visų trijų dalyvių – trenerių, vaikų ir

tėvų – vaidmens reikšmė formuojant ugdymui tinkamą teigiamą sporto patirtį (O'Connor, 2011). Tačiau pastarųjų metų tyrimai rodo, kad tėvų, vaikų ir trenerių tarpusavio santykių raiška, siekiant palankios sportinės aplinkos, yra nepakankamai pozityvi. Trenerių, vaikų ir tėvų sąveikos ugdomajame kontekste labai svarbu, kad šalys suprastų viena kitos lūkesčius (O'Connor, 2011), gebėtų bendras problemas sporto aplinkoje spręsti be agresijos, nekonfliktiniais būdais, elgtusi etiškai (Harwood, Knight, 2012), suvoktų tam tikras bendravimo taisykles ir jų laikytusi treniruočių ir varžybų metu (Smoll et al., 2011). Pozityvus, lankstus, empatija paremtas sportinio trikampio narių bendravimas leistų sukurti jaunimui patrauklesnę ir ugdymui draugiškesnę sporto aplinką. Todėl mokslinėse diskusijose svarstomas ilgalaikių edukacinių ir integruotų programų bei metodikų, skatinančių efektyvesnę sportuojančių vaikų, trenerių ir tėvų sąveiką, poreikis ir nauda.

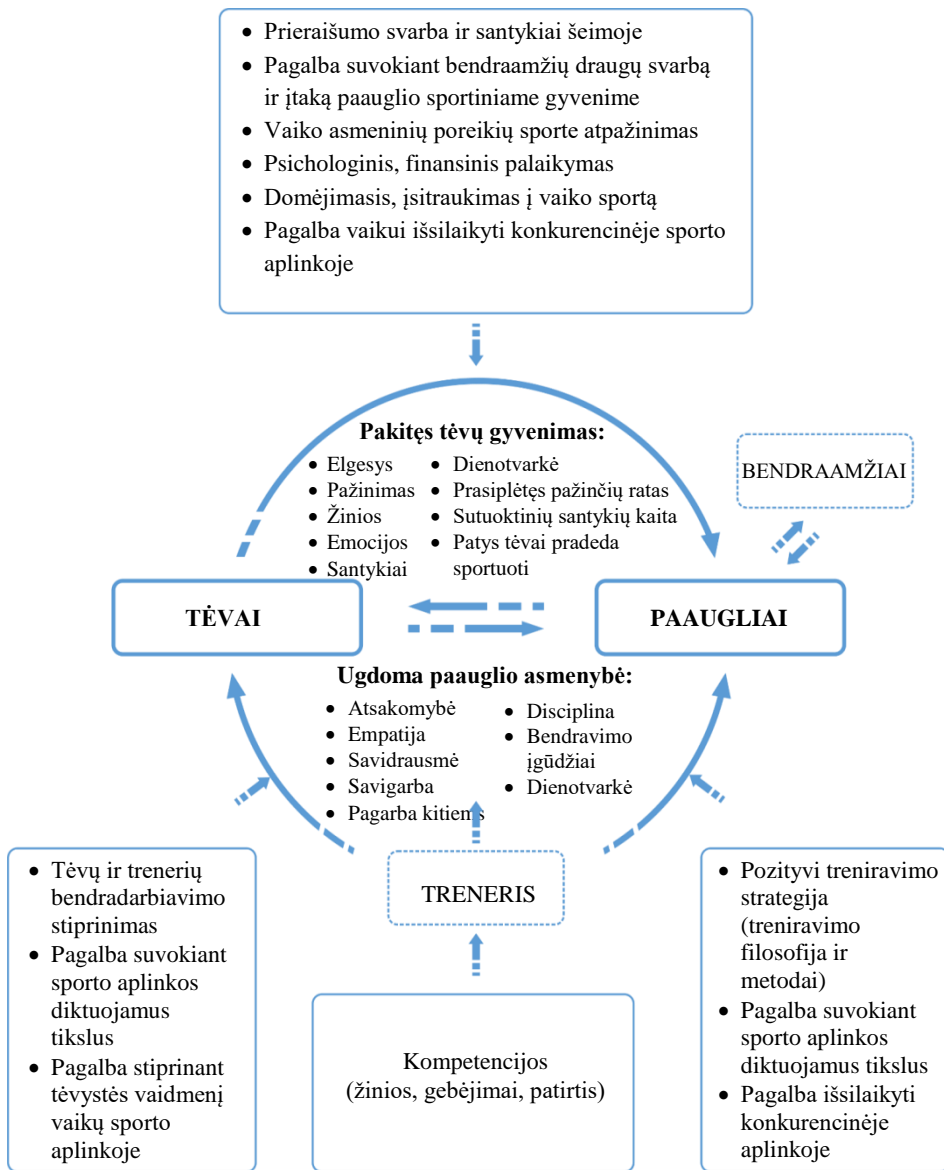
Apibendrinant galima teigti, kad skatinant tėvų ir vaikų sąveiką sportinėje veikloje, siekiant sukurti aplinką, kurioje jaunųjų sportininkų motyvacija būtų kreipiama teigiama linkme, išryškėja trenerio vaidmens svarba. Didelės įtakos tėvų ir vaikų sąveikai turi trenerio pasirinkta pozityvi vaikų treniravimo ir ugdymo strategija, gebėjimas sudominti tėvus vaikų sportu, sukurti ir išsaugoti sporto dalyvių palankius tarpusavio santykius, spręsti sporto aplinkoje kylančias etines ir socialines problemas. Trenerių poveikio tėvų ir vaikų sąveikos sporto aplinkoje efektyvumas iš dalies priklauso nuo trenerio bazinių specialybės, socialinių, asmeninių kompetencijų, įgyjamų aukštosiose mokyklose, įvairių trenerių ugdymo programų metu, vėliau – formuojantis praktiniams įgūdžiams. Šiai tėvų ir vaikų ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje sekai iliustruoti disertaciniame darbe teorinei daliai apibendrinti buvo parengtas tėvų ir vaikų ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje modelis, siekiant pavaizduoti, kaip tėvų ir vaikų sąveika reiškiasi, kaip ji veikia ir kas ją įgalina.

1.8. Tėvų ir vaikų ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje teorinis modelis

Tėvų ir paauglių ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje sistema pateikta 1 paveiksle. Šioje edukacinėje sistemoje vaizduojami esantys ir sąveikaujantys elementai. Tyrimo tikslo kontekste svarbiausi elementai yra tėvai ir paaugliai, o tyrimo objektas – jų tarpusavio ugdomoji sąveika paauglių sportinėje veikloje. Siekiant pavaizduoti, kaip elementų tarpusavio poveikis įgalina ugdomosios sąveikos

gerinimą, įvardijami kiekvieno poveikio uždaviniai. Tėvų poveikis vaikui visuomet priklausys nuo ankstyvųjų tarpasmeninių santykių, prieraišumo svarbos, nuo vyraujančios bendravimo kultūros šeimoje. Augančiam vaikui pereinant iš vaikystės į paauglystę, išryškėja ypatingas tėvų vaidmuo, jų pagalba suvokiant bendraamžių draugų svarbą bei daromą įtaką paauglio ne tik kasdieniame, bet ir sportiniame gyvenime. Vaiko atėjimui į sportinę veiklą ir pasilikimui joje turi įtakos tėvų gebėjimas atpažinti vaiko asmeninius poreikius, tėvų domėjimasis vaiko sportu bei suvoktas tėvų įsitraukimo poreikis, psichologinis bei finansinis vaiko palaikymas.

Dar vienas tėvų ir paauglių ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje sistemos elementas, išryškėjęs teorinės analizės metu – treneris. Taigi vaiko pasilikimas sportinėje veikloje priklauso ne tik nuo tėvų, bet ir nuo trenerio. Trenerio poveikio tėvams užduotis yra perteikti tėvų įsitraukimo į jų vaikų sportinę veiklą svarbą, stiprinti abipusį bendradarbiavimą sportuojančių paauglių naudai, suteikti tėvams pagalbą suvokiant sporto aplinkos diktuojamus tikslus, stiprinant tėvystės vaidmenį vaikų sportinėje veikloje. Trenerio santykiuose su sportuojančiais paaugliais bene svarbiausia užduotis yra pozityvios treniravimo strategijos taikymas: ne tik profesionalus paauglių treniravimas, bet ir gebėjimas kurti psichologiškai saugią mikroaplinką, taikyti pažangius edukacinius metodus, perteikti pozityvią savo treniravimo filosofiją. Trenerio poveikio tėvams ir paaugliams užduotis taip pat yra siekti, kad tiek tėvai, tiek vaikai sporto keliamus tikslus suvoktų vienodai.

1 pav. Tėvų ir paauglių ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje teorinis modelis

Nors temos kontekste dėmesys sutelkiamas į tėvų ir vaikų ugdomąją sąveiką sportinėje veikloje, išryškėjęs trenerio vaidmuo patvirtina, kad trenerio indėlis stiprinant tėvų ir paauglių sąveiką yra stipriausias. Taigi tiek vaikų, tiek tėvų dalyvavimas sporte priklauso nuo trenerio kaip specialisto, t. y. nuo jo kompetencijų, kurios turi būti nuolat tobulinamos. Tačiau lemiamą tėvų ir vaikų santykių raišką sportinėje paauglių veikloje priklauso nuo tėvų suvokto įsitraukimo laipsnio ir formos.

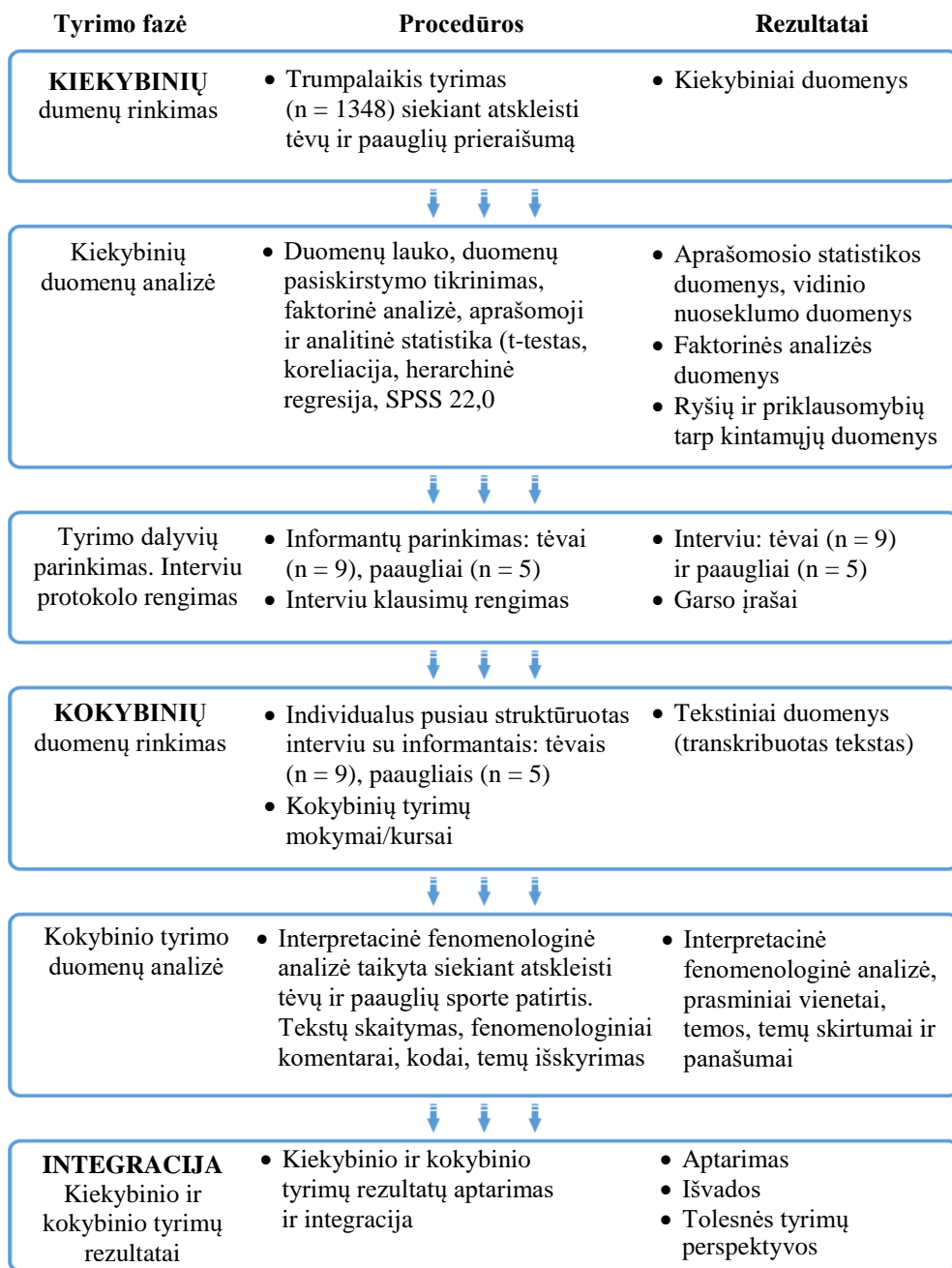
Apibendrinant teorinį modelį galima teigti, kad svarbi tėvų – paauglių – trenerių ugdomosios sąveikos svarba (McCann, 2011; O'Connor, 2011; Smoll et al., 2011; Strachan et al., 2011; Flett et al., 2013; Holt, Knight, 2014; Knight, Holt, 2014; Dorsch, Smith, 2016). Tėvų ir vaikų tarpusavio sąveikos kaip ugdomosios veiksmingumas pasižymi ne vienpusiu, bet dvipusiu poveikiu, suprantamu, kad tiek tėvai daro įtaką savo sportuojančių paauglių elgesiui, tiek sportuojantys paaugliai daro įtaką savo tėvų elgesiui. Tinkamas tėvų įsitraukimas į vaikų sportavimą ugdo paauglių atsakomybę, empatiją, savidrausmę, savigarbą, pagarbą kitiems, discipliną, bendravimo įgūdžius, turi įtakos dienotvarkei, ugdo visapusiškai kryptingą paauglio asmenybę. Tačiau ne tik tėvai daro įtaką savo vaikams – vaikai daro įtaką savo tėvams. Paauglys, patekęs į sporto aplinką, keičia tėvus: kinta tėvų gyvenimas, elgesys, pažinimas, žinios, emocijos, santykiai, dienotvarkė, plečiasi pažinčių ratas, keičiasi tėvų kaip sutuoktinių santykiai, patys tėvai pradeda sportuoti.

Tokia sąveika sportinėje veikloje vykdoma viena kryptimi ir turi bendrą tikslą – padidinti jaunimui teikiamą sporto naudą. Ji laikytina edukacine sistema sporto aplinkoje (McCann, 2011). Tokia trimatė edukacinė sistema gali būti veiksmingesnė, jei bus naudojami tam tikri socialiniai įrankiai: tėvai bus aktyviau skatinami dalyvauti vaikų sportinėje veikloje (Lavoï, Stellino, 2008; Nunomura, Oliveira, 2013); vaikams nebus taikomas spaudimas sportinėje veikloje (Sánchez-Miguel et al., 2013; Kaye et al., 2015; Leo et al., 2015); treneriams bus suteikiama galimybė nuolat lavintis (Potrac, Jones, 2009; Vargas, 2011; Cushion et al., 2012; Dorsch, Smith, 2016; Erickson, Côté, 2016).

2. TYRIMO METODIKA

Siekiant patikrinti disertacijos pirmoje dalyje teoriškai pagrįsto tėvų ir paauglių ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje teorinio modelio veiksmingumą ir įsitikinti, ar jis leidžia atskleisti tėvų ir paauglių ugdomąją sąveiką sportinėje veikloje bei atsakyti į keliamus probleminius klausimus, taikyta mišraus metodo prieiga (Creswell, Plano Clark, 2007), kai vieno tyrimo metu renkami, analizuojami ir tam tikrame tyrimo etape sujungiami arba integruojami kiekybiniai ir kokybiniai duomenys (Creswell, 2014). Tokia tyrimo prieiga orientuota į kiekybinių ir kokybinių duomenų rinkimą, analizę ir sujungimą viename ar keliuose tyrimuose. Svarbiausia mišraus metodo tyrimo prielaida, kad kartu naudojami kiekybiniai ir kokybiniai tyrimo metodai leidžia geriau išanalizuoti tyrimo problemas nei vienas metodas (Creswell, Plano Clark, 2007).

Disertaciniame darbe tyrimas vykdytas lygiagrečiai naudojant kiekybinį ir kokybinį metodus. Dalis modelyje išskirtų veiksmų, t. y. siekiant atskleisti paauglių dalyvavimo sportinėje veikloje sąsajas su jų prieraišumu tėvams ir bendraamžiams, buvo tiriama pasitelkiant kiekybinį tyrimą. Pasirinktas kiekybinio tyrimo metodas – apklausa raštu. Tokia tyrimo prieiga taip pat leido užtikrinti tyrimo vidinį (naudojant pagrįstus klausimynus) ir išorinį (pasirenkant tikimybinę atranką ir užtikrinant duomenų apibendrinimą populiacijai) patikimumą. Dalis modelyje išskirtų veiksmų, t. y. siekiant atskleisti tėvų ir paauglių ugdomąją sąveiką sporte, jų tarpusavio santykių raišką sportinės veiklos kontekste, buvo tiriama pasitelkiant kokybinį tyrimą. Tėvų įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą patyrimo aprašymai, sportuojančių paauglių patirtys buvo renkami iš dalies struktūruoto individualaus interviu būdu, o šie aprašymai analizuoti pasitelkiant interpretacinę fenomenologinę analizę. Kokybinis tyrimas grindžiamas tuo, kad kiekvienas žmogus savo patyrimo pagrindu nuolat ir aktyviai kuria savo unikalią psichologinę realybę (Smith et al., 2009). Be to, labai svarbu yra tai, kad interpretacinės fenomenologinės analizės metodui būdingas neišvengiamas tyrėjo subjektyvumas bei tyrimo reliatyvumas. Pasirinkta interpretacinė fenomenologinė strategija, nes siekta atskleisti, kaip sportuojančių paauglių tėvai suvokia sporto pasaulį, vaikų ir savo paties dalyvavimą jame. Taip pat analizuota, kaip patys sportuojantys paaugliai vertina savo tėvų įsitraukimą į jų sportą, kokia jų patirtis. Be to, tyrime buvo svarbios asmeninės tėvų ir sportuojančių paauglių patirtys, jų asmeniniai išgyvenimai, susiję su paauglių dalyvavimu sportinėje veikloje.

2 pav. Mišraus tyrimo loginė schema (Creswell, 2015)

Naudojant IFA tyrimo metodą, iš pradžių buvo numatytos temos, kurios bus aptariamoms su tyrimo dalyviais. Temos pasirinktos atsižvelgiant į teorinę nagrinėjamo klausimo analizę, tačiau neprisirišta prie klausimų tvarkos, atsižvelgta į tyrimo dalyvių atsakymus ir elgesį. Taigi interviu metu klausimai galėjo būti keičiami, užduota papildomų klausimų. Kiekybiniai duomenys ir rezultatai parodė tyrimo problemos bendrą vaizdą, o kokybiniai duomenys, jų analizė paaiškino ir leido detalizuoti statistinius rezultatus, giliau analizuojant dalyvių požiūrį.

Kiekybinio ir kokybinio tyrimo etapų duomenys buvo sujungti (Creswell et al., 2003) aptariant viso tyrimo rezultatus (2 pav.). Dviejų tipų duomenų sujungimo loginis pagrindas yra tai, kad vien kiekybinis ar kokybinis tyrimas atskirai nėra pakankamas, kad būtų galima fiksuoti situacijų tendencijas ir detales arba spręsti tokius klausimus, kaip tėvų ir paauglių ugdomoji sąveika sportinėje veikloje. Kartu naudojami kiekybiniai ir kokybiniai tyrimo metodai papildė vienas kitą ir parodo detalesnį tyrimo problemos vaizdą (Creswell, 2015).

2.1. Kiekybinis tyrimas

2.1.1. Tyrimo dalyviai

Tyrimo metu buvo sudaryta atsitiktinė 12–16 metų mokinių imtis, kurios tūris apskaičiuotas remiantis populiacijoje esančių mokinių skaičiumi. Siekiant duomenų tikslumo, imtis buvo skaičiuojama ne nuo bendro mokinių skaičiaus Kauno rajono mokyklose ir gimnazijose, o kiekvienos amžiaus grupės (kurias atstovavo 6–10 klasės) atskirai. Vadovaujantis Kauno rajono savivaldybės Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus tinklalapyje pateikta oficialia statistika, bendras mokinių skaičius dominančiose klasėse buvo toks: 788 mokiniai šeštose klasėse, 685 – septintose, 743 – aštuntose, 740 – devintose ir pirmose gimnazijos bei 768 – dešimtos ir antros gimnazijos klasėse. Pasirinkus 95 proc. patikimumą ir 0,05 paklaidą, buvo apskaičiuotas imties tūris, kuris sudarė 1266 (258 – šeštos, 246 – septintos, 253 – aštuntos, 253 – devintos ir pirmos gimnazijos bei 256 – dešimtos ir antros gimnazijos klasių mokinių).

Šiame tyrime, siekiant reprezentatyvumo, mokiniai buvo pasirinkti taikant klasterinę atranką, t. y. atsitiktinai iš mokyklų sąrašo buvo atrinktos mokyklos, kuriose atlikta pasirinktų klasių apklausa. Iš rajone esančių mokyklų buvo atrinktos septynios bendrojo ugdymo mokyklos. Pasirinktose mokyklose apklausta po vieną

šeštą–dešimtą klasę. Iš viso apklausta 1410 mokinių, tačiau 33 anketos buvo sugadintos, o 29 atsakytos nepilnai. Todėl analizuota 1348 ($N_{\text{mergaitės}} = 716$, $N_{\text{berniukai}} = 632$) mokinių duomenys. Mokinių amžiaus vidurkis – 14,2 metų ($SP = 1,51$). Mokinių pasiskirstymas pagal klases ir lytį pateiktas pirmoje lentelėje. Pažymėtina, jog atmetus sugadintas ir nepilnai atsakytas anketas, iki reikiamo apskaičiuoto tiriamųjų tūrio aštuntose klasėse trūko 6, o devintose – 19 mokinių. Mokinių truputį trūko, tačiau išvadų generalizavimas generalinei mokinių aibei priklauso ne tik nuo imties dydžio, bet ir nuo jų parinkimo bei taikomų tyrimų metodų. Buvo taikyta atsitiktinė atranka, todėl galime teigti, jog apklaustas mokinių skaičius reprezentuoja pasirinkto amžiaus mokinių populiaciją.

Analizuojant duomenis, mokiniai buvo suskirstyti į dvi amžiaus grupes: nuo 12 iki 14 ($n = 700$) ir nuo 15 iki 16 metų ($n = 648$) (1 lentelė).

1 lentelė. Tiriamųjų imties skirstinys pagal amžių ir lytį

Lytis	Amžiaus grupė		Iš viso
	12–14 m.	15–16 m.	
Mergaitės	370	346	716
Berniukai	330	302	632
Iš viso	700	648	1348

Tyrime dalyvavusių mokinių duomenys apie šeimos sudėtį pateikti 2 lentelėje. Dauguma tiriamųjų gyvena pilnose šeimose ir tik 2 proc. ($n = 27$) – su globėjais. Mažiau nei trečdalis (27,9 proc.) apklausoje dalyvavusių mokinių neturi brolių ar seserų. Šeimos socialinės padėties analizė atskleidė, kad 56,2 proc. apklaustų vaikų nurodė gyvenantys kaip dauguma Lietuvos šeimų (3 lentelė). Mamos aukštąjį išsilavinimą nurodė 58,5 proc., o tėčio – 48,0 proc. tiriamųjų (4 lentelė).

2 lentelė. Apklausoje dalyvavusių mokinių šeimos sudėtis

Šeimos sudėtis	Atsakiusiųjų proc. (n)
Su mama ir tėčiu	75,5 (n = 1018)
Tik su mama	13,4 (n = 180)
Tik su tėčiu	1,5 (n = 20)
Su mama ir patėviu	5,9 (n = 80)
Su tėčiu ir pamote	1,0 (n = 13)
Su globėja (globėju)	2,0 (n = 27)
Kita (su teta ir (arba) dėde; su močiute i (arba) seneliu; kt.)	0,7 (n = 10)
Nenurodė	1,5 (n = 20)

3 lentelė. Dalyvavusių apklausoje mokinių nuomonė apie šeimos socialinę padėtį

Šeimos socialinė padėtis	Atsakiusių proc. (n)
Gyvena daug vargingiau nei dauguma Lietuvos žmonių	0,6 (n = 9)
Gyvena vargingiau nei dauguma Lietuvos žmonių	1,8 (n = 24)
Gyvena kaip dauguma Lietuvos žmonių	56,2 (n = 764)
Gyvena šiek tiek geriau nei dauguma Lietuvos žmonių	32,2 (n = 438)
Gyvena daug geriau nei dauguma Lietuvos žmonių	9,2 (n = 125)

4 lentelė. Dalyvavusių apklausoje mokinių nurodytas tėvų išsilavinimas, proc.

Išsilavinimas	Mamos	Tėvo
Aukštasis	58,5 (n = 788)	48,0 (n = 647)
Vidurinis	39,8 (n = 537)	48,7 (n = 656)
Nežino	1,7 (n = 23)	3,3 (n = 45)

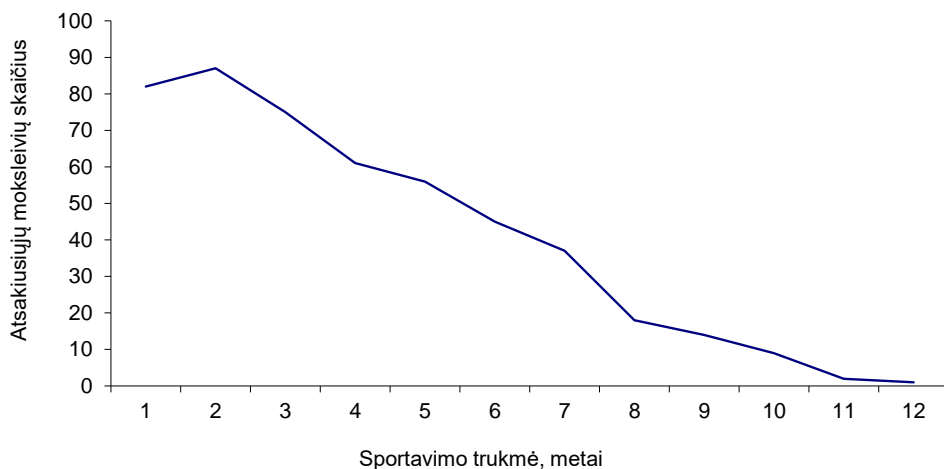
36,3 proc. (n = 489) apklaustų mokinių reguliariai lankė sporto šakos treniruotes. Statistiškai reikšmingai daugiau sporto šakos treniruotes lankančių yra berniukų nei mergaičių (5 lentelė). Tarp vyresnių mokinių lankančių sporto šakos treniruotes yra statistiškai reikšmingai mažiau.

5 lentelė. Mokinių sportavimo duomenys, proc.

	Lanko sporto šakos treniruotes	Nelanko sporto šakos treniruočių	χ^2 (df)
Bendri duomenys	36,3 (n = 489)	63,7 (n = 859)	
Lytis			
Mergaitės	28,8 (n = 206)	71,2 (n = 510)	37,90 (1)***
Berniukai	44,8 (n = 283)	55,2 (n = 349)	
Amžius			
12–14 m.	42,6 (n = 298)	57,4 (n = 402)	25,99 (1)***
15–16 m.	29,5 (n = 191)	70,5 (n = 457)	

Pastaba. *** – $p < 0,001$.

Mokiniai pasirinktą sporto šaką vidutiniškai kultivuoja 3,97 metus (SP = 2,43). 3 paveiksle matyti, kad daugiausia apklaustųjų sportuoja vienerius ar dvejus metus, o 12 metų sportinę patirtį buvo sukaupęs tik vienas tiriamasis.

3 pav. Sportavimo trukmės skirstinys

2.1.2. Tyrimo metodai

Taikytas apklausos raštu metodas. Viena dalis klausimų buvo skirta nustatyti socialines ir demografines mokinių charakteristikas (lytis, klasė, šeimos sudėtis), kiti susiję su keliamais probleminiais klausimais.

Paauglių prierašumas šeimoje ir su bendraamžiais buvo tiriamas remiantis E. Gullone ir M. Robinson (2005) modifikuotu klausimynu *Inventory of Parent and Peer Attachment (IPP – R)* (Armsden, Greenberg, 1987) (3 priedas). Originalus IPPA klausimynas buvo sukurtas vyresnio amžiaus paauglių prierašumui matuoti. Klausimynas vertina teigiamas ir neigiamas emocines ir kognityvines paauglių santykių su tėvais ir artimais draugais dimensijas. Kiekviename iš 28 teiginių, vertinančių prierašumą tėvams, ir iš 25 teiginių, vertinančių prierašumą bendraamžiams, respondantai turi nurodyti kiekvieno teiginio tinkamumo jiems laipsnį trijų balų skalėje nuo „Beveik visada arba visada teisingas“ iki „Beveik niekada arba niekada neteisingas“. Kiekvienos skalės (tėvų ir bendraamžių) teiginiai pagrindinių komponentų analizės būdu buvo suskirstyti į tris veiksmų grupes (pasitikėjimas; bendravimas; atitolimas). Šiame tyrime IPPA – R klausimynas buvo vertinamas laikantis G. C. Armsden ir M. T. Greenberg (1987) nurodymų. Bendras kiekvienos IPPA – R skalės („prieraišumo tėvams“ ir „prieraišumo bendraamžiams“) rezultatas buvo apskaičiuotas susumavus „Pasitikėjimo“ ir „Bendravimo“ subskalių rezultatus ir iš gautos sumos atėmus „Atitolimo“ skalės rezultatą.

Kiekybiniame tyrime tirtas vienas tėvų ir vaikų ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje modelio elementas – paauglių dalyvavimo sportinėje veikloje sąsaja su jų prieraišumu tėvams ir bendraamžiams, nes tolesniame tyrimo procese buvo vykdomas tęstinis kokybinis tyrimas, papildantis kiekybinį tyrimą.

Mokinių sportavimas buvo nustatytas pateikiant klausimą „Ar Jūs sportuojate?“. Tiriamieji galėjo pasirinkti vieną iš trijų atsakymo variantų: „Taip, aš aktyviai sportuoju, lankau sporto šakos treniruotes ne mažiau nei dvi valandas per savaitę, dalyvauju varžybose ir tai tęsiasi ne trumpiau nei dvejus metus“; „Taip, aš sportuoju laisvalaikiu, norėdama (-as) palaikyti gerą fizinę formą, tačiau reguliariai nelankau sporto šakos treniruočių, nesiekiu maksimalių sportinių rezultatų“ ir „Su sportine veikla susiduriu tik kūno kultūros pamokų metu, laisvalaikiu aš nesportuoju“.

Tyrimo instrumentų adaptavimas. Nors ir nėra griežtai nusistovėjusių vieningų ir absoliučiai teisingų instrumento pritaikymo taisyklių (Riklikienė, 2007), kiekvienas tyrėjas turi pagrįsti naudojamą adaptavimo logiką. Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad instrumento vertimo strategija turi atitikti tyrimo, kuriame instrumentas bus naudojamas, tikslą: ar ketinama rasti naujus fenomenus, požymius, savybes kitoje kultūroje (vykdomasis tyrimas), ar siekiama lyginti jau žinomus skirtingų kultūrų duomenis (palyginamasis tyrimas). Pirmuoju atveju originalaus instrumento turinio ir struktūros išlaikymas tampa esmine užduotimi, antruoju – būtinas tinkamas instrumento prasmės perkėlimas į kitą kultūrą (Jones et al., 2001, cit. iš Riklikienė, 2007). Tyrime siekta antrojo tikslo, todėl esmine užduotimi buvo originalo prasmės perkėlimas. Pasirinktas tyrimo instrumentas pirmiausia dviejų anglų kalbos specialistų buvo verčiamas į lietuvių kalbą. Šiuos du vertimus vertino trečiasis anglų kalbos specialistas ir pateikė savo siūlymus. Pagal jo pastabas buvo atliktos kai kurios korekcijos. Po to išversti variantai buvo įvertinti kitų mokslininkų, kurių tyrimų sritys yra susijusios su klausimais, kuriems tirti buvo skirti adaptuojami instrumentai. Nors rekomenduojamas atgalinis (*vice versa*) vertimas, tačiau neatmetant jo naudingumo, kartais tai nėra idealus sprendimo būdas (Riklikienė, 2007). Buvo atliktas ir atgalinis vertimas. Atliekant šias procedūras buvo kontaktuojama su vienu iš originalios klausimyno versijos autoriumi. Darbe taikytas tyrimo instrumentas buvo sukurtas kitų šalių mokslininkų, tad juos adaptuojant neapsiribojome tik jų prasmės vertimu į lietuvių kalbą. Buvo atlikta faktorinė analizė siekiant išskirti prasminius veiksnius ir patikrinti jų atitikimą su originalia versija, patikrintas skalių patikimumas.

2.1.3. Tyrimo eiga

Vykdamas apklausą buvo vadovaujamosi geranoriškumo, etiniais bei teisiniais tyrimo principais. Prieš apklausą pirmiausia buvo parengtas kiekybinio tyrimo projektas (4 priedas) ir gautas mokyklos vadovo leidimas apklausti mokinius. Kai kuriais atvejais pirmiausia buvo gaunamas leidimas iš rajono švietimo ir ugdymo skyriaus ir tik tada tariamasi su mokyklų vadovais. Kiekybiniam tyrimui atlikti buvo gautas ir tėvų sutikimas mokiniams dalyvauti tyrime (5 priedas). Suderinus apklausos laiką buvo atvykstama į mokyklą. Apklausa vyko klasėje pamokų metu. Vykdamas apklausą dalyvaudavo tyrimą atliekanti disertantė ir mokyklos socialinis pedagogas arba psichologas. Prieš apklausą visada mokiniams būdavo paašškintas tyrimo tikslas ir anketos pildymo instrukcija, visada akcentuotas tyrimo anonimiškumas bei galimybė atsisakyti dalyvauti apklausoje. Mokiniams užpildžius anketas, jos buvo sudedamos į vokus ir užklijuojamos.

2012 metų balandžio–gegužės mėnesiais buvo vykdomas bandomasis tyrimas, apklausiant 106 skirtingo amžiaus mokinius. Šia apklausa siekta patikrinti anketos turinį ir jo tinkamumą tiriamiesiems. Pagrindinis tyrimas vykdytas 2013 metų rugsėjo–gruodžio mėnesiais.

2.1.4. Statistinė analizė

Statistinėms procedūroms atlikti naudota *SPSS 22 for Windows* programa. Analizuojant kiekybinio tyrimo duomenis, taikyti įvairūs statistinės analizės metodai. Skalių vidinis suderinamumas nustatytas skaičiuojant Kronbacho alfa koeficientą. Mokinių prierašumo skalių struktūra įvertinta naudojant esminių komponentų išskyrimo bei Varimax faktorių pasukimo būdą. Duomenų tinkamumas faktorinei analizei vertintas Kaiserio, Mejerio ir Olkino imties adekvatumo koeficientu KMO ir Bartleto testo patikimumu ($p < 0,05$). Duomenų normalumas vertintas asimetrijos (*skewness*) ir eksceso (*kurtosis*) koeficientais. Asimetrijos ir eksceso reikšmės tarp -2 ir $+2$ vertintos kaip priimtinos siekiant patvirtinti normalųjį duomenų pasiskirstymą (George, Mallery, 2010). Prieraišumo su tėvais skalės asimetrijos ir eksceso reikšmės svyravo nuo $-1,34$ iki $2,01$, o prierašumo su bendraamžiais – atitinkamai nuo $-0,83$ iki $0,43$. Koreliacijoms tarp tyrimo kintamųjų nustatyti pasitelktas *Pearson* koreliacijos koeficientas. Ryšys laikytas statistiškai patikimu, kai paklaida ne didesnė nei 5 proc. ($p < 0,05$). Hipotezėms apie lygybę tarp dviejų

nepriklausomų grupių tikrinti naudotas χ^2 kriterijus bei Stjudento t testas. Skirtumai laikyti statistiškai patikimais, kai paklaida ne didesnė nei 5 proc. ($p < 0,05$). Mokinių sportavimo ir prieraišumo su tėvais ir bendraamžiais tarpusavio priklausomybei atskleisti taikyta hierarchinė regresinė analizė.

2.2. Kokybinis tyrimas

2.2.1. Tyrimo dalyvių pasirinkimas

Tyrimo dalyvavo savanoriškai į skelbimus atsiliepę tyrimo dalyviai – tėvai, auginantys sportuojančius paauglius (12–16 m.) ir sportuojantys paaugliai (12–16 m.). Tyrimo dalyvavo sportuojančių paauglių tėvai ir sportuojantys paaugliai, gyvenantys skirtingose šeimose. Tėvai tarpusavyje pažįstami nebuvo. Sportuojantys paaugliai tarpusavyje pažįstami taip pat nebuvo. Skelbimai su kvietimu dalyvauti tyrime (6 ir 7 priedai) buvo skelbiami skirtingų individualių ir komandinių sporto šakų sporto klubuose. Demografiniai tyrimo dalyvavusių tėvų ir paauglių duomenys pateikti 6 ir 7 lentelėse. Šis beveik dvejus metus trukęs tyrimas padėjo surinkti devynis tėvų ir penkis sportuojančių paauglių pasakojimus.

6 lentelė. Tyrimo dalyvavusių tėvų demografinės charakteristikos

Tėvų pseudonimai	Amžius	Išsilavinimas	Paauglio sporto kryptis	Paauglio sportavimo patirtis (m.)	Vaiko amžius
Eva ²	43	Aukštasis	Individualus sportas	9	16
Emilija	45	Aukštasis	Individualus sportas	12	16
Ieva	44	Aukštasis	Individualus sportas	4	16
Rokas	60	Aukštasis	Individualus sportas	6	16
Benas	56	Aukštasis	Individualus sportas	10	16
Adrija	54	Aukštasis	Individualus sportas	5	16
Diana	50	Aukštasis	Individualus sportas	10	16
Kamilė	43	Aukštasis	Komandinis sportas	6	12
Ana	47	Aukštasis	Individualus sportas	6	16

² Vardai ir visos identifikuojamos detalės čia ir toliau pakeistos, siekiant užtikrinti tyrimo dalyvių anonimiškumą.

7 lentelė. Tyrime dalyvavusių sportuojančių paauglių demografinės charakteristikos

Vardas	Amžius	Sporto kryptis	Paauglio sportavimo patirtis (m.)
Gabija	16	Individualus sportas	10
Klaidas	16	Individualus sportas	5
Tomas	16	Individualus sportas	9
Luka	16	Individualus sportas	10
Ridas	16	Individualus sportas	10

Renkantis tyrimo dalyvius vadovautasi šiais pagrindiniais atrankos kriterijais: tyrimo dalyvių homogeniškumo, duomenų aprėpiamumo ir žinojimu pagrįsto sutikimo dalyvauti tyrime.

Homogeniškumo kriterijus. Visus tyrime dalyvavusius tėvus siejo tai, kad: 1) jų vaikai turėjo gana ilgą sportinę patirtį (ne mažiau nei 4 metai); 2) visi turėjo aukštąjį išsilavinimą; 3) savanoriškai sutiko dalyvauti interviu; 4) raštiškai sutiko dalyvauti tyrime; 5) visi buvo linkę gilintis į savo išgyvenimus ir gebėjo tai išreikšti verbaliniu būdu.

Visus tyrime dalyvavusius *sportuojančius paauglius* siejo tai, kad: 1) paaugliai buvo pasirinkę individualaus sporto kryptį; 2) turėjo gana didelę sportinę patirtį (ne mažiau nei 5 metai); 3) visi treniravosi pas vieną trenerį nuo sportinės karjeros pradžios; 4) visi buvo vienodo amžiaus; 5) savanoriškai sutiko dalyvauti interviu; 6) turėjo raštišką tėvų leidimą dalyvauti tyrime; 7) visi buvo linkę gilintis į savo išgyvenimus ir gebėjo tai išreikšti verbaliniu būdu.

Duomenų aprėpiamumo kriterijus. Tyrime kreipiant dėmesį į detales, buvo analizuojamas ne tik pasakojimo turinys, bet ir kalbėjimo forma. Mėginant suprasti, kas slypi už tyrimo dalyvių pasakojimo apie savo patirtis, reikalingas ypatingas dėmesys kiekvienai pasakytai frazei, kiekvienam teisingai ar klaidingai ištartam žodžiui. Tyrime, kuriame dalyvavo ne tik sportuojančių paauglių tėvai (iš viso devyni) bet ir patys sportininkai (iš viso penki), buvo kalbėtasi 14 kartų. Nors tyrimui įpusėjus norą jame dalyvauti išsakė ir kiti tėvai bei paaugliai, teko jų atsakyti, atsižvelgiant į kokybiniam tyrimui planuotą skirti laiką ir disertacinio darbo rengimo planą. Buvo apsiribota 14 tyrimo dalyvių. Gauta 268 puslapiai analizuojamo teksto, kurio, remiantis mokslininkų rekomendacijomis (Eatough, Smith, 2008; Smith et al., 2009), daugiau nei pakanka šiam tyrimui atlikti, be to, tai tęstinis tyrimas, papildantis kiekybinį tyrimą (Creswell, 2015), kurį sudarė gana didelė imtis – 1348 paauglių.

Žinojimu pagrįsto sutikimo dalyvauti tyrime kriterijus. Pirmojo susitikimo metu tyrimo dalyviai – sportuojančių paauglių tėvai – buvo supažindinti su tyrimo tikslais, procedūra, buvo gautas jų raštiškas sutikimas dalyvauti tyrime (8 priedas). Taip pat gautas paauglių sutikimas dalyvauti tyrime (9 priedas). Buvo gautas ir paauglių tėvų sutikimas, kad jų vaikų dalyvautų tyrime (10 priedas). Pristatant tyrimą ir paties tyrimo metu vengta bet kokių dviprasmybių, netikro tyrimo tikslo formulavimo ar pristatymo, deklaruotas tas tyrimo tikslas ir tokia disertacijos tema, koke tuo metu buvo. Be to, visi tyrimo dalyviai buvo informuoti apie galimybę bet kada ir dėl bet kokių priežasčių nutraukti dalyvavimą tyrime. Buvo sutarta, kad interviu savaitę nebus transkribuojamas (perrašomas raštu) ir per tą laiką tyrimo dalyviai galės atšaukti savo konkretaus interviu medžiagą ar savo dalyvavimą apskritai. Tuomet jau atliktų interviu įrašai būtų sunaikinami.

2.2.2. Tyrimo metodo ir duomenų analizės būdo pasirinkimas

Interpretacinės fenomenologinės analizės metodo (IFA) pasirinkimas. Iš visų galimų kokybinių tyrimų metodų buvo pasirinktas Interpretacinės fenomenologinės analizės metodas (toliau tekste IFA) (angl. *interpretative phenomenological analysis*), sukurtas J. A. Smith (1996). IFA turi dvigubą paskirtį: yra duomenų rinkimo būdas ir kokybinės duomenų analizės metodas (Smith et al., 2009). Šis metodas grindžiamas E. Husserl mokinio M. Heidegger (1927, 1962) *hermeneutine* fenomenologija. Hermeneutika, teigianti, jog nėra „objektyvios“ tiesos, t. y. mokslo žinių, kuri būtų atsieta nuo tyrėjo mąstymo eigos, interesų, išsilavinimo ir asmeninių savybių (Husserl, 1913, 1983). Žinios yra subjektyvios, formuluojamos remiantis bendra ženklų ir simbolių sistema, kurią atpažįsta konkrečios visuomenės nariai. Įtaką darė ir fenomenologija, pabrėžianti subjektyvumą kaip išeities tašką pažįstant pasaulį (ir tyrimo dalyvių patirtis) (Eatough, Smith, 2008). Fenomenologijoje tyrimo objektu pasirenkama bet kuri kasdienė patirtis ar veikla, įsigilinama į tai, kas tarsi „savaime yra“ ar „savaime suprantama“. Šiuo atveju – kasdienio buvimo sportuojančio paauglio tėvais ir buvimo sportuojančiu paaugliu patyrimai. Šiame darbe epistemologiją atspindi konkreti hermeneutinė fenomenologinė prieiga, kylanti iš M. Heidegger ontologinės hermeneutinės fenomenologijos supratimo.

Išanalizavus IFA tyrimų kokybę vertinančius straipsnius (Brocki, Wearden, 2006), buvo įsigilinta į visus šio metodo privalumus bei ribotumus ir priimtas

sprendimas atliekant klausimų atsakymų tyrimą taikyti būtent šį metodą. Interpretacinės fenomenologinės analizės metodo pasirinkimą lėmė šie veiksniai: a) pakankamai aiškiai išdėstyta analizės procedūra, paliekanti tam tikrą laisvę tyrėjui (interpretacijos kaip meno aspektas) ir kartu nurodanti būtinus atlikti analizės etapus (pakartojamumo ir kokybės patikros galimybė) (Smith et al., 2009); b) autoriai pateikė gana išsamų filosofinį metodo, kildinamo iš fenomenologijos ir simbolinio interakcionalizmo tradicijų, pagrindimo aprašymą ir tai padrąsina mažiau patyrusį tyrėją imtis kokybinio metodo kaip pagrindinio instrumento rinkti bei analizuoti duomenis; c) IFA yra pritaikytas ir tęstiniams tyrimams, t. y. fenomeno pokyčiams interpretuoti (Smith, 2009); d) metodas atsirado psichologijos disciplinoje ir sparčiai plinta sveikatos psichologijos srityje, vadybos moksle, psichologijoje, edukologijoje. Šį pasirinkimą lėmė ir tai, kad darbe keliamas tyrimo klausimas yra atviras, ieškantis, siekiama suprasti ir atskleisti dalyvių patyrimus.

2.2.3. Tyrimo eiga

Tyrimo procedūra. 2013 m. vasario–kovo mėnesiais, padedant sporto klubų administracijai bei vadovams, septyniuose Kauno sporto klubuose buvo paskelbta informacija apie numatytą tyrimą. Skrajutes su tyrimo aprašu bei tyrėjos duomenimis pasiėmė tik susidomėjimą parodę tėvai ir sportuojantys vaikai. Norą dalyvauti tyrime pareiškė devyni tėvai. Visi devyni tyrimo dalyviai (-ės) buvo pakviesti į interviu. Gerbiant dalyvių konfidencialumą, jų vardai buvo pakeisti, o slapyvardžius tyrimo dalyviai patikėjo parinkti pačiai tyrėjai. Vidutiniškai tai buvo apie 60 min. pokalbiai: trumpiausias truko 52 min. (Benas), ilgiausias – 124 min. (Eva). Taip pat norą pareiškė penki sportuojantys paaugliai. Visi penki tyrimo dalyviai (-ės) buvo pakviesti į pokalbį. Vidutiniškai tai buvo apie 50 min. pokalbiai: trumpiausias truko 38 min. (Ridas), ilgiausias – 102 min. (Gabija). Visi pokalbiai buvo įrašinėjami, tam buvo gauti dalyvių sutikimai. Susitikimai vyko iš anksto sutartu tyrimo dalyviams patogiu laiku.

Interviu klausimų planas pateiktas 11 ir 12 prieduose. Dalyviams pateikti klausimai buvo sudaryti orientuojantis į iškeltus tyrimo klausimus. Klausimų planas buvo tik kiekvieno pokalbio orientyras, leidžiantis per daug nenukrypti nuo studijuojamo dalyko ir kartu nevaržyti dalyvių laisvų asociacijų, pasakojimo turinio. Pusiau struktūrinio interviu klausimai buvo užduoti po trumpo tyrėjos prisistatymo ir padėkos už dalyvavimą, kad dalyviai galėtų jaukiai jaustis ir apsiprasti. Toliau

buvo prašoma papasakoti apie save, šeimą bei pomėgius. Vėliau buvo užduodami jautresni klausimai, labiau susiję su tyrimo tema, pvz., tėvams: „*Ką Jums reiškia būti savo sportuojančio vaiko tėvais?*“ bei sportuojantiems paaugliams: „*Ką tau reiškia sportavimas?*“ Susitikimų metu tyrimo dalyviams buvo siūloma pasivaikinti arbata, kava ar gaiviaisiais gėrimais. Kiekvieno pokalbio metu tyrėja pasiteiraudavo, ar tyrimo dalyviai jaučiasi patogiai, ar galima tyrimą tęsti. Nė vienas iš tyrimo dalyvių nenorėjo nutraukti pokalbio. Interviu paprastai buvo baigiamas dalyvius „nujautrinančiu“ pasiteiravimu, kaip jaučiasi po susitikimo ir kokius klausimus norėtų užduoti tyrėjai.

Iš dalies struktūruotas interviu. Duomenys apie tėvų įsitraukimą į vaikų sportinę veiklą bei paauglių dalyvavimo sportinėje veikloje bei santykio su tėvais patyrimai buvo renkami iš dalies struktūruoto interviu būdu. Iš dalies struktūruotas interviu pripažintas tinkamu duomenų rinkimo metodu, kai tyrėjui yra svarbu suprasti prasmių gilumą, o tyrimas visų pirma yra nukreiptas į išvalgas bei supratimą. Iš dalies struktūruotas interviu pasižymi dviem privalumais: klausimai neleidžia tyrėjai labai nutolti nuo tyrimo klausimų ir kartu nukreipia dalyvių mintis bei asociacijas tiriamo fenomeno linkme. 11 ir 12 disertacijos prieduose pateikti interviu klausimai buvo naudojami tik kaip preliminarus orientyras, o ne kaip privaloma programa. Be to, buvo užduodami papildomi klausimai, atsižvelgiant į konkretų tyrimo dalyvio pasakojimą, situaciją bei iškeltus tyrimo tikslus. Palikta galimybė patiems tyrimo dalyviams papildyti ar praplėsti interviu jiems rūpimomis temomis. Būtina akcentuoti ir tai, kad tyrimo dalyviai traktuoti kaip tikrieji tyrimo ekspertai ir buvo sekama jų pasiūlytomis temomis ar užuominomis, į jas buvo labiausiai gilinamasi. Įsibėgėjus interviu, iš anksto sudarytas klausimynas vis mažiau buvo reikalingas. Jaučiau, kad vis labiau galiu pasikliauti natūralia iš dalies struktūruoto pokalbio metu kylančia medžiaga. Galiausiai, įpusėjus atlikti interviu, t. y. jau penkto pokalbio su tėvais ir antro su sportuojančiais paaugliais metu jaučiau, kad klausimynas visiškai nebuvo reikalingas. Jaučiau, kad pokalbis vyksta sklandžiai ir natūraliai. Buvo daromas pusiau struktūruoto interviu garsinis įrašas.

Tokį pasirinkimą lėmė ir tai, jog šis duomenų rinkimo metodas yra dažniausiai taikomas IFA studijose (Smith et al., 2009) bei gerai atitinka hermeneutinę fenomenologinę tyrimo epistemologiją. Pasirenkant šį duomenų rinkimo būdą, teko priimti ir jo ribotumą: dialogo forma labai priklauso nuo konteksto, dalyvio ir tyrėjos santykio, tyrėjos gebėjimo užmegzti kontaktą bei kitų nenumatytų detalių (pvz., įtampos dėl stacionarios garso įrašymo technikos gedimo).

2.2.4. Tyrimo duomenų analizė

Duomenų analizė vyko laikantis interpretacinės fenomenologinės analizės metodologinių reikalavimų (Smith et al., 2009). Analizės etapai:

Transkribavimas. Šiuo etapu buvo gilinamasi į tai, kaip dalyviai kalbėjo apie save: jų toną, ritmą, pauzes, temų kaitą. IFA reikalauja detalios ir išsamios interviu transkribavimo medžiagos (teksto), kuris ir yra analizės objektas. Jame privalo būti pažymėta ir kai kurios esminės dalyvių interakcijų vietos (juokas, verksmas, tylą, akivaizdus nuotaikos pasikeitimas ir kt.). Atliktų 14 interviu metu gauta medžiaga, garso įrašai (iš viso daugiau nei 17 valandų) buvo transkribuojami (perrašomi) į tekstą. Vienas interviu vidutiniškai buvo perrašomas per savaitę. Beveik 15 darbo savaitių arba maždaug trys mėnesiai buvo skirta vien žodinio teksto „vertimui“ į rašytinį (gauta 268 puslapių analizuojamo teksto).

Pirmas žingsnis. Skaitymas ir pakartotinis skaitymas. Pirmojo IFA analizės etapo metu pasineriama į originalius duomenis. Prieš įeinant į dalyvio pasaulį, pirmiausia gerai susipažįstama su duomenimis. Pakartotinis skaitymas taip pat leidžia sukurti bendrą interviu struktūrą, o analizuotojui suprasti, kaip pasakojimas gali surišti atskiras interviu dalis. Pakartotinis skaitymas taip pat leidžia suvokti, kaip interviu metu atsiranda pasitikėjimas ir savitarpio supratimas, ir parodo, kur yra turtingesnės ir išsamesnės pasakojimo dalys arba prieštaravimai ir paradoksai. Laikytasi pagrindinių fenomenologinio tyrimo nuostatų: atvirumo medžiagai (šiuo atveju interviu tekstui) ir vengta kalbėti apie savo asmenines nuostatas ar įsitikinimus apie gyvenimą, apie fenomeną. Buvo siekiama kuo geresnio teksto prasmės supratimo ir pajautimo. Perskaičius kiekvieną tekstą bent du–tris kartus, laisvu stiliumi buvo užrašomos tyrėjos pastabos, išgyvenimai ir mintys. Šios refleksyvosios pastabos buvo susijusios su tyrėjos jausmais arba su tiriamo fenomeno ypatumais.

Antras žingsnis. Pirminių pastabų užsirašymas, fenomenologiniai komentarai (Smith et al., 2009) arba kodavimas (Smith, Osborn, 2003). Šiuo etapu buvo nagrinėjama asmeninė dalyvio patirtis, todėl kodavimas atliktas „linija po linijos“ būdu, pažymint pasisakymo esmę, kuri tiesiogiai siejosi su tyrimo klausimu. Tekstas buvo skaitomas dar ir dar kartą, kairėje paraštėje pasižymint tai, kas pasirodė įdomu ar reikšminga, kokios kilo asociacijos, apibendrinimai, kokie išryškėjo prieštaravimai, panašumai, pasikartojimai ar pastiprinimai, kokia vartota kalba. Buvo išskirti tyrimo dalyviams svarbūs įvykiai, reikšmingi emociniai išgyvenimai ir pasikartojančios temos. Tai pirmosios hipotetinio pobūdžio įžvalgos, kurios vėliau

dar buvo tikslinamos. Šis etapas buvo susijęs su dėmesio perkėlimu nuo tyrimo dalyvio kalbos prie bendresnės psichologinės kalbos ir reikalavo daugiau kūrybiškumo, intensyvesnės interpretacinės veiklos, susijusios su kodavimu (Smith et al., 2009; Šalaj, 2012).

Trečias žingsnis. Interpretacinė dalis. Kylančių temų vystymo tikslas – sudaryti pagrindinių temų sąrašą. Buvo grįžtama į teksto pradžią ir dešinėje paraštėje užrašomi kylančių temų pavadinimai. Interviu analizės pavyzdys pateiktas 13 priede. Remiantis fenomenologinės analizės pastabomis, buvo suformuotos išvalgos, susietos su jas atitinkančiais psichologiniais fenomenais. Šio etapo metu induktyviai ieškota to, kas bendra tarp kelių fenomenologinių pastabų ir kaip jas būtų galima integruoti – prasmingai konceptualizuoti. Buvo žymimos pastabos (patikslinamos teksto citatomis), laikomasi hermeneutinio principo „dalis ir visuma“, ieškoma temai „įrodymų“ viso interviu metu. Hermeneutinės fenomenologijos nuostatos teigia, jog radiniai laikytini validžiais (tikėtinais), jei kiekviena tema daugiau ar mažiau atspindi visų respondentų patirtis (Dahlberg et al., 2001). J. A. Smith nuomone, „tema gali būti išskiriama tuomet, kai ji atsispindi pusės dalyvių transkripcijose“ (Smith, 2011, p. 11). Analizuojant duomenis, laikytasi šio nurodymo: kiekviena suformuluota tema turi būti būdinga daugiau nei pusei dalyvavusių tyrimo dalyvių.

Šio tyrimo interpretacinės dalies kokybę padėjo užtikrinti kitų tyrėjų validacija – šiuo atveju reflektuojama, svarstoma, ar šį metodą išmanantis kolega, skaitydamas interviu transkripciją, gali matyti tokias temas, kokias matau aš? Šiuo etapu savo temas parodžiau darbo vadovui ir lektorei Aidai Gaižauskienei, 2014 m. vasarą savo darbą pristaciau Kopenhagos universitete (Danija), 2014 m. vasarą – *World Education and Research Center* (JAV), 2014–2015 m. pasitelkus supervizijas konsultavausi ir su kokybinio (fenomenologinio) tyrimo tyrėja dr. A. Matulaite. 2015 m. tarptautiniuose doktorantų mokymuose Malmės universitete (Švedija) tyrimą pristaciau kokybinio tyrimo tyrėjams, vėliau – Danijoje, Aalborgo universitete. Viso disertacinio tyrimo eigoje mane sustiprino ir turtino pažintis su mišraus tyrimo metodologijos kūrėjais, pradininkais prof. dr. John W. Creswell, prof. dr. Michael D. Fetters ir Doc. dr. Timothy C. Gutterman. Su minėtais mokslininkais JAV Mičigano universitete turėjau galimybę individualiai aptarti su tyrimu susijusius klausimus, o su Doc. dr. Timothy C. Gutterman detalai aptarti visą tyrimo procesą ir išvadas. Taip pat, man buvo suteikta galimybė nuolat konsultuotis.

Ketvirtas žingsnis. Ryšių tarp pagrindinių temų ieškojimas. Indukcinė skirtingų atvejų analizė. Vienas iš sudėtingesnių analizės etapų, kai pavienio dalyvio

medžiaga turi būti integruota į kitų dalyvių medžiagą. Šiuo etapu atskiriems atvejams parengtos struktūrinės fenomeno lentelės buvo sujungtos į vieną bendrą struktūrą. Remiantis IFA metodu, duomenų analizės tikslas – ne tik paprasto temų sąrašo sudarymas, bet hierarchinės temų (reikšmių) struktūros, kurioje išryškinamos trys–keturios esminės temos (metatemos), sukūrimas. Metatemą sudaro keletas bendrumu pasižyminčių „temų“, paremtų empirine medžiaga, t. y. gerai parinktomis teksto citatomis. Metatemos atitinka ypatumus, atspindinčius tyrimo klausimo ir tiriamo fenomeno esmę. Nuspręsti, kurios atskirų dalyvių medžiagoje išryškintų „temų“ taps prioritetinėmis, autorei buvo gana daug streso ir nerimo keliantis darbas. Teko stebėti, kurios temos yra išsamesnės, kad kiekvienos dalyvės (-io) pasisakymų medžiaga būtų įtraukta į galutinę fenomeno temų struktūrą, dalyvė (-is) būtų reprezentuojama (-as) kiekviename metatemų lygmenyje.

Penktas žingsnis. Perėjimas prie kito atvejo. Šiame žingsnyje buvo pereinama prie kito dalyvio ir procesas kartojamas iš pradžių. Čia svarbu į kitą atvejį žiūrėti kaip į atskirą dalyką ir traktuoti jį individualiai. Reikia kiek įmanoma atsiriboti nuo ankstesnio atvejo analizės minčių, žinoma, laikantis IFA idiografijos reikalavimų. Šiame procese tyrėjai neišvengiamai turi įtakos ankstesnio atvejo pastebėjimai.

Šeštasis žingsnis. Ieškojimas atvejų bendrumo. Tai visų lentelių ar brėžinių išdėstymas viename dideliame plote ir ieškojimas to, kas tarp jų bendra (14 priedas). Kas jungia visus atvejus? Kokios temos yra stipriausios? Kartais peržvelgus visumą teko perfrazuoti ar kitaip pavadinti temas. Tai labai kūrybiška užduotis. Galutinis šio tyrimo proceso rezultatas – grupės temų lentelė, rodanti, kaip smulkesnės temos susigrupuoja po stambesnėmis temomis (15, 16 priedai). Gautas rašytinis fenomeno paveikslas. Remiantis IFA, galutinis analizės produktas sudarytas iš dviejų dalių: jungtinės teminės fenomeno reikšmių struktūros (lentelės) ir rašytinio fenomeno aprašančio bei interpretuojančio teksto, išryškinančio prasmes, būdingas dalyvių patirčiai. Tad šiuo etapu kiekviena atskira dalyvių teminė fenomeno struktūra buvo trumpai aprašoma, taip ją paverčiant jau tyrėjo perdirbta fenomeno rašytine interpretacija. Schematizuota struktūrinė forma buvo verčiama naratyvu, išryškinat skirtumą tarp to, ką pasakė dalyvis, ir tyrėjos sukurtos interpretacijos (Smith et al., 2009; Smith, Osborn, 2003).

Septintasis žingsnis. Galutinis aprašymas. Metatemos ir temos gražinamos į bendrą tekstą, jos paaiškinamos, interpretuojamos ir yra iliustruojamos tyrimo dalyvių išsakytomis mintimis. Tyrimo rezultatų analizė lyginama su kitų tyrimų rezultatais.

2.2.5. Etiniai tyrimo aspektai

Tyrimo dalyviai dalyvavo savanoriškai ir neatlygintinai. Jiems nebuvo suteikta jokia klaidinanti informacija apie tyrimo tikslus ar rezultatų pateikimo formą. Darbe buvo laikomasi šių etinių principų (Sacks, Westwood, 2003; Žydzūnaitė, 2011):

Teisė nebūti pažeistiems. Tyrimo dalyviai buvo informuoti, kad dalyvavimas tyrime nepadarys žalos jų fizinei, socialinei ar psichinei sveikatai. Siekiant apsaugoti dalyvius nuo psichologinio pažeidžiamumo, stengtasi stebėti dalyvių reakcijas į užduodamus klausimus, o interviu metu bent vieną kartą pasiteirauta apie jų savijautą. Nė vienas tyrimo dalyvis (-ė) nenutraukė tyrimo interviu metu.

Teisė būti saugiems. Visi tyrimo dalyviai buvo patikinti, jog pateikta informacija nebus panaudota prieš juos ar perduota trečiajai pusei (pvz., sporto klubui, sporto klubų vadovams ar psichologams). Pokalbio metu buvo siekiama išvengti „galios“ pasireiškimų, kai argumentuojat tyrimo klausimais tyrimo dalyviai būtų primygtinai spaudžiami atskleisti asmeninę informaciją. Stengtasi retkarčiais „atsitraukti“, jei po užduoto klausimo įsivyravdavo tylą arba buvo galima justti emocinį pasimetimą, nežinojimą, kaip atsakyti. Stengtasi palaikyti bendradarbiavimo atmosferą, nesistengiant jos paversti draugiška ar itin pozityvia.

Tyrimo naudingumas. Dalyviai sutiko dalyvauti sąmoningai, nes tai pasirodė svarbu jiems patiems. Dalyviai suvokė, kad jų dalyvavimas konkrečiame tyrime prisideda prie tėvų ir paauglių ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje tyrimų Lietuvoje bei užsienyje. Tyrėja atvirai pateikė informaciją, kokiuose mokslo renginiuose ketinama viešinti susistemintus rezultatus ir gavo raštiškus sutikimus viešinti medžiagą publikuojant ją moksliniais tikslais.

Privatumas. Privatumas, kuris leidžia asmeniui kontroliuoti situaciją bet kuriuo būdu tiesiogiai atskleidžiant informaciją apie save (Lowrance, 2003), itin svarbus atliekant apklausas, susijusias su labai individualios, su šeimos santykiais susijusios informacijos pateikimu. Privatumo principo buvo laikomasi parenkant tyrimo susitikimo vietą (Sacks, Westwood, 2003). Interviu vyko sporto klubuose, ne treniruočių metu, tam skirtoje privačioje jaukioje patalpoje, siekiant maksimaliai sukurti saugumo bei privatumo atmosferą. Interviu buvo atlikti po darbo valandų arba savaitgaliais, siekiant maksimaliai garantuoti tyrimo dalyvių emocinį saugumą bei perteikiamos informacijos konfidencialumą. Privatumas nurodo ir asmens teisę į teisingą, pagrįstą ir slaptą informacijos (pasisakymų, tapatybės identifikavimo,

psichologinių duomenų) panaudojimą, tad tyrimo dalyviai buvo informuoti, jog tyrimas vyksta mokslo žinių gilinimo labui, bet ne asmeniui smalsumui tenkinti, ir jie turi nuspręsti, kiek atvirai atsakinės į tyrėjos klausimus. Vadovaujantis šiuo etikos principu, visa su tyrimu gauta informacija buvo perkelta į asmeninį tyrėjos kompiuterį, kompiuterinės bylos su tyrimo medžiaga buvo koduotos slaptažodžiais, o visa medžiaga prieinama tik tyrimą vykdžiusiai disertantei.

Konfidencialumas. Konfidencialumas susijęs su tyrėjo įsipareigojimu apsaugoti pateiktą privačią dalyvių informaciją nuo pavišimo (Lowrance, 2003; Sacks, Westwood, 2003). Visiems šio tyrimo dalyviams buvo raštiškai garantuota, jog jokia interviu metu gauta informacija nebus platinama; kad neapdorota informacija nebus prieinama nė vienam su tyrimu nesusijusiam asmeniui; jog pristatant duomenis publikacijose, konferencijose ar pačioje disertacijoje nebus atskleidžiama dalyvių tapatybė, sporto klubo pavadinimas ar kita aiški informacija, leidžianti juos identifikuoti. Siekiant garantuoti duomenų konfidencialumą, dalyvių demografiniai duomenys buvo saugomi atskirai nuo interviu tekstų transkripcijų, kad jų nebūtų galima susieti su konkrečia dalyve (-iu).

Teisingumas. Tiriamųjų atranka buvo pagrįsta metodologiškai pagrįstais kriterijais, nesiremta naudos ar kompromiso veiksniais. Siekta, kad tyrime dalyvautų asmenys, gebantys perteikti savo patirtis. Tyrimo dalyvės (-iai) galėjo klausti papildomų klausimų apie tyrimo eigą, organizavimą ar duomenų panaudojimą ateityje. Visą tyrimo laiką buvo stengiamasi palaikyti pagarbius ir orių santykius, tačiau jie nebuvo familiarūs.

2.2.6. Tyrimo kokybės užtikrinimas

Tyrimo kokybė buvo užtikrinama laikantis L. Yardley (2000) pateiktų kokybinio tyrimo vertinimo principų: a) jautrumas kontekstui; b) tyrėjo pasirengimas; c) tyrimo skaidrumas ir vientisumas; d) tyrimo indėlis ir praktinis svarbumas. Žemiau šie kriterijai yra pristatomi detaliau:

Jautrumas kontekstui. Tyrėja suvokia pasirinkto disertacinio darbo temos aktualumą visuomenei ir savo socialinę atsakomybę interpretuojant ir viešinant gautą informaciją. Nepilnametės (-iai) dalyvės (-iai) yra lengvai pažeidžiamos (-i), todėl daugiau dėmesio buvo skirta etikos procedūrų įtvirtinimui – paauglių bei jų tėvų teisių garantavimui. Siekta maksimalaus tyrimo procedūrų aptarimo skaidrumo bei atvirumo.

Tyrėjo pasiruošimo dimensija buvo realizuojama tyrėjos kompetencijos atlikti mokslinius tyrimus ugdymu. Doktorantūros studijos, kurių metu vyko įvairūs metodologiniai seminarai, specialios literatūros skaitymas bei praktinės stažuotės užsienyje padėjo įgyti trūkstamų kokybinių tyrimų vykdymo kompetencijų. Tyrėjos kompetencija buvo ugdoma 2014–2016 m. vykusiuose mokymuose. Jie pateikti 16 priede.

Tyrimo skaidrumas ir vientisumas nusakomas visų procedūrų ir tyrimo eigos aprašymu bei analizės proceso temų išskyrimo pagrįstumu. Remiantis šios dimensijos reikalavimais, kiekviena tyrimo procedūra atlikta kruopščiai, kaip reikalauja metodo bendrasis aprašymas (Smith et al., 2009), o visa tyrimo eiga aprašyta aiškiai ir detalai. Interviu transkripcijos bei struktūrinės lentelės yra koduotos ir neprieinamos nepriklausomam auditui.

Tyrimo indėlis ir praktinis svarbumas aptarti įvade, pristatant disertacinio tyrimo praktinį naudingumą ir aktualumą.

3. TYRIMO REZULTATAI

3.1. Paauglių anketinės apklausos rezultatai

3.1.1. Paauglių prieraišumo su tėvais rezultatai

Prieraišumo su tėvais ir bendraamžiais skalės buvo adaptuojamos lietuviams, todėl pirmiausia taikant tiriamosios faktorinės analizės modelį buvo siekiama išskirti faktorius ir patikrinti jų atitikimą nurodytiesiems originalo autorių. Nustatyta, kad prieraišumo su tėvais skalės duomenys faktorinei analizei tinka gerai – $KMO = 0,95$; Bartleto sferiškumo testo $p < 0,001$. Taip pat šie rezultatai leidžia atmesti hipotezę, kad kintamųjų matrica yra vienietinė, t. y. kad kintamieji nesusiję vienas su kitu. Taikyta pagrindinių komponentų analizė ir ortogonalusis Varimax sukimas. Duomenys apie išskirtų faktorių tikrines reikšmes pateikti 18 priede. Vertinant faktorinės analizės duomenis, buvo laikomasi rekomendacijų, kad mažiausias priimtinas atskiro teiginio svoris turi būti ne mažesnis nei 0,30 (Williams et al., 2010). Buvo išskirti trys faktoriai, kurie paaiškina 40,78 proc. visos dispersijos. Pažymėtina, kad du teiginiai, kurie originalioje skalėje priskirti faktoriui „Pasitikėjimas tėvais“, didesnę svorį įgavo prie faktoriaus „Bendravimas su tėvais“. Šioje situacijoje teiginius priskiriant atitinkamam faktoriui, buvo atsižvelgiama į jų prasmingumą. Išskirtų subskalių patikimumas nustatytas skaičiuojant vidinio suderinamumo balus. Nustatytos tinkamos visų skalių vidinio suderinamumo reikšmės: nuo 0,73 iki 0,86.

Analogiškai buvo atlikta prieraišumo su bendraamžiais skalės faktorinė analizė. Nustatyta, kad prieraišumo su bendraamžiais skalės duomenys faktorinei analizei tinka gerai – $KMO = 0,96$; Bartleto sferiškumo testo $p < 0,001$. Duomenys apie išskirtų faktorių tikrines reikšmes pateikti 19 priede. Buvo išskirti trys faktoriai, paaiškinantys 45,84 proc. visos dispersijos ir atskleidžiantys tris prieraišumo formas: pasitikėjimą tėvais, bendravimą su tėvais ir atitolimą nuo tėvų. Atitinkamai išskirtų subskalių patikimumas vertintas skaičiuojant vidinio suderinamumo balus. Nustatyti tinkami subskalių vidinio suderinamumo balai: nuo 0,57 iki 0,87.

Paauglių prieraišumo su tėvais duomenys atskleidė, kad paaugliai intensyviausiai įvardijo pasitikėjimą tėvais, o bendravimas ir atitolimas būdingas mažiau (8 lentelė). Vertinant prieraišumą su bendraamžiais nustatyta, kad paaugliams būdingesnis pasitikėjimas bendraamžiais, mažiau bendravimas, o mažiausi atitolimo subskalės balai. Analizuojant duomenis buvo apskaičiuoti bendri prieraišumo su tėvais ir bendraamžiais balai. Gauti rezultatai parodė, kad tirti paaugliai aukštesnius balus surinko vertinant prieraišumo su bendraamžiais nei su tėvais teiginius.

8 lentelė. Paauglių prieraišumo su tėvais ir bendraamžiais rezultatų aprašomosios statistikos ir vidinės dermės reikšmės

Prieraišumas	V	SP	Asimetrijos / eksceso reikšmės	Kronbacho alfa
Pasitikėjimas tėvais	24,02	3,20	-1,34 / 2,00	0,86
Bendravimas su tėvais	16,64	2,99	-0,65 / 0,08	0,74
Atitolimas nuo tėvų	16,61	2,58	-0,42 / 0,10	0,73
Bendras prieraišumas su tėvais	24,06	4,80	-0,93 / 2,01	0,90
Pasitikėjimas bendraamžiais	25,39	3,92	-0,83 / 0,40	0,87
Bendravimas su bendraamžiais	18,14	3,55	-0,31 / 0,42	0,85
Atitolimas nuo bendraamžių	9,49	1,46	-0,58 / 0,43	0,57
Bendras prieraišumas su bendraamžiais	34,04	6,45	-0,65 / 0,38	0,88

3.1.2. Paauglių prieraišumo su tėvais ir bendraamžiais rezultatai lyties ir amžiaus aspektu

Analizuojant prieraišumo rezultatus, buvo palyginti mergaičių ir berniukų duomenys (9 lentelė).

9 lentelė. Mokinių prieraišumas su tėvais ir bendraamžiais lyties aspektu

Prieraišumas	Lytis		t
	Mergaitės V (SP)	Berniukai V (SP)	
Pasitikėjimas tėvais	23,85 (3,34)	24,20 (3,02)	-2,14*
Bendravimas su tėvais	16,69 (3,10)	16,59 (2,85)	0,55
Atitolimas nuo tėvų	16,37 (2,57)	16,87 (2,54)	-3,42***
Bendras prieraišumas su tėvais	24,15 (4,91)	23,95 (4,66)	0,76
Pasitikėjimas bendraamžiais	26,08 (3,79)	24,61 (3,90)	6,99***
Bendravimas su bendraamžiais	19,27 (3,31)	16,85 (3,35)	13,22***
Atitolimas nuo bendraamžių	9,63 (1,42)	9,34 (1,48)	3,42***
Bendras prieraišumas su bendraamžiais	35,73 (6,04)	32,11 (6,35)	10,65***

Pastaba. * - $p < 0,05$; *** - $p < 0,001$.

Devintoje lentelėje pateikti rezultatai rodo, kad vaikinams būdingi aukštesni pasitikėjimo tėvais ($p < 0,05$) balai nei merginoms. Be to, berniukams labiau būdingas ir atitolimas nuo tėvų, lyginant su mergaitėmis ($p < 0,001$). Tačiau lyginant bendrus prieraišumo su tėvais rezultatus skirtumų nenustatyta. Labiau išsiskyrė berniukų ir mergaičių prieraišumo su bendraamžiais rezultatai. Mergaičių imtyje nustatyta statistiškai reikšmingai aukštesni tiek bendro prieraišumo su bendraamžiais, tiek ir skirtingų subskalių balai ($p < 0,001$).

Buvo palyginti ir skirtingo amžiaus mokinių grupių prieraišumo duomenys (10 lentelė). 12–14 metų paaugliai surinko aukštesnius pasitikėjimo ($p < 0,001$), bendravimo ($p < 0,001$) ir atitolimo ($p < 0,001$) subskalių balus nei vyresni paaugliai. Be to, jaunesni paaugliai surinko aukštesnius bendro prieraišumo su tėvais balus ($p < 0,001$) nei vyresni. Vyresnio amžiaus paaugliai surinko aukštesnius pasitikėjimo bendraamžiais ($p < 0,05$) balus, lyginant su jaunesniųjų grupe.

10 lentelė. Mokinių prieraišumas su tėvais ir bendraamžiais amžiaus aspektu

Prieraišumas	Amžius		<i>t</i>
	12–14 m. V (SP)	15–16 m. V (SP)	
Pasitikėjimas tėvais	24,62 (2,90)	23,38 (3,37)	7,15****
Bendravimas su tėvais	17,33 (2,81)	15,91 (3,01)	8,97****
Atitolimas nuo tėvų	16,85 (2,54)	16,35 (2,57)	3,55****
Bendras prieraišumas su tėvais	25,09 (4,57)	22,94 (4,77)	8,46****
Pasitikėjimas bendraamžiais	25,17 (4,03)	25,62 (3,78)	-2,14*
Bendravimas su bendraamžiais	18,04 (3,50)	18,23 (3,60)	-0,96
Atitolimas nuo bendraamžių	9,42 (1,47)	9,57 (1,45)	-1,86
Bendras prieraišumas su bendraamžiais	33,80 (6,55)	34,29 (6,32)	-1,41

Pastaba. * - $p < 0,05$; **** - $p < 0,001$.

3.1.3. Paauglių prieraišumo su tėvais ir bendraamžiais rezultatai pagal sportavimą

Analizuojant duomenis, buvo lyginti sportuojančių ir nesportuojančių paauglių prieraišumo rezultatai. Sportuojančiųjų grupei buvo priskirti mokiniai, kurie reguliariai lanko pasirinktos sporto šakos pratybas ir dalyvauja varžybose ne trumpiau kaip vienerius metus. Likusieji mokiniai priskirti nesportuojančiųjų

grupei. Gauti rezultatai atskleidė, kad sportuojantys paaugliai surinko aukštesnius balus vertinant pasitikėjimą tėvais ($p < 0,001$), bendravimą su tėvais ($p < 0,001$), taip pat atitolimo nuo tėvų subskalėje ($p < 0,05$) (11 lentelė). Sportuojantys paaugliai surinko statistiškai aukštesnius ir bendro prieraišumo su tėvais balus, lyginant juos su nesportuojančiais bendraamžiais ($p < 0,05$). Anketinės apklausos duomenys neatskleidė statistiškai reikšmingų skirtumų, lyginant sportuojančių ir nesportuojančių paauglių prieraišumo su bendraamžiais duomenis.

11 lentelė. Mokinių prieraišumas su tėvais ir bendraamžiais pagal sportavimą

Prieraišumas	Sportavimas		<i>t</i>
	Sportuojantys V (SP)	Nesportuojantys V (SP)	
Pasitikėjimas tėvais	24,39 (3,05)	23,78 (3,27)	3,51***
Bendravimas su tėvais	16,97 (2,93)	16,44 (3,01)	3,19***
Atitolimas nuo tėvų	16,82 (2,53)	16,47 (2,59)	2,42*
Bendras prieraišumas su tėvais	24,54 (4,76)	23,75 (4,79)	2,99*
Pasitikėjimas bendraamžiais	25,51 (3,81)	25,31 (3,98)	0,88
Bendravimas su bendraamžiais	18,11 (3,32)	18,16 (3,68)	-0,25
Atitolimas nuo bendraamžių	9,55 (1,44)	9,45 (1,47)	1,08
Bendras prieraišumas su bendraamžiais	34,07 (6,21)	34,02 (6,59)	0,16

Pastaba. * - $p < 0,05$; *** - $p < 0,001$.

Sportuojančių paauglių duomenys buvo suskirstyti į dvi sportinės patirties grupes pagal sportavimo patirties vidurkį. Mažesnės sportinės patirties grupei buvo priskirti tie sportuojantys paaugliai, kurie nurodytą sporto šaką reguliariai lanko ne ilgiau nei trejus metus ($n = 307$). Kitai grupei priskirti tie sportuojantys paaugliai, kurie nurodytą sporto šaką reguliariai lanko ilgiau nei trejus metus ($n = 182$).

Rezultatai parodė, kad bendras prieraišumas su tėvais nėra susijęs su sportine patirtimi (12 lentelė). Nustatytos tik bendravimo su tėvais rezultatų lyginimo tendencijos, kurios atskleidžia ilgiau sportuojančių paauglių mažesnę prieraišumo balą. Taip pat nustatyta, kad ilgiau sportuojančių paauglių žemesni bendravimo su bendraamžiais balai, lyginant juos su mažiau sportuojančių paauglių rezultatais. Pastebima tendencija, kad bendras prieraišumas su bendraamžiais yra labiau būdingas mažesnę sportinę patirtį sukaupusiems paaugliams.

12 lentelė. Sportuojančių mokinių prierašumas su tėvais ir bendraamžiais pagal sportinę patirtį

Pieraišumas	Sportinė patirtis		t
	Sportuojantys ne ilgiau nei trejus metus V (SP)	Sportuojantys ilgiau nei trejus metus V (SP)	
Pasitikėjimas tėvais	24,57 (2,99)	24,29 (3,03)	1,00
Bendravimas su tėvais	17,12 (2,92)	16,74 (2,99)	1,39
Atitolimas nuo tėvų	17,03 (2,69)	16,68 (2,21)	1,45
Bendras pieraišumas su tėvais	24,67 (4,62)	24,36 (5,11)	0,69
Pasitikėjimas bendraamžiais	25,67 (3,85)	25,55 (3,66)	0,34
Bendravimas su bendraamžiais	18,27 (3,36)	18,01 (3,23)	0,84
Atitolimas nuo bendraamžių	9,57 (1,47)	9,58 (1,38)	-0,07
Bendras pieraišumas su bendraamžiais	34,37 (6,23)	33,98 (6,15)	0,67

Pastaba. * - $p < 0,05$.

3.1.4. Paauglių pieraišumo ir socialinių bei demografinių rodiklių tarpusavio ryšiai

Koreliacinė analizė atskleidė statistiškai patikimus ryšius tarp visų pieraišumo su tėvais subskalių (13 lentelė). Taip pat nustatyti stiprūs statistiškai reikšmingi ryšiai tarp bendro pieraišumo su tėvais ir tokių subskalių, kaip pasitikėjimas tėvais ir bendravimas su tėvais. Koreliacinis ryšys tarp bendro pieraišumo su tėvais ir subskalės „Atitolimas nuo tėvų“ yra silpnas, tačiau statistiškai reikšmingas. Analogiškai nustatyti stiprūs koreliaciniai ryšiai tarp bendro pieraišumo su bendraamžiais ir tokių subskalių, kaip bendravimas su bendraamžiais ir pasitikėjimas bendraamžiais. Koreliacinis ryšys tarp bendro pieraišumo su bendraamžiais ir tokios subskalės, kaip atitolimas nuo bendraamžių, yra artimas vidutiniam ir statistiškai patikimas. Pažymėtina, kad nustatyti statistiškai reikšmingi ryšiai tarp bendravimo, pasitikėjimo tėvais ir atitinkamai bendravimo ir pasitikėjimo bendraamžiais. Nerasta jokio ryšio tarp bendro pieraišumo su tėvais ir atitolimo nuo bendraamžių. Nustatyti statistiškai reikšmingi ryšiai tarp paauglių sportavimo ir pieraišumo su tėvais. Tačiau nerasta ryšių tarp sportavimo ir pieraišumo bendraamžiams. Nustatyti statistiškai reikšmingi neigiami ryšiai tarp paauglių amžiaus ir pieraišumo su tėvais.

13 lentelė. Koreliaciniai ryšiai tarp mokinių sportavimo, socialinių ir demografinių bei prieraišumo kintamųjų

Kintamieji	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Pasitikėjimas tėvais											
2. Bendravimas su tėvais	0,74**										
3. Atitolimas nuo tėvų	0,59**	0,48**									
4. Bendras tėvai	0,82**	0,86**	0,16**								
5. Pasitikėjimas bendraamžiais	0,31**	0,29**	0,27**	0,24**							
6. Bendravimas su bendraamžiais	0,21**	0,28**	0,15**	0,24**	0,76**						
7. Atitolimas nuo bendraamžių	0,15**	0,12**	0,32**	0,01	0,50**	0,38**					
8. Bendras bendraamžiai	0,27**	0,30**	0,17**	0,28**	0,91**	0,93**	0,29**				
9. Sportavimas	0,12**	0,11**	0,10**	0,10**	-0,02	0,01	-0,03	-0,01			
10. Sportinė patirtis	-0,04	-0,06	-0,07	-0,03	-0,02	-0,04	0,01	-0,03	-0,09*		
11. Lytis	0,05	-0,02	0,10**	-0,02	-0,19**	-0,34**	-0,10**	-0,28**	-0,16**	0,02	
12. Amžius	-0,21**	-0,25**	-0,12**	-0,24**	0,04	0,02	0,04	0,02	-0,16**	0,13**	-0,01

Pastaba. * - $p < 0,05$; ** - $p < 0,01$.

3.1.5. Paauglių prieraišumą su tėvais prognozuojantys veiksniai: regresinės analizės rezultatai

Siekiant nustatyti paauglių prieraišumo su tėvais priklausomybę nuo sportavimo, buvo atlikta daugialypė regresinė analizė (14 lentelė). Regresinė analizė tiriant prieraišumą su bendraamžiais nebuvo atlikta, nes nenustatyti koreliaciniai ryšiai su sportavimo veiksmu.

Duomenų analizė susidėjo iš dviejų dalių kiekvienai prieraišumo formai ir bendram prieraišumui su tėvais. Pirmame modelyje į regresinę analizę buvo įtraukti lyties ir amžiaus kontrolės kintamieji, atsižvelgiant į jų koreliacijos ryšius su priklausomu kintamuoju (prieraišumo su tėvais). Į kitą regresinės analizės modelį papildomai buvo įtrauktas paauglių sportavimo kintamasis. Sportinės patirties kintamasis į regresinę analizę nebuvo įtrauktas, nes nebuvo nustatyti statistiškai reikšmingi koreliaciniai šio kintamojo ryšiai su priklausomu kintamuoju.

14 lentelė. Mokinių sportavimo ir prierašumo su tėvais regresinė analizė

Kintamieji	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β
Pasitikėjimas tėvais			
1 modelis			
Mokinių amžius	-0,44	0,06	-0,21***
2 modelis			
Mokinių amžius	-0,42	0,06	-0,20***
Mokinių sportavimas	0,53	0,18	0,08*
Bendravimas su tėvais			
1 modelis			
Mokinių amžius	-0,50	0,05	-0,25***
2 modelis			
Mokinių amžius	-0,48	0,05	-0,24***
Mokinių sportavimas	0,33	0,17	0,06*
Atitolimas nuo tėvų			
1 modelis			
Mokinių lytis	0,48	0,14	0,09***
Mokinių amžius	-0,18	0,05	-0,10***
2 modelis			
Mokinių lytis	0,44	0,14	0,09**
Mokinių amžius	-0,17	0,05	-0,10***
Mokinių sportavimas	0,24	0,15	0,04
Prieraišumas su tėvais			
1 modelis			
Mokinių amžius	-0,76	0,08	-0,24***
1 modelis			
Mokinių amžius	-0,73	0,08	-0,22***
Mokinių sportavimas	0,54	0,27	0,06*

Pastaba. * - $p < 0,05$; ** - $p < 0,01$; *** - $p < 0,001$.

14 lentelėje pateikti rezultatai rodo, kad amžius ($\beta = -0,20$; $t = -7,38$; $p < 0,001$) ir sportavimas ($\beta = 0,08$; $t = 2,98$; $p < 0,05$) statistiškai reikšmingai prognozuoja paauglių pasitikėjimą tėvais ($R^2 = 0,07$; $F(1,1346) = 20,48$; $p < 0,001$), o tai rodo, jog jaunesni bei sportuojantys paaugliai labiau pasitiki tėvais. Analizuojant bendravimo su tėvais duomenis nustatyta, kad amžius ($\beta = -0,24$; $t = -9,11$; $p < 0,001$) ir sportavimas ($\beta = 0,06$; $t = 2,11$; $p < 0,05$) statistiškai

reikšmingai prognozuoja paauglių bendravimą su tėvais ($R^2 = 0,08$; $F(1,1346) = 28,73$; $p < 0,001$). Analizuojant atitolimą nuo tėvų prognozuojančius veiksnius nustatyta, kad į regresinę analizę įtraukus paauglių sportavimo kintamąjį, jis nebuvo statistiškai reikšmingas, o reikšmingi liko amžiaus ($\beta = -0,10$; $t = -3,59$; $p < 0,001$) ir lyties ($\beta = 0,09$; $t = 3,14$; $p < 0,01$) kintamieji ($R^2 = 0,02$; $F(1,1346) = 9,78$; $p < 0,01$). Ketvirtos regresinės analizės metu nustatyta, kad bendrą paauglių prierašumą su tėvais statistiškai reikšmingai prognozuoja amžiaus ($\beta = -0,22$; $t = -8,13$; $p < 0,001$) ir sportavimo ($\beta = 0,06$; $t = 2,09$; $p < 0,05$) kintamieji ($R^2 = 0,07$; $F(1,1346) = 25,70$; $p < 0,001$).

3.1.6. Diskusija

Šio tyrimo metu nagrinėtas paauglių prierašumas su tėvais ir bendraamžiais priklausomai nuo jų dalyvavimo sportinėje veikloje. Gilinantis į duomenis, pirmiausia analizuota paauglių prierašumas amžiaus ir lyties aspektu. Siekiant išsiaiškinti, kaip prierašumas su tėvais ir bendraamžiais kinta priklausomai nuo paauglių amžiaus, tyrimo rezultatai atskleidė, kad jaunesnio amžiaus paauglių bendravimas, pasitikėjimas ir atitolimas nuo tėvų yra išreikštas intensyviau, lyginant su vyresnio amžiaus paaugliais. Tai patvirtina ir kitų tyrėjų (Kaye et al., 2015) duomenys, jog jaunesnio amžiaus paauglių prierašumas su tėvais buvo žymiai didesnis nei vyresnių paauglių. Moksliniai tyrimai (Arnon et al., 2008; Dykas et al., 2008; Nawaz, Gilani, 2011) rodo, kad paauglių prierašumas su tėvais kinta, vaikai tampa vis mažiau priklausomi nuo savo tėvų, todėl prierašumas su tėvais šiuo laikotarpiu gali būti mažiau svarbus. Tyrimas atskleidė, kad vyresnio, 15–16 metų, amžiaus paauglių tiek pasitikėjimo, tiek ir atitolimo nuo bendraamžių raiška yra intensyvesnė nei jaunesnio amžiaus paauglių.

Toliau buvo aiškintasi, koks yra paauglių prierašumas su tėvais ir bendraamžiais priklausomai nuo paauglių lyties. Nustatyta, kad berniukų pasitikėjimo tėvais ir atitolimo nuo tėvų raiška yra intensyvesnė nei mergaičių. Tačiau tiek berniukų, tiek mergaičių bendravimo su tėvais intensyvumas yra lygiavertis. Pažymėtina, kad kitose šalyse mokslininkų atlikti tyrimai (Nawaz, 2011; Imtiaz, Naqvi, 2012) atskleidė visiškai priešingus rezultatus. Lyties aspektu buvo nustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai, rodantys, kad mergaitės daug prierašesnės tėvams nei berniukai. Tikėtina, kad skirtingus rezultatus galėjo lemti kultūriniai šalių skirtumai, į ką atkreipia dėmesį prierašumą tyrinėjantys mokslininkai (Carr, 2014).

Analizuojant prieraišumo su bendraamžiais duomenis lyties aspektu nustatyta, kad mergaičių santykiai su bendraamžiais visose skalėse – bendravimo, pasitikėjimo ir atitolimo – išreikšti daug intensyviau nei berniukų. Šie rezultatai leidžia teigti, kad mergaitėms daug svarbesnė bendraamžių aplinka nei tėvų. Tai aiškindami keliame prielaidą, kad mergaitėms paauglystės laikotarpiu svarbiau save išreikšti draugų aplinkoje. Tęsiant diskusiją verta paminėti mokslininkų (Engels et al., 2002; Dykas et al., 2008) tyrimų duomenis, teigiančius, kad paauglių prieraišumo su bendraamžiais kokybė priklauso ir nuo šeimoje vyraujančių santykių. Minėtų mokslininkų tyrimai patvirtino, kad nesaugus paauglių prieraišumas tėvams yra susijęs su padidintu siekiu save realizuoti tarp bendraamžių. Nors kiti tyrimai (Dykas et al., 2008) rodo, kad tėvams nesaugiai prieraišūs paaugliai daug sunkiau sulaukia bendraamžių pripažinimo.

Tyrimo pradžioje keliant probleminius klausimus apie sportavimo ir prieraišumo sąsajas, buvo formuluojama hipotezė, kad sportuojančių paauglių santykiai su tėvais bus prieraišesni nei aktyviai nesportuojančių bendraamžių. Apklausa parodė, kad sporto treniruotes lankančių ir sportinio rezultato siekiančių paauglių santykių su tėvais raiška yra intensyvesnė visose skalėse – bendravimo, pasitikėjimo ir atitolimo – nei paauglių, kurie nelanko sporto treniruočių. Galima teigti, kad tyrimo pradžioje kelta hipotezė pasitvirtino. Aiškinant gautus duomenis, paminėtinas S. Carr (2009) tyrimas, kuris patvirtino, kad prieraišūs paauglių ir tėvų santykiai labai priklauso nuo pozityvios tėvų ir sportuojančių paauglių sąveikos sportinėje veikloje. Sporto treniruotes lankančių ir rezultato siekiančių paauglių santykių raiška su bendraamžiais labiau išryškėjo pasitikėjimo ir atitolimo skalėse, palyginti su nesportuojančiais paaugliais.

Sportuojančių paauglių išreikštas pasitikėjimas gali būti svarbus jų sportinėje veikloje, kurioje formuojasi draugystė ir santykiai, supratimas ir sąveika. Manoma, kad priimančios, atliepiančios ir palaikančios santykiai leidžia paaugliams geriau suvokti, kad juos supranta, vertina, rūpinasi ir gerbia (Knight, Holt, 2014). Tokie teigiami įsitikinimai ir lūkesčiai sustiprina teigiamos santykių kokybės bei geros savijautos suvokimą ir leidžia žmogui labiau įsitraukti į savo santykių kūrimą. Bendravimo išraiška tėvų ir vaikų prieraišumo plotmėje paauglystėje yra susijusi su sveika emocijų išraiška, lengvu vaiko bendravimu su prieraišumo subjektais, tiksliai emocijų išgyvenimų prisiminimu, tinkamu išsipasakojimu (atsivėrimu), pasitikėjimu ir veiksmingų problemų sprendimo strategijų naudojimu (Shaver et al., 2009). Atitolimo išraiška rodo, kad paaugliai, ypač sportininkai, kuriems artumas kelia

nepasitenkinimą, nepasitiki savo tėvais ir yra atitrūkę nuo tėvų tiek savo elgesiu, tiek emocijomis. Remiantis tokiais tyrimo rezultatais galima teigti, kad susvetimėjimas sukuria neigiamą sportininkų suvokimą apie jų konkrečius tikslo siekius, o dalyvavimas sportinėje veikloje jiems nekelia teigiamų asociacijų. Aukštus susvetimėjimo balus nurodę jaunuoliai gali būti mažiau patenkinti savo ir tėvų santykiais. Rezultatai rodo, kaip paauglių ir tėvų prierašumas gali padėti suprasti santykių kokybės skirtumus. Tėvai gali demotyvuoti vaikus dalyvauti sportinėje veikloje, primygtinai reikalaudami, kad šie sportuotų ir pasiektų gerų rezultatų. Tokais atvejais, vertinant vaikų prierašumą tėvams, galima tikėtis neigiamo rezultato. Tėvų dalyvavimo vaikų sportinėje veikloje ir ištraukimo laipsnis daro įtaką vaikų motyvacijai sportuoti (Harris, Watson, 2014). Vaikai per daug aktyvų tėvų dalyvavimą jų sportinėje veikloje, įskaitant didelius lūkesčius, kritikavimą, kišimąsi į trenerio darbą, gali suvokti kaip spaudimą (Gould et al., 2008; Horn, 2011). Toks tėvų elgesys siejama su neigiamais vaikų sportinės patirties aspektais (Sagar, Lavallee, 2010).

Aiškinant gautus duomenis, reikėtų atkreipti dėmesį ir į kitų tyrėjų, analizuojančių tėvų vaidmenį vaikų sportinėje veikloje, rezultatus. Tyrimais nustatyta, kad paauglių požiūris į sportinę veiklą yra glaudžiai susijęs su jų tėvų suvokiama sporto verte (Lavoi, Stellino, 2008); tėvai turi įtakos savo vaikų motyvacijai sportinei veiklai (McCarthy, Jones, 2007; Bowker et al., 2009; Sanchez-Miguel et al., 2013) ir sporto šakos pasirinkimui (Dorsch et al., 2009; Yaprak, Unlu, 2010). Be to, vaikų sportavimas įtraukia į sportinę veiklą ir tėvus (Dorsch et al., 2009). Tai gali paaiškinti didesnę sportuojančių vaikų pasitikėjimą ir bendravimą su tėvais. Kita vertus, tėvai gali ir demotyvuoti vaikus sportinei veiklai, juos primygtinai skatindami sportuoti ir siekti sportinio rezultato. Tokiu atveju tikėtinas priešingas vaikų ir tėvų prierašumo rezultatas.

Prierašumo santykiai turi įtakos įvairioms asmenybės vystymosi sritims. Pavyzdžiui, tyrimų rezultatai parodo santykį tarp saugaus tėvo arba mamos ir vaiko prierašumo. Prierašumas išryškėja glaudžiais tėvo arba mamos ir vaiko santykiais, kurių pagrindu pasireiškia vaiko elgesio ir emocijų raiška santykiuose su bendraamžiais (Abraham, Kerns, 2013). Vienas svarbiausių tikslų paauglystėje – būti socialiai priimtina bendraamžių ir palaikyti artimus santykius (Teymoori, Shahrazad, 2012). Vis dėlto, šis tyrimas neatskleidė ryšio tarp paauglių dalyvavimo sportinėje veikloje ir jų prierašumo bendraamžiams. Tokie tyrimo rezultatai yra reikšmingi sprendžiant problemas, susijusias su pagalba paaugliams, kuriems nesiseka sukurti

gerų santykių su bendraamžiais. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad bendravimo įgūdžių poveikis santykiams su bendraamžiais rodo, jog tradiciniai socialinių įgūdžių ugdymo būdai yra neveiksmingi (Abraham, Kerns, 2013). Paaugliams, turintiems problemų bendraujant su bendraamžiais, padėtų emocinių įgūdžių ugdymas (emocijų valdymas, mokymasis įveikti sunkumus). Tokie tyrimų rezultatai atitinka socialinių įgūdžių intervencijų koncepcijas, kai į intervencijas įtraukiamas socialinių problemų sprendimo įgūdžių ugdymas (Smith et al., 2010). Tyrimai rodo, kad pagal jaunuolių prierašumą tėvams galima prognozuoti jų santykius su draugais sportinėje veikloje (Carr, 2009; Carr, Fitzpatrick, 2011). Santykių sporte kokybė yra labai svarbi jaunuolių motyvacijai, mėgavimuisi veikla, konfliktų sprendimui ir sportinės karjeros tęstinumui (Carr, 2009; Ullrich-French, Smith, 2009). Varžybinis sportas yra ir tam tikras socialinis kontekstas pažintims užmegzti. Be to, santykiai su žmonėmis už šeimos ribų ir dalyvavimas sportinėje veikloje suteikia galimybę įsilieti į bendruomenę (Perlman, Forrest, 2015). Vis dėlto, galima daryti prielaidą, kad prierašumas sporto komandos nariams nelemia geros santykių su bendraamžiais kokybės ne sportinėje veikloje. Tai iš dalies patvirtina ir šio tyrimo duomenis, nes nebuvo nustatyta reikšmingų skirtumų lyginant sportuojančių ir nesportuojančių paauglių prierašumą su bendraamžiais.

Remiantis šio tyrimo rezultatais galima teigti, kad tėvai turėtų vertinti savo vaikų dalyvavimą sporte ir turėtų suprasti, kad jų skatinimas vien tik raginant vaikus sportuoti nesustiprins tarpusavio pasitikėjimo. Panašūs tyrimai patvirtina, kad reikalingas nuolatinis domėjimasis ir įsitraukimas į vaiko sportinį gyvenimą (Dorsch et al., 2009). Kita vertus, per daug aktyvus tėvų dalyvavimas vaikų sportinėje veikloje gali turėti neigiamų pasekmių (Knight et al., 2011; Brummelman et al., 2013).

3.2. Tėvų įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą patyrimo fenomenas

3.2.1. Tėvų suvokiama sporto vertė

Sportas ugdo ir vidinį paauglio tobulėjimą

Tėvystės patirtis vaikų sportinėje veikloje jungia įvairius naujo pažinimo momentus. Kiekvienas tyrimo dalyvis vienu ar kitu refleksijos būdu išsakė pastebintis, kaip jų vaikas pradėjęs sportuoti keičiasi. Tėvai pripažįsta, kad sportas skatina augančio vaiko, ypač paauglio, vidinį tobulėjimą. Ši tema sujungia stiprius

tyrimo dalyvių jausmus, nusakant sporto teikiamą naudą jų vaikui. Interviu metu atsiskleidė tėvų patyrimas apie vaiko, kaip asmenybės, pažangą:

Asmenybės ugdymas

„(...) *susikaupęs, rimtas, susikoncentravęs, (...) psichologiškai stiprus ir nepalaužiamas, / tuo pačiu (...) jis jautrus, atjaučiantis kitus, (...) jis gyvas ir laisvas, ir tobulėja, taip, ne kiek fiziškai, (...) kiek moraliskai, dvasiškai” (Ana, 7. 275–277).³*

„*Ne fiziniai duomenys svarbiausia, o pats mąstymas, pasitikėjimas, sportuojantys vaikai ugdomi pasaulį matyti ir suvokti kitaip*“ (Adrija, 8. 82–83).

„(...) ⁴ jis (sūnus)⁵ kaip asmenybė keičiasi ir vystosi. Jis tobulėja, jis keičiasi⁶“ (Emilija, 3. 270).

Tėvai džiaugiasi sportuojančių vaikų moraliniu vystymusi, tobulėjančiu pasaulio suvokimu. Labai svarbus yra kelias, kurį jaunas žmogus nueina etiskai tobulėdamas. Pokalbių su tėvais metu pajutau tėvų džiaugsmą stebint, kaip teigiama linkme keičiasi jų vaikų moralinė, etinė sąmonė:

„*Tos moralinės, psichologinės, dvasinės savybės (...), tai kartu ir gyvenimo būdas, kuris nemokina blogų dalykų [kalba lėtai]⁷. Mokina, kaip šiame gyvenime išgyventi ⁸ ir taikiai ir jokiū būdu nenaudot jėgos, prievartos (...)*“ (Adrija, 8. 73–75).

„(...) sportas ugdo. Ugdo ne tiktai fiziškai, bet ir moraliskai“ (Kamilė, 5. 68).

³ Ištraukos iš originalaus teksto. Žymėjimų paaiškinimas: po citatų skliausteliuose dalyvės pseudonimas, interviu numeris, eilutės numeriai.

⁴ Citatose: skliaustai „(...)“ nurodo, kad dalis teksto yra praleista, norint sutaupyti vietas, nes nutolstama nuo analizuojamos temos.

⁵ Citatose: skliaustuose „( )“ tyrėjos nurodoma papildoma informacija skaitytojams.

⁶ Čia ir toliau randami pabraukimai tekste reiškia, kad tyrimo dalyviai tą dalį ištarė pabrėždami arba akcentuodami.

⁷ Citatose: laužtiniuose skliaustuose „[ ]“ nurodoma papildoma informacija skaitytojams apie tyrimo dalyvių emocijas, kalbos toną, kūno judesius.

⁸ Citatose: pasviras brūkšnys „/“ reiškia pauzę.

Sporto filosofijos svarba. Tėvai įžvelgia ir sporto filosofijos, ypač Rytų kovos menų, naudą vaikams. Rytų kovos menų filosofija visuomet akcentuoja žmogaus moralę, siekia žmogaus energiją nukreipti tobulumo link. Vyrauja nuomonė, kad paauglių, ateinančių į kovos menų sportą, motyvacija yra gan skirtinga. Kai kurie paaugliai tiesiai pareiškia, kad nori išmokti muštis, tačiau sportinėje veikloje, pasitelkus discipliną, jaunuoliams yra sudaromos sąlygos jų požiūrio kaitai bei pagarbai ugdyti: moko atsirinkti prioritetus, ugdo dėmesį, drausmę, pasitikėjimą savo jėgomis:

„Rytų kovos menas (...) dėl paklusnumo, dėl filosofijos, dėl supratimo, kad yra kitų religijų, kitų pažiūrų, platesnis tos kultūros pažinimas ir supratimas“ (Kamilė, 5. 80–81). Mažas vaikas yra mokomas vykdyti komandas, klausyti vyresnio, klausyti trenerio, nusilenkti salei, atiduoti pagarbą, jįsai yra mokomas prie viso to dar ir kitų dalykų“ (Kamilė, 5. 34–35).

„Tas sportas įkretė to tokio žinojimo, ko tu iš tikrųjų iš gyvenimo nori. Jie ima suprasti, kas svarbu, ir atsirinkti prioritetus“ (Rokas, 6. 202–203).

„Jai būtent (...) sportas (kovos menai) davė to dėmesio, ten drausmės, jinai išmoko susikaupti“ (Diana, 9. 74–75).

„(...) visa ta veikla (kovos menai) jai ir davė tai, kad jinai labai yra stipri. Jinai (dukra) pripratus / pati veikti taip, kaip jai reikia“ (Eva, 1. 456–457).

Rytų kovos menų besimokančių vaikų tėvai mano, kad tokia mokykla grūdina vaikus dvasiškai, padeda vaikams valdyti emocijas: *„Ir žino, kada dabar galima bartis, kada negalima, [juokiasi] kada reikia patylėti ir t. t.“ (Diana, 9. 81).*

Tėvus stebina spartus sportuojančio vaiko brendimas kaip asmenybės. Jie sako, kad sportas tarsi užaugino vaikus, kad jų vaikas per sportą kur kas greičiau suaugo:

„Jinai yra daugiau paaugusi, lyginant su vaikais, kurie auga tų namų aplinkoj, šiltai, taip tokiom šiltnamio sąlygom, saugiai, ramiai“ (Eva, 1. 402–403).

„(...) iš tų varžybų jinai man grįžta paaugusi, paaugusi ne į ūgį, bet paaugusi savo mąstymu, savo pastebėjimais (...) jinai (dukra) dedasi labai didelį kraitį sau gyvenimui“ (Eva, 1. 369–371).

„Man jis jau kaip suaugęs žmogus“ (Ieva, 2. 263). „Sakyčiau, kad ne pagal savo amžių jis daugiau subrendęs. Rimtas, susikaupęs, (...) mandagus, visada korektiškas su suaugusiais labai. Punktualus labai pasidarė“ (Ieva, 2. 264). „Davė tą tokį – greitai užaugo“ (Ieva, 2. 271).

„Sūnus (...) turėjo ir tą susikaupimą, savidrausmę ir t. t., tai per sportą man atrodo tik dar labiau / tvirtėjo visos tos savybės, kurias jis turėjo. Jis dar labiau, nu nežinau, toksai vyriškas, toksai išlaikytas, toksai rimtas. (...) kai reikia / rimtas, kai reikia bajeriukai, kai reikia padės, nu žodžiu visur savo vietoj“ (Diana, 9. 82–85).

Asmeninės savybės. Sporto aplinkoje tėvai išvelgia prielaidas, padedančias atsiskleisti jų vaikų individualumui. Auga vaikų savarankiškumas, pareigos jausmas, stiprėja charakteris:

„Aš manau, (...) ta veikla padaro žmogų disciplinuotą, mokantį planuoti savo laiką, padaro atsakingą žmogų visapusiškai (...)“ (Ana, 7. 139–140).

„Labai sustiprėjo pareigos jausmas, (...) ir ji nebijo darbo, (...) nusiteikusi stipriai, ilgai, kantriai, sunkiai dirbti, kad gauti rezultatą [pasako lėtai, bet užtikrintai]“ (Eva, 1. 63–66). „(...) jinai per darbą pasiekė savo“ (Eva, 1. 68).

„(...) pasitikėjimo savim, (...) ne tiek ten jėgos greičio, kad tu ten mokėsi apsiginti, tas viskas nesvarbu, visiškai ne. Svarbiausia, kad tu savim pasitiki. Bet kurioj situacijoj. Todėl, kad pastatyk du vaikus, kuris sportuoja (...) ir kuris ne. Iškart pasakysi, kuris sportuoja, kuris ne“ (Adrija, 8. 37).

„Ir tie vaikai, kurie mato to sporto (...) jie yra draugiški, jie dalinasi paskutiniu kąsniu, paskutiniu sumuštinium, paskutiniais pinigais (...)“ (Eva, 1. 418–419). „(...) vadinasi, tavo vaikas yra empatiškas“ (Eva, 1. 426). „(...) yra tos kitos, tos bendražmogiškosios vertybės, kurios yra labai svarbios“ (Eva, 1. 429–430).

Įdomi pasirodė Evos įžvalga, kurios neišsakė kiti tyrime dalyvavę tėvai. Savo dukters kaip asmenybės tobulėjime Eva jaučia dukters sąlyčio su kitomis kultūromis naudą. Dažnai keliaudama į sporto varžybas, jos dukra turi galimybę pamatyti pasaulį, Evos žodžiais – integruojasi į tarptautinę erdvę:

„Dukra pamato labai daug pasaulio, važinėdama į varžybas (...) labai daug kultūrų mačius, ir aš manau, kad tai yra indėlis jai kaip žmogui, kaip asmenybei toliau tarptauti, augti“ (Eva, 1. 372–373).

„Ir privalo kalbas mokėti, netgi kelias, (...) jinai nežino, kada ir į kokią situaciją pakliūs. Ar pas medikus (...) susišnekėt, ar dar kažką tai. Labai daug niuansų, kurie labai daug padeda“ (Eva, 1. 399–401).

Tikslų siekimas. Tėvai džiaugiasi matydami, kaip jų vaikai tobulėja, formuojasi kaip tikslinga asmenybė. Sportinė veikla moko vaikus siekti tikslų, planuoti gyvenimą, jau nuo jaunumės prisiimti atsakomybę už savo siekių įgyvendinimą. Kai kurių tėvų užuominos skatina susimąstyti, kad gal ne tikslas yra svarbu, o kelionė link jo, su savo pamokomis ir patirtimis:

„Sportuojantys vaikai, (...) jie siekia tikslo, jie turi planų“ (Diana, 9. 142). „(...) man atrodo tas sportas daug duoda (...). Ir jie sau aukštas tas korteles vis tiek jie stato (...)“ (Diana, 9. 146).

„Džiaugiuosi, kad jinai sportuoja ir jinai (dukra) kad pasuko šiuo keliu, nes matau, kad jai tai labai daug duoda, o ir man labai smagu, kad būtent jinai sportuoja ir kažko tai siekia gyvenime (...)“ (Eva, 1. 6–9).

„Aš nežinau, ar ji ateityje sieks ir kiek laiko jinai tai darys, aš to visiškai nenumanau. Bet ne tai yra svarbu, yra svarbiausia, ką jinai gavo iš to sau kaip žmogus, kuris bręsta / bet kurioj sporto šakoj“ (Eva, 1. 390–392).

Sportas – kovos už gyvenimą mokykla

Kiekvienas vaikas, tėvų nuomone, skatinamas ir veikiamas aplinkos sąlygų, savaip pažįsta pasaulį. Vaiko sportinę veiklą tėvai mato kaip kovos už gyvenimą mokyklą, o sportinio auklėjimo naudą suvokia kaip vaiko grūdinimą būsimiems gyvenimo iššūkiams.

Vaiko ruošimas gyvenimui

„Pats gyvenimas nėra paprastas (...) yra kova. (...) bet kuriam žingsnyje tu turi kovoti, tai tarkim tuos pagrindus, kovos, va būtent tokios, vaikai išmoksta sportinėje veikloje. Mažas vaikas, (...) paauglys jis gyvenime turės „n“ egzaminų, ar mokykloje, ar toliau studijuos aukštąjį mokslą, ir tuos pirmuosius tokius egzaminus jis praeina sportuodamas. (...) Yra patikrinimas, jaudulys, ir per tuos metus (...), jei paimsi sportininką, tarkim, sportuojantį 10 metų, reikia tik pagalvoti, kiek jis turi egzaminų, varžybų, pasirodymų, už save turi pastovėti, save parodyti ir įrodyti. Tas labai užgrūdina ir paskui jam labai padeda gyvenime siekti kitų tikslų“ (Adrija, 8. 197–205).

„Sporto vertė – ne medalis. Tikrai ne. Ne medalis“ (Adrija, 8. 196).

„Nes man labai svarbu, bet čia man, kad kiek įmanoma gyvenime turėtų tos stiprybės, nes nu nėra lengvas gyvenimas ir jeigu tu turi stiprų stuburą, tai ne taip greitai tave nulauš“ (Eva, 1. 416–417).

Būdas atitraukti vaiką nuo delinkventinio elgesio. Tėvams svarbu atitraukti vaiką nuo galimo delinkventinio elgesio, kad augantys vaikai, ypač paaugliai, nenueitų klystkeliais. Tėvai kalba, kad paaugliams blogą įtaką daro gatvė. Dauguma tėvų skatina paauglius sportuoti, siekdami apsaugoti juos, todėl vaikų dalyvavimas sportinėje veikloje tėvų vienareikšmiai pripažįstamas naudinga:

„Užimtumas yra labai svarbu vaikui, ypač paauglystėj, kuo jis daugiau užimtas, tuo jis daugiau neturi visokių pagundų blogiems tikslams (...)“. „Užimtumas – pagrindas“ (Ieva, 2. 218–222).

„Man tai reiškia, (...) kad mano vaikai nesitrina gatvėm, nerūkinėja pakampiais, nesusimetę su kažkokiom prastom kompanijom, negėrinėja ant suoliukų ir nedaro dar kažko tai, ko nereikėtų daryti.

Nes aš kaip mama aš padariau viską, kad duociau pakankamai didelį užimtumą“ [trando ašaras] (Emilija, 3. 271–274).

„Džiaugiamės, kad sportuojam, ne narkomanai ne kokie ten geriantys / jau tas atsiperka tikrai / ne gavtėm va valkiojasi užimtumas yra ir labai gerai“ (Rokas, 6. 187–188).

Galimybė socializuotis. Nesportuojantys vaikai užsisklendžia, tarsi prapuola namuose. Jų bendravimo kultūra tampa skurdi, be jokių naujų pažinčių. Vaiko dalyvavimą sportinėje veikloje tėvai įvardija ir kaip galimybę susirasti draugų:

„(...) vaikui ar suaugusiam draugų šiais laikais yra sunku susirasti, (...) tai aš manau, kad atsiranda gera galimybė susirasti draugų, bendrauti, pažinti kitus žmones, šeimas, kitokioje aplinkoje ir leisti laiką“ (Adrija, 8. 275–277).

„Jie treniruotėse susiranda draugų, (...) todėl, kad draugai visi internetiniai dabar, ne gyvi. O gyvo draugo neturi, visai“ (Adrija, 8. 185–187).

3.2.2. Tėvų pažintis su vaiko sportiniu gyvenimu

Trenerio vaidmens pabrėžimas

Patys pirmieji tiek vaikų, tiek tėvų žingsniai sporto salės link atveda prie trenerio. Neretais atvejais, priklausomai nuo to, kaip treneris sutiks, kaip pažvelgs, kaip įžiebs ir įkvėps vaiką sportui, priklausys vaiko pasiryžimas pradėti sportuoti, pasilikti sporte, gebėjimas šioje veikloje tobulėti:

„Būtent kaip treneris tą atmosferą sukurs, kaip sugebės uždegt, nuo to, ko gero, ir priklauso vaiko išlikimas daugeliu atveju“ (Diana, 9. 138–139). „Aš įsivaizduoju, jei kažkur kažkas būtų užkliuvę, tai būtų neišlikę (vaikai) arba būtų ėję kitur“ (Diana, 7. 141).

Interviu metu visi tyrimo dalyviai kalbėjo apie trenerį kaip apie itin svarbų asmenį jaunuolių ugdymui sportinėje veikloje. Nustebino bendra tėvų pasisakymų tendencija jau pokalbių pradžioje, nors ir specialiai neklausiant, akcentuoti būtent trenerio vaidmenį. Suvokiau: jei į klausimyno struktūrą nespraudžiami tėvų

samprotavimai suteka būtent į trenerio temą, tai ji tėvams yra labai svarbi. Todėl, dar transkribuodama interviu įrašus, nusprendžiau, kad trenerio tema verta atskiros įžvalgos.

Trenerį tėvai apibūdindavo įvairiai. Vieni jį aprašo labai suasmenintai, tarsi nuotrauką iš vaiko gyvenimo, jo turimos sportinės patirties. Kiti tėvai kalba bendratimi. Susimąstau dėl tokio temos interpretavimų skirtumo. Gal po ta bendratimi slepiamas tėvų apgailestavimas, nuoskauda, kad vaikas tokio trenerio neturi? Jaučiau, kad tėvai pavyzdžiais kalba apie tai, koks jų vaiko treneris turėtų būti, kokį savo vaiko trenerį jie norėtų matyti.

Treneris kaip tėtis. Eva džiaugiasi, kad jos dukrai teko laimėti trenerio asmenyje sutikti tėviškai rūpestingą žmogų. Ji apie dukters trenerį atsiliepia su šypsena ir neslepia šiluma, nors pasakojimo potekstėje juntamas lengvas pavydas, kad trenerio tėviškumas tarsi paveržia iš jos dukrą:

„Treneris labai ją palaiko (...) yra kaip tėtis“ (Eva, 1. 144), „(...) iš trenerio yra toks labai, na, sakykim, šiltas tas jausmas“ (Eva, 1. 148).

„(...) kartais prasitardavo, vasarą ji su treneriu nesimato kelias savaites, ji (dukra) sako, aš pasiilgau trenerio, man reikia, man norisi su juo pakalbėti ir kada jinai (...) praktiškai visą vasarą keliavo po stovyklas be trenerio, tai (...) jai buvo labai sunku“ (Eva, 1. 167–169).

„Nes ji sakydavo: mama, nepyk man su treneriu dabar pirmiau reikia pasikalbėti, o ne su tavim, nes (...) man reikia su juo aptarti, išsiaiškinti (...), ką aš išmokau ir kaip ką būtų galima daryti“ (Eva, 1. 170–172).

„(...) kartais būna tokių ryšių, kad jeigu vaikas kartais neranda šeimoj paguodos, jie gali papasakoti treneriui daugiau, negu jie papasakos savo mamai ar tėčiui“ (Kamilė, 5. 257–259).

„Ir bendrauja tie treneriai kaip su šeimos nariu, nėra jokio atstumo. Tai yra gerai, tai yra smagu. Labai džiaugiasi vaikai“ (Diana, 9. 133–134).

Atsigręždami į savo sportinę praeitį, kai kurie tėvai bando pateisinti trenerio išskirtinumą vaiko gyvenime arba samprotauja apie trenerio ryšį su sportuojančiu

vaiku bendratimi, nesiedami situacijos su savo vaiku:

„Aš (tyrimo dalyvė) su treneriais (...) mačiau daugiau negu su tėvais, ir jie daugiau mane matė, kaip aš elgiuosi, kokia aš esu, kaip aš darau, kokius priimu sprendimus, negu mano tėvai, nes jie mane matė visai kitoj aplinkoj“ (Eva, 1. 158–161).

Treneris – autoritetas

„Treneris yra labai svarbus. Aišku labai svarbus. (...) Ar jis (treneris) yra autoritetas, kaip žmogus, kas jis yra per žmogus“ (Kamilė 5. 235–236).

„Jeigu jie nuėjo, / jiems tiko, užsikabino, tie treneriai svarbūs žmonės, tapo kaip autoritetai, ir jie tadaėjo“ (Diana, 9. 131–132).

„Sporte treneris yra viskas (Adrija, 8.215). „Individualiame sporte ir tu su treneriu bendrauji / vienas prieš vieną. Todėl treneris čia svarbiausias, nėr jam lygiu, viskas, treneris, sportininkas – tai jau ryšys tiesioginis“ [pasako ypač akcentuodama] (Adrija, 8. 217–218).

Treneris – pasitikėjimo vertas pavyzdys. Suprasti auklėtinį, jį pažinti, užsitarnauti pasitikėjimą yra nemenkas iššūkis treneriui. Pokalbio su Kamile ir Eva apie trenerį metu užfiksavau jų mąstymo identiškumą. Žinodama, kad kiekvieno žmogaus patyrimas unikalus, nes visi žmonės yra skirtingi, pajutau, kaip juos gali sujungti požiūrių bendrumas:

„Treneris jai rodo (...) pavyzdį“ (Eva, 1. 151). „Taip, jis ir bars, ir balsą pakelia, ir ten visko būna, bet tai natūralu, bet treneriu jinai pasitiki besąlygiškai“ (Eva, 1. 149–150).

„Tas moralinis aspektas labai svarbus, kiek jie juo pasitikės, kiek jam papasakos (...)“ (Kamilė, 5. 257).

Treneris – mokytojas. Treneris daug metų yra jauno sportininko mokytojas. Fizinių gebėjimų prasme treneris turi išmokyti vaiką treniravimosi technikos ir taktikos, ugdyti jo fizinius gebėjimus. Kita vertus, trenerio profesionalo lygiavertė užduotis yra sukurti sportuojančio vaiko aplinkoje psichologiškai saugų

mikroklimatą, gebėti ugdyti vertybes, kurios padėtų vaikui tobulėti kaip asmenybei, lengviau įsilieti į socialinę aplinką, atrasti savo kelią suaugystėje.

Tėvai, kalbėdami apie trenerį kaip apie mokytoją, reikšmingu laiku jo „išmanymą“, nuo kurio priklauso mokėjimas apsaugoti jaunąjį sportininką nuo fizinių ir psichologinių traumų. Trenerio darbą tėvai sieja su perspektyvia užduotimi, su vaiko rengimu gyvenimui ir mano, kad edukaciniai trenerio pokalbiai su vaikais yra tikrai paveikūs:

„Labai svarbu yra jo (trenerio) profesionalumas. Tas toksai fizinis dalykas, ar jisai išmano, ką daro, ar jisai neišmano ir kiek išmano. Ar jisai gali traumuoti, ar jisai gali ugdyti“ (Kamilė, 5. 240–242).

„Treneris turi būti pavyzdys, turi būti mokytojas ir auklėtojas, mokyti ne tik techninių dalykų, bet ir mokyti savo auklėtinius, kaip gyventi“ (Rokas, 6. 251–252).

„Labai svarbu, kad būtų kiek įmanoma su vaikais būtų kalbama (...)“ (Emilija, 3. 97).

Pradėjusi pozityvia nata, vėliau Emilija atskleidė nevienareikšmius įspūdžius apie trenerių ir jos vaikų bendravimo patirtis. Jas norėčiau panagrinėti išsamiau. Emilija turi du sportuojančius sūnus, kurių bendravimas su treneriu yra visiškai skirtingas. Kalbėdama apie jaunesnįjį sūnų Deividą, Emilija jaučiasi dėkinga treneriui už vaiko problemos supratimą. Berniukas turi antsvorio, jo tikslas nėra sportinis rezultatas. Jam smagu būti klube tarp draugų, pakanka vien dalyvauti. Todėl Emilija džiaugiasi, kad trenerio supratinga globa užtikrina berniuko saugų integravimąsi klube, kad trenerio tolerancijos dėka jis turi galimybę sportuoti vien savo malonumui. Emilijos žodžiais, treneris rūpinasi:

„(...) kad nesišaipytų iš to antsvorio (...)“ (Emilija, 3. 98). *„(...) užtektų jam (treneriui) vieną kartą padaryti klaidą pajuokaujant, kad nu teščiau, ką čia kokią koją aukščiau kelk, viskas, jis į treniruotę daugiau nenuėitų, nei su buldozeriu nenustumtum“* (Emilija, 3. 103–105). *„Sūnaus treneris yra protingas, jisai labai šaunus yra treneris, nes visą laiką motyvuoja“* (Emilija, 3. 106).

Emilija atpasakoja motyvuojančius trenerio pokalbius su jaunesniuoju sūnumi,

juose išvelgia didelį palaikymą, stiprinantį vaiko pasitikėjimą savimi:

„Matai, Deividai, koks tu šaunuolis, kaip tu aukštai koją iškeli, tu beveik virvę padarai, koks tu lankstus, koks tu ištvėringas“ (Emilija, 3. 106–108). „(...) maža smulkmena, bet jis užakcentavo, kad Deividai, tu šaunuolis, tu pareigingas, tu stengiesi, tu atėjai (atostogų metu) (...)“ (Emilija, 3. 89–90). „(...) būtent tas, kad treneris pastebėjo vaiko aktyvumą ir tai buvo įvertinta, tai buvo šaunu“ (Emilija, 3. 92–93).

Neigiamas trenerio pavyzdys. Tarsi priešpastatydamą nupasakotiems pozityviems jaunesnio sūnaus ir jo trenerio santykiams, Emilija atsigręžia į priešingą vyresnio Mato sportinę patirtį. Ji yra pasipiktinusi netinkamu, atvirai neetišku trenerio poelgiu vaiko akivaizdoje:

„Vaikas labai norėjo žaisti krepšinį (...), treneris pasakė po pirmos treniruotės (...) bandomosios, kad vaikas yra sugadintas dziudo sporto ir jo judesiai niekada nebetiks krepšiniui [išraiškiai bando perteikti trenerio žodžius], labai gaila, nes realiai mes (...) žalgiriečio iš jo neauginom. Tiesiog vaikas norėjo sportuoti krepšinį“ (Emilija, 3. 17–25). „Ir kas bjauriausia [kalba nusivylusi], (...) taip nereikėjo (...), vaikas to neturėjo girdėti (...)“ (Emilija, 3. 21–22).

Emilijos pasakojime jautėsi jaudulys, kad toks trenerio poelgis įžeidė vaiką. Matas ne tik atsisakė minties žaisti krepšinį, bet visai nusigręžė nuo šios sporto šakos: „Kodėl reikėjo iš jo atimti pasakant tai, aš nežinau“ (Emilija, 3. 26). „Taip negalima daryti“ (Emilija, 3. 96). Toks treneris, mano nuomone, vadovaujasi išankstine nuostata, galvodamas tik apie sportinį rezultatą, ir gadina trenerio kaip mokytojo įvaizdį vaikų akyse.

Toliau analizuojant transkribuotus tekstus, įdomi pasirodė Kamilės šeimos patirtis. Ji pati nustebo atskleidusi trenerio gebėjimą išvelgti vaikuose įgūdžius, kurių nepamato tėvai. Kamilė akcentuoja trenerio profesionalumą atpažįstant įgimtas vaiko galimybes:

„Buvo (...) tokia frazė (trenerio) (...) „ugdytas rezultatui“ / (...) jie vadinasi atskiria. Kad prieš tai buvę treneriai (...) ugdė jį (vaiką) rezultatui, tai reiškia jie ugdė jį mušti įvarčius“ (Kamilė, 5. 247–249). „Vadinasi, treneris yra svarbus“ (Kamilė, 5. 252).

„Jeigu jisai, pavyzdžiui, neatpažįsta (...) ir ugdo visai ne tam, kam jisai realiai gabus, tai yra didžiulė klaida. Nes paskui laužytą atitaisyti būtų labai sudėtinga“ (Kamilė, 5. 252–254).

Treneris – tėvų ir vaikų suartėjimo sporte tarpininkas. Pokalbių su tėvais metu kiekvieno pasisakyme pajutau užslėptą, sąmoningai neįvardytą neformalaus bendravimo su treneriu poreikį ir svarbą:

„(...) smagu, kad na trenerio ir mano (mamos) yra labai glaudūs santykiai, mes labai tokius gerus ryšius palaikom, pas mus nėra jokių paslapčių, mes viską apsitariam, viską ir būna kartais trise susėdam ir kalbamės, kas yra gerai, kas negerai, kokie yra santykiai, kaip čia būtų galima viską taisyti“ (Eva, 1. 162–165). „Labai geri labai geri santykiai su treneriu“ (Eva, 1. 160).

„Treneris labai svarbu, ir mūsų atveju, ir dėl vieno vaiko, ir dėl kito vaiko yra šnekama, yra bendraujama“ (Emilija, 3. 117).

Retas tėvų drįsta inicijuoti susitikimus ir tikisi, kad padėdamas tėvams įsitraukti į vaikų sportininkę veiklą, pagalbos ranką išties būtent treneris. Tarsi treneris turėtų perimti atsakomybę už tarpusavio ryšio formavimą. Kalbėdami apie trenerius, tėvai išskiria jų organizacinius gebėjimus rengiant įvairius susibūrimus, iškylas, keliones į varžybas. Tėvai prasitaria patiriantys gerų emocijų, dalyvaudami bendruose su treneriais ir vaikais renginiuose:

„(...) labai gražūs suėjimai tų tėvų, nes mes visada savo vaikų laukiam (...)“ (Emilija, 3. 213–214). „Kol vyksta varžybos, šaunu yra gerai, kai suburia tėvus, ir vaikai tą patį mato, tai tikrai mes turim labai gerą laiką“ (Emilija, 3. 235–236).

Kiekvienas procesas, kuriame dalyvauja vaikas, turi būti įdomiai organizuojamas. Tėvai pasakoja, kaip jų vaikai džiaugiasi trenerio organizuotais sporto klubo narių renginiais, kurių metu kolektyvo nariai dar labiau suartėja, stiprėja visų dalyvių tarpusavio ryšys:

„Ir treniruotėse, ir dabar, ir išvykos ten jų, ir kalėdiniai vakarėliai, ir važiuoja jie, ir pramogauja visur, ir tie smagūs pasikalbėjimai, susibūrimai. Ir salę būna jie visi kartu tvarko (...)“ (Diana, 7. 135–137).

„(...) treneris, vaikai, tėvai – tai būtina, ypač kol maži vaikai“ (Benas, 4. 60). „(...) vyksta bendravimas, vyksta aptarimas, varžybų ar šiaip buitinių, socialinių klausimų, tai kol mažas vaikas, tas ryšys su treneriais tai labai tamprus“ (Benas, 4. 63–64).

Pokalbio metu pajutau, jog Benas nori pabrėžti, kad toks ryšys turėtų būti ilgalaikis, nenutrūktų: „Ir tęstinumas, (...) ryšys artimas su treneriais, mano nuomone, tai labai svarbu“ (Benas, 4. 67). Tėvai akcentuoja ne tik trenerio ir tėvų bendravimo poreikį. Jų pasakojimuose išgryninau ir sportinio trikampio – tėvų, trenerių, vaikų – santykių vertę: „Reikalingas bendravimas ir tėvų, ir trenerio, ir sportininko. Reikalingas“ (Adrija, 8. 219–220).

Įdomią mintį apie trenerius išsakė Adrija. Jos manymu, tripusio bendravimo poreikis itin sustiprėja paauglystėje: „(...) trenerių – tėvų – vaikų bendravimas gal daugiau vyresniame amžiuje“ (Adrija, 8. 220). O kol vaikai maži, bendravimas įprastai glaudesnis tarp tėvų ir trenerių:

„Todėl, kad mažas, auga ir jis ne visada gali tiksliai perduoti informaciją, kurią (...) pasakai tėveliams, / jis jos neperduoda“ (Adrija, 8. 221–223). „Todėl būtinai reikalingas tas tiesioginis, tai reikiiasi, turi visų tėvų kontaktus, tėveliai yra supažindinami su visa informacija, kas vyksta klube, / kokios varžybos, tai gal kartais raštišku būdu, rašteliai yra dalinami (...)“ (Adrija, 8. 224–226).

Tėvų nuomone, nuo trenerio supratimo, kad vaiko gyvenimas neapsiriboja vien sportu, nuo trenerio požiūrio į kitus vaiko poreikius, nuo trenerio praktikuojamos ugdymo filosofijos priklauso vaiko išlikimas sporte:

„Tai neatėjo į treniruotę, tai viską treneriai perduoda tėvams (...) ar serga, ar nelankys, kas atsitiko, tai mano galva, tas buvo irgi labai svarbu, kad jis (sūnus) iki šiol šiame sporte“ (Benas, 4. 65–66).

„Motyvacija turi būti visą laiką. Aš manau, kad yra 2 % vaiko darbo, vaiko talento ir 8 % yra to, ką įdeda treneris. Aš manau, kad yra be proto svarbu. Nes treneris yra pagrindinis, tas, su kuriuo jisai būna tos treniruotės metu, jo motyvacija yra jo paskatinimas, galbūt jo komentarai kažkokie, net pabarimas protingas, bet, deja, tai ne tėvai tą lemia“ (Emilija, 3. 109–113). „(...) visa kita tai yra jo, trenerio,

nuopelnas, kad jisai po šiai minutei eina, o nenusispjovė“ (Emilija, 3. 115–116).

Mano pačios nuomone, trenerio menas – nukreipti vaikus teisingu keliu ir įkvėpti visus sporto dalyvius, didinant jų motyvaciją. Gera buvo kiekvieno tėvų refleksijoje jausti trenerio buvimą kaip bene svarbiausią reiškinį, tarsi visos veiklos ašį jų vaikų sportiniame gyvenime:

„Man atrodo, kad, aišku, labai svarbu yra treneris, gal net ir svarbiausias. Jeigu treneris nepatiks vaikui, jisai neis į treniruotę, jeigu treneris nesutars su tėvais, taip pat nebus bendro siekio“ (Benas, 4. 58–59).

Varžybų, traumų, laimėjimų ir pralaimėjimų sukeltos emocijos

Sporto varžybų fizinė ir emocinė saviraiška. Iš kiekvieno tėvų pasakojimo išgirdau, kad pati aštriausia jų dalyvavimo vaikų sportiniame gyvenime patirtis – varžybos. Bet kuriam stebėtojiui – tai emocijų arena, savotiškas veiksmo spektaklis. Kiekvienam sportininkui varžybos – ilgo, sunkaus darbo alinančiose treniruotėse perkėlimo į trokštamą rezultatą virsmas. Sporto varžybose visus uždega pergales siekio dvasia, žavi varžymosi meistriškumas, nuolatinės sportininkų pastangos peržengti savo galimybių ribas. Dalyvaudami sporto varžybose sportininkai yra nusiteikę atiduoti visas jėgas ir rodyti tobulą pasirengimą. Sporto varžybos – tai fizinė ir emocinė išraiška visiems sporto dalyviams.

Varžybose tėvai atpažįsta neteisingų, vaikams skaudžių momentų ir juos taip pat vadina patirtimi. Adrija paminėjo atvejį, kai jos dukrai buvo paskirta vyresnė, sunkesnės svorio kategorijos varžovė. Mama buvo labai nustebinta dukros drąsa ir pasirinkimu:

„Jausmas buvo (...) nu tai kaip mano dabar tas vaikas sureaguos. Reiškiasi, jinai irgi taip lyg išsigandus, aš priešėjau, sakau, ar tu eisi kovoti? Sako, eisiu. Viskas. Jau pasakė eisiu, jau yra laimėjimas“ (Adrija, 8. 307–309).

Tarsi kompensuojant nuoskaudą, Adriją ir jos dukrą maloniai nuteikė sirgalių reakcija:

„Bet buvo labai įdomu stebėt visus sirgalius, visi sirgo už tą mažiukę, už tai, kad maža išdrįso, išėjo, nepabijojo. Ir pralaimėjus ji gavo ant

ties visokių pasveikinimų, viską, kad tu šaunuolė, kad tu išėjai, kad tu pažiūrėk, kaip tu gerai kovojai, ir visa kita. Ir paskui mes iškartojom pas gydytoją, nes teko. Tai jai nei ten skaudėjo jau paskui po tų pagyrimų. Tai reiškia, kiek tai daug reiškia tas palaikymas“ (Adrija, 8. 311–316).

Prie skausmingų, dažniausiai nekontroliuojamų patirčių tėvai įvardija nesąžiningą varžovų elgesį ir teisėjų vertinimą:

„(...) atrankinėse į olimpiadą (...) jai buvo labai didelis smūgis, nes ji tik teisėjų sprendimu pralaimėjo (...)“ (Eva, 1. 286–287). „(...) ji labai verkė ir žiauriai pergyveno“ (Eva, 1. 289–290).

„Ta vaidyba sportininkų, kartais net ir teisėjų darbas ne visada teisingas, (...) demotyvuoja sportininką, vaikus ypač. Tarkim, kovojo sąžiningai, o pralaimėjo. Tas gali turėti neigiamą įtaką. Ypač mažiam vaikam“ (Benas, 4. 93–95). „(...) sūnus kovojo dėl pirmos vietos, / padarė smūgį, teisėjai skaitė, kad tai yra kontaktas (o kontaktas negalimas), bet iš tikrųjų to priešininko buvo vaidyba. Jis nukrito, nu ir nesikelia. Ten buvo vaidyba (...)“ (Benas, 4. 86–89).

Neišvengiamos sporte – traumos. Dažniausiai mamos sunkiai išgyvena traumas, patiriamas vaikui sportuojant, tačiau kiti tėvai vaikų traumas priima kaip neišvengiamą sportinių užsiėmimų pasekmę, kartais visai natūraliai, ypač, jei tai susiję su jų pačių sportavimo patirtimi jaunystės metais:

„Man, kaip mamai, (...) į traumas reaguoji labai (...) mama yra mama jinai jaučia dar kitaip (...)“ (Adrija, 8. 240–243).

„Aišku, turbūt / skaudžiausios tos traumos, nors jos gal yra ir labai menkos, tai tuo metu, kai mažas vaikas gauna kur nors į veidą ir verkia, ir mamos tada galvoja, kad viskas“ (Benas, 4. 76–77). „(...) aišku, aš pergyvenu, / bet tai nėra neigiamos emocijos, nes žinai, kas laukia tokiam sporte“ (Benas, 4. 91–92).

„(...) gaila, sportuodama (dukra iš pirmos santuokos) tokią sporto šaką (kovos menai), vasarą būdavo karšta, o ji su kelnėmis, nes kojos mėlynos nuo tų blokų ir smūgių“ (Rokas, 221–222).

„Nu aš tai suprasčiau, bet jinai (žmona) tai nežinau, nes aš pats laužytas. Ten mūsų tam sporte (moto sportas) praktiškai nėra nelūžusių. Bet aš jį (sūnų iš antros santuokos) labai žiūriu, ir kol kas dar nieko nėra atsitikę“ (Rokas, 6. 210–211).

Išsiskyrė Emilijos pasakojimas apie, jos žodžiais tariant, įdomias vaiko nuostatas varžybų atžvilgiu: *„Pacifizmas visiškai pas vaiką“* (Emilija, 3. 75). Emilija pasakoja, kad jos vaikas atsisako dalyvauti varžybose, išvelgdamas jose agresijos rodyimą draugų atžvilgiu:

„Jo yra labai įdomus kredo“ (Emilija, 3. 73). *„Jis sako, kad / aš niekada nedaužysiu to vaiko, su kuriuo einu kartu į treniruotes [šypsosi], kaip aš galiu spirti draugui į galvą, va ir viskas, ir viskas. Jis mielai sportuoja, kas liečia pačią treniruotę, tempimo pratimus, tas tokias draugiškas kovas, bet eit dėl medalio, kada jie ten pakankamai grubiai“* (Emilija, 3. 74–77). *„Kol kas ne rezultato siekti, tai yra tapę malonumu“* (Emilija, 3. 81–82).

Nesvarbu, kokių paskatų vedinas vaikas dalyvauja varžybose – pareigos jausmas, noras įsitikinti savo jėgomis ar laimėti. Tačiau pastarąjį atvejį, kai vaikas sąmoningai savo vertybių vedinas atsisako rungtyniauti, vadinčiau išskirtine tėvų patirtimi jų vaiko sportiniame gyvenime.

Laimėjimai ir pralaimėjimai – tai žingsnis į kažką tobulesnio. Tyrimo dalyvės pasakoja apie laimėjimų ir pralaimėjimų emocinį poveikį sportuojančiam vaikui:

„(...) Tai daug ką reiškia, tai svajonių išsipildymą reiškia (...). Kiekvienas vaikas turi viziją ir svajonę, ar pirmą vietą laimėt ar medalį tą turėti, ar kad diržą kitą turėti, kitą spalvą, ir kai pamatai, kai ta svajonė išsipildo, nu tai / nu tai laimingesnio žmogaus nėra. Ir viskas. Akys švyti, šypsena, pakylėtas jaučiasi. Ir gauna emociškai tokią gerą dozę adrenalino ir savim pasitikėjimo, kad jį stumteli visada dar į priekį“ (Adrija, 8. 284–290).

„Vis dėlto, jeigu tu sportuoji 4, 5, 6 metus ir tu vis dar esi to balto diržo nešiotojas, tai rodo, kad tu esi ne visai sėkmingas. Tai yra labai smagu galėt pasakyti, kad mano diržas dabar tapo geltonas, o dabar

oranžinis, o dabar aš jau daną ginuosi pirmą, o dabar antrą daną ginuosi, tai manau kad taip. Tai pasiekimai, tai yra svarbu. Nes jie tuos savo pasiekimus iš karto rėminasi ir kabinasi ant sienos, kad jau visi matytų“ (Emilija, 3. 247–251).

„Labai svarbu jiems medaliai. Aš auginu du berniukus ir girdžiu ne ką mažiau negu tris mergaites auginanti mama komentaru, jų vienas kito atžvilgiu. Kuo geresni rezultatai, kuo daugiau yra pasiekta, tuo tada maksimaliai norisi, kad būtų dar geriau, o tam, kad būtų dar geriau, reikia maksimaliai sudėti visas pastangas“ (Emilija, 3. 252–255).

Su paauglystėje itin kategoriškai ir aštriai išgyvenamu nesėkmės jausmu jaunuoliams susitaikyti yra gana sunku:

„O priešingai, tie pralaimėjimai, o čia irgi labai svarbu yra tuose pralaimėjimuose ne visada vaikas su tuo pralaimėjimu lengvai taip gali susidorot ir, tarkim, kad ai pralaimėjau ir nieko čia tokio. Vaikas vaikui nelygus. Vienas savyje laiko tą nuoskaudą, kartais gal ir nepralaimėjo, kad tikrai gal ten kaltas kitas, čia labai svarbu būtent palaikymas tėvų, kad vis tiek pagirt, paskatint“ (Adrija, 8. 291–295).

Dar tik bręstančiam dvasiškai, lengvai vertybėse pasimetančiam jaunuoliui nelengva suvokti pralaimėjimo kaip pamokos vertę:

*„Trenerio žodis, kad kiekvienas pralaimėjimas tai yra laimėjimas“.
„Laimėjimas prieš patį save. Kad tu pats nepabijojai, išėjai į aikštelę, dvikovoje sukovojai, situacija taip susiklostė, kad tu pralaimėjai, bet tu laimėjai, nesvarbu, kad rezultatas, tarkim, bus parašytas protokole, kad tu pralaimėtojas, bet tu jau esi laimėtojas. Kad tu išėjai į aikštelę. Nepabijojai. Ir kiekvienas pralaimėjimas tai yra patirtis. Ir tą patirtį kaupiant, / visada iš tų minusų bus plusas. Susidės“ (Adrija, 8. 296–301).*

3.2.3. Tėvų įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą raiška

Tėvų pastangos įkvėpti vaiką sportui

Pastangos ugdant dar negimusį vaiką. Kamilė dalijasi savo išskirtine gyvenimo patirtimi apie pastangas ugdant dar negimusį vaiką. Gal būt tai buvo jos,

kaip ikimokyklinio ugdymo specialistės, praktika, o gal pažangios šiuolaikinės prenatalinės vaikų ugdymo kultūros raiška? Vaiko auklėjimą ji supranta nuo pat jo užuomazgos, vos jam atsiradus įsčiose. Ji įsitikinusi, kad į vaiką reikia investuoti nuo nėštumo:

„(...) aš nuo nėštumo ėjau į visokias įmanomas terapijas, (...) užsiėmimus, nėra Lietuvoj užsiėmimo, kurio aš nebuvo lankiusi, (...) labai daug konsultavausi su gydytojais, (...) knygų visokių prisipirkus buvau (...)“ (Kamilė, 5. 15–20).

Pokalbio metu supratau, kad Kamilei buvo be galo svarbu tam tikram vaiko amžiaus tarpsniui tinkamą indėlį atiduoti nepavėluotai, laiku:

„Aš labai gerai prisimenu teoriją, kurią negalėjau patikrinti praktikoje, (...) buvo teorija, kad tai, ką iki trijų metų įdėsi į vaiką, tą turėsi. Tai aš labai norėjau įdėti ir atsimenu, kad realiai yra trys amžiaus tarpsniai, nuo gimimo iki 3 metų, nuo 3 iki 8 ir nuo 8 iki maždaug iki 11 metų, kada gali į vaiką investuoti kažkokius tai įgūdžius, ir jisai realiai tuo metu, na tai gali turėti tavo veiksmi įtakos jam tiesioginės. Po to jau yra tik šlifavimas“ (Kamilė, 5. 5–9).

Kamilė džiaugiasi ir pasakoja apie šį savo gyvenimo tarpsnį, jaučiasi rami atlikusi visas priedermes savo vaikui: *„(...) mankštelės nuo pat mažens buvo, visokie masažai, (...) ką rekomenduoja literatūra ir specialistai, buvo viskas padaryta“ (Kamilė, 5. 18–20).*

Vyraujanti sportavimo kultūra šeimoje. Tėvai – kaip pavyzdys. Didesnė dalis tyrimo dalyvių sportavimą puoselėja kaip neatsiejamą šeimos gyvenimo dalį: *„Jie tai supranta kaip tarsi gyvenimo dalis, nes mes, tėvai, tą darom, taip gyvenam“ (Rokas, 6. 7).* Aktyvus, judrus kasdienis gyvenimas vaikų suprantamas kaip natūrali aplinka, kad kitokia ji ir negali būti. Tose šeimose visas tėvų laisvalaikis tampa vaikams į sportą orientuojančiu pavyzdžiu:

„Jie (vaikai) visą laiką susidurdavo su tokiais dalykais, pradėdant nuo namuose besimėtančiais kamuoliais, šokdynėmis ir kitais, su aktyvumu susijusiais žaislais, visuose kambariuose sienas apstatytomis taurėmis ir medaliais / koridoriuose stovinčiomis ir paruoštomis slidėmis, riedučiais, riedlentėmis, dviračiais ir / baigiant tuo, kad nuolat matydavo garaže stovinčius motociklus (tyrimo dalyvio Roko sportas),

matydavo nuolat jų remontus, tas sunkias aprangas, šalmus, benzina, tepalus, purvus“ (Rokas, 6. 14–19).

„Vaikai augo toje aplinkoje. Nuo mažens norėjom, kad jie (...) viską stebėtų, susipažintų“ (Ana, 7. 26–27).

„(...) sportas (...) todėl, kad mama pradėjo sportuoti, / o jeigu apie mane sakyt, tai mane tėtis atvedė į sportą / taip ir užsilikau. Kalbate su trenere, tai savaime aišku, kad nori į sportą ir savo vaiką / įtraukt, sudomint, kad būtų jam užsiėmimas ir kita dalis, kad vaikas bus šalia tavęs, dažniau matysi dienos bėgyje, per treniruotes susitiksi“ (Adrija, 8, 5–10).

„(...) pati visą gyvenimą augau labai fiziškai aktyvi ir daug metų profesionaliai sportavau, (...) norėjau jau nuo pat darželio laiku, kad jinai (dukra) kažkuo tai užsiimtų“ (Eva, 1. 11–13).

„Aš visą laiką buvau sportuojanti, bėgiodavau rytais, (...) eidavau į sporto klubą, baseinai būdavo su šeima važiuodavom kartu“ (Ieva, 2. 17–18).

„(...) mato, kaip mes sportuojam, visur vežamės, (...) su slidėm, (...) futbolą į mišką žaist, viską mato, visur vežamės juos, įtraukiam ir patys paskui natūraliai įsitraukia“ (Rokas, 6. 4–6).

Vyresnio brolio autoritetas. Emilija akcentuoja vyresnio sportuojančio brolio autoritetą:

„(...) mažukas kaip, turbūt į brolių visą laiką žiūrėjo kaip į pavyzdį, ir sektinumas buvo pagal brolių, norėjo to paties, kaip ir jisai“ (Emilija, 3. 43–44). „Ir, aišku, atvedė į tą Kudo, nu nelabai jam tas Kudo patiko iš pat pradžių, nelabai jis norėjo. Bet taip, brolis, 100 % brolis paskatino šią sporto šaką, nes, sako, vat tu turi būt stiprus, tu būsi tas, kuris gali už save pakovoti“ (Emilija, 3. 64–66).

Dėl sporto teikiamos naudos. Dalis interviu dalyvių nesieja savo gyvenimo su sportu, tačiau suvokdami sporto naudą, tėvai patys vaikus nuo ankstyvo amžiaus atvedė į sporto užsiėmimus:

„Domą nuvedžiau, pirmiausiai jis pradėjo lankyti Kendo, (...) tai buvo pačios pirmos treniruotės, kada leidžia nuo mažiausių vaikų“ (Kamilė, 5. 21–23).

„Darželyje (...) buvo sporto būreliai, (...) jie visus tuos būrelius eidavo (...)“ (Diana, 9. 8). *„Vėliau pamatėm skelbimą, (...) tada aš grįžau namo, pasakiau, (...) senelis abu vaikus už čiuprynos [juokiasi] ta prasme jie (vaikai) pareiškė, kad jie nori, senelis paėmė ir nuvedė juos“* (Diana, 9. 11–14).

Vaiko prigimtiniai elgesio ypatumai. Kiti tėvai pasakoja, kad jų pasirinkimą nukreipti vaiką sportuoti ir parenkant sporto šaką nulėmė vaiko prigimtiniai elgesio ypatumai, vaiko charakteris. Tėvai stengiasi atrasti erdvę, tinkamą tokioms savybėms realizuoti arba neutralizuoti:

„(...) sūnus (pirmagimis) gimė hyper aktyvus, nei vienos minutės nepabūdavo ramiai ir iš tikrųjų vaikščiodavo visais kitais paviršiais negu žeme (...), pietų miego darželyje tas vaikas vis tiek negalėdavo išgulėt, nes ten kilnodavosi lovos aplinkui, juo labiau kad maišydavo ir kitiem vaikam, kurie miegodavo, tai, prasidėjo nuo darželio, prieš pietų miegą mes jį pasiimdavom, jam buvo 4 metukai, ir išveždavom į dziudo treniruotę“ (Emilija, 3. 6–12). *„(...) su tokiu aktyvumu jį būtina buvo kažkur tai nukreipti“* (Emilija, 3.9).

„O mažiukas (jaunesnis sūnus) (...) iš prigimties yra nepaprastai ramaus ir švelnaus būdo, todėl į tokius kaipo kovų menai mes jo išvis turbūt nebūtume (...) paskatinę į tai eiti, nes jį traukė daugiau pramoginiai šokiai / būriavimas, (...), kažkas tai tokio, kas yra ramu“ (Emilija, 3. 43–47).

„Nes charakteriu žiauriai judri, labai smalsi, labai visur aktyvi, ir tiesiog (...) reikėjo ieškoti būdu, kur ją nukreipti“ (Eva, 1. 28–29).

„(...) norėjom, kad (...) susipažintų su kuo daugiau veiklų. Kad suprastų ir atrastų, kas jiems patinka“ (Ana, 7. 30–31).

Tėvų aistra realizuojama per vaiką. Ieva atviravo apie vyro užgaidą įgyvendinti nerealizuotas savo svajones per sūnų, nepaisant vaiko pomėgių:

„Galima sakyti, kad tėvas išrinko vaikui sportą“ (Ieva, 2. 33).

„Nesuklysiu sakydama, kad pradžioj tai buvo tėčio užgaida“ (Ieva, 2.

68). „Neišsipildžiusi svajonė – automobilių sportas“ (Ieva, 2. 21).

„(...) bandė vaiką nukreipti į sportą“ (Ieva, 2.25). „Nepatiko. Nu

sportas buvo ne jo“ (Ieva, 2. 29). „Jis (vaikas) tokios kaip aistros

neturėjo, daugiau turėjo vyras tą aistrą, vaikas pasinešė į tą auto

sportą vyro, t. y. tėvo spiriamas“ (Ieva, 2. 44–45).

Tėvų įsitraukimo į vaiko sportinį gyvenimą sunkumai

Būti sportuojančio vaiko tėvais ne taip jau ir lengva. Jų patirtis rodo sustiprėjusią atsakomybę už visapusišką vaiko palaikymą realizuojant jo sportinį potencialą. Sportas – ne vien malonumas, geros emocijos ir teigiamos patirtys, bet ir įvairūs iššūkiai, su kuriais susiduria ne tik vaikai, bet ir tėvai.

Neišvengiama finansinio palaikymo svarba. Šiame tyrime nebuvo dalyvio (-ės), kuris (-i) nebūtų kalbėjęs (-usi) apie sportuojančių vaikų finansinio palaikymo svarbą. Daugeliui šeimų tai yra didelis iššūkis:

„Ir na būna sudėtinga, ir kartais pačiai man taip finansai kartais labai smaugia. Ir tu turi labai laviruoti ir galvoti, kaip čia susidėliot, kad tu išeitum, kad tu ir pavalgęs būtum, ir apžiūrėtum, ir kad tu negali vaikui sakyti, vat aš užmokėjau, jai ten ir valgyt reikia, ir galų gale svečioj šaly ir pasmalsauti (...)“ (Eva, 1. 260–263).

„(...) finansavimas prastas, tai iš savų. Galų gale kimono normalų nupirkti. O jeigu jau paskui pradėjo į užsienį važinėti, tai gerai su Lietuvos rinktine, vis tiek mokėti reikia, o jeigu ir aš važiuoju, tai vis tiek aš už viską moku pats. Finansavimas silpnas“ (Benas, 4. 41–45).

Interviu metu buvo juntamas tėvų išgyvenimas dėl to, kaip pinigų stygius ir jų paieškos gali atsiliepti jų vaikų sportinių svajonių įgyvendinimui. Tėvai supranta, kaip svarbu vaikams dalyvauti, išvažiuoti į brangiai kainuojančias varžybas, jie

pasirengę padaryti viską, kad vaikai sporte siektų užsibrėžtų tikslų ir tobulėtų:

„Jai (dukrai) būna labai skaudu kada jinai (...) prizines geras vietas paima ir ten stipriuose turnyruose ir na prieš tai kartais paprašo, na, tėti, gal tu galėtum finansiskai paremt mane ir t. t., o jo būna atsakymas vienas – nevažiuok. Tada nevažiuok, aš pinigų tau tikrai neduosiu (...), tada matau, kad jinai kartais ir iš manęs nedrįsta jau net prašyt ir t. t., bet suprantu, kad jai taip, jai tai yra svarbu“ (Eva, 1. 270–274). „Ir aš tai suprantu savo kaip mamos pareigą, kad aš turiu persiverst per galvą, bet daryt viską, kad ji išvažiuotų“ (Eva, 1. 275–276).

Labai dažnai pinigų stygius tampa tikra kliūtimi vaiko išlikimui sporte. Nepaisant to, kad vaikas sunkiai treniravosi ir įdėjo daug pastangų, kad jo fizinis pasirengimas varžytis galėtų duoti pačių geriausių rezultatų, momentinė finansinė problema visas vaiko pastangas paverčia niekais:

„Dažnai būdavo, kad sūnus nebaigdavo net trasos, nes jam pastoviai iš tos mašinos kas nors išbyrėdavo. Kąkuriose varžybose buvo, kad nedaug trūko, tai atsimenu, kaip jis išgyveno, nu ką nebaigė, nebaigė...“
[kalba, tyliai, lėtai, išgyvena dėl sūnaus] (Ieva, 2. 169–171).

Aplinkinių kritika. Tėvai pasakoja, kad dėl didelių investicijų į vaikų sportą jiems tenka patirti ne tik draugų, bet ir šeimos narių kritiką. Toks nesupratimas tėvus žeidžia, tačiau dažniausiai jiems kitų nuomonė nesvarbi:

„(...) patiriu spaudimą (...) iš savo artimiausių žmonių, (...) iš vadinamųjų senelių, kam tai reikalinga ir t. t., kitą kartą net ir iš mano aplinkos ten yra artimų gana žmonių, / sako, tu išprotėjai, tu pažiūrėk, kiek tu tūkstančių sukūsi, kam tau reikalinga, tu geriau sau, kiek tu galėtum už tai nuveikt, pakeliaut, galų gale namus susitvarkyt ar kažką tai“ (Eva, 1. 250–253).

„(...) man visi aplinkiniai sakydavo: nevesk jos į karate, kam reikia, sulaužys nosį ir pan., kam čia tokią sporto šaką mergaitei... bet aplinkinių nuomonė man buvo visiškai nesvarbi, svarbiausia, ką mano vaikas nori ir kas jai patinka, ir aš palaikysiu vienareikšmiškai“ (Rokas, 6. 217–220).

Nepaisydami finansinių sunkumų, tėvai džiaugiasi, kad vaiko dalyvavimas sporte ir tikslingas užimtumas tokius nepatogumus atperka:

„Taip visi finansai, kaip sakant / šeima nukenčia truputį dėl to. Bet vėl gi va, džiaugiamės, kad sportuojam, ne narkomanai, ne kokie ten geriantys / jau tas atsiperka tikrai. / Ne gatvėm va valkiojasi užimtumas yra ir labai gerai“ (Rokas, 6. 186–188). „O dar kaip patys nori, tai iš vis šaunu“ (Rokas, 6. 189).

Laiko planavimas turi tapti kitoks. Šalia finansinių sunkumų bei aplinkinių kritikos jų atžvilgiu, tėvai įvardija dar vieną sunkumą – nuolatinį skubėjimą, laisvo laiko stoką ir iš to kylančią būtinybę gebėti tiksliai planuoti laiką. Laiko planavimas turi tapti kitoks, tarsi iš savęs reikia atimti ir vaikui pridėti:

„Turi viską labai tiksliai apskaičiuot. Daugiau pasikeitė tas planavimas dienos (...)“ (Adrija, 8. 106–107).

„Nes laiko, aš manau, atsiranda tuo daugiau, kuo jo mažiau yra. Ta prasme aš per dieną turėdavau vežioti į tris treniruotes, atidirbti savo darbą ir padaryti krūvą kitokių dalykų“ (Kamilė, 5. 57–58).

„(...) laikas turėtų būti planuojamas labiau dėl varžybų ir dėl mokslų, treniruočių“ (Benas, 4. 51–52).

Pasiaukoję vaiko sportui tėvai susitaiko ir su kylančiais buities sunkumais:

„Taip, pas mane galbūt nebuvo ideali tvarka namuose, pas mane gal nebuvo garuojančių trijų patiekalų per dieną, bet pas mane prioritetai kiti, man svarbiausia vaikų ugdymas, jų veikla, jie turi būti užsiėmę“ (Kamilė, 5. 59–61).

Kitus tėvus laiko taupymas ir rūpinimasis vaikų saugumu paverčia tarsi asmeniniu vaikų vairuotoju:

„(...) iki turbūt šių metų aš dirbau vairuotoju, nuo pat gimimo. Vaikus aš vežioju į visas tas treniruotes, šie metai yra pirmi metai, kada sūnus pats mokinasi važiuoti iki treniruočių iš vienos į kitą (...)“ (Kamilė, 5. 134–136).

„Tik tiek, aš turbūt iš tų mamų, kuri iki dabar, iki 16 metų ir vežioja į tas treniruotes, pirmyn atgal, nes aš realiai tai labai nenoriu kad būtų gatvėj. Labai nenoriu, kad būtų gatvėj“ (Emilija, 3. 160–161).

Itin sudėtingas ir nekontroliuojamas santykis su savo sportuojančiu vaiku.

Interviu metu mane sujaudino Evos refleksija apie jos bejėgiškumą paveikti perdėtas dukters pastangas siekiant sportinio tobulumo, tarsi paaugliška nesuvoktos prievartos taikymą sau. Kalbėdama šia tema Eva nepaprastai jaudinosi, išsiduodama, kad tokia patirtis jai iš tiesų yra skausminga:

„Aš kaip mama labai pergyvenu, nes, sakykim, kada pas ją yra svorio kategorijos [pravirko stipriai, valosi ašaras] ir jai reikia labai žiūrėti svorį, ir jeigu tu to svorio tenai nors kiek ne į tą pusę, vėlgi ten gali būti keliolika gramų, ir kada ji buvo vienose varžybose, jinai ten svėrė nežinau gal keliais šimtais gramų per daug ir jai davė pusę valandos tą svorį numesti“ (Eva, 1. 117–120). „(...) treneris kartu su ja bėgiojo surengęs ten savo ir jos drabužius ir visa tai, ką jinai turėjo, (...) tai buvo to streso“ (Eva, 1. 121–122).

Evą slegia nuolatiniai dukters kraštutinumai dėl sportinio režimo, galintys, jos manymu, sužaloti dukters sveikatą, netgi su pasekmėmis ateičiai. Mamai susidoroti su tokia situacija yra labai didelis iššūkis:

„O dabar ypatingai, kada jinai paauglė ir kada jinai turi prisižiūrėti tą svorį labai. Ir ta situacija tokia, kad aš kaip mama, aš suvokiu, kad aš galiu pražudyti savo vaiką, kad, pavyzdžiui, jeigu jai dings menstruacijos, jeigu jai prasidės negrįžtamieji procesai, kaip bręstančiai moteriai, merginai“ [pravirko] (Eva, 1. 123–126). „Ir vat tą sulaviruoti, nes yra labai baisu, o jeigu / kažkada gyvenime jinai negalės turėt vaiku, ir ta baimė mane persekioja nuolatos“ [pravirko] (Eva, 1. 135–136).

„Jinai (...) eina kiaurai, man kitą kartą net būna baisu (...)“ (Eva, 1. 114–115). „O kadangi jos ta valia geležinė, ten gali ką nori gali daryt“ [pravirko, tramdo ašaras] (Eva, 1.44). „Jeigu jinai pasakė nevalgys, tai jinai nevalgys“ (Eva, 1. 127–128). „Ir todėl man tas labai kerta ir yra žiauriai sudėtinga su tuo visą laiką kovoti“ (Eva, 1. 129).

Neigiamos emocijos stebint besivaržančius vaikus. Tėvams dažnai reikia susitaikyti su prieštariniais pojūčiais vaikų sportinėje veikloje. Ypač mamos akcentuoja joms sunkiai pakeliamą vaizdą vaikų varžybose. Pasakojimuose atsispindi jų reakcijos į sporto arenoje vaikams grėšiančius pavojus. Mamų emocijos vaikų varžybose gana dramatiškos:

„Ne, negaliu, nenoriu aš jų stebėti“ (Emilija, 3. 162). „Du kartus esu buvus vyresniojo sūnaus kovose, / kaip sakiau, jis yra pas mane laimintis tas pirmas vietas, jo puolimas pačio yra agresyvus, ir nežinau (...), jeigu jį luptų, (...) aš negalėčiau išsėdėt kaip niekur nieko ir aikštiet, kad jeigu matyčiau tuo metu labai stipriai skriaudžiamas mano vaikas, aš, ko gero, iš tų mamų, kur stočiau ir eičiau skirti, galėtų paskui būti gėda visiem“ [šypsosi] (Emilija, 3. 163–168).

„(...) toks elgesys kaip mano vaiko varžybų metu tikrai 100 % trukdytų. Vaikui būtų labai negerai, mama, kuri pašoka, bėga kažką tai bando, ant to tatamio ten su kablukais užlipus išskirti, tai mažų mažiausiai pajuokos objektas gali likti ir pats ir / bet aš tiesiog save žinau, aš nemanau, kad visos mamos tokios, aš tokia esu, aš nepravažiuosiu ir gatvėj pro mušamą niekada ir jeigu pešasi krūva vaikų, tai aš esu ta, kuri stos, lips žiūrės, kas tenai, kodėl tą vieną gulintį spardote trys. Tiesiog tokia esu, žinau, kad kartais gal negerai ir gal gyvenime nukentėsiu, aš jau esu nukentėjus, bet vis tiek, nepakeisiu“ (Emilija, 3. 176–182).

Stebėti varžybas, kuriose vaikas rizikuoja savo sveikata, mamoms reiškia sunkiai valdomą jaudulį. Tokio dalyvavimo mamos jokiū būdu nesieja su malonumu:

„Man varžybų žiūrėjimas yra didžiausias stresas, nes tai tikrai stresas, kai tu matai, kai tavo vaikas važiuoja tokiu greičiu (auto sportas), ir kai aplinkui yra vien medžiai ir namai, / tai kiekvienai mamai turbūt nejauku žiūrėti“ (Ieva, 2. 51–53). „Man yra labai baisu, man širdis stoja, man bloga net [atsidūsta] (...) per didelė man įtampa, per didelis krūvis“ (Ieva, 2. 134–136).

„Aš jį per daug myliu, kad aš jo netekčiau“ (Ieva, 2. 137).

„(...) nuvažiavau į tas varžybas, pamačiau, tai ten tikrai buvo, kad ten porą kartų kad atrodo širdis ten tabaluoja, kad jie kalasi kaip reikiant“ (Diana, 9. 96–97).

Mamos ieško būdų, kaip atriboti save nuo neigiamų emocijų, sukeliančių nemeilę vaiko pasirinktam ir mėgiamam sportui: „*Aišku, faktas, kad aš tikrai negalėčiau sėdėti, žiūrėti, tikrai eičiau, kiščiausi, ir gaučiau pati*“ (Emilija, 3. 169). Jos mieliau dalyvauja minint savo vaiko sportinius laimėjimus, pergales:

„*Ne, man nereikia į tas varžybas, mes taip nusprendėm, kad toliau į varžybas eidavo tėtis ir brolis, manęs ten nereikia, aš tiesiog laukdavau skambučio, kad yra viskas gerai, ir mes tada turėdavom čempiono pietus*“ [šypsosi] (Emilija, 3. 170–172).

Emilija svarsto, kad vertėtų save apsaugoti nuo neigiamų išgyvenimų, trukdančių džiaugtis vaiko sportiniais laimėjimais:

„*Jautriom mamoms nereikėtų eiti į varžybas, tegul džiaugiasi medaliais, tegul žiūri, kaip išlaiko tuos visus normatyvus, bet ne, nereikia, nes jei berniukas pasirinko kovos menus, tai čia yra ne pramoginiai šokiai, be abejo, kad jam bus visko: ir smaugimo, ir spardymo, ir bokso elementų, ir kraujo bus. Kad jie ir su šalmais, bet įspyrė gerai, į lūpą atsitrenkė, ir jau visas vaizdas tapo labai baisus, nors ten realiai tiktai prakirsta lūpa*“ (Emilija, 3. 183–187).

Paauglystė ir tolstantis vaikas. Tyrimo dalyvės apgailestaudamos dalijasi pojūčiais, kad jų augančių vaikų dalyvavimas sporte tampa tarsi bėgimu nuo tėvų įtakos, tarsi suvokia, kad paauglystė ir tolstantis vaikas yra neatsiejami reiškiniai. Šiuo vaikų brandos etapu tėvai susiduria su dar viena nauja patirtimi: paaugliai pradeda atstumti aktyvų tėvų dalyvavimą sporte. Tėvams tenka mokytis laviruoti, stebėti paauglio emocijas, derintis prie paaugliškų nuotaikų kaitos:

„(...) kada jinai pasidarė paauglė, vyresnė, jinai man sakydavo: mama, tu geriau nevažiuok, nes aš tada labai nervuojuosi, sako man reikia pačiai susikaupti ir aš tau negalėsiu skirti dėmesio (...) aš turiu jau išmolti pati būt su savim“. Ir tiesiog na / tom dienom, kada ji būna varžybose, visą laiką telefonas ištįsą parą su manim ir aš visą laiką laukiu, o kaip, o kaip, o kaip?“ (Eva, 1. 104–108).

„(...) jautiesi bejėgė, taip jautiesi ir tu protu suvoki, kad palauk, nu tai čia aš esu mama, į ką čia panašu. Tu dar esi paauglė, tu nuo manęs priklausoma ir vat tas toksai vidinis: juk čia aš mama, manęs reikia klausyti“ [tramdo ašaras] (Eva, 1. 440–442).

„(...) atrodo, aš jos (...) vėl kokį mėnesį buvau nemačiusi, aš noriu apsikabint savo vaiką ir t. t., bet aš jos neturiu [pravirksta]. Ir aš supratau, kad aš vaiko neturiu, aš esu tik kaip ta tokia na / pagalbinė, nematoma priemonė, kuri kiek galima turiu tiktai finansuoti viską (...)“ (Eva, 1. 173–176).

„Kai būdavo anksčiau, tai ir į varžybas važiuodavom žiūrėti ir seneliai, ir mes. Paskui, kai paaugo, patys nelabai norėjo“ (Diana, 9. 90–91).

„(...) jis tiesiog sakydavo: mama, tu tiesiog nevažiuok, tu ten nepergyvenk. Prašydavau, kad paskambintų, bet jis sakydavo: mama, aš neturiu laiko, aš užsiėmęs, matyt, jaudindavosi. Dukra važiuodavo, tai dukra informuodavo, kaip ten sekdavosi“ (Ieva, 2. 153–155).

Tėvų įsitraukimo į vaikų sportavimą laipsnis ir forma

Klausant tėvų pasakojimų pastebėjau, kad nepaisant to, kokia forma – palaikančia ar destruktvyvia, negatyvia, kokiu gilumu matomas jų dalyvavimas savo vaikų sporte iš šalies, kiekvienas jų savo indelį supranta kaip reikšmingą ir palaikantį vaiką. Kiekvienas tėvų išsakė įvairias dalyvavimo patirtis, kartais netikėtas. Susijaudinusi mama savo beviltišką padėtį vadina apsimestiniu įsitraukimu „*suvaidintas palaikymas*“ (Ana, 7. 90). Kitas tėvų įsitikinęs, kad palaikymas turi būti atsargus ir jokių būdu ne dirbtinis „*labai atsargiai (...), viskas turi būti natūraliai*“ (Rokas, 6. 183–184). Apčiuopiau ir pačių tėvų emocingus pastebėjimus apie užslėptas, atvirai nerodomas, bet vaikų giliai išgyvenamas psichologinio smurto apraiškas „*(...) vis dažniau kalbama apie psichologinį smurtą. Jo nesimato*“ (Kamilė, 5. 180–181). Šią temą išskyrčiau ketindama aprašyti tėvų samprotavimus, koks vaiko palaikymas turėtų būti ir koks jis iš tikrųjų yra jų šeimose „*(...) kiek tai yra įmanoma pagal galimybes*“ (Rokas, 6. 61–62).

Atsigręžiant į dalyvavimo vaiko sportiniame gyvenime pradžią, įdomi yra tėvų

įžvalga apie pamatinius vaiko auklėjimo šeimoje ypatumus, lemiančius suvokimą apie vaikų palaikymą pradėjus jiems sportuoti. Ana sako, kad „*Tėvai (...) turi būti pavyzdys, turi būti malonu su jais bendrauti, tik tada vaikai perims tą, ką tu bandai skiepyti*“ (Ana, 7. 124–125). Rokas tos pačios nuomonės: „*(...) turi būti pirmiausiai pavyzdys šeimoje, „(...) ypač mažam vaikui, kol jis auga, kol jis susipažįsta su aplinka*“ (Rokas, 6. 56–57). Pokalbio su Roku metu buvo juntama tėviška pagarba vaikui, tarsi veidrodinis pozityvių santykių atspindys: „*Kaip tėvai namuose elgiasi, gyvena, kas jiems svarbu ir kaip jie vertina, taip daugeliu atveju ir vaikai pasiels*“ (Rokas, 6. 54–55). Jo įsitikinimu, tėvai turėtų vaiką nukreipti, jam patarti, padėti įgyvendinti savo siekius sporte: „*Kaip tu jį nukreipsi, kaip sugebėsi motyvuoti, skatinti, palaikyti, kaip tu rasi bendrą kalbą su juo*“ (Rokas, 6. 58). Toliau Rokas pereina prie sporto konteksto ir pabrėžia, kad „*Turi nenutrūkti bendravimas ne tik dėl sporto, bet ir apskritai*“ (Rokas, 6.29). Sportas natūraliai įsilieja į jų šeimos gyvenimą: „*Gyvename įprastai, tik tiek kad pas mus tą gyvenimą šeimoje pajavairina sportas*“ (Rokas, 6. 64–65).

Analizuodama transkribuotus tekstus, pati būdama pozityvios tėvystės šalininkė, buvau maloniai nustebinta savo atradimo, kad visų apklausos dalyvių dalyvavimas vaikų sporte iš esmės yra pozityvus. Interviu metu jaučiau, kokios šios šeimos skirtingos, skirtinga jose vyraujanti kultūra, skirtingas sporto naudos supratimas, galbūt net vertybės, tačiau jos vienodai suvokia pozityvaus dalyvavimo vaikų sporte kontekstą, sąmoningai seka pozityvaus ugdymo per sportą nuostatomis. Apsidžiaugiau apčiuopusi pozityvaus ryšio užmezgimo tarp tėvų ir vaikų pažangą. Žinoma, visi tėvai leido suprasti, kad suvokia skirtumą tarp pozityvaus ir negatyvaus įsitraukimo, tačiau pastarąjį jie apibūdina kaip destraktyvaus kitų tėvų elgesio stebėtojai iš šalies.

Siekis būti draugu savo vaikui. Mano stažuotės Kopenhagoje metu profesorė Susanna Hedenborg iš Švedijos akcentavo neįsiklausymo į vaiką kaip į individualybę problemą. Jos žodžiais, mes negirdime vaiko. Tokie prisiminimai apie profesorės pastebėjimus kilo interviu su Roku ir Ana metu. Kalbant apie jų patyrimą vaikų sporte, atkreipiau dėmesį į siekį būti draugu savo vaikui:

„*(...) patys geriausi draugai, kurie visada supras, atjaus ir vaikai visada žinos, kad gali ateiti papasakoti, bus suprasti ir pasitikės tėvais*“, „*tėvai turi būti draugai, ne kontroliuojantys vaiką, ne reikalaujantys ar nustatantys per daug griežtas ribas, bet draugai, / turi būti laisvas bendravimas*“ (Rokas, 6. 66–69). „*Nieko nebus, jei*

tėvai (...) bus griežti ir nemalonūs, nenusileidžiantys (Rokas, 6. 126–127), „kada tą vaikų pasitikėjimą užsitarnauji, tada bandai vienaip ar kitaip kaip išmanai savo vaiką nukreipti tam tikra linkme. Šiuo atveju sportas (...)“ (Rokas, 6. 71–72).

„(...) reikia, kad jam (vaikui) būtų saugu ir gera“ (Ana, 7. 77), „reikia būti lankstiems, prisitaikyti (...) nusileisti vaikams (...)“ (Ana, 7. 127–128).

Atsargus tėvų įsitraukimas. Dauguma tėvų yra neutralaus, atsargaus įsitraukimo šalininkai. Dalyvavimą vaiko sportinėje veikloje jie renkasi tarsi vaiko stebėjimą iš šalies:

„Aš nesu iš tų mamų, kurios stovi prie futbolo maniežo ir skaičiuoja įvarčius, ir sako va mano vaikas ten tiek ir tiek padarė ir matyt jisai čia bus genijus labai jau garsus, Ronaldo ar koks ten dar yra“ (Kamilė, 5. 87–88).

„(...) tai yra mokėjimas atsiriboti ir stebėti iš šono, yra pats didžiausias privalumas, ir didžiausia klaida, kai tu bandai kištis“ (Kamilė, 5. 170–171).

„Tik labai atsargiai, jei bus vien tik apie tai kalbama, mintys suksis vien tik apie tai, tai jau negerai. Viskas turi būti natūraliai“ (Rokas, 6. 90).

„nes vaikai tai nesam mes, vaikai tai yra savo, ne mūsų, ir jie savo kelią turi, o mūsų kaip tėvų pareiga yra tiktai padėti, pabūti šalia, kai jie eina savo keliu“ (Eva, 1. 348–349).

Palaikantis tėvų įsitraukimas. Eva besąlygišką rūpinimąsi dukra sieja su savo pačios ilgamete sportine patirtimi: „(...) man buvo lengviau dėl to, kad aš pati visą gyvenimą ir sportavus ir dabar vėl grįžau į tuos sportus“ (Eva, 1. 247–248). Jai nuolatinė skuba – kaip grįžimas į aktyvius savo jaunystės metus: „yra tarsi natūralu“ (Eva, 1. 249). Dukters sportinis gyvenimas ją įtraukia net darbo sąskaita: „Nuo pat mažumės ir būdavo, kad bėgte išbėgi iš darbo, jei yra galimybės, nuvedi į tą

treniruotė“ (Eva, 1.25). Diana pasakoja apie svarbų sporto aplinkoje bendradarbiavimą vaikų labui: „*Ten važiuodavom, vieni kitus paveždavom, kooperuodavomės su kitais*“ (Diana, 9. 92). Į vaikų sportą įsitraukia net tėvų tėvai, t. y. seneliai. Adrija pasakoja, kad atsiradus daugiau veiklos „*Pajungiam senelius (...) visi padeda, seneliai, visi įsitraukia, visa šeima, (...) seneliai yra didesni (...) palaikytojai (...), kadangi į visas varžybas, į visus egzaminus, senelis atvažiuoja, anūkę filmuoja, fotografuoja, visada*“ (Adrija, 8. 112–115).

Įdomiai tėvai pasakoja apie išskirtinį dėmesį vaikų sporto renginiams, varžyboms:

„*Varžybos būdavo su sumuštinių kalnu, su visais ten elastiniais bintais, su visais šaldikliais, su visokiais nuo skausmo ir taip ir taip toliau, su visais vaistais keliaudavom*“ (Eva, 1. 92–94). „*(...) su viskuo keliaudavau, žiūrėdavau tas varžybas ir kiek įmanoma morališkai ir visai kitaip palaikydavau (...)*“ (Eva, 1. 38–40).

„*(...) tėvai didelį vaidmenį vaidina, mes visada bandom įsitraukti*“ (Rokas, 6. 88–99).

„*Na, kada turi laiko, tėvelis ateina į varžybas, bet nedaug, aš manau jeigu mama ir tėtis, mamos kažkaip visada aktyvesnės. Mamom viskas rūpi. Tėtis paklausia, kaip sekasi ir viskas*“ (Adrija, 8. 100–102).

Psichologinio palaikymo svarba. Didelę reikšmę tėvai teikia sportuojančių vaikų psichologiniam palaikymui, paguodai nesėkmės atveju, o neretai ir slopinant vaikų perdėtą užsispyrimą, nesaikingą atkaklumą siekiant sportinio rezultato:

„*(...) dabar taip atsitiko, dabar pralaimėjai, bet tu gali, dirbsi, darysi, ir ateis laikas, ir tu paguldysi tą priešininkę ant menčių*“ (Eva, 1. 280–281). „*(...) pats svarbiausias dalykas, tai yra palaikymas*“ (Eva, 1. 279). „*(...) kad tikėti savo vaiku, kai niekas ja netiki*“ [virpantis balsas, per ašaras kalba] (Eva, 1. 264–265).

„*(...) jau matai, būdavo jie pervargs, (...) miego nori, alpsta (...), keliasi ir dar visa diena ir matai, kad jau nebepajėgia, aš net sakydavau, na tu neik šiandien, rytoj geriau, dabar pamiegok, pailsėk*“ (Diana, 9. 111–113).

Tėvų nuomone, vaikams kaip paskatinimas būtinas žodinis palaikymas. Pagyrimas – vienas iš svarbiausių vaiką motyvuojančių veiksnių:

„(...) pagal mokslininkų tyrimus, ir kalbant apie žmones apskritai, yra trys svarbiausi dalykai žmogui gyvenime, tarp tų trijų, vienas jų yra – pagyrimai. (...) jeigu vaikas to negauna, kaip ir bet kuris kitas žmogus, jisai gali tiesiog nematyti prasmės nei gyvenime, nei veikloje kažkokioje, nei aktyvume, jisai nu apskritai pasidaro betikslis, be sau užduoties“ (Kamilė, 5. 123–126).

„Vaikui labai svarbus ir mamos, ir tėčio žodis ir palaikymas, ypač mergaitėms. Aš manau, kad mergaitės to tėčio nori, tos šilumos, tai yra labai svarbu“ (Adrija, 8.45).

Per didelis įsitraukimas. Neretai tėvų įsitraukimas, vis dar jų laikomas palaikančiu, gali tapti trikdančiu tiek vaiką, tiek kitus jo aplinkos sporte dalyvius. Ilgainiui tėvai patys nepajusdami gali peržengti taktiškų santykių sporto arenoje ribas. Štai viena iš tyrimo dalyvių Eva savikritiškai atvirauja, kad pati mokosi, pripažįsta savo klaidas ir netinkamą elgesį tam tikrose situacijose:

„(...) tokia situacija buvo, net teisėjas liepė, sakė mano dukrai duos baudos taškus, jeigu dar mama taip aktyviai reikšis, ir liepė man iš viso palikti aikštę ir išeiti iš salės, kol dukra kovoja, ir teko paklusti, nors aš tikrai nelindau (...), bet matyt per garsiai emocijas reiškiau ir supratau, kad taip tikrai galėjau pakenkti savo vaikui“ (Eva, 1. 97–100).

Nepaisant to, kad mamos įsitraukimas šiuo atveju buvo per daug emocionalus, man, kaip tyrėjai, buvo gera sutikti tyrimo dalyvę, kuri domisi pozityvios tėvystės klausimais, refleksuoja savo elgesį sąmoningai ir geba save kontroliuoti: *„(...) tai va, tai buvo irgi labai didelė pamoka sau ir, sakykim, tokiu būdu / kai ko išmokau“* (Eva, 1. 101).

Įkyrus tėvų įsitraukimas. Didesnio dėmesio, mano manymu, vertas ir mamos Kamilės požiūris šiuo klausimu. Pokalbio metu pajautau, kad Kamilė yra viena iš tų žmonių, kurie į situaciją geba žvelgti racionaliai. Netgi pasakodama apie savo vaiką ir jų bendrą sportinę patirtį ji į viską žiūri realiai, be perdėtų emocijų, be savo vaiko pasiekimų sureikšminimo. Todėl norėčiau išsamiau paanalizuoti Kamilės

mąstymą. Įkyrų, ją stebinantį kitų tėvų palaikymą Kamilė mačiusi ne vienoje varžybose. Ji svarsto, kas gerai ir kas blogai, pasitelkdama kitų tėvų elgesio pavyzdžius:

„Poilsio minučių metu bandymas prilįsti ir aiškinti, kad vaikas ne ten stovi, ne ten stabdo, ar kažkaip kitaip. Tėvai dirba trenerio darbą, ir tas turbūt yra / daugumoj sporto šakų, nesvarbu, ar tai krepšinis, ar futbolas. Jie kažkaip geriau viską žino už trenerį, už vaiką, už visus sportininkus, jie žino geriausiai, kur čia reikėjo stovėti ir kur čia gaudyt“ (Kamilė, 5. 165–169).

Kamilė stebisi kitų tėvų nesupratimu ir ribotu suvokimu, kad treneris yra savo srities profesionalas, ir nekorektiškas kišimasis į jo darbą tik kenkia ir įneša sumaišties. Jos nuomone: *„Jeigu tu nepasitiki vaiku ir treneriu, tai tu keisk, keisk trenerį, keisk sporto mokyklą, ar ne / dar kažką tai, tu duok žmogui dirbti savo darbą“ (Kamilė, 5. 172–173).* Kamilė dirba žurnaliste ir palyginimui pojūčius tokioje situacijoje perkelia į savo profesinę sritį: *„Nes aš visą laiką žiūriu, kad aš tikrai nenoriu, kad šalia manęs stovėtų ir aiškintų, žinot, dabar spauskite tą raidę, dabar A, o dabar B, kad tau diktuočiau“ (Kamilė, 5. 174–175).* Kamilė užgriebia giliau, kalba apie vyraujančią sporto aplinkoje nepasitikėjimą trenerių, kaip specialistų, gebėjimais ir pateikia tokių pavyzdžių: *„Tai tu nori, tu ir rašyk tą straipsnį pati, jei šitaip gerai moki. Nu tai čia lygiai tas pats. Aš nenoriu, kad man aiškintų, o jie (tėvai) ten gali aiškinti“ (Kamilė, 5. 176–177).*

Norėčiau išskirti vienos iš mamų, dirbančios trenere, diskusiją. Buvo įdomu susidurti su mamos-trenerės išvalgomis. Per didelį tėvų kišimąsi ji komentuoja taip: *„Su sportininku turi kalbėti treneris, o ne tėvai. Tėvai turi iš šono tiktai stebėti“ (Adrija, 8. 125–126).* *„Ir kada tėvai perrėkia trenerį, perima jo pareigas, už nesėkmę tarkim / šiuo atveju, jeigu ten kovoji ar ką, ji bara, tai aš manau, kad tai yra blogai“ (Adrija, 8. 127–128).* Adrija pastebi, kad dėl tokio tėvų elgesio labiausiai kenčia vaikai. Vaikai jaučiasi nepatogiai, neretai gėdijasi atviro, netinkamo tėvų elgesio: *„(...) šokas vaikui būna nuo tokio tėvų elgesio“ (Adrija, 8. 129–130).* *„(...) vaikui tai labai neigiamai atsiliepia, jo susikaupimui, jo susikoncentravimui, jo pasirodymui, vaikas nieko negali padaryt, negali tinkamai pasirodyti (...)“.* *Per daug įsitraukia, jie galvoja, kad jie už trenerį daugiau žino ir moka, kad jie privalo tiesiog ir patart, ir parodyt, tai tokių tėvų tikrai būta“ (Adrija, 8. 129–140).* Adrija, kaip trenerė, nuolat būdama greta sportuojančių vaikų treniruotėse ir įvairiuose

renginiuose, pastebi, kaip tokių tėvų vaikai keičiasi jiems (tėvams) pasirodžius: „*Labai didelis skirtumas būdavo, kai nėra (...) tėvų šalia, tai tas vaikas vienoks*“ (Adrija, 8. 143–144). „*Tik ateina tėvelis į treniruotę, viskas, vaikas pasikeičia. Į blogą pusę pasikeičia vaikas, jis jaučia spaudimą tokį, jaučiasi kontroliuojamas (...)*“ (Adrija, 8. 145–146). Adrijos žodžiais, tėvams reikėtų suprasti, kad vaikai, vieni gerbdami, kiti bijodami, nedrįsta prieštarauti tėvams: „*Vaikas negali to išvengti, negali tėvui ar mamai pasakyti nestovėti, nežiūrėti, neaptarinėti. Jis yra bejėgis šiuo atveju*“ (Adrija, 8. 148–150). Tai sudėtinga situacija, inicijuojanti tėvų ir vaikų atskirtį, trukdanti jų suartėjimui: „*Tai tas vaikas gal nenorėtų, kad tas tėvelis ji stebėtų, gal jam dar kažkas neišsina, jis mokosi*“ (Adrija, 8. 148). Adrija išsakė mintį, kuri yra labai aktuali ir nuolat svarstoma ne tik populariojoje literatūroje, bet ir akademiniam lygmenyje. Tėvai turėtų pripažinti, kad sportas vaikui visų pirma turėtų teikti džiaugsmą ir malonumą: „*Iš esmės tėvai turėtų suprasti ir leisti vaikams džiaugtis, būti laisviems, nevaržomiems. Turėtų pasitikėti jais (vaikais). Juk ne rezultatas čia svarbiausias*“ (Adrija, 8. 150–151).

Suvaidintas tėvų įsitraukimas. Viena tyrimo dalyvių pasakoja apie savo beviltišką padėtį:

„*Bet ta mintis, kad tie motociklai, ten greitis, ten kiekviena akimirka lemiamas, man tai yra sunku. Ir tas, tarkim, mano palaikymas yra suvaidintas*“ (Ana, 7. 89–90).

„*Jis pažada man viską, kad tik išleisčiau jį į varžybas. Tas užsidegimas, noras didelis. Ir vėlgi, negaliu pasielgti savanaudiškai, griežtai neleisti daryti to, ką sūnus nori daryti, ir labai nori. Šitoj vietoj mūsų šeimoj yra labai sudėtinga*“ (Ana, 7. 98–101).

Įvairiais pjūviais yra tyrinėjamas vaikų elgesys, kalbama apie agresiją ir patyčias, ypač tarp paauglių. Rečiau diskutuojama apie tokį reiškinį, kai netinkamas elgesys sąmoningai ar nesąmoningai perduodamas vaikams tėvų. Šis tyrimas, interviu su tėvais leido man apčiuopti tokias apraiškas iš tėvų pusės ir susipažinti su jų pačių nuomone, įsigilinti į jų patirtį šiuo klausimu.

Nekultūringas įsitraukimas. Interviu metu susidūriau su įvairiais požiūriais į netinkamą tėvų elgesį sportuojančių vaikų akivaizdoje. Tėvai emocionaliai pasakoja apie neigiamus įspūdžius stebint kitų tėvų destruktivyvų elgesį per varžybas:

„*O Jėzau, rėkia, šaukia. Tada šaukia jau ir ant vaikų, nes tai jie žūt*

būt jie nori būti pirmi. Ten toks sportas, ten visi rėkia, ardosi, motinos rėkia, visi rėkia. Jei blogai pravažiavo, rėkia, keikiasi“ (Ieva, 2. 156–158). „Staugimas, rėkimas, keiksmožodžiai, staugia, ten tas vaikas vos neverkia, pasimete vaikai, ir ne vienas toks atvejis“ (Ieva, 2. 178–179). „Atrodo, kad jie ten bepročiai“ (Ieva, 2.85). „Ten nėra taip lengva (...). Pusė tėvų, net ne pusė, visi ten isterikai, ten tokiais žodžiais jie pradeda keiktis“ (Ieva, 2. 161–162).

„(...) nebesuvaldo savo emocijų ir ten išsprūsta tie tokie keiksmožodžiai keli, (...) teko girdėti per varžybas, nereikėtų to daryti. Jeigu gali, tai nereikėtų, vis tiek salėj yra ir vaikų, ir brolių, seserų, atėjusių balėjinti“ (Emilija, 3. 198–200).

Destruktyvus įsitraukimas

„Aš mačiau ir kitus tėvus, pakraupęs buvau, kai net muša vaikus, kad sportuot, varžybose ypač, tai tokius tėvus ten reikėdavo net įsikišt“ (Rokas, 6. 49–50). „Nu nu kaip taip savo vaiką, jeigu tas vaikas ten profesionaliai nenori, o tėvas nori būtent, kad jis laimėtų, nu gi ne visi gali laimėt“ (Rokas, 6. 51–52).

Tėvų orientavimasis į vaikų sportinį rezultatą. Pokalbio metu pajutau, kad Ieva niekaip nesupranta rungtynių rezultato sureikšminimo ir spaudimo vaikams: „(...) *atrodo, kad žūt būt jie (vaikai) (...) turi būti pirmi, taigi čia yra tikrai varžybos, čia gi nėra kažis kas tokio labai svarbaus*“ (Ieva, 2. 163–164). Iš esmės yra svarbu, kad sporto programose dėmesio centre būtų vaikas, kad nedominuotų suaugusieji. Tokiais atvejais man labai gaila vaikų: jie tampa bejėgiai, praranda džiaugsmo ir mėgavimosi sportu pojūtį, negali išreikšti savęs. Skaudu suvokti, kad tai atsitinka dėl tėvų užgaidos, o galbūt ir dėl riboto suvokimo apie sporto vaidmens reikšmę vaiko gyvenime.

Siekis per vaiką uždirbti pinigų. Pokalbio su Ieva tęsinyje pajutau užuominą ne tik apie tėvų orientavimąsi į vaikų sportinį rezultatą, bet ir į kur kas pragmatiškesnį tikslą – per vaiką uždirbti pinigų: „*Šitam auto sporte, sakyčiau, daugiau svarbios varžybos tėvams, negu patiems vaikams*“ (Ieva, 2. 176). „(...) *jiems (tėvams) atrodo, kad mano vaikas turi būt pirmas, nes ten žaidžia labai dideli pinigai tame automobilių sporte*“ (Ieva, 2. 164–165). Tenka pripažinti, kad tokių išvalgų,

analizuojant edukologijos problemas sporto srityje, išnagrinėjus daugybę mokslinių darbų, man neteko sutikti. Tai dar vienas edukologų dėmesio reikalaujantis aspektas. Tai tarsi paslėptas reiškiny. Tikėtina, kad tai susiję su šeimos vertybine orientacija, bendražmogiškais vertybėmis, kurių tikslingas formavimas yra sunkiai sprendžiamas uždavinys.

Psichologinio smurto apraiškos. Užčiuopiau ir dar vieną mažai išdiskutuotą temą, problemą, kalbėdamasi su mama Kamile. Ji įžvelgia, mano manymu, kitą paslėptą momentą, vyraujančią sporto arenoje, ir kalba apie neverbalinio bendravimo formą, nematomą kūno kalba, veido išraiška perteikiamą informaciją:

„(...) nepatenkintas (tėvų) veidas (...), jeigu tai, tarkim, smurtas, tai jis yra tam tikrų kelių rūšių. Ir vis dažniau kalba apie psichologinį smurtą. Jo nesimato. / Tavo žvilgsnis gali būti daug skaudesnis, negu smūgis. Ir matys tik adresatas. Pašalinis gali nepamatyti (...) vaikas nepapasakos, kad va tėtis ar mama į mane pasižiūrėjo taip, kad aš prisikalčiau prie sienos ir man nuo to buvo labai bloga. Vaikas dažniausiai nepapasakos. Jis nemokės apibūdinti to žodžiais“ (Kamilė, 5. 178–184).

Retai, bet su panašiomis tėvų psichologinio smurto apraiškomis tenka susidurti varžybų metu: piktas žvilgsnis, griežta lūpų išraiška, rūstus veidas, kurie tarsi nuteikia vaiką kovoti bet kokiomis priemonėmis ir laimėti bet kokia kaina. Iš tiesų, kaip ir Kamilė apibūdino, kiti sunkiai tą pamatys, deja, vaikas tampa tėvų įkaitu. Tėvai savo veiksmais, žodžiais, žvilgsniu vaikui sukelia dvasinį skausmą. Tokiu netinkamu elgesiu tėvai verčia vaiką jaustis nemylimą, blogesnę už kitus, jie žaloja vaiko psichinę sveikatą. Vaikui tai gali tapti vienu ryškiausių vaikystės prisiminimų, kuris turės neigiamų pasekmių tolesnei jo raidai ir toks patyrimas jį gali lydėti ištisus metus.

Rokas savo poziciją šiuo klausimu išsako pasakodamas, kad smurto ir agresijos atvejais treneriams ar pašaliniais stebėtojams vertėtų įsikišti ginant vaiko interesus, ir pastebi, kad tėvai neretai griebiasi prievartos vardan savo, o ne vaiko tikslų:

„Mes visada įsikišam (Rokas, 6. 264), (...) smerkiam (...) tą vaiką stumia, jis (vaikas) per prievartą, jis verkia, nu muša tiesiog“ (Rokas, 6. 258). *„Nu tėvas nori būtent, kad laimėtų, tėvai imasi įvairiausio netinkamo elgesio, pradedant netinkamu žodynu ir blogiausia – smurtas netgi prieš vaiką. Teko tokių matyti ir ne vieną“* (Rokas, 6.

266–267). „(...) sakom, tai kam tą vaiką profesionaliai, tegul taip sau sportuoja, jis jau aukštumų nepasieks“ (Rokas, 6. 259–260). „Tas vaikas, kuris nori, jį nereikia nei ten skatinti, nei nieko, pats stengiasi, nu varyt jo nereikia“ (Rokas, 6. 261). „Spaudimu nieko nepasieksi, to neturi būti, vaikas turi džiaugtis, mėgautis“ (Rokas, 6. 59).

Tėvų taikoma prievarta, spaudimas vaikams. Vaikų sporte toks reiškinys kaip spaudimas juntamas nuolat. Ar galima apie spaudimą kalbėti kaip apie prievartą, nešančią naudą? Pritarčiau Kamilės minčiai „Žiūrint, ką vadinsim spaudimu“ (Kamilė, 5. 148). Interviu metu tėvų pasisakymuose pajutau baltus, pilkus ir juodus šio reiškinio atspalvius. Nuo švelnaus – prie griežtesnio konstruktyvaus tėvų palaikymo, iki savanaudiško. Ne paslaptis, kad kartais vaikai mažai kuo domisi, būna momentų, kad jie tingi, išsisukinėja, kartais gudrauja, ir tik tada, kai vaikus pastūmėji, nuvedi, supažindini, randi būdų, kaip juos motyvuoti, jie pradeda domėtis, įvertina užsiėmimų teikiamą naudą: „Yra vienas aišku, / kad tada, kai jis nesportuoja arba neina į (...) kitus užsiėmimus, (...) jisai nieko neveikia, (...) viską realiai daryti, tu turi versti (...), nes yra kompiuteriai, yra visa kita“ (Kamilė, 5. 104–109). Įdomiai nuskambėjo Kamilės samprotavimas apie antrą sūnų, kuris nesportuoja ir nesidomi sportine veikla. Kamilė vaiko nesidomėjimą sportu įvardijo: „(...) jisai apie sportą nekalba“ (Kamilė, 5. 162). Vadinasi, jam neįdomu, o tėvai ir nespaudžia: „Jam vat smagiau į teatrą kokį ten, pavaidint, bet mes niekas jo ir netampom po treniruotes“ (Kamilė, 5. 163). Eva įvertina ir tai, kad nėra prasmės stumti vaiką į sportą: „(...) jeigu intereso nėra, tikrai vaiko per prievartą nespausti, nesakyt, kad va tu privalai vis tiek sportuot, geriau gal nuvesti į kitą kažkokį sportą ar dar, nežinau, muzikuoti ar šokti, ar dar kažką daryti, nes na kartais tėvai yra linkę, vat pasakiau, aš ten jaunystėj tą sportavau, ir tu sportuosi“ (Eva, 1. 344–347).

Tėvai mano, kad lengvas spaudimas, kad ir žaidybine forma, yra reikalingas. Švelnų spaudimą tėvai prilygina pastangoms išlaikyti vaiką sporte:

„(...) jeigu versi vaikus sportuoti, tai jie kaip ir krūvio to nelabai nori, tai žaidybiškai iš pradžių, paskui po truputį, po truputį įpranta ir paskui jau jie patys“ (Rokas, 6. 44–46).

„(...) vaikai kartais irgi linkę manipuliuoti, ai nepatiko treneris ar kažką griežčiau pasakė ir t. t., (...) susitarti su vaiku, kad bent kurį

laiką pabandytų, kad (...) pasijudintų ir gal tada jam patiks“ (Eva, 1. 342–344).

„Žinoma, buvo ir kelios duobės, kada jinai sakė – neisiu, nesportuosiu, nelankysiu, atsibodo, daugiau nenoriu“ (Eva, 1. 42–43).

„Tai tas spaudimas, tai kontrolė, galbūt, daugiau, nuėjai, kodėl nenuėjai, ar ne, nu kažkas tokio“ (Kamilė, 5. 163–164). „Būna visada tokių momentų, kad ai, tingiu, mama, galiu neit į treniruotę? Ne, ne, negali. Jeigu tai yra spaudimas, tada taip. Tada reikalingas“ (Kamilė, 5. 148–150).

Tėvams labai sunkios pasirinkimo akimirkos apsisprendžiant, ar susitaikyti su vaiko momentiniu bejėgiškumu, ar vis tik bandyti saikingu spaudimu paveikti staiga atsiradusią nemeilę sportui:

„Man, kaip mamai, buvo žiauriai sunku, kad, nes labai nesinorėjo užspausti (...), kartais tikrai būdavo to tokio spaudimo iš manęs, kad jeigu tu pradėjai darbą, tu jį ir užbaik“ (Eva, 1. 44–45). „(...) jinai tokio stipraus būdo (...) būdavo neina (...) savaitėm į tas treniruotes tai man buvo labai sunku, bet aš supratau pati sau, kad aš turiu leisti jai (...) pačiai suvokti, ar jinai iš tikrųjų to nori, nors tokia maža buvo, bet susivokė“ (Eva, 1.46–48).

Adrija kalba apie savo kaip trenerės patirtį, kad ne kartą yra savo auklėtinių tėvams patarusi išsiaiškinti su vaikais nenoro lankytis treniruotėse priežastis ir primygtinai patarti patiems tėvams: „Jūs (tėvai) turit tart žodį, kad būtinai nemest sporto“ (Adrija, 8. 178–180). Jos žodžiais, vėliau tėvai įvertina tokio skatinimo naudą: „(...) dėkoja ir sako, kaip gerai, kad Jūs pasakėt, kad mes neklausėm momentinio noro (...) vaiko, žvelgėm truputį tolėliau (...) vaikas patenkintas savo sporto rezultatais ir kad draugų ratas išliko ir dar / prasiplėtė“ (Adrija, 8. 180–183). Adrija samprotauja, kad vaikams augant jų pasirinkimai gali keistis. Todėl labai svarbu, suvokiant savo vaiko gebėjimus, gebėti išlaikyti jį toje aplinkoje, kurioje jis gali save išreikšti geriausiai: „(...) tėvai savo vaiką žino, stebi ir dar jeigu treneris pataria, kad jeigu vaikas tikrai gabus, kad jis sportuotų, nemestų to sporto“ (Adrija, 8. 166–167).

Tyrimo dalyvė Ieva papasakojo ne vieną atvejį, kai lengvo spaudimo prireikė vaikui pritrūkus drąsos varžybose:

„Būtinai. Būtinai“ (Ieva, 2. 246). „Aišku, kad spaudimas buvo, bet toks ne grubus“ (Ieva, 1. 255). „Per bendravimą, per analizavimą“ (Ieva, 2. 252), „(...) po to virtimo su mašina (vaiko), jis sako, aš noriu važiuot. Vis tiek vyras mano kalbėjo, gal pabandyk, va čia nesėkmė, analizuoja klaidas, dėl ko jis apvirto, kažką ne taip padarė ar spustelėjo stabdį, ar gazą (Ieva, 2. 248–250). „Ir po to jis geresnių rezultatų pradėjo siekti“ (Ieva, 2. 253), „(...) tiesiog daugiau pradėjo pasitikėti savim“ (Ieva, 1. 254).

Kamilė pasakoja apie kitą sportuojantiems vaikams spaudimo sporte aspektą. Ji mano, kad perdėta sportinių rezultatų kontrolė, jų nuolatinis aptarinėjimas taip pat gali būti laikomas spaudimu:

„(...) krūva tėvų (...) treniruotėje žiūri, po treniruotės klausia, / kaip tas mano vaikas / ar jau geriau, vat šitam aš nepritariu“ (Kamilė, 5. 151–152). „Kalbant apie tokį, kad ten kontroliuojai, tikrini, domiesi, oj ten kodėl ten ne 5 įvarčius įmušei, o ten vieną įvartį, oj oj oj, tada taip. Tada tas pasidaro toks nu, / klausimas, ar reikalinga, nes vaikas dažniausiai pradeda jausti spaudimą tokį, kad jis nu nebenori. Jam pasidaro, nu per prievartą“ (Kamilė, 5. 154–156).

Spaudimas, ko gero, yra neišvengiama besidominčių tėvų įsitraukimo į vaiko sportinę veiklą dalis. Tačiau labai svarbu, kad lengvas spaudimas ilgainiui neperaugtų į tėvų dominavimą, kad šalia tėvų vaikas turėtų pakankamai laisvės rinktis: „Vaikas pats turi pasirinkti kas jam patinka“ (Rokas, 6. 60). Evos žodžiais, nuolat spaudžiamas vaikas „(...) daro ne dėl sau, jis yra susikaustęs, jis negali pajauti malonumo, jis negali atsitiesti visas, jis negali jaustis laisvai, nes (...) tada yra labai negeras jausmas, aš galvoju, vaikam“ (Eva, 1. 352–354).

Apibendrinamos spaudimo vaikų sporte temą, kelios tyrimo dalyvės pabrėžė tėvų sąmoningumo ir kiekvieno atvejo unikalumo kriterijus:

„ / Iš principo / jeigu / tėvas yra arba mama, nesvarbu tėvai, yra sąmoningi, tai jiems nereikia patarimo, / jie žino, kaip elgtis. Jeigu yra nesąmoningi, tu jiems irgi nieko nepatarsi, nes jie nesupras. Jie nesupras, kur jie daro klaidą (...)“ (Kamilė, 5.185–188).

„(...) kiekvienas atvejis yra unikalus ir įvertinti taip bendrai negalėčiau, bet taip, aš tai galvoju, na vis tiek tėvų pareiga turėtų būti na, vaikui parodyti labai daug kelių, o vaikas turėtų pasirinkti pats“ (Eva, 1. 339–341).

Tėvų ir vaikų sąveika

Kol vaikai maži, su tėvais jie nori būti visur. Nori būti lydimi ir į treniruotes, ir į varžybas. Jiems augant neišvengiamas nutolimas prasideda nuo išorinių dalykų. Ūgtelėjęs vaikas nori išoriškai atsiriboti nuo tėvų, tarsi bandydamas rodyti savo suaugusę, nors giliai viduje tėvai, kaip artimiausi žmonės, jam vis dar be galo reikalingi:

„Būna, kurie vaikai sako, kad tas tėvų palaikymas nebūtinai. Aš manau, kad net ir tie vaikai ar paaugliai, kurie sako, kad jiems to tėvų palaikymo nereikia, nereikia tėvų, jam dvigubai reikia tų tėvų ir palaikymo. Čia tikrai taip yra kažkokia atsakymas ar kaukė, nerodymas savo vidaus“ (Adrija, 8. 118–123).

Bendraudami sporto temomis tėvai ir vaikai suartėja. Tėvai supranta paauglių atitolimą kaip neišvengiamą. Pokalbių metu buvo juntama, kad tėvai džiaugiasi, jog per dalyvavimą sporte tėvų ir vaikų bendravimą, artumą pavyksta išlaikyti kur kas ilgiau:

„Mes šnekam, bet turbūt daugiau diskutuoja su tėčiu (...) tėtis ir pats (...) sportavęs, tai jie tenais ir terminus kažkokius naudoja. Aš tai tiesiog džiaugiuosi, kad viskas yra gerai“ [šypsosi] (Emilija, 3. 201–203).

Tėvai kalba apie motyvuojantį bendravimą ne vien su savo vaikais. Jie suvokia bendros palaikymo atmosferos gerąjį poveikį:

„(...) po varžybų ar pasirodymo vieni kitų vaikus pagiriam, paspaudžiam ranką. Visada pagiriu ne tik savo vaiką, bet ir kitus vaikus. Sakau, o koks tu šaunuolis, kaip tau gerai sekėsi, kaip tu gerai pasirodei, paspaudi ranką, duodi „penkis“. Kitas, žiūrėk, atbėga nusiminęs, sako nepasisekė. Tada guodi, / sakai, kad viskas tau pasisekė, tai, kad tu išdrįsai, (...) kad kiek tu patirties neįkainojamos įgijai. Svarbu labai paaiškinti“ (Emilija, 3. 221–225).

Lydėjimas vaikus į treniruotes tėvus ir vaikus suartina. Bendravimas prasideda nuo paprasčiausių kasdienių rutininių, nuolat besikartojančių dalykų, leidžiančių gimti bendram susidomėjimui, ilgainiui galinčiam peraugti į bendrą tikslą. Taip pat kuriama bendrystė: „(...) nuo pat mažumės (...) bėgte išbėgi (...) nuvedi į treniruotę“ (Eva, 1. 75–76). Nuolatinis vaikų vežimas į treniruotes ir iš treniruočių, į varžybas – tai dar viena galimybė daugiau laiko praleisti su savo vaikais, glaudžiau suartėti:

„(...) kita vertus, tai ir buvo geras dalykas vien dėl to, kad na tu galėdavai išsikalbėti, (...) aš jaučiau pulsą, kas jai treniruotėj nesisekė ar kaip tik kažkas gero pavyko, irgi tokiu būdu aš prie jos priėjimą rasdavau“ (Eva, 1. 78–81). „Tas laikas, kai mudvi eidavom kartu namo, mums būdavo labai gerai, kol pėstute pareidavom“ (Eva, 1. 82).

„Nes maždaug iki 14 metų aš visur su juo važiuodavau“ (Benas, 4. 28). „(...) kol vaikas mažas, reikia vežti į treniruotes ir parvežti iš treniruotės, (...)“ (Benas, 4. 37–38). „visos varžybos, nu tai vis tiek reikia lydėti, tai savaitgaliais, šeštadieniais, į įvairius Lietuvos miestus“ (Benas, 4. 40–41).

„Šeimai tai yra tiktai į naudą, ne į naudą tik tiem, kurie nori pamiegot. Nes varžybos vyksta savaitgaliais, kad ir tėvai galėtų tą matyt, dalyvauti. Ir eini į tas varžybas ir tu kažkaip džiaugiesi tai, ką pasiekė arba tiesiog šaunuolis, kad dalyvavai, jeigu tau tą dieną nepavyko“ (Emilija, 3. 149–156).

Nors dalyvavimas varžybose atima daug laiko, kuris leistų spręsti asmeninius tėvų klausimus, pagaliau pailsėti po įtempto darbo, tėvai pripažįsta tokio pasišventimo naudą: „*Tai tikrai netrukdo, o, ko gero, ir padeda*“ (Benas, 4. 72). Ievos manymu, ne visos šeimos gali skirti tiek laiko įsitraukti į vaiko sportinį gyvenimą. Dažnai šeimai buities ir uždarbio rūpesčiai trukdo įsitraukti į vaiko sportavimą. Todėl Ieva akcentuoja, kad nuolatiniam vaiko palaikymui labai svarbu yra pilna šeima, kad tėtis galėtų būti arčiau vaiko, kada užimta mama, arba atvirkščiai:

„Reikia būt nepavargusiai, reikia būt geros nuotaikos, laiko turėti,

viskas turi būti savo vietoje“ (Eva, 2. 111). „Turi ir pinigėlių uždirbti, ir valgyt padaryt“ (Eva, 2. 113). „Vaikui rast laiko, reikia gyvent, kaip sakyti, kad būtų stabilu, tam turi būti stabilumas ir pilna šeima. Turi būt šeima kartu. Čia svarbu, ir abiem tėvam reikia rodyt pavyzdį sportuojant. Ne tai, kad ten numetei pinigų“ (Eva, 2. 119–121).

Tėvų paguoda nesėkmės sporte atveju ypač suartina. Niekas taip nesuartina, kaip dalyvavimas kartu išgyvenimuose, pagalba suklupus ir ėjimas toliau. Taip ir sporte. Tėvų psichologinis palaikymas ypač svarbus, kai vaikui nepasiseka:

„Būtent tėvų palaikymas labai yra svarbu, (...) kada tave puola nesėkmės (...)“ (Eva, 1. 319–320). „Aišku, tie pralaimėjimai, jie kartais būna labai skaudūs, (...) būna ten, sakykim, taškas ne tavo naudai, būna tokie niuansai“ (Eva, 1. 282–285). „O aš jai, nu kad tu nepalūšk, viskas, tai jau praeitis, pamiršti, / nežiūri į praeitį, eini tik į priekį ir žiūri, ką dabar gali padaryti, kauptiesi ateičiai, o praeitį paanalizuosi, kai nurimsi (...)“ (Eva, 1. 291–292).

„kad tai yra kasdienybė, tai yra dalis“ (Eva 1. 295–296). (...) atsistatė, ir nu jinai suvokė“. „Pergyvena, labai pergyvena, ir aš labai pergyvenu, ir labai dūšioj negera, nes atrodo, tavo vaikas tiek dėjo pastangų, tiek ten visko, (...). Bet paskui pradedi analizuot, žiūrėt ir supranti, kad tai yra natūralu, kitaip negali būti. (...) na pasikalbam mes apie tuos dalykus“ (Eva, 1. 304–307).

Pakitęs tėvų gyvenimas

Viskas pasikeičia vaikui gimus. Vaikų atsiradimas labai paveikia tėvų gyvenimus. Reikia pasišvęsti bet kuriems mažųjų poreikiams, atsisakant dalies savųjų įgyvendinimo. Kamilė sako, kad „(...) apskritai gyvenimas pakito tada, kada jie gimė“ (Kamilė, 5. 145). Šeimoje atsiranda atsakomybės jausmas, pareiga. Nebelieka spontaniškumo, polėkio, „tada tu iškart prisiimi atsakomybę, tu turi pasirūpinti tuo, ir tu savo didelę laiko dalį turi skirti kažkam tai“ (Kamilė, 5. 146–147). Taip ir sportinėje veikloje. Tarsi vaikas atgimė į naują aplinką, vėlgi su savais kiek kitokiais poreikiais, lūkesčiais. Nauji tėvų įsipareigojimai turi tapti kryptingi, jaugti į dermę su vaiko siekiais sporte. Prisitaikant naujovėse, tenka išmokti naujų dalykų. Tėvams tai yra tarsi darbas su savimi. Sportinėje veikloje tėvai mokosi

elgtis su vaikais, pastebi ir mokosi pripažinti savo klaidas.

Būti sportuojančio vaiko tėvais – tai darbas su savimi. Reikia naujų įgūdžių, gal kitokių, negu namų aplinkoje, išreiškiant atjautą vaikui pralaimėjus rungtyse: „(...) kartais ir paguodos tos reikia, ir taip, tai yra man darbas su savim, kaip išmolti pajausti, ką pasakyti, kada pasakyti ir sakyti ne per daug ir ne per mažai“ (Eva, 1. 112–113). Eva įžvelgia, kad atsidurdama sporte greta vaiko gali tobulėti:

„Ir tuo pat metu aš matau, kad man tai irgi duoda naudos, nes aš nu dar mokausi laviruoti gyvenime [tramdo ašaras], tai kaip žmogus, atsirinkti prioritetus“ (Eva, 1. 277–278). „(...) moko tolerancijos, kantrybės, tikėt savo vaiku, kai nieks ja netiki, ir manau, kad tai patys svarbiausia dalykas“ [tramdo ašaras, galiausiai pravirksta] (Eva, 1. 264–265).

Tėvai patys pradeda sportuoti. Gražus pavyzdys, iliustruojantis pokyčius tėvų gyvenime – kai jie pavymui savo vaikams patys pradeda sportuoti. Tai yra labai pozityvu, vaikų sportavimas keičia tėvų gyvenimus pačia palankiausia kryptimi. Tėvai įsitraukia į sportinę veiklą per vaikus:

„(...) aš ją kai veždavau, tai ant suoliuko sėdėdavau ir laukdavau, ir kad nelaukt / (...) ir aš pats ten sportuodavau“ (Rokas, 6. 112–114).

„Gražu, kai vaikai pradeda sportuot, o paskui pritraukia ir tėvelius į tą sportą. Ir jie ne tik namuose leidžia laiką, bet ir sporto salėje, ir varžybose, per tą vaiką ir tėvai įsitraukia“ (Adrija, 8. 270–272).

„Tėvų ir tėvų“ sąveika. Tėvai šiltai atsiliepia ir apie naują laisvalaikio leidimo būdą, atsiradusį vaikų sporto dėka ir tapusį šeimų tradicija. Čia – ir kartu su vaikais leidžiamas laikas, ir galimybė susirasti naujų draugų, įdomios pažintys, suartėjimas su vaiko draugų šeimomis:

„(...), tai nepaprastai šaunu, nepaprastai šaunu, nes tai yra visai kitokie žmonės, (...) labai gražūs suėjimai tų tėvų, nes mes visada savo vaikų laukiam (...), kol vyksta varžybos, tai automatiškai bendravimas vyksta ne tik su vaikais, bet ir su kitų vaikų tėvais. Mes susipažįstame ir iki šiol bendraujame. Tai yra būdas praplėsti draugų ratą. Pabendrauti su kitais žmonėmis. Mūsų interesai vienodi, įdomu tada bendrauti, įsijungia visi ir vaikai, ir treneriai, visi“ (Emilija, 3. 212–

217). „*Visada tai arbūzą kažkas ištraukia, kažkas šašlykinę jau kūrena. Labai glaudus bendravimas vyksta tarp tėvų, ne tas žodis (...)“ (Emilija, 3. 231–232).*

„(...) savaime gavosi tėvų grupė, kurie vaikus lydėdavo į visas tas varžybas ir tenai būdavo ir sirgdavom už juos“ (Eva, 1. 95–96).

„(...) važiuodavom, vieni kitus paveždavom, kooperuodavomės su kitais“ (Diana, 7. 92).

„*Per tą sportuojantį vaiką, sakykim vienas tėvelis atvedė vaiką į treniruotę, kitas tėvelis atvedė, jie vaikučių laukia, irgi susipažįsta, bendrauja šeimom“ (Adrija, 8. 272–274).*

Tai dar viena papildoma veikla prie visų kitų. Kamilė save įvardija kaip labai aktyvią moterį. Jos gyvenime tiek daug veiklų, kad įsitraukimas į vaiko sportą yra tik viena iš jų, o ne išskirtinė. Kamilė svarsto, kad įsitraukimo į vaikų sportą poveikis, ko gero, labiau apčiuopiamas mažiau veikliose šeimose:

„*Nuo bet kokios veiklos keitimasis visada kažkoks yra. Nes, jeigu nevyksta joks procesas, tai vadinasi tu nieko ir neveiki*“ (Kamilė, 5. 215–216).

„(...) *per mano dieną pasikeičia ten tarkim 5–7 kardinaliai skirtingos temos ir veiklos, ir man tai yra tik papildomas kažkoks dalykas tas vaiko sportavimas*“ (Kamilė, 5. 217–219). „(...) *konkrečiai man tokio didelio poveikio nėra, (...) nes tai nėra mano vienintelė centrinė ašis, aplink ką sukūsi mano gyvenimas*“ (Kamilė, 5. 225–227). „*Jei jis (tėvas ar mama) pats neina sportuoti, neturi jokių vakarinių ar kokių kitų hobi ir jo vienintelis hobi yra rūpinimasis vaikais, tai taip, be abejo, kiekviena žinia, kiekviena informacija, aišku, jei jis ją girdi, tai aišku jį keičia*“ (Kamilė, 5. 232–234).

Nauji įgūdžiai ir žinios. Domėjimasis vaikų sportu, suteikia tėvams papildomų žinių, tėvai išmoksta naujų, įdomių įgūdžių, prasiplečia tėvų akiratis. Tėvai pripažįsta, kad dalyvavimas vaikų sportinėje veikloje keičia ir jų pačių gyvenimą:

„(...) jeigu aš apie karate nieko nežinojau, tai vis tiek aš kažką sužinojau, ar taisykles, ar ar pasiekimus, ar istoriją tos sporto šakos“ (Benas, 4. 69–71).

„Kad ir tame pačiame būriavime mes niekada nežinojom apie tuos visus visokius jūrinius mazgus kaip riša, labai daug terminologijos negirdėtos, nepažintos, apie pačius laivus, apie vėjo kryptis, nes vaikam ir paskaitos būdavo, kartais mes sudalyvaudavom, tai čia ir tėvai tu pačiu mokosi, įdomu. (Emilija, 3.91).

Tėvų įsitraukimo į vaikų sportą emocinis atspindys

Visų tyrimo dalyvių pasakojimuose buvo juntamas emocinis pasididžiavimo savo sportuojančiu vaiku leitmotyvas. Tai, mano nuomone, ypač svarbi tema, todėl norėčiau ją pabaigti tėvų įsitraukimo patirties analizę. Ši tema išsiskiria ir tuo, kad tiesiogiai apie tai tyrimo dalyvių klausama nebuvo. Tėvų sąmoningas dalyvavimas vaikų sporte ilgainiui kuria išskirtinę patirtį, itin individualias emocijas ir gilius pojūčius:

„(...) tu didžiuojiesi savo vaiku, (...) kaip tau faina, kad tavo vaikas kažką tai veikia“ (Eva, 1. 382–383).

„Pačios gražiausios emocijos“ (Adrija, 8. 248).

„Tai yra labai daug. Tai yra didžiausias Džiaugsmas“ (Diana, 9. 154).

Šiai temai surinkau tėvų išjautimus apie tai, kokie jie laimingi, kai laimingas jų vaikas. Kalbama vėlgi apie sportą. Nežiūrint visų rūpesčių ir sunkumų, lydinčių jų atžalos aistrą sportui, tėvai vis tik pripažįsta, kad sporto investicija į vaiką neįkainojama. Negali to pamatuoti:

„jinai (dukra) man sakydavo (...) mama, tu neįsivaizduoji, kaip smagu stovėti ant pakylės ir kada tu gauni aukso spalvos medalį, / (...) ir jinai tiesiog labai džiaugdavosi ten ir čiupindavo tuos medalius visus ir taures ir na / emocijos iš tikrųjų labai geros [susijaudino, pravirko] (Eva, 1. 59–62).

„Tu investuoji į vaikų gyvenimą, kad jis būtų geresnis, kokybiškesnis“ (Rokas, 6. 197).

„Tai yra investicija į vaiką, kuri neabejotinai atsipirks“ (Kamilė, 5. 29).

„(...) vaiko geros emocijos jos atperka viską, visus finansus, visus nervus, visą buvimą, nerimą ir t. t., tai viską atperka“ (Eva, 1. 459–460). „Nes tu matai savo vaiko akis, koksai jisai grįžta laimingas, kartais be proto pavargęs ir ten griūna su visais daiktais į lovą ir panašiai, ir ten parom išmiega, ir tu ten tada ant blakstienų, kaip aš sakau, namuose vaikštai, bet tau gera, nes tavo vaikas kažką veikia. Ir jinai (dukra) auga, ir aš net negaliu įsivaizduoti, kad jinai nesportuotų“ (Eva, 1. 385–389).

Eva pamąsto – jeigu grąžintų laiką atgal, tai jos nuostatos nepasikeistų:

„Jeigu nuo pat mažų dienų ir vėl būtų viskas tas pats, vis tiek ieškočiau būdų, kur ją įtraukti, kur jinai save padėtų, kad jinai kažką tai veiktų, nes tai ta veikla, jinai viską atperka, iš jos (sportinės veiklos) tu gauni žymiai daugiau, negu neveikdamas, negu nebūdamas ar kažko nedarydamas (...)“ (Eva, 1. 461–463).

Transkribuodama interviu įrašus, Kamilės pasisakymuose apčiuopiau jos kryptingą orientavimąsi į ateitį. Tarsi ją nuolat lydėtų ateities vizija apie jos vaiką. Ji žvelgia į tolį. Jos emocijose atsispindi viltis ateityje pamatyti savo vaiką kaip išskirtinę, tobulą asmenybę:

„Man norėtųsi sau, nes tai jau yra mano ambicija, (...) kad mano vaikai būtų daugiau negu statistiniai lietuviai“ (Kamilė, 5. 116).

„Jie savimi patys džiaugtųsi, jiems būtų įdomu gyventi, turėtų pilnavertišką, kokybišką, gyvenimą, o aš žinočiau, kad mano vaikai yra ne banditai, ne parazitai, ne kažkokie tai tokie, kurie nesupranta, kas yra Schubertas, ir Schumacherio neatskiria nuo Schuberto, (...) tai, man tai yra svarbu“ (Kamilė, 5. 279–283).

„(...) aš didžiuosiuosi tuo, kad mano vaikas daro tą, ką nori, ir tai

nėra eilinis kažkoks užsiėmimas, kuris, ta prasme, tu nuėjai į darbą, grįžai, ir niekas nepastebėjo, ar tu išvis tenai buvai“ (Kamilė, 5. 284–286). „Tada taip, tu gali sakyti, kad aš padariau savo užduotį, aš vaiką išugdžiau“ (Kamilė, 5. 291).

Kamilei yra labai svarbu, kad sporto aplinkoje susiformavusios žmogiškosios vertybės persismelktų jos šeimos ateities kartose. Ji mato savo vaiką ne vien dabartiniuose šeimos rėmuose. Jos vizija siekia net būsimas kartas:

„Tai jeigu gyvenimas bus ilgas ir kažkoks su sąmone, tai didelė tikimybė, kad aš matysiu proprio kažkokius vaikaičius, kurie yra nu tikrai suprantantys, kad jiems nereikia aiškinti, dėl ko nereikia mušti kačiuko, na, tiesiog jie tą žino“ (Kamilė, 5. 294–296).

Pokalbio pabaigoje Eva ir Emilija netikėtai įžvelgė, kad net šis mūsų interviu gali būti laikomas dar vienu nauju sportiniu patyrimu. Tyrimo dalyvėms tai buvo netikėta galimybė pažvelgti į save su savo sportuojančiu vaiku iš šalies. Tarsi stabtelėjus akimirksniui, dar kartą susivokti, kiek gražių pojūčių suteikė dalyvavimas vaiko sportinėje veikloje. Man, kaip tyrėjai, buvo nepaprastai gera pajauti tokią mūsų pokalbio grąžą. Tarsi bendravimas interviu metu būtų peraugęs į naują emocinį ryšį:

„Aš pati (...) garsiai save pagavau, kad tai yra tikrai, kad tai yra tikrai svarbu ir norėčiau, kad ir toliau, kad ir nesiektų to rezultato ir pan., bet manau, kad gyvenime tas sportinės veiklos buvimas jai davė naudos“ (Eva, 1. 366–368).

„Net ir pati dabar susimąsčiau. Juk tiek naudos duoda (...) tokia savęs analizė“ (Emilija, 3. 243–244).

Savo emocinę savijautą sporte vienas iš tėvų nusako kaip savaimę suprantamą nesąlygiškai egzistuojantį reiškinį:

„Kas tai supranta, jiems ir aiškinti nereikia. Aš nežinau, kaip pats sportuoja ir viską tą žinai ir aišku, nori tai perteikti ir savo vaikams, tai neapčiuopiama, čia negali pamatuoti“ (Rokas, 6. 193–194). „Visko atsisakai, nes žinai, kad tai gerai, kad vaikas bus kitoks, jis turės įgūdžių, ir džiaugiesi, kad jie tai daro, kad įsitraukia“ (Rokas, 6. 195–196).

Tėvai atskleidžia savo išgyvenimus, kad vaikų sporto pasiekimai ir kartu su jais išgyvenamas pergalės jausmas neatsiejami nuo gyvenimo vertės patyrimo. Kiekvienas vaiko laimėjimas, kiekvienas naujas pasiekimas suteikia tėvams didelį džiaugsmą:

„O paskui tai, turbūt, labai šaunu, kada tu jau esi paaugęs, (sūnus) ir pradedi suvokt tą, kad pačių draugų požiūris į tave (į sūnų) keičiasi kaip į pakankamai kažką tai tokio rimto darančio žmogaus. Nes, jeigu tu blaškaisi, du mėnesius čiuoži, tris mėnesius plauki, vieną mėnesį šokau ir dar pusę mėnesio šaudau, tai reziumė – tu esi tas žmogus, kuris tiesiog esi labai smalsus, nori susipažint, pamatyt, išbandyt, bet nieko konkretaus ir pastovaus. O jeigu tu gali pasakyt, kad aš tame sporte esu jau 5, 6, 7 metai, tai natūralu, kad į tave yra žiūrima, kad ooo maždaug ooo, tu šaunuolis, tu malačius, tai tu čia kaip ir pasiekęs (...)“ (Emilija, 3. 263–270).

„Džiaugsmas man, džiaugiasi visi šeimos nariai“ (Diana, 9. 157).

„Pasiimam ten tuos diplomus, jie susegti, ten vartom, paskui pilna dėžė ten tų medalių, nu statulėlės sudėtos, tai džiaugsmas“ (Diana, 9. 155–156).

„Emocijos geros, džiaugsmas, kas gali būti geriau / tėvui negu, sakykim, vieno ar kito vaiko pasiekimai“ (Benas, 4. 104–105).

„(...) Tai yra smagu, tai yra smagu laukti iš tų varžybu, yra smagu girdėti, matyti, smagu užėjus į kambarį matyti savo panelės medalius, taures ir visa kita, kada viskas išdėliota, ir kartais paliesti jas, perskaityti, ir tai yra gyvenimas“ (Eva, 1. 467–469).

3.2.4. Diskusija

Interviu su sportuojančių paauglių tėvais tikslas buvo atskleisti tėvų įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą patyrimo fenomeną. Tyrimu buvo siekiama praplėsti žinias apie tėvų dalyvavimą jaunimo sporte, nagrinėjant tėvų elgesį platesniame tėvystės kontekste ir rasti, kaip būtų galima optimizuoti tėvų dalyvavimą vaikų sportinėje veikloje. Tėvų įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą pagrindiniai patyriminiai aspektai struktūriškai pavaizduoti 4 paveiksle.

4 pav. Tėvų išitraukimo į vaikų sportinę veiklą patyrimo analizės duomenys

Tėvai yra linkę išskirti trejopą savo dalyvavimo vaikų sportinėje veikloje poveikį. Pirmiausia, tėvai savo išitraukimą į vaikų sportą supranta kaip prielaidą vaiko išlikimui sporte, socialiai jį apsaugant ir ilgainiui ugdant kaip asmenybę (4 pav., 1 kategorija: Tėvų suvokiama sporto vertė). Antra, vaikų pasiryžimas sportuoti ir tęsti pasirinktą veiklą priklauso nuo tėvų supratimo ir šios veiklos pažinimo, kuris gali daryti įtaką paauglių sportiniam gyvenimui (4 pav., 2 kategorija: Tėvų pažintis su vaiko sportiniu gyvenimu). Trečia, tėvai mano, kad paauglių ir tėvų prierašumas, kaip viena iš tėvų paramos formų, gali veikti jaunuolių santykį su sportu (4 pav., 3 kategorija: Tėvų išitraukimo į vaiko sportą raiška).

Tyrimas atskleidė, kad tėvų išitraukimas į vaiko sportavimą priklauso nuo tėvų suvokiamos sporto vertės (1 kategorija). Tėvai savo išitraukimą į vaikų sportinę veiklą supranta kaip prielaidą vaiko išlikimui sporte, socialiai jį apsaugant ir ugdant kaip asmenybę. Visi tėvai nori, kad jų vaikas išaugtų geru žmogumi. Šioje temoje girdisi tėvų noras per sportą atitraukti vaikus nuo galimo delinkventinio elgesio. Tėvams labai svarbu, kad vaikai nebūtų gatvėje. Sportas užtikrina vaikų užimtumą. Tėvų manymu, sporte jie mokosi, ieško ir randa naujų draugų, su kuriais gali bendrauti geroje aplinkoje. Pirmoje išryškėjusioje metatemoje „tėvų suvokiama sporto vertė“ dauguma tėvų pripažįsta, kad sportas be fizinių savybių ugdo ir vidinį paauglio tobulėjimą (pirma tema). Sportas ugdo ne tik fiziškai, bet ir moraliai. Tėvai įžvelgia sporto filosofijos svarbą jų vaikams: ugdomas sportinės elgsenos etiketas, pagarba varžovui, skiepijamas skaidrus kovos būdas. Sportas padeda atsiskleisti vaikų individualumui: jie siekia tikslų, turi ilgalaikių planų. Tėvai džiaugiasi, stebėdami, kaip jų vaikas keičiasi, formuojasi kaip tikslinga asmenybė.

Temos „tėvų suvokiama sporto vertė“ antroje išryškėjusioje temoje tėvai

sportą apibūdina kaip kovos už gyvenimą mokyklą. Šia prasme tėvams svarbiausia, kad jų vaikas mokytųsi išgyventi, savarankiškai įveikti gyvenimo iššūkius. Sporto aplinkoje, jų manymu, tokie gebėjimai išugdomi. Tėvams be galo svarbu, kad vaikai grūdintųsi ir būtų psichologiškai stiprūs. Užsienio mokslininkai J. A. Fredricks ir J. S. Eccles (2005) nagrinėjo, kaip sportininkai suvokia sporto vertybes ir nustatė, kad tėvų suvokiama sporto vertė jų vaikams buvo reikšmingai susijusi su vaikų nuomone apie tai, kokią naudą jiems teikia sportas. N. M. Lavoie ir M. B. Stellino (2008) tyrimai taip pat patvirtina, kad paauglių nuostatos dėl sportavimo yra susijusios su jų tėvų požiūriu į sportą.

Tyrimas atskleidė, kad tėvų pažintis su vaiko sportiniu gyvenimu ir įsiliejimas į jį priklauso nuo to, kaip tėvai suvokia sporto vertę apskritai. Bendras tėvų požiūris į sportą daugeliu atveju lemia tai, kaip jie priima savo vaiko sportinio gyvenimo pažinimą. Šio tyrimo rezultatai patvirtina ir kituose sporto mokslo tyrimuose plačiai svarstomą dominuojantį trenerio vaidmenį. Interviu metu visi tyrimo dalyviai (-ės) akcentavo trenerio kaip svarbiausio asmens buvimą jų vaikų sportiniame gyvenime. Todėl antros metatemos „pažintis su vaiko sportiniu gyvenimu“ (2 kategorija) viena pirmųjų temų ir buvo įvardyta kaip trenerio vaidmens pabrėžimas. Mokslinės literatūros šaltiniuose taip pat nurodoma tėvų ir trenerių santykių svarba (Gould et al., 2008). Šio tyrimo metu tėvai trenerį apibūdindavo įvairiai. Bene gražiausiai tėvų įvardytas treneris – treneris kaip tėtis. Treneris vaikams tampa tarsi šeimos narys. Ilgainiui vaikų ir trenerio bendravimas tampa labai artimas, kartais stipresnis nei su tėvais. Tėvai džiaugiasi, kad toks šiltas bendravimas su treneriu skatina vaikų prierašumą sportui. Antra vertus, išryškėjo tėvų išgyvenimas, kad toks vaikų prierašumas treneriui tarsi paveržia iš jų vaiką, kad savo vaikui jie tampa antraeiliai. S. Jowett ir M. Timson-Katchis (2005) taip pat teigė, kad tėvų ir trenerių santykiai gali būti itin sudėtingi specializacijos metais, t. y. tuo laikotarpiu, kai treneriai daro paaugliams pagrindinę įtaką, o tėvai tuo metu tarsi atsiduria antrame plane. Šį reiškinį galima pavadinti „diadiniu nutolimu“ (Holt, Knight, 2014), nes vaikai gali labiau suartėti su treneriu ir tapti jam prierašesni, pakeisdami savo santykius su tėvais arba net nutoldami nuo jų. Tokį diadinį nutolimą patvirtina S. Jowett ir M. Timson-Katchis (2005) tyrimo rezultatai, parodę didesnę trenerio ir sportininko santykių priklausomybę, kai vaikai daugiau laiko praleidžia sportuodami ir mažiau – su tėvais. Tęsiant diskusiją šio tyrimo kontekste, tėvai pokalbio metu apibūdino trenerį ir kaip autoritetą, pasitikėjimo vertą pavyzdį. Toks stiprus trenerio vaidmens pabrėžimas galimas tik

tuomet, kai šiuo žmogumi pasitikima ir tikima, kad jis nenuvils. Treneris rodo pavyzdį. Treneris tarsi viso gyvenimo mokytojas. Greta teigiamų atsiliepimų, interviu su tėvais metu teko išgirsti vaikus demotyvuojančio, neigiamo trenerio elgesio pavyzdžių. C. Harwood ir C. J. Knight (2009a) taip pat nurodo, kad jų tyrime dalyvavę tėvai akcentavo tokius neigiamus aspektus, kaip neprofesionalus trenerio elgesys (pvz., blogi organizaciniai ir bendravimo įgūdžiai, didesnis palankumas atskiriems žaidėjams, vaiko vystymosi ar psichologijos žinių stoka). Kiti užsienio mokslininkai savo darbuose mini tokius neigiamus aspektus, kaip trenerių įsipareigojimo stoka, menkas grįžtamasis ryšys, nepagarba tėvams (Harwood, Knight, 2009a, b; Harwood et al., 2010). Kitas trenerio apibūdinimas – treneris suartėjimo sporte tarpininkas. Tėvai džiaugiasi, kad treneris yra tas asmuo, kuris suartina šeimas, tėvus ir vaikus. Treneris gali paveikti tėvų ir vaikų pozityvių ryšių formavimą sportinėje veikloje. Tėvai pabrėžė trenerio – tėvų – vaikų, kitaip dar vadinamo sportinio trikampio, svarbą stiprinant sporto dalyvių sąveiką. Glaudūs trišaliai santykiai padidina visų sporto dalyvių motyvaciją. S. Sprecher su bendraautorais (2002) teigimu, trenerio sąveika su vaikais lemia tėvų ir vaikų santykius. Nors treneriai nėra šeimos nariai, tačiau gali veikti šeimos santykius. Mokslininkai (Sprecher et al., 2002) sukūrė modelį, paaiškinantį „trečiųjų šalių“ (šiuo atveju trenerio) įtaką konkrečių diadinių santykių proceso (tėvų ir vaikų santykiai šeimoje) kokybei. S. Jowett ir M. Timson-Katchis (2005) trišalio interviu metu nagrinėjo, kaip tėvų ir jų vaikų trenerių sąveika veikia trenerio ir sportininko santykius, ir nustatė, kad trenerio ir sportininko santykiai pasireiškė per artumą (tarpusavio pasitikėjimas ir pagarba), įsipareigojimą (ketinimas palaikyti santykius ir siekti didžiausio jų efektyvumo) ir tarpusavio papildomumą (atitikimas arba bendradarbiavimo sąveika, tokia kaip dėmesys treniruočių metu) (Jowett, Timson-Katchis, 2005). Tyrėjai pabrėžia, kad treneriams ir sportininkams svarbu turėti bendrų tikslų ir apie juos kalbėti (Jowett, Timson-Katchis, 2005) ir rekomenduoja supažindinti tėvus su siektiniais tikslais, kurių vaikai ir treneriai siekia kartu (Gould et al., 2008; Harwood, 2011).

Antros metatemos „tėvų pažintis su vaiko sportinių gyvenimu“ išryškėjusi tema – varžybų, traumų, laimėjimų ir pralaimėjimų keliamos emocijos. Tyrimo dalyviai pripažįsta, kad sporto varžybos yra ta aplinka, kurioje fiziškai ir emociškai save išreiškia ne tik vaikai, bet ir patys tėvai, kad sporto varžybos yra neatsiejama vaikų kultūros ugdymo terpė. Tėvai dažniau akcentavo netinkamą varžovų elgesį, apsimitinėjimą, neteisingą teisėjų darbą. Matomai tėvai visuomet linkę pateisinti

savo vaiką, nes kaip ir visiems tėvams, jų vaikas yra geriausias. Šios temos dar viena potėmė – sporte neišvengiamos traumos. Tėvai gana stipriai reaguoja į vaikų traumas, patiriamas sporte. Kadangi tyrime dalyvavo ne tik mamos, bet ir tėčiai, pokalbių metu paaiškėjo, kad mamos skaudžiau reaguoja į traumas. Laimėjimų ir pralaimėjimų potėmėje tėvai akcentuoja jų poveikį jaunesiems sportininkams, nurodo, kad tiek laimėjimai, tiek pralaimėjimai sportininko kelyje yra labai svarbūs ir pamokantys. Tėvai džiaugiasi, matydami savo vaiką laimingą pasiekus pergalę. Daugelis tėvų suvokia, kad pralaimėjimų atveju vaikai labai nusivilia, linkę netgi nustoti sportuoti, todėl, kol jie ne visai subrendę psichologiškai, tiek tėvų, tiek trenerių palaikantis žodis yra labai svarbus.

Tyrimas atskleidė, kad priklausomai nuo tėvų suvokiamos sporto vertės (1 kategorija) ir nuo to, kaip tą savo suvokimą tėvai perkelia į vaiko sportinio gyvenimo pažinimą (2 kategorija), priklauso tėvų įsitraukimo į vaikų sportą raiška (3 kategorija). Tyrimo metu paaiškėjo, kokias strategijas taiko tėvai, padėdami savo vaikams siekti sportinių rezultatų, jiems dalyvaujant varžybose. Sužinojome tėvų nuomonę apie tai, kokios pagalbos jiems reikia, kad geriau galėtų padėti savo vaikams. Tėvų įsitraukimo į vaikų sportą raiška turi įtakos tėvų ir vaikų sąveikai vaikų sportinėje veikloje. Paskutinė tėvų įsitraukimo į paauglių sportinę veiklą patyrimo fenomeno studijos metatema „tėvų įsitraukimo į vaikų sportą raiška“ sietina su šeimoje vyraujančiomis kultūrinėmis vertybėmis ir lūkesčiais dėl vaiko ateities. Ši tema sujungia daugiausiai tyrimo dalyviams svarbių minčių. Todėl ir išryškėjo daugiau šios temos potemių – iš viso šešios: tėvų pastangos įkvėpti vaiką sportui; tėvų įsitraukimo į vaiko sportinį gyvenimą sunkumai; tėvų įsitraukimo į vaiko sportavimą laipsnis ir forma; tėvų ir vaikų sąveika; pakitęs tėvų gyvenimas; tėvų įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą emocinis atspindys.

Pokalbių metu tėvų akyse matėsi begalinis rūpestis savo vaikais. Neretai jų emocijos kalbant apie buvimo greta sportuojančio vaiko patirtis peraugdavo į ašaras. Tėvai labai gražiai pasakojo pirmoje šios metatemos temoje „tėvų pastangos įkvėpti vaiką sportui“. Išskirtinis atradimas – mamos Kamilės pasakojimas apie pastangas „sportiškai“ ugdant dar negimusį vaiką. Kamilė įsitikinusi, kad vaiko ugdymas ir vertybių skiepijimas prasideda dar vaikui negimus. Kiti tėvai pasakoja apie vyraujančią sportavimo kultūrą jų šeimose. Jie yra glaudžiai susiję su sportiniu gyvenimu, ir vaikai tarsi natūraliai į jį įsilieja. Tokia į sportą orientuota atmosfera šeimoje vaikams tampa motyvuojančiu pavyzdžiu. Išryškėjo ir vyresniojo brolio autoritetas, stengiantis nukreipti vaiką į sportą. Kiti tėvai, nors ir nesieja savo

gyvenimo su sportu, vaikus į sportą atveda nuo pat mažens, suvokdami sporto naudą ir pozityvų ugdymą per sportą. Tėvų sprendimą nukreipti vaiką į sportą lemia ir vaiko prigimtiniai elgesio ypatumai – kai vaikai gimsta neįprastai aktyvūs, siekiama sporte realizuoti per didelį jų judrumą. Išryškėjo ir tėvų noras nukreipti vaiką į sportą dėl neįgyvendintų asmeninių jaunystės svajonių. Tėvai patys norėjo pasiekti rezultatų tam tikroje sporto šakoje, o nepavykus, bando tai įgyvendinti per savo vaiką. Tokia tėvų refleksija matyti potemėje „tėvų sporto aistra, realizuojama per vaiką“.

Antroje išryškėjusioje šios metatemos temoje „tėvų išitraukimo į vaiko sportinį gyvenimą sunkumai“ tėvai susirūpinę kalba, kad būti sportuojančio vaiko tėvais nelengva, kad tai labai daug pastangų, laiko, pinigų reikalaujanti veikla. Vienas didžiausių išitraukimo į vaikų sportavimą sunkumų tėvams – neišvengiama finansinio palaikymo svarba. Kad ir kaip tėvai norėtų, kartais į varžybas ar stovyklas vaikus sunku išleisti, nes stinga pinigų. Profesionali sporto įranga taip pat brangi. Toks sunkumas ne tik riboja vaiko pasišventimą sportui, jo sportinius siekius, bet yra sunkiai pakeliamas ir tėvams – jie jaučiasi bejėgiai, negalėdami padėti savo vaikui vien dėl pinigų stokos. C. Harwood ir C. J. Knight (2009a, b) savo tyrimu taip pat atskleidė, kad finansiniai sportuojančių vaikų poreikiai yra vienas iš stipriausių tėvams stresą keliančių veiksnių. Dar vienas sunkumas tėvams – aplinkinių kritika, nesupratimas. Aplinkiniai, kartais net ir kiti šeimos nariai, kritikuoja nuolatinės tėvų finansines ir laiko investicijas į vaikų sportą. Tėvams išitraukiant į vaikų sportavimą, turi keistis ir laiko planavimas. Tėvai pasakoja, turintys išmokti patys ir išmokyti vaiką tinkamai paskirstyti laiką, kurio lieka vis mažiau. Savaitgaliais vyksta varžybos, poilsiui nelieka laiko. Vienas sudėtingiausių ir sunkiausių išitraukimo į vaikų sportavimą aspektų yra itin sudėtingas nekontroliuojamas santykis su savo sportuojančiu vaiku. Vaikai labai panyra į sportą, juos užvaldo sportinis režimas ir vaikai jau nebepaiso nieko. Tėvai išgyvena, kad jų paskata nukreipti vaiką į sportą perauga į sunkiai suvaldomą padėtį, neišvengiamai atsiliepiančią vaikų sveikatai. Keistai atrodo, kai tėvams, iš pradžių skatinusiems savo vaikus sportuoti, vėliau tenka juos net stabdyti, kontroliuoti perdėtą sportinį veržlumą. Bene didžiausias iššūkis tėvams yra sunkiai pakeliamas vaizdas vaikų varžybų metu. Tėvai, dažniausiai mamos, negali stebėti varžybų, negali matyti ekstremaliai kovojančio savo vaiko. Vaikų kviečiamos mamos dažnai atsisako eiti stebėti varžybų, jos mieliau džiaugiasi vaikų pasiekimais kitapus varžybų arenos. Mokslininkų C. Harwood ir C. J. Knight (2009a, b) tyrimo rezultatai rodo analogišką tėvų ir vaikų santykį varžybų metu: tėvai nurodė, kad jų vaiko pasirodymas ir

elgesys bei priešininkų elgesys turi įtakos streso lygiui, kurį jie patiria stebėdami besivaržantį savo vaiką. Unikaliu šio atlikto tyrimo rezultatu galima vadinti reiškinių, kai sportuojantys paaugliai pradeda atstumti aktyvų tėvų įsitraukimą ir jų dalyvavimą. Vaikai nenori matyti tėvų varžybose, nes per didelės tėvų emocijos išmuša sportininkus iš ritmo, neleidžia susikaupti. Mokslininkų (Gould et al., 2008; Wiersma, Fifer, 2008) tyrimų metu buvo pastebėti panašūs rezultatai, kurie parodė, kad tėvai nesąmoningai gali netinkamai elgtis varžybų metu dėl emocijų, kurios kyla stebint besivaržančius vaikus.

Interviu metu tėvai su apmaudu prisipažįsta, kad jų dalyvavimas vaikų sporte jų paauglystės laikotarpiu tampa vis mažiau reikalingas. Paauglystė ir tolstantis vaikas tėvams yra sunkiai suvokiamas ir pakeliamas reiškinys, neišvengiamas ne tik įprastame gyvenime, bet ir sporto aplinkoje. Tyrimo dalyviai pasakoja nuolat patiriantys, kad paaugliais tapę jų vaikai nebenori tėvų įsitraukimo, ir šie turi rasti kitų būdų, kaip prieiti prie vaiko. Kitose šalyse atlikti moksliniai tyrimai taip pat rodo, kad tėvai daugiau tiesiogiai dalyvauja savo vaiko sportinėje veikloje ankstyvaisiais jo (vaiko) sportinio gyvenimo metais ir mažiau – aukštesnio sportinio meistriskumo etapu (t. y. investicijų metais) (Côté et al., 2007; Lauer et al., 2010a).

Trečia išryškėjusi tema „tėvų įsitraukimo į vaikų sportavimą laipsnis ir forma“ – bene plačiausiai išdiskutuotas klausimas. Šioje metatemoje matyti tėvų supratimas, kaip intensyviai jie siekia dalyvauti vaikų sportinėje veikloje. Vieni tėvai savo įsitraukimą įvardija kaip siekį būti draugu savo vaikui, kad jie tėvais pasitikėtų, nebijotų, kad jaustųsi nevaržomi ir per daug nekontroliuojami. Kiti tėvai savo įsitraukimą vadina „atsargiu“, panašiu į stebėjimą iš šalies. Vaikas nepaliekamasis, jis tarsi ir yra prižiūrimas, tačiau vaikui suteikiama laisvė rinktis, savarankiškai planuoti sportinę veiklą. Potemėje atskleidžiami tyrimo dalyvių pasakoti palaikančio tėvų įsitraukimo atvejai, kai tėvai ir kiti šeimos nariai nuolat domisi vaiko sporto šaka, dalyvauja varžybose, siekia vaikui padėti, palaikyti jį tiek finansiškai, tiek psichologiškai. Psichologinio palaikymo svarbą sportuojančiam vaikui pripažino beveik visi tyrime dalyvavę tėvai. Žodinis palaikymas nesėkmės atveju, aiškinimas apie pamokas, kurių galima išmokyti netgi pralaimėjimo atvejais.

Nejučia tėvų palaikymas ir įsitraukimas perauga į per didelį tėvų įsitraukimą. Viena tyrimo dalyvė pati pripažino pajutusi, kaip nejučia jos palaikymas varžybų metu peraugo į nevaldomas emocijas, vaiko veiksmų komentavimą, netgi kritiką. Įkyrų ir nekultūringą įsitraukimą interviu dalyvavę tėvai apibūdina tik kaip stebėtojai iš šalies, matydami kaip kiti tėvai „dirba“ trenerio darbą: moko, aiškina,

kokių veiksmų reikia imtis, neretai šaukdami, vartodami keiksmažodžius. Dar vienas – skaudus, tačiau egzistuojantis tėvų įsitraukimas orientuojantis į vaiko sportinį rezultatą, kai tėvai labiausiai trokšta gerų vaiko rezultatų, kad jie nuolat būtų pirmi. Tyrimo dalyvių pasakojimuose pastebėtas sporte dažnai pasitaikantis reiškinys – tėvų taikoma prievarta, spaudimas vaikams. Tėvai palaiko savo vaiką tikėdamiesi, kad jis taps profesionaliu sportininku, tačiau vaikas nori sportuoti tik tam, kad susirastų draugų ir smagiai leistų laiką. Atsiranda neatitikimas tarp vaiko ir tėvų tikslų. Vaikas tokį tėvų dalyvavimą gali suvokti kaip nepriimtina, jausti spaudimą. Kita vertus, jei tėvai ir vaikas turi panašių tikslų – patekti į profesionalų sportą – ir abu šio tikslo siekia, toks tėvų dalyvavimas, vaiko požiūriu, gali būti suprantamas kaip tinkamas, paremiantis ir padrąsinantis.

Mokslininkai išskiria įvairias tėvystės ir santykio su savo sportuojančiu vaiku patirtis, kurios yra naudingos arba žalingos vaikų sportinėje veikloje (Gould et al., 2006, 2008; Knight et al., 2010; Lauer et al., 2010a, b). Tačiau tokios sąvokos, kaip „suvaidintas tėvų įsitraukimas“, neteko viešai girdėti. Tai dar viena fenomenali tėvų savijautos vaikų sporte patirtis, naujas, kad ir nedidelis, mano atradimas. Viena mama pasakojo apie savo beviltišką padėtį ir savo įsitraukimą vadino „suvaidintu“. Interviu metu taip pat pavyko išgryninti dar kelis mokslinėje literatūroje nesutiktus tėvų dalyvavimo vaikų sporte aspektus: kur kas pragmatiškesnę tėvų įsitraukimo tikslą – „siekį per vaiką uždirbti pinigų“ bei užslėptas, kitiems nematomas tėvų psichologinio smurto sporte apraiškas.

Ketvirta išryškėjusi tema – „tėvų ir vaikų sąveika“. Šioje temoje atskleidžiami tėvų ir vaikų bendravimo sporto aplinkoje ypatumai: kaip jie per sportą suartėja, keičia vienas kitą, kaip sportas, veikla gali veikti jų bendravimo glaudumą. Čia išryškėjo trys potemės, sujungiančios tėvų mintis, kaip vyksta suartėjimas su vaikais. Viena jų – bendravimo sporto temomis dėka tėvai ir vaikai suartėja – rodo tėvų patirtį, kaip sporto dėka atsiranda kitoks bendravimas, įdomūs, tikslingi pasikalbėjimai, o tai labai suartina. Kita tema – lydėjimas vaikus į treniruotes tėvus ir vaikus suartina – išskirta tėvams pasakojant, kad „tarnaujant vairuotoju“, vežant vaikus į treniruotes bei varžybas atsiranda papildomos galimybės išsikalbėti, rasti priėjimą prie vaiko. Vaikus ir tėvus labai suartina ir tėvų paguoda nesėkmės atveju – dar viena pašnekusių forma, reikalaujanti iš tėvų psichologinių žinių.

Tyrimo rezultatai parodė, kad vaikų sportavimas keičia ir tėvų gyvenimus. Taip išsiskyrė penktoji tema – „pakitęs tėvų gyvenimas“. Pirmoji šios temos potemė gal ir nesusijusi su sportavimu – viskas pasikeičia vaikui gimus, tačiau ji

yra kaip įžanginė į šią temą ir nusako gyvenimo esmę. Viena iš tyrimo dalyvių teigė, kad jau pats vaikų atsiradimas, vaikų gimimas viską keičia. Tėvai turi išmokti kitaip elgtis su savo sportuojančiu vaiku: būti sportuojančio vaiko tėvais – tai darbas su savimi. Vaikų sportavimas įtraukia tėvus ir kita prasme – tėvai patys pradeda sportuoti. Pokalbių metu tėvai džiaugėsi, kad vaikų sporto aplinkoje jie taip pat randa naujų draugų, susipažįsta su kitais sportuojančių vaikų tėvais, kartu puikiai leidžia laisvalaikį. Šį procesą galima pavadinti „tėvų ir tėvų sąveika“. Tyrimas atskleidė, kad domėjimasis vaikų sportu ir siekis rasti bendrą kalbą su vaiku sporto tema skatina tėvus įgyti naujų įgūdžių ir žinių. Vaikų sportavimas – tai papildomas užimtumas tėvams, tai dar viena papildoma veikla, reikalaujanti gebėjimų kitaip planuoti laiką.

Šešta tema – „tėvų įsitraukimo į vaikų sportą emocinis atspindys“. Tyrimas atskleidė tėvų emocijas ir išjautimus, džiaugsmą, patiriamą stebint sportuojantį savo vaiką, dalijantis jų sportine sėkme. Tėvams svarbu, kad vaikas užsiima tikslinga laisvalaikio veikla. Nepaisant to, kad būti sportuojančio vaiko tėvais nėra lengva užduotis, kad dažnai susiduriama su įvairiausiais iššūkiais, šioje temoje matyti tėvų mėgavimasis įvairiapusiu vaiko tobulėjimu. Tėvai didžiuojasi tobulėjančiu vaikų pasaulio suvokimu, matydami, kaip vaikai psichologiškai bręsta ir auga sporto aplinkoje. Sportuojančių paauglių tėvų bei vaikų išgyvenimai, patiriami vaikams sportuojant, aprašomi ir užsienio mokslininkų naujausių tyrimų publikacijose. C. J. Knight (2012) nurodo, kad tėvų dalyvavimas jaunimo sportinėje veikloje optimalus būna tada, kai tėvai stengiasi ne tik suprasti, bet ir sustiprinti savo vaiko patirtį, pripažindami, kad kiekvienas jaunas sportininkas yra individualus, su savais poreikiais, o sportinė patirtis įgyjama per ilgą laiką. Mokslininkės tyrimas taip pat atskleidė, kad tėvų dalyvavimo vaikų sporte sėkmė priklauso ir nuo vaikų dalyvavimo sporte tikslo bei ateities vizijos, dėl kurios tėvai palaiko savo vaikų dalyvavimą sporte. Analizuojant C. J. Knight (2012) tyrimo rezultatus pritaikymo universalumą, reikėtų įvertinti, kad tyrimas buvo atliktas tik vienos sporto šakos kontekste, t. y. buvo tirti tik tenisininkai. Be to, tyrimo rezultatai gali priklausyti ir nuo šalių, sporto dalyvių kultūrinių skirtumų.

Apibendrinant tėvų įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą analizę, galima teigti, kad šis tėvų įsitraukimo fenomenas grindžiamas idėja, jog tėvų įsitraukimas į vaikų sportą turėtų būti labai pamatuotas: neturėtų būti visiškai nusišalinama nuo vaiko sportavimo, bet ir ne per daug aktyviai įsitraukiama. Tai turi būti tarsi gebėjimas atsitraukti ir stebėti iš šalies.

3.3. Paauglių dalyvavimo sportinėje veikloje ir santykio su tėvais patirtys

Galvodama apie disertacinį darbą ir pasiruošimą atlikti kokybinį tyrimą, tėvų ir paauglių ugdomosios sąveikos temos kontekste man buvo svarbu išgirsti ne tik tėvus, bet ir vaikus, jų nuomonę bei patyrimą. Nors pirmoji kokybinio tyrimo dalis „Tėvų įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą patyrimo fenomenas“, mano manymu, pakankamai atskleidė tėvų ir paauglių ugdomąją sąveiką, tačiau nusprendžiau šį tyrimą praturtinti pačių paauglių sportiniu patyrimu. Todėl, dar ruošdamasi tyrimui neabejojau, kad tyrimo dalyviais bus pasirenkami ne tik tėvai, bet ir sportuojantys paaugliai. Gal tai buvo mano kaip tyrėjos įžvalgos, nes teko pastebėti, kad dažniau yra įsiklausoma į tėvus, trenerius, t. y. suaugusiuosius. Mažiau arba apskritai vengiama įsigilinti į pačių vaikų nuomonę, išgirsti juos.

Interviu metu jaučiau paauglių nuoširdų siekį atsiverti bei perteikti galbūt niekam dar neišsakytus išjautimus sporte. Todėl siekdama, kad šios tyrimo dalies interpretavimas atspindėtų tikrąsias vaikų emocijas, stengiausi kuo tiksliau perteikti jaunųjų sportininkų mintis.

3.3.1. Paauglių prierašumas sportui

Pokalbių su paaugliais metu pajutau bendrą tendenciją: jie labai gražiai atsiliepia apie sportą ir apie tai, kiek daug jiems tai reiškia. Sportas yra tapęs jų gyvenimo dalimi. Todėl dar pokalbių su paaugliais metu neabejojau, kad įžangoje verta nagrinėti sporto svarbą paaugliams. Mano manymu, visos toliau išsakytos mintys rodo paauglių prierašumą sportui, jų meilę pasirinktai sporto šakai. Ir ne tik išsakytos mintys, bet ir nejučia rodomos neverbalinės emocijos pokalbių metu. Girdėjau vaikų balso, mačiau jų žvilgsnio kaitą, jaučiau nuoširdžias pastangas perteikti savo sportinius išgyvenimus.

Šio skyriaus formavimą lėmė ir tai, kad tyrime dalyvavo sportuojantys paaugliai, turintys gana didelę sportinę patirtį, išugdžiusią nesumeluotą meilę sportui. Kryptingai sportuoti jie pradėjo nuo pat mažens. Šiandien jie yra sportininkai, šalies, Europos, pasaulio čempionatų dalyviai, prizininkai bei nugalėtojai. Tyrimo dalyvių mintys buvo išsakytos labai natūraliai, su didele pagarba mėgiamai veiklai.

Buvo labai įdomu išgirsti vaikų samprotavimus. Nors kiekvienas paauglys yra skirtinga, individuali asmenybė, visų pokalbių metu pajutau, kad jų mąstymas

turi kažką bendra, atrodo, kad kalbėtų tarsi vienas tyrimo dalyvis. Paaugliai apie sportą atsiliepia labai šiltai ir jautriai: „(...) tu viską pamiršti, ir su visai kitokiais žmonėm jau pradedi bendrauti, visai kitaip, viskas pasikeičia“ (Klaidas, 11. 156–158). Sportuojantiems vaikams nesvetima aukštesnė savivertė, jie jaučiasi tarsi „kažkiek pranašesni už kažką kitą“ (Tomas, 14. 201). Jie pasiruošę „(...) atiduoti visas emocijas, visą tą azartą, adrenalina, tiesiog tą užsidegimą. Atiduodi kiek gali“ (Klaidas, 11. 53–54) ir netgi besąlygiškai „viską viską (...) atidaviau, visas savo galimybes, ašaras irgi pralietas“ (Gabija, 10. 223). Atvirauja ir apie tai, kaip jiems svarbu yra saviraiška: „(...) tu keli savo laipsnį, ir tu po kiekvienų metų tu eini ginti savęs, tu eini parodyt, ką tu geriausiai išmokai“ (Luka, 13. 158–159), tačiau ne mažiau svarbus ir įvertinimas: „tavo rezultatas, tavo pastangos būna įvertintos ir tai tikrai labai nu tikrai padaro žmogų laimingesnį tą sportininką“ (Luka, 13. 166–167). Jautėsi nuoširdus vaikų didžiavimasis savo rezultatais, kai jie žiūri į iškovotus medalius, taures: „net su ašarom, (...) susigraudini, nes atrodo, kiek tu pasiekei“ (Gabija 10. 316–318).

Paauglių emocijų raiška dalyvaujant sporte

Vaikų mėgavimosi sportu raiška. Jaunuoliai pasakoja gražiai, lėtai, stengiasi perteikti jausmus, patiriamus sportuojant. Pirmiausia – ką jiems reiškia pats sportavimas, kaip jie jaučiasi sporto aplinkoje, kaip suvokia sporto indėlį savo gyvenime:

„O jetau [atsidūsta] man tai labai daug iš tikrųjų reiškia“ [kalba lėtai, švelniai] (Gabija, 10. 314).

„Galų gale ten gi netikras auksas, sidabras ar tos taurės. Bet vis tiek reiškia labai daug, nes tu įdedi labai daug pastangų, / kad tu turėtum tokį dalyką, tu vos ne kaip su pagarba tu paimi, pasiziūri, net su ašarom kartais tuos medalius, jeigu ilgiau negali sportuot, tai su ašarom tiesiog paimi, akys pilnos ašarų, net susigraudini, nes tai rodo, kiek tu pasiekei“ (Gabija, 10. 315–318).

„(...) smagu (...) pabūt visai su kitokiais žmonėm, nes ten susirenka labai įdomi publika (...) tas visas procesas, tas laiko atidavimas, tas technikos pažinimas, tas atsitraukimas nuo rutinos, nuo mokyklos, tu išvažiuoji, tu viską pamiršti, ir su visai kitokiais žmonėm jau pradedi bendraut, visai kitaip, viskas pasikeičia“ (Klaidas, 11. 155–158).

„Tas jausmas, kai mišku važiuoji, ten virš 120 ir tarp siaurų posūkių, kai aplinkui vien medžiai, ir tas adrenalinas visas tas, tas darbas su šturmanu, kai tau tiesiog pasako ten skaičių ir metrus, ir iš to tu turi susiorientuoti ir padaryti viską, ką gali greičiausiai, kad tu greičiausiai pravažiutum tą posūkį. Tas jausmas, kai tu slysti su mašina ten prie 120 ten kokiam žvirkely, tai yra tiesiog kažkas neįsivaizduojamo, ta visos mašinos vibracija, tu tiesiog sėdi labai žemai ir tu nematai, kas po mašina ir tu tiesiog slysti ir nežinai, kas bus toliau, ir būna viskas taip, kaip tu įsivaizdavai, kaip tau pasakė, pagal tą vieną skaičių, tai momentas, kai tu tiesiog slysti ir tu nieko negali padaryti. Tai pagal tavo tą įsivaizdavimą tu ir važiuoji, skaityk, visus tuos 100 metrų ar 200 į priekį. Įspūdingai taip, tas greitis, tas visas stabdymas, tas slydimas visas tiesiog“ (Klaidas, 11. 79–87).

Jaunuolis, pasakodamas šį prisiminimą, šypsosi. Kalba lėtai. Jaučiasi jo pastangos perteikti to meto išgyvenimus:

„(...) buvo taip, kad aptraukė priekinį stiklą prie minus gal ten buvo 16, visą dieną, atvažiuom 10 ryto, tai kaip įsėdau kažkur 12, tai taip kažkur iki kol sutemo, gal kokią 5 vakaro tik išlipau. Ir be priekinio stiklo, užledijusiais pirštais, gal 14 metų buvau, visą dieną ten važinėju tais ratais“ (Klaidas, 11. 13–16).

„(...) vasarą važiuodavom maudytis, tai bandydavom atlikti įvairias technikas vandenyje, (...) nu / ko mes tik neprisigalvodavom“ (Luka, 13. 16–17).

„(...) tiesiog čia jau yra mano kaip gyvenimo dalis, žmonės keliasi ten eina į darbus, į mokyklas, tai čia yra man įprasta man grįžt iš mokyklos ir eiti į treniruotes“ [šypsosi] (Gabija, 10. 25–27).

„(...) aš jeigu nenuėinu bent porą dienų į treniruotę, jau man akys pilnos ašarų, (...) aš negaliu namie būti, man nu isteriškai galima sakyti veikia, / ir aš tiesiog atėjus į salę aš tiesiog atsigaunu (...), aš tai darau dėl savęs“ (Gabija, 10. 28–31).

„*Tai būna tiesiog dienotvarkės dalis, biologinis laikrodis įsijungia, ir jis sako, kad tą valandą tu turi daryt tą. Vieną dieną nenuėini, jau kitą dieną nori eit, kūnas, organizmas pripranta*“ (Tomas, 14. 205–206).

„*Man sportas yra kaip išsiliejimas (...), tai tiesiog, / kad išsiliet, kad (...) visą atiduot save (...)*“ (Klaidas, 11. 51–56).

„*Man patiko, kad aš toks atėjau iš tikrųjų ir ilgai netruko, kai pradėjau dominuoti tam sporte, savo grupėj. Tai vat tas man patiko*“ [šypsosi] (Ridas, 12. 16–17).

„*Tai yra kažkokia sritis, kur jautiesi gan / geras tame / tai todėl / niekas nenori daryt, ko nesugeba daryt*“ (Tomas, 14.81). „*(...) visi nori, manau, būt kažkur, kur gali pasiekt, kažkiek pranašesni už kažką kitą*“ (Tomas, 14. 198–201).

Emocijų varžybų metu raiška. Pokalbiu metu jautėsi, kaip jaunuoliai nusiteikia varžybų išvakarėse, dega noru įrodyti savo vertę, rodyti savo gebėjimus, siekti trokštamų rezultatų:

„*(...) tikslas yra varžybos, visą laiką treniruojuos, ruošiuos kokiom varžybom rintom, į kurias sudėti visi tikslai, kad kažką pasiekt ir, aišku, vienintelis tikslas yra ateiti ir padaryti, ką gali geriausia ir laimėt*“ (Gabija, 10. 32–34).

„*Varžybos man labai svarbu. Labai. Jeigu aš sportuoju, realiai gal ir bereikšmis tas dalykas tas medalis ar ten taurė, bet norisi ją turėti, vien dėl to, kad tai yra kaip ir nuopelnas ar įrodymas, kad už tai, ką tu darai. Tas pats, kai dirbi, tai norisi ne tūkstantį litų uždirbti, o ten 3, 4, kad žinai, nu tas įvertinimas*“ (Ridas, 12. 30–33).

„*(...) galbūt giliai širdyje ir žinai, kad nelaimėsi, tai yra tikrai sunku, ne tavo galbūt pajėgom, bet bet tu tada išėini padaryt, ką gali geriausiai (...), nes nieko nėra neįmanomo ir gali laimėti prieš jį (varžovą). Tiesiog viskas yra ant nusiteikimo. Eini ir turi pasakyt, kad paimsiu, padarysiu ką galiu geriausia (...)*“ (Gabija, 10. 233–234).

Nepaisant ryžtingo nusiteikimo, vis tik vaikų nuotaikose jaučiamas ir baimės dvelksmas, neatsiejamas nuo įvairiapusio jaudulio ruošiantis varžyboms:

„Išeinant kovoti, žinoma, jaučiu baimę, tada bijau pralaimėt“ (Luka, 13. 147).

„Nu aišku, būna visą laiką būna tas toks jauduliukas, visą laiką žinai, kad yra galimybė prasileisti smūgį į galvą ir ir paskui tik pagalvoji, taigi jau prasileidęs buvau ne kartą ir va griūna, krenta ir vis tiek atsistoja tie žmonės“ (Tomas, 14. 166–168).

„(...) Šiek tiek bijoti yra gerai – tu labiau susikaupi, susikoncentruoji, nebūni bim bam, nebūni atsipalaidavęs, tą įtampą šiek tiek jaust yra smagu“ (Ridas, 12. 70–72).

„Nu jo, smagu / varžybų baimė patinka man iš tikrųjų. Ta tokia lengva tokia, kaip ir sako susikaupimas toks. Susikoncentravimas“ (Ridas, 12. 73–74).

Viena ryškiausių emocijų, lydinčių varžybas – sportinė agresija, būtina pergalei pasiekti. Pyktis – daugelio sporto šakų varomoji jėga. Todėl nekeista, kad agresyvios emocijos atsispindėjo jaunųjų sportininkų pasakojimuose apie tai, kaip jie jaučiasi išėjimo kovoti momentu. Tokie pojūčiai sportininkams nėra svetimi, tačiau dar kartą nustebino akivaizdus įrodymas, kaip sportinėje veikloje išsiugdo gebėjimas tarsi perkelti save į kitą būseną. Tyrimo metu su paaugliais kalbant kitomis temomis, mačiau jų dvasinę šilumą, romantizmą, švelnumą. Dabar, diskutuojant varžybų azarto klausimu, atsivėrė jų savybės, visiškai priešingos anksčiau pastebėtoms:

„O jetau, iš tikrųjų, kai mes išeinam aukštos klasės varžybose, tai mes išeinam (...) ant pasiruošimo, ir aišku, aš visą laiką, pas mane yra ausinukai, uždėta kokia agresyvi muzika, kad užsivest, tada nustatytas toks naglas veidelis, aš visą laiką mėgstu, pakeli vieną antakį, nužiūri priešininką nuo galvos iki kojų, tiesiog dantis sukandęs, paskui nususuki nekreipi tiesiog į jį dėmesio, apsimeti kaip tuščia vieta, tiesiog, nes nereikia į priešininką visiškai suleisti žvilgsnio, stebėti, žiūrėti, ką jisai ten daro, aišku, per apšilimą pasižiūri ten užmetęs akį, ten taktiką susistatyti, o šiaip vos ne taip, kad tokiu žvilgsniu nužiūri, nu gerai,

kovosim tai kovosim, tai ką dabar padaryt su tavim“ (Gabija, 10. 240–248).

„Tiesiog išeini, nėra tiesiog man jokio gailėsčio, nėra nieko, nes aš išeinu padaryti galą“ [šypsosi] (Gabija, 10. 249). „(...) tu į kovą išeini ir tu to priešininko per kovą nekenti, nes taip yra lengviau kovoti ir padaryti savo. Ant dojano draugų nėra. Tikrai nėra“ (Gabija, 10. 257–258).

„Tai dabar tiesiai šviesiai, žudyt einu, jokio gailėsčio [užtikrintai]. Tikslas yra padaryti savo ir nugalėti“ (Gabija, 10. 254–255).

„Aš tai jaučiu, tiesiog ateini, pamatai, kaip vilkas į avelę žiūri, tokios mintys kyla. Per pirmas varžybas / aš nebijojau kovoti. Aš bijojau, kaip aš pakovosiu ir kaip atrodys aplinkiniams, jo, tai buvo hmmm [juokiasi], tai va taip man“ (Ridas, 12. 36–38).

Atrodo, net nesuvokiama kaip per tokį trumpą laiką, dvi–tris minutes trukusią dvikovą paaugliai geba atsiriboti nuo įtampos, sportinio pykčio, susivaldyti ir toliau elgtis vadovaujantis humaniškomis sportinio etiketo vertybėmis „*Pagarba priešininkui visada yra, ten ranką paspaudi, tikrai nusilenki, nes tai yra pagarba*“ (Gabija, 10. 256).

Paauglių sukaupta sportinė patirtis išmokė juos sportinės kovos su priešininku metu savarankiškai apmąstyti kiekvieną žingsnį, judesį, lemiamą akimirką numatyti sprendimų pasekmes ir pasirinkti teisingiausią sprendimą. Sporte lemia sekundės. Gebėjimą varžybų metu priimti tinkamus sprendimus išsiugdo tik į profesionalumą orientuoti sportininkai, panyrantys į šią veiklą su visa aistra: „*Ten išeini ir automatiškai darai, ten sekundžių momentai*“ (Tomas, 14. 152). Tad pokalbių su jaunaisiais sportininkais metu buvo nepaprastai malonu užčiuopti tvirtas profesionalumo užuomazgas. Atsiskleidė sportuojančių vaikų mąstymas, gebėjimas kovos metu savarankiškai modeliuoti elgesį:

„Ten irgi iš tikrųjų reikia, reikia kombinuot, kaip atsiribot nuo to, kad kažkas sūkauja aplinkui ten, dar reikia girdėt, ką treneris sako, nu ir ten yra tas, kad turi ne tik susikaupt, bet ir stebėt aplinką, reaguot į varžovą. Ir labai sunku, nes tu nežinai, ko tikėtis“ (Tomas, 14. 161–163).

„Kai stoviu priešais priešininką, mintys tai visokios sukasi, kaip ką padarysiu ir lauki lauki arba lauki progos arba nu galvoji, ar man čia labiau pradžioj pažiūrėt / kaip jisai, ar atsimatuot irgi distanciją, tiesiog žiūri pagal situaciją“ (Ridas, 12. 75–77).

„Stovint priešais priešininką, aš galvoju, kaip dažniausiai, kadangi mano svorio koeficientas didžiulis, nes kadangi aš esu nedidelio ūgio, vidutinio, bet pakankamai svoris didžiulis. Tai būna dažniausiai eini į priešininką ir galvoji, kaip tu su juo dirbsi, ar tu versies jį į parterį ar kaip tu su juo [šypsosi]. Įvertini, kad daleiskim jisai ilgas, tai parteryje tu pranašumą turėsi, nes svoris labiau išs centruos nei jo. Tiesiog apie tai galvoji. Ir bandai užsivest aišku“ (Ridas, 12. 45–49).

„Gali žinot, kad tas gerai kovoja, tas blogai, bet turi būt atsargus, nors jei būsi labai atsargus ir pats nieko nelaimėsi, tai čia yra tas / reikia rizikos ir sėkmės santykį įvertinti, kada gali“ (Tomas, 14. 164–165).

Traumos sporte. Sporte yra neatsiejamoms traumoms – didesnių ar mažesnių jų patiria visi. Traumos sporte neišvengiamos. Pirmoje kokybinio tyrimo dalyje pokalbių su tėvais metu buvo juntamas stiprus tėvų išgyvenimas dėl vaikų patiriamų traumų. Dažnas iš tėvų būtų linkęs sustabdyti vaiką nuo sporto, kad tik išsaugotų jo sveikatą, gal net gyvybę. Tačiau patys sportuojantys paaugliai štai taip mato tėvų jautrumą tokiems atvejais:

„(...) Mama, mama tikrai labai pergyvena, ir jai tikrai kainuoja daug nervų ir visko, nes / veža ir pas gydytojus (...) ir tie patys nervai ir tikrai atsiliepia“ (Gabija, 10. 109–110).

„Varžybų metu, kadangi ten būna visokių traumų ir nelaimingų atsitikimų, tai mama gana / mmm gana / taip skaudžiai ryškiai reaguoja į tai, tai tai, nelabai jinai į tai. Einu ir nelabai aš noriu, kad ji eitų. Nes papildomas spaudimas iš tikrųjų atsirastų. O tėtis ateina, ten, smagu“ [šypsosi] (Ridas, 12. 64–66).

„Reaguoja jautriai, na taip, užtai, kad ji ir pati sportininkė buvo, tai,

manau, suprantu, ką man reiškia ta trauma ir ką man reiškia tas negalėjimas sportuoti“ (Gabija, 10. 111–112).

„Kovose aišku reikėdavo dirbt, ir kažkaip tėvai ten nelabai norėjo leist, tu gal neik tenai [akcentuoja] bijo jie, kad gausiu į galvą ar kažką, gal aš kartais ir prisibijodavau, kai jie sakydavo ten, tai aš gal tik vėliau biški paaugęs taip labiau pradėjau suvokt, kaip ten kas vyksta, tada ir ten man pradėjo geriau sektis. Tėvai ten tu tai ten tai gal, nekovok ir t. t.“ (Tomas, 14. 83–86).

„(...) tėvai labai pergyvendavo dėl traumų, išgyvendavo skaudžiai, jeigu ten mėlynė ar sumušimas. Bet tai yra neišvengiama šiame sporte“ (Luka, 13. 116–117).

„(...) Ir va dabar po paskutinės traumos ji man tiesiai šviesiai pasakė dar kartą taip bus, dar kartą išsisuksi koją, mesi treniruotes. Na, bet aišku, aš to tikrai nedaryčiau, pas mane toks charakteris yra, kad aš jos vis tiek neklausysiu, aš vis tiek darysiu savaip, kaip man reikia“ (Gabija, 10. 114–117).

Paaugliams nuolatiniai didesni ar mažesni susižeidimai jokia būdu nėra priežastis nustoti sportuoti. Prieraišumo, meilės sportui akivaizdoje tokios kliūtys paaugliams tarsi nublinksta:

„Aš atsimenu aš tą ir stengdavaus, man atsimenu ir mėlynės, ir akys pilnos ašarų, ir vis tiek septynių metų, skauda labai viską. Bet tiesiog sukandį dantis ir iš paskutiniųjų vis tiek stengiesi“ (Gabija, 10. 20–21). „Nu šiaip būtų gerai, kad tų traumų nebūtų, bet tas neįmanoma. Neišvengiama“ (Gabija, 10. 97).

„Kojas skauda, apsvynioji tais raiščiais ir eini. Būna ten koją krypteli, nu tai nieko. O tėvai pamažu susitakė su tuo, kad aš eidavau ir eidavau“ (Tomas, 14. 144–145).

„Nu tokių kaip labai rimtų kaip ten kokių smegenų sutrenkimų gal nesu turėjęs, aišku mėlynių tai nesuskaičiuosi, į nosį gavęs, kur jau

galvoji kad lūš, tai irgi esi [juokiasi] gavęs gerai“ (Tomas, 14. 141–142).

Gabija kalba, kad jos pasiryžimas siekti sportinio tikslo yra netgi svarbesnis už sportinių traumų gadinamą jos kaip merginos išvaizdą:

„Dėl tų traumų, tai pažiūrėjus iš sporto pusės tai yra normalu. Bet kaip mergina, pavyzdžiui, kai eini ir kai čiurnų ten tie kauliukai jau patinę, jau visam laikui lieka nuo raiščių įplyšimų lieka, / kažkaip negražiai žiūrisi, ir ten pirštų sąnariai išmušinėti, jau tas pirštas jau ne toks, koks turi būti, tai tikrai nėra gražu, bet tai darai, tai darai dėl sporto ir rezultatų. Mėlynės tai čia išnyks, dėl mėlynių tai čia problemos nėra“ (Gabija, 10. 103–107).

„Nes tu dalyvauji, nes, pavyzdžiui, varžybose yra azartas didelis ir aišku, per kovą to skausmo nejauti, ten užsigaumi, pasipurški su kokiu šaldikliu ir tau praeina, ir tu toliau iš azarto kovoji, bet kai praeina ten po kovos, tas azartas atslūgsta visas, jau tada iškyla ir visi skausmai ir sunkiai paeini arba iš viso nepaeini kartais, ir ten rankos, pirštai nudaužyti, išsukioti, mėlynės, mėlynės tai dar nieko“ (Gabija, 10. 98–102).

Interpretacinės fenomenologinės analizės metu labai svarbu ne tik tiksliai interpretuoti tyrimo dalyvių mintis, bet ir fiksuoti jų pasakojimus lydinčias emocijas, reiškiamas žvilgsniais, gestais, nuotaikomomis. Analizuojant vaikų išgyvenimus dėl sporte patiriamų traumų, nejučia prisiminiau šia tema kalbintų tėvų emocijas. Noriu pabrėžti, kad jokiū būdu nelyginu tėvų ir vaikų patyrimų. Tačiau gilinantis į tėvų ir vaikų sąveiką paauglių sportinėje veikloje labai įdomi pasirodė tėvų ir vaikų sportinių traumų išjautimo priešprieša: apie vaikų traumas sporte kalbantys tėvai labai jautriai reaguodavo, interviu metu net susigraudindavo, o paaugliai į šias sportą lydinčias problemas žiūrėjo pakankamai ramiai, natūraliai, neretai šypsodamiesi, nesureikšmindami.

Laimėjimų ir pralaimėjimų emocijų raiška. Sporte laimėjimai ir pralaimėjimai – tai sportininko kelias į pergalę. Interviu metu paaugliai atvirai ir emocionaliai pasakoja apie savo pojūčius, kurie lydi žengiant šiuo keliu, bando kuo tiksliau perteikti, kaip jie išjaučia kiekvieną savo laimėjimą ir pralaimėjimą. Sportininkams labai svarbu,

kad jų pastangos yra apdovanojamos, ir ši dovana tuo brangesnė, kuo daugiau pralaimėjimų jiems yra tekę patirti pakeliui į pergales:

„Pas mus niekam neduoda medalių, trys gauna medalius ir viskas (karate sportas). Tai tada labiau nori to medalio ir labiau stengiesi, o kitur visi gauna, tai ko jiems stengtis. Tai tada draugai man prieštarauja šitame. Nu / sako čia vis tiek skatina. Sakau, mane tai skatina, ypač kai nelaimi medalio arba ten antrą vietą, tai ten reikia labiau stengtis. Ir tu daugiau sportuoji“ (Tomas, 14. 44–47).

„Žinoma taurės, medaliai suteikia labai daug laimės ir gerų emocijų, bet kas man daugiausiai džiaugsmo kelia, tai diržai (kovos menai). Toks atrodo svarbiausias“ (Luka, 13. 156–157).

„Tai daugiausiai džiaugsmo man kelia tie diržai. Aišku, medaliai labai paglosto širdelę, tikrai labai“ [šypsosi] (Luka, 13. 163).

„O laimėjimai, galimybė atsistoti ant pirmos vietos pakylas, man, kai aš toj pulkoj jauniausias, tai labai smagu (...) [Šypsosi, didžiuojasi. Laimėjimai labai jam svarbu] (...) ir niekas netikėjo, kad taip įmanoma“ [šypsosi, didžiuojasi] (Klaidas, 11. 71–73).

„Pasiimi medalį ir pasižiūri, prisimeni, kokios buvo varžybos, kad tada laimėjai (...), kiek laimės suteikia“ (Gabija, 10. 319–320).

„O laimėjimai, aš labai džiaugdavausi dėl pirmos vietos, bet kartu aš labai džiaugdavausi, bet ir kartu suprasdavau, kad tai per didelio džiaugsmo nesukeldavo, nes tada pradėdavau galvot – aš kitose varžybose turiu taip pat užimti pirmą vietą, negaliu prasčiau pasirodyti“ (Luka, 13. 99–101).

„Tai vat būdavo toks niuansas, kad jeigu užimu pirmą vietą, tai viskas, turiu ir eit toliau tuo keliu ir toliau skint tas pirmas vietas“ (Luka, 13. 102–103).

Sporte, kaip ir bet kurioje kitoje gyvenimo srityje, nesėkmė sukelia laikiną beviltiškumo jausmą, pralaimėjimo momentu sumažina savivertę ir norą eiti toliau.

Luka pasakoja, kaip ji išgyvena, atsidūrusi antrojo plano vaidmenyje: „*juk aš turiu būt geriausia, o vis dėl to, už mane būdavo geresnių*“ (Luka, 13. 95–96). „*Mane labai veikia, nes man labai svarbu rezultatas, aš visada noriu nugalėti ir laimėti, tai man kiekvienas pralaimėjimas būdavo skaudus labai. Jaučiu didelį liūdesį, apmaudą, nusivylimą savimi, savo jėgomis*“ (Luka, 13. 92–96). O Tomas, gal dėl to, kad vaikinai linkę iš esmės mažiau dramatizuoti, savo nesėkmę vertina optimistiškiau, su šypsena: „*Nežinau, gal ir buvau kažkada apsiverkęs, kai pralaimėjau ką nors*“ [juokiasi] (Tomas, 14. 68–69). „*(...) nusivylimo, kai pralaimi, aišku, būna*“ (Tomas, 14. 70).

Prieraišumas treneriui

Paauglystės laikotarpiu, kai sportuojantys jaunuoliai drąsiausius savo gyvenimo tikslus tapatina su sporto tikslais, treneris yra būtent tas žmogus, kuris geriausiai žino, kaip šio tikslo siekti, ir šiame kelyje yra profesionaliausias pagalbininkas. Šiuo etapu treneris vaikams yra tarsi jų viso gyvenimo treneris. Visi penki pokalbyje dalyvavę paaugliai, sportuojantys toli gražu ne pirmus metus, jautėsi pakankamai laisvi, reikšdami savo nuomonę apie trenerio vaidmenį savo sportiniame gyvenime. Kiekvienas jų pasidžiaugė, kad dar ir šiandien juos globoja tas pats treneris, pas kurį atėjo būdami maži „*(...) per visus tuos 10 metų aš galiu pasakyti, kad jįsai mane užaugino*“ (Gabija, 10. 124). „*Sakau, išaugino mane salėj tiesiog*“ (Gabija, 10. 131). Kalbant su Gabija atsiskleidė, kiek ji yra gavusi iš trenerio rūpesčio, šilumos: „*Labai treneris manim rūpinosi, labai mylėjo*“ (Gabija, 10. 15).

Treneris jiems nepakeičiamas – tokios mintys kilo kalbant apie trenerį su vaikais. Klausiu savęs, ar šie paaugliai galėtų taip stipriai prisirišti prie sporto, jei visų jausmų, kurie lydi į sportą panirusius vaikus, neįkvėptų treneris:

„*O jetau, treneris yra didžioji dalis mano, to viso sporto pasiekimo*“ (Gabija, 10. 123).

„*Trenerio sugebėjimas inspiruoti / užkūrimas, tas įžiebimas tos ugnelės, jeigu jis tą padaro, tai tada jo, tu jauti azartą. Yra noras aukščiau iškelti koją, greičiau kažką padaryti, techniškiau ir t. t., [demonstratyviai, rankų gestais vaizduoja]. Jeigu ne, tai tu taip pradedi, ai... Treneris daug lemia, tikrai daug*“ (Ridas, 12. 22–24).

„(...) turim tikrai gerą trenerį (...) tikrai davė labai daug tas žmogus / ne tik sporte, bet ir apskritai“ (Klaidas, 11. 36–42).

„Treneris reiškia labai daug [ypač pabrėžia] ypač prieš varžybas (...) ir viso to sporto“ (Ridas, 12. 21–22).

Vadinasi, ne tik sporte, bet ir gyvenime didelį poveikį daro šie reikšmingi žmonės. Jie moko, ugdo, auklėja, padeda rasti savo kelią. Jie sudaro sąlygas jaunam žmogui suvokti tikruosius troškimus, padeda juos įgyvendinti. Jų padedami jaunuoliai tobulėja ir siekia. Analizuodama tyrimo dalyvių mintis šia tema, prisiminiau J. S. Bruner (1966) mintį, esą mokymas veiksmingas tik tuomet, kai mokytojas tampa vidinio dialogo dalimi, norima būti į jį panašiu, jis yra kasdien regimas ir veikiantis pavyzdys. Šios teorijos fone nepaprastai malonu buvo prisiminti ir savo gyvenime sutiktus ugdytojus bei jų investiciją į mane. Su didele pagarba prisimenu tuos žmones ir manau, kad tik tuomet vaikas, netgi suaugęs žmogus įsiklauso į ugdytoją be papildomo spaudimo ar prievartos, seka jo pavyzdžiu, kai jis yra autoritetas, į kurį lygiuojiesi ir nori būti panašus.

Treneriai – antrieji tėvai. Taip trenerį mato didesnė dalis tyrimo dalyvių. Su juo taip pat paprasta bendrauti, kaip su tėvais. Juos sieja bendri požiūriai, net paslaptys. Žinoma, visi paaugliai leido suprasti, kad jie nesumenkina tėvų vaidmens, bet vienodą, kartais nejučiomis net didesnę prierašumą savo pasakojimu rodo treneriui:

„Aišku, ten namai, ten tėvai rūpinasi, bet, kalbant apie salės reikalus, apie varžybas, (...) tai, tiesiog galima sakyti aš jo (trenerio) mergaitė esu“ [šypsosi] (Gabija, 10. 125–126).

„Aš apskritai manau, kad treneriai yra antrieji tėvai“ (Luka, 13. 132).

„Aš aš jai (mamai) ir pati pasakiau, kad tu gali sakyti nesakius, aš vis tiek klausysiu trenerio, nes aš sakau, treneris man yra kaip tėvas, ir sakau, man jisai dabar yra daug svarbiau už tave, sakau, ir aš sakau, jo klausysiu, vis tiek jo. Sakau, tu sakyk nesakius, aš vis tiek savaip darysiu. Nu čia mano gyvenimas, ir iš manęs to niekaip neatimsi, gali sakyti, gali uždrausti, aš vis tiek sugalvosiu ir kaip išeitį į tas treniruotes, ir kaip ką padaryti“ (Gabija, 10. 118–122).

„Jeigu mama man kažką bamba, tai aš sakau, man treneris taip sakė, aš vis tiek trenerio klausysiu, nes aš jam kaip dešinioji ranka esu“ (Gabija, 10. 139–140).

„Tu su jais praleidi labai daug laiko. Tave kaip ir tėvai mokina, ugdo. Ta prasme jie skiria didelę / savo / laiko dalį ir jie įdeda savęs tiek daug į tave, į tavo rezultatus, nu jie labai stengiasi, tai aš manau, kad treneriai yra antrieji tėvai“ (Luka, 13. 133–135).

„jisai (treneris) visą laiką mane palaiko labai ir dėl mokslų labai zyzia dabar, kad sunkiau mokausi, tai zyzia irgi ten, pyksta ant manęs ir baudžia, ir tiesiog ir griežtai jisai mane, man net nervas ima, nes man atrodo, jis nesupranta, kad aš jau išaugau, kad aš jau galų gale mergina, jau nebe ta 7 metų mergaitė. Bet jisai, atrodo, kartais to nesupranta, nes jis mane labai prižiūri. Labai labai rūpinasi, labai. Sakau, išaugino mane salėj tiesiog. Jau jisai man kaip tėvas, jau mes vienas kitą puikiai suprantam“ (Gabija, 10. 127–132).

Treneris – draugas. Treneris, kuris lydi vaikus ne vienerius metus, užsitarnavo vaikų pasitikėjimą. Treneris savo auklėtiniams – tarsi draugas. Jų abipusis bendravimas neformalus, laisvas, lankstus:

„Pirmiausiai turi suprasti patį sportininką, kad jie su sportininku pačiu puikiai sutartų, kad tie santykiai būtų šilti, kad nebūtų jokios įtampos, kad su treneriu galėtum kalbėt absoliučiai viską“ (Gabija, 10. 133–135).

„Kaip ir aš, aš kas užėina ant liežuvio, apie tą ir kalbam, nu iš viso nu, tiesiog kalbi, bendrauji, kad būtų kaip tavo šeimos, kaip galima sakyti, dalis, nes tu su tuo žmogum didelį kelią nueisi. Vis tiek, jeigu tu pasiruošęs sportuoti, tai jisai visą laiką bus tau, šalia tavęs“ (Gabija, 10. 136–138).

„Jei man mokykloj atsiskaitymas, jisai man skambinėja. Aš numetu ragelį, jisai man vėl skambina. Paskambinu, sakau, kas yra, nieko, ką darai? [juokiasi]. Sakau, mokykloj sėdžiu. Ai nu tai va, protokolus

surast, tą tą tą, tiesiog prisako darbų va tą tą tą turiu padaryt. Nes dabar, galima sakyti, aš likau viena iš tų senosios komandos, tai jįsai tiesiog manim labai pasitiki ir dalį jau savo darbo perneša ir man. Kad rūpinčiaus ir aš“ (Gabija, 10. 141–145).

„Pas jį (trenerį) nuvažiuodavom į namus, jis ten turi pasidaręs kompiuterį su vairu, tenais labai daug. Jis daugiau dirbo su pačia psichologija, mokino, kaip tiesiog mašinoj neperstrempt, neperstresuot, tiesiog nestresuot, viską pajaust, suprast“ (Klaidas, 11. 39–41).

„Pas mus sporte apskritai treneriai, pas mus aplinka yra labai šeimyniška“ (Luka, 13. 137).

„Nu ir šiaip ten pas mus tiesiog klube buvo priimta, kad kiekvieną mėnesio sekmadienį einam į baseiną, pirtį ar dar kažkur tai. Nu galvodavom tokius kaip savaitgalį papramogaut, be sporto klubo, daleiskim taip“ (Ridas, 12. 27–29).

„Vieni kitais labai rūpinasi. Tai aš manau, kad mūsų treneriai buvo vieni iš tų, kurie išlaikė ir tą mūsų motyvaciją, ir tą norą sportuoti ir siekti, ir tos tradicijos, ir vakarėliai“ (Luka, 13. 138–139).

Idealaus trenerio paveikslas. Vis tik treneris, koks jis? Toks klausimas spontaniškai kilo interviu su sportuojančiais paaugliais metu. Buvo labai įdomu išgirsti vaikų samprotavimus apie trenerį ir koks jis turėtų būti jų akimis. Baigdama trenerio temą paklausiau vaikų, kaip vis tik jie įsivaizduoja idealų trenerį. Man buvo labai įdomu sužinoti profesionalumo siekiančių jaunų sportininkų nuomonę. Koks treneris turėtų būti? Koks yra paauglių tobulo trenerio paveikslas?

„Tikrai žmogus su patirtim, (...) turi būti tikrai žmogus (...), kad gerbtum, tiesiog vadovautų ir juo pasitikėtum, nes būtum tikras, kad jis profesionalas. Toks žmogus, kurį gerbtum ir / į kurį lygiuotumeis“ (Klaidas, 11. 43–46).

„Turi būt irgi tas iš trenerio pusės tas toks tarpinis, labai psichologinis, pedagoginis, iš pedagogo pusės, nu turi jie labai irgi mokėti nu

nenumenkinti to pačio vaiko, jį suprasti, jį skatinti, ir taip pat jį motyvuoti susikalbėti su vaiku“ (Luka, 13. 144–146). „(...) kaip ir tėvai, nu turi teigiamai žiūrėt į tą vaiką“ (Luka, 13. 140).

„Būna kad treneriai labai piktai, agresyviai, kodėl tu taip padarei ne kitaip“ (Luka, 13. 141).

„(...) aukso viduriukas / jisai ir pajuokauja / ir išlieka disciplina su juo, ir moka užkurti, ir kai nesąmones darai sudrausminti“ (Ridas, 12. 25–26).

„Ir kad jų indėlis yra labai svarbus to vaiko rezultatams ir motyvacijai“ (Luka, 13. 136).

Nejučia vėl persikėliau į tyrimo pirmos dalies pokalbį su tėvais, kai tėvai pabrėžė, kaip sportas užaugina ir subrandina jų vaikus. Įvardytos gerojo trenerio savybės atspindėjo paauglių jau atpažįstamas bendražmogiškas vertybes ir nesumeluotą pagarbą jų autoritetui. Man pasirodė, kad šių sportuojančių paauglių mąstymas yra pakankamai brandus. Sakydama „brandus“ turiu mintyje, kad neturintys ilgesnės sportinės patirties paaugliai, ko gero, taip raiškiai neišsakytų, neišjaustų savybių, taip puošiančių trenerį.

Paauglių sportinio gyvenimo kaina – prarasti draugai

Kiekvienas gyvenimo pokytis keičia žmogaus aplinką, neretai keičia ir patį žmogų. Vaikai, patekę į sportą nuo mažens, pakitusio gyvenimo poveikį ilgainiui pajunta įvairiomis išraiškėmis: gerokai sumažėja laiko ankstesniems pomėgiams, mokslams, padidėja fizinis krūvis, tenka paisyti griežto sportinio režimo. Šalia viso to, keičiasi ir socialiniai ryšiai su buvusią aplinką, o su nauja socialine aplinka reikia gebėti sukurti ryšius kuo saugesniu būdu sau, savo šeimai ir draugams. Atsiranda vaikams sunkiai priimamų apribojimų, neretai lemiančių jų apsisprendimą likti sporte arba pašvęsti save profesionalaus sportininko ateičiai.

Laiko stoka draugams. Paauglystės amžiui būdingas atitolimas nuo tėvų, ieškant kuo glaudesnio ryšio su bendraamžiais. Paaugliams labai svarbu pelnyti bendraamžių pripažinimą ne tik sporto, bet ir kitose socialinėse aplinkose: tarp kiemo draugų, mokykloje, klubuose ir pan. Skaudžiausias apribojimas, trukdantis visaverčiam dalyvavimui nespportiniame gyvenime – laiko stoka draugams. Visi

paaugliai pokalbių metu apgailestavo, kad trūksta laiko, kartais net per treniruotes atiduotų jėgų kasdieniniam bendravimui su draugais:

„Man draugai yra labai svarbu, ir aš pati draugų turiu daug, labai stengiuos tą laiką skirti jiems irgi. Ir ypač vasarą jų nesinorėjo palikti (...)“ (Gabija, 10. 157–158).

„Čia toks sportas, kad laisvalaikio labai daug atima (...) tai tiek su draugais negaliu pasibūt dar kol jaunas, ir tai atrodo didelė problema. Vis laiko lieka mažiau (...) tai tiesiog, kiek turi laisvo laiko, tam (sportui) ir sueina“ (Klaidas, 11. 57–62).

„Bet laikui bėgant buvo, aišku, tokių momentų, gal labiau dabar, paauglystėje, kad galvoju, kad ai galvoju, gal reikia nustot (sportuot) čia, ypač, kai visi auga draugai, bręsta ir ten kažkokių veiklų randa užklasinių ten, vakarais po mokyklos ten kažką veikia ten, visi susitikę, o tu, visą laiką sporto salėj. Ir praleidi viską“ (Tomas, 14. 21–24).

„Ir nu, aišku, būna, jeigu ten 4 savaitgalius iš eilės ten varžybos, tai jau toks ir emociškai, ir fiziškai pavargęs būni, tada, aišku, jau viskas nukenčia, tiek tas šeimos bendravimas, tiesiog būni pavargęs (...), tiek su draugais tiesiog esi visada piktas, ir nieko nenori matyt, ir pats nežinai, ko nori. Bet kokį vieną savaitgalį tiesiog pailsi ir gali toliau eit“ (Klaidas, 11. 101–104).

Gabijos žodžiuose atsiskleidžia prierašumas sportui, nepaisant draugų ilgesio. Mergina pabrėžė, kad jai draugai yra labai svarbūs, bet jos minčių pabaigoje, mano manymu, užčiuopiamas profesionalus sportininko požiūris į laiko vertę:

„(...) draugai daug ką daro. Pavyzdžiui, vasara, kai toks laikas, susirenka visa chebra, viską, smagu ten prie kokio ežero, ten didelis draugų būrys. Tai iš tikrųjų aš ir pati patyriau, ir nenorėjau ir į stovyklą važiuoti šią vasarą, nes nu draugai, tiesiog nesinori palikti. Bet iš tikrųjų nesigaili paskui, kad išvažiavai į stovyklą, nes tu padarei ten daugiau darbo, negu būtum ten prie vandens praleidęs ar kažką kitką“ (Gabija, 10. 152–156).

Tolstantys draugai. Ilgainiui vien sportui atsidavęs paauglys savo bendraamžiams tampa tiesiog neįdomus, tarsi atsitiktinai išnyrantis šalia susitelkusios bendraminčių kompanijos. Bendravimas virsta formaliu, kitokios aplinkos įtraukto buvusio draugo jau niekas lyg ir nepasigenda. Silpnėjant bendravimui, prarandamas požiūrio į daugelį dalykų bendrumas:

„ir ir / nu aišku, gaila, kad ten atėjęs į mokyklą, nu kaip savaitgalis? Nu tai ir vėl varžybos, ten tą aną... ta prasme kaip ir niekam tas neįdomu“ (Klaidas, 11. 159–160).

„(...) visi eidavo kažką veikt, o aš salėj, tai jeigu jo aš taip einu ir mano salėj visi žmonės, o tie kiti kažką veikia, su kuriais jau nieko bendro nėra“ (Tomas, 14. 52–53).

„(...) nes atrodo, nebūdavo laiko ten, / kažkaip jo, daug laiko nepraleidi, su tais žmonėm, kaip jie tarpusavyje, ir tada / nesusibendrauji kažkaip“ (Tomas, 14. 25–27).

Su draugais jau nėra nieko bendra. Draugų požiūris perauga į pavydą ir pašaipą. Norėčiau paanalizuoti Gabijos samprotavimus apie labai reikalingą visų draugų palaikymą jaunam sportininkui. Mergina atviravo apie savo skaudžius išgyvenimus. Prie jos liūdesio, kad negali dažniau susitikti su draugais, prisideda ir liūdesys dėl kai kurių draugų skaudinamos reakcijos. Tarsi jie pavydėtų sėkmės. Draugų nepalaikymas kartais perauga net į pašaipą:

„Bet aišku, jeigu kas nors apie mano sportą pasako blogą, tai iš karto veidą susuku ir vos ne taip, kad gerklę perkast galima, nes / nervina, kai, pavyzdžiui, klausia: kiek laiko lankai tą nesąmonę? Tai susinervinau ir atrašiau, būtum šalia, tai, sakau, tiesiai šviesiai būčiau snukį išmalus [pasako itin akcentuodama]. Mane tokie dalykai tai nervina“ (Gabija, 10. 176–179).

„Kiti sako, negražu, kai panelės mušasi (kovos menų sportas), o aš nesimušu, čia mano toks sportas yra. Aš taigi realybėj ne ne nesimušu, nedaužau nieko, ir viskas. Čia tiesiog yra mano tikslas ir siekiu to“ (Gabija, 10. 185–186).

Nepaisant to, kad ryšiai su nesportuojančiais draugais silpsta, išlieka didžiulis

poreikis, kad tie draugai suprastų jų aistrą sportui, domėtusi, palaikytų, kartu pasidžiaugtų jų pasiekimais. Draugų nesuvokimas, nepalaikymas Gabiją erzina, piktina, liūdina:

„Ir kartais iš viso net tokie logiškai nesuvokiami klausimai pas juos būna: su išsukta koja tu sėdi mokykloj, tai tu ten negali ir sportuot, „o tu tai ką tau dabar biški trukdo sportui“ (aplinkinių reakcija). Tyrimo dalyvės komentaras: Tu iš viso negali sportuot, tai kaip galima sakyt, kad truputį trukdo, jeigu tu iš viso negali. Kartais tokie buki klausimai pasipila, kad, atrodo, turi būt aišku ir logiška. Net klausimų neturi kilti, o jiem va matyt kyla“ (Gabija, 10. 180–184).

„Arba būna pasakai, važiuosi į pasaulio čempionatą, ir yra pas mus dar viena sportininkė, sportuoja tris metus ar kiek, bet / neturi ji tokio sportinio charakterio, bet jai nesiseka nei prasimušt, nei nieko. Lietuvoj, ten Latvijoje, tokiose paprastose varžybose. Jo ir mano klasiokė sako, tu važiuosi, sakau – jo. Tai ta ten Ieva, sako, irgi važiuoja į pasaulio čempionatą? / nu kumščiai net susigniaužia, atrodo kur tu 10 metų sportuoji, ir prasimuši tik tada, į Lietuvos rinktinę po kelių metų. Ir kur jinai sportuoja ir net nesugeba kojos normaliai iškelt ir atrodo, ir jinai važiuos. Tas toks nesuvokimas žmonių, tai damuša irgi labai. Kad iki to daeiti kiek reikia, kiek skausmo, kantrybės, kiek visko, kiek sueina visko į tą vieną dalyką. Labai iš tikrųjų tokie kaip nevertinimai būna, tai labai taip fui. Vos ne taip, kad va, atėjau ir pasaulio čempionas“ (Gabija, 10. 301–309).

Kita pokalbio dalyvė į draugų nesupratingumą tiesiog nekreipia dėmesio:

„O ten kad atsirasdavo keletas, kurie nesuprasdavo, tai man nebuvo įdomu ir aš nekreipdavau dėmesio“ (Luka, 13. 112). „O šiaip, kadangi aš turėdavau iš brolio labai didelį palaikymą, tai aš kažkaip nesureikšmindavau tų draugų“ (Luka, 13. 108–109).

Luka daugiau akcentuoja draugų ir šeimos geranoriškumą bei pozityvumą jos, kaip sportininkės, atžvilgiu:

„Iš draugų būdavo labai didelis palaikymas“ (Luka, 13. 104).

„(...) Ir kad o mergina, mergaitė, sportuoja tokį sportą (kovos menai), ir kada laimiu medalius, tada jie sakydavo: ooooo kokia šaunuolė, labai girdavo, negalėdavo patikėti iš pradžių. Labai iš tiesų susilaukdavau“ (Luka, 13. 105–107).

Gerai draugai supranta ir linki sėkmės. Temos pabaigoje paauglių mintys tarsi patvirtina jų jau įgytas gyvenimiškas patirtis: tikrieji draugai visur ir visada palaikys. Paaugliai tarsi supranta, kad taip išsigrynina ištikimų draugų ratas:

„Gerai draugai jie supranta, ką tu darai, kad tu myli tai, ką tu darai, linki sėkmės. Ten jeigu trauma ar ką, užjaučia. Nes tikrai supranta. Nes dalis draugų yra irgi dvikovinių sporto šakų, tai tiesiog jie tai supranta. O kitiems, tai su kitais nėra tikslo net kalbėt, nes jie to nesuvokia ir nesuvoks niekada“ (Gabija, 10. 187–189).

„Tie žmonės, kurie mane mylėjo, kurie mane pažinojo, tai jie žinojo, kad man tai svarbu, ir jie labai teigiamai iš tos pusės žiūrėjo“ (Luka, 13. 110–111).

3.3.2. Tėvų įsitraukimas vaikų akimis

Reikia pripažinti, kad suprasti, kaip tinkamai tėvams įsitraukti į savo vaikų sportinį gyvenimą, nėra lengva. Reikia mokėti atpažinti, kuo vaikas domisi, kas jam svarbu, kokie jo norai, kas jam patinka ir suteikia daugiausiai džiaugsmo. Reikia mokėti ne tik klausyti, bet ir išgirsti vaiką, jo norus ir lūkesčius. Ir visa tai pasiekama per, atrodo, ir taip suprantamą bendravimą šeimoje. Tačiau reikia mokėti pajusti, kada tėvų bendravimo vaikui reikia, o kada tiesiog turi atsitraukti. Bendravimas tarp tėvų ir vaikų gali būti įvairus. Sunku tėvams save matyti su savo sportuojančiu vaiku iš šalies, todėl atrodo, negali tinkamai vertinti. Todėl labai buvo įdomu išgirsti, kaip tėvų įsitraukimą vertina patys paaugliai. Šiame skyriuje sportuojantys paaugliai atskleidė tai, kas jiems svarbu ir kaip jie mato savo tėvų įsitraukimą.

Tėvų pirmasis vaidmuo vaikų sporte

Dar visai mažo vedimas į treniruotes. Vaikai, paklausti, kaip jie pradėjo sportuoti, dabar, jau būdami jaunuoliai ir iki šiol būdami sporte, visi kaip vienas prisimena save mažą, tėvų vedamą į pirmąsias treniruotes. Į sportą atvedė tėvai.

Šiandien jie supranta, kad tuo metu, kai buvo dar visai maži, be tėvų įsitraukimo patys į sportą nebūtų atėję:

„Nu kai buvau visai mažas vaikas, apie 5 metų, buvau pripažintas netgi tokiu kaip hyper aktyviu, labai man nesigavo būt vietoj, tėvai sugalvojo leisti mane į dziudo (...)“ (Ridas, 12. 2–4).

„Dar pirmoj klasėj, sako tėvai, kad reikia tau kažką sportuoti (...)“ (Tomas, 14. 3–7). *„Tada atėjau ir po biški, iš pradžių pajudėdavom fiziškai kažką, kiek atsimenu, tada ten visokios varžybos prasidėjo, važinėjimai, nu ten visai neblogai sektis pradėjo“* (Tomas, 14. 12–13).

„(...) mes su broliu buvom maži, ir ir / mano šeimos nariai (...) labai norėjo, kad brolis pradėtų sportuoti. Ir jie (...) nusprendė pamėginti vesti į šią sporto šaką“ (Luka, 13. 4–6).

Kai kurie vaikai nuo mažens jautė norintys išreikšti save per sportą individualiau, tėvams teko tik nukreipti į tokią sporto šaką: *„Buvo taip, kad aš, būdama 7 metų, (...) norėjau kažką į tokį dvikovinį sportą. (...) mama ir tėtis jie abu gal susitarę atvedė mane (...) sportuoti“* (Gabija, 10. 3–6).

Pradėjus sportuoti, pakitusi dienvakė, nauja, griežtesnė aplinka, papildomas fizinis ir psichologinis krūvis mažiesiems tampa tikru iššūkiu. Šiandien, būdami jau paaugliai, turėdami pakankamai sportinės patirties, vaikai su atlaidumu ir supratimu vertina tėvų pastangas išlaikyti sporto pirmokus treniruotėse ir nepasiduoti jų momentiniam norui mesti sportą: *„(...) pirmasis metais su bernais stovėdavau, nes vienintelė mergaitė buvau, tai su mėlynėm pareidavau visą laiką namo, ir apsimesdavau net, kad miegu, kad tik nereiktų į treniruotes eiti“* (Gabija, 10. 10–11). *„(...) pirmasis metais mane versdavo tiesiog eiti, ypač tėtis (...). Bet paskui pati persilaužiau ir viskas, tai tapo gyvenimas mano“* [šypsosi] (Gabija, 10. 7–9). Pasakodama mergina šypsosi, veidas ir žvilgsnis pasikeičia, matosi – mėgaujasi ir didžiuojasi pati savimi. Balsas sulėtėja: *„Gal po kokių pusės metų šios sporto šakos lankymo, jo, supratau, kad aš noriu tai daryti, po metų gal (...) Jau 10 metų sportuoju šią sporto šaką“* (Gabija, 10. 22–24). Apie panašias tėvų pastangas savo sportinio gyvenimo įžangoje papasakojo Klaidas: *„Kažkada mažiukas dar, (...) bandžiau pradėti sportuoti. Kažkaip nesisekė (...) nieko ten nesigavo. Po metų viskas greit baigėsi. Bet čia buvo gal kokių / 8–9 metų“* (Klaidas, 11. 3–5). *„Vėliau (...)“*

taip gavosi, kad labai užsikabinau“ (Klaidas, 11. 12–13). „(...) ir visai neblogai man ten sekėsi“ (Klaidas, 11. 20).

Kitas šeimos autoritetas. Šalia visų pokalbių dalyvių pripažįstamo tėvų indėlio, interviu metu išryškėjo ir kitokio autoriteto vaidmuo. Tokios situacijos šeimose, kuriose yra keli skirtingo amžiaus vaikai, kartojasi dažnai: pavyzdžiu tampa sportuojantis brolis ar sesuo. Neretais atvejais brolio arba sesers autoritetas, palaikymas būna netgi įtaigesnis nei tėvų skatinimas.

Vienos iš tyrimo dalyvių pasakojimas apie bet kurią savo sportinio gyvenimo patirtį, netgi apie tėvų vaidmenį, nuolat nejučiom pasisukdavo į sportuojantį brolių. Nors kiti pokalbyje dalyvavę paaugliai taip pat nėra vienturčiai, Luka – vienintelė tyrimo dalyvė taip stipriai akcentavusi brolio vaidmenį. Stiprios merginos emocijos atsiskleidė labai atvirame jos monologe:

„Kadangi mes su broliu vaikystėje viską darydavom drauge ir kartu, ir ir aš pradėjau eiti. Mum labai patiko ir pradėjom / kartu lankyti. Pirma diena ir buvo kartu“ (Luka, 13. 7–8).

„Neaišku iš tiesų, kokia būtų mano sportinė karjera, (...) nes, jeigu ne brolis, aš nežinau, ar aš, jeigu ne brolis, aš nežinau, kiek aš būčiau išlankius, ar aš 10 metų, (...) ar aš būčiau tiek pasiekus, jeigu ne brolis. Jeigu ne jo toks stiprus palaikymas“ (Luka, 13. 198–200).

„Jeigu vienas aptingdavo, tai vienas kitą stumdavom. Einam einam. Ai aš nenoriu, tada einam ir viskas, šiandien turim eiti į treniruotę. Kitą sykį kitas“ (Luka, 13. 201–202).

„(...) neseniai buvo taip, kad tai gal neverta čia laikyt to juodo diržo, bet brolis išsilaikė, ir aš po to galvoju, jis išsilaikė ir aš turiu išsilaikyt. Ir jis pats sakydavo, Luka, tu turi išsilaikyt, tu turi išsilaikyt, tu privalai“ (Luka, 13. 203–205).

Tyrimo temos kontekste kito šeimos autoriteto klausimas galėjo likti neaprašytas, tačiau tokia potėmė natūraliai išsivystė pokalbio metu, už suplanuoto klausimyno ribų. Manau, kad tokie tyrimo metu apčiuopti neprognozuojami momentai gali praturtinti darbą, galbūt net išvystyti naujų idėjų kitų tyrimų perspektyvoms.

Kitoks nei įprastai bendravimas su tėvais

Sportas tėvus ir vaikus suartino. Sportuojantys paaugliai pripažįsta, kad jiems

dalyvaujant sporte keičiasi ir bendravimas šeimoje. Vieni paaugliai sako, kad nauja veikla „*Nu mus suartino*“ (Luka, 13. 72). „*Šiaip tas ryšys tikrai pastiprėjo, gerokai. Atsirado tų temų, mes ir šnekamės apie tai, seka tas kiekvienas mūsų akimirkas (...)*“ (Luka, 13. 75–76).

„*Tėvai mumis labai didžiuodavosi, visada draugam, giminėm, visada pasidžiaugdavo mūsų pergalėm, mūsų sėkme sporte ir t. t.*“ (Luka, 13. 72–74).

„*Bet šiaip iš esmės tai / turbūt nebuvo tokių varžybių, kad mes grįžtumėm ir tylėtumėm, mes visada iškart puolam viską pasakot ten, ir visada klauso įdėmiai, visi bendraudavo*“ (Luka, 13. 57–58).

„*Jeigu laimi ten prizinę vietą, ten varžybose, ten pirmą vietą, ir tu tikrai džiaugiesi, tai aišku, kad ir pavargęs, bet vis tiek su tėvais kalbi, džiaugiesi*“ (Gabija, 10. 281–282).

„*Bet, pavyzdžiui, jeigu tu grįžti iš kokių rimtų varžybių, tai / ir jose nepasiseka, tai aišku, iš pradžių ir man yra buvę. Išlipi iš autobuso, atsisėdi į mašiną ir tu pirmiausiai ką darai, tai tu apsiverki*“ (Gabija, 10. 283–284).

„*Tiesiog apsiverki iš to, kad tau nepasisekė, kad tau nepavyko*“ (Gabija, 10. 285).

Sportas dar labiau suartino seserį ir brolių. Luka pasakoja, kad bendravimas pakito ne tik tarp tėvų, bet ir su jos sportuojančiu broliu:

„*Ir šiaip aš galiu pasakyt, kad tas sportas, ta bendra veikla labai mus (seserį ir brolių) dar labiau suartino [pasako lėtai, švelniai]. Netgi dar labiau. Mes tada nuo pat mažumės visur būdavom kartu, kažkaip tėvai vis, jei kartu į parduotuvę, tai kartu. Tai į sportą kartu, tai kartu [šypsosi]. Taip ir buvo. Bet tas sportas dar labiau suartino*“ (Luka, 13. 25–27).

„*Būdavo, kad mes kartu einam į treniruotę ir kartu abudu ir einam. Tai labai šiaip didelis skatinimas, nes mes labai kartu norėjom, mes*

net namuose, mes eidavom į treniruotę, šnekėdavomės apie sportą, atgal einant, namuose, namuose net mėgindavom irgi sportuoti“ (Luka, 13. 12–15).

Kitokie pasikalbėjimai. Kiti paaugliai bendravimą įvardija kaip neutralų, tarsi sportas nedaro įtakos jų bendravimui: „*Nelabai. Nelabai. Nelabai. Ne. Gal grįždavai parodydavai naują „funke“, jeigu gaudavai, va žėk, o šiaip tai nu ką, kaip sekės, nu tai gerai, tai gerai“* [šypsosi] (Tomas, 14. 116–118). „*Retkarčiais, ten kaip sekės, gerai... arba kas tau atsitiko, apibraižytas veidas (...)*“ [juokiasi] (Ridas, 12. 109–110). Net ir Tomo bei Rido išsakytuose žodžiuose apie šeimos bendravimą „*nelabai*“ arba „*retkarčiais*“ jaučiau, kad tėvų ir vaikų bendravimas yra, nes jų žodžiuose girdisi, kad tėvai teiraujasi, ir vis tik vyksta tėvų ir vaikų pokalbis, bendravimas.

Abipusio bendravimo poreikis. Įdomi ir svarbi pasirodė kita Tomo mintis: „*Nei ten šnekiesi, kokius ten naujus pratimus darei, nei ką. Gal jiems (tėvam) ir reikėjo to bendravimo. Bet jeigu jiems reikia, o man ne, tai čia turi būti abipusis poreikis, nes jeigu vienam reikia, kitam – ne, tai čia taip negali taip vykti“* (Tomas, 14. 119–121). Būtent šiais žodžiais Tomas bando pasakyti, kad labai svarbūs ir vaiko interesai. Turi būti abipusė sąveika. Iš tiesų viso tyrimo metu kalbėdama su paaugliais užčiuopiau vaikų mąstymo identiškumą – galbūt skirtinguose kontekstuose, tačiau vaikai tarsi norėtų pasakyti, jog jiems labai svarbu, kad ir juos tėvai girdėtų.

Galbūt sportuojantiems paaugliams sunku įvardyti, ar sportavimas kaip veikla keičia ir jei keičia, tai kaip, jų bendravimą bei santykius šeimoje. Tėvų ir vaikų bendravimas priklauso ne tik nuo veiklos, bet ir nuo tarpasmeninių santykių kūrimo. Tėvų gebėjimas aiškiai išsakyti ir parodyti savo jausmus, mintis, išgyvenimus, mokėjimas ne tik klausyti, bet ir girdėti žinią, kurią vaikas nori pranešti, labai suartina ir palengvina bendravimą. Tėvams taip pat reikėtų apsvarstyti, ką galima keisti savyje, norint pagerinti santykius su savo vaikais. Kai keičiasi tėvų elgesys vaikų atžvilgiu, keičiasi ir bendravimo kokybė.

Vaikų suvokiamas tėvų palaikymas

Įsitraukiant į vaikų sportinę veiklą, tėvams tenka skirti nemažą dalį savo laiko, pasitelkti atsargesnius bendravimo su pavargusiu vaiku būdus. Turi investuoti pinigų, rasti jų net tuomet, kai trūksta. Turi daug ko atsakyti. Keičiasi tėvų gyvenimas. Lengviausias būdas būtų skirti pinigų ir galvoti, kad už tave viską

padarys treneris. Bet vėliau bet kurių pastangų rezultatas bus matuojamas vaiko prieraišumu sportui, jo pasiektais rezultatais, pagaliau – netgi sveikata. Tėvų gebėjimas įsitraukti į vaikų sportinę veiklą, mokslininkų akimis, yra didžiulė pridėtinė vertė vaikų sportiniame gyvenime. O kaip tai atrodo patiems vaikams?

Tėvų įsitraukimo poreikis, kol jie buvo maži. Pokalbių metu pajutau vaikus akcentuojant, kad jie su malonumu, neginčydami tokio poreikio, prisimena tėvų įsitraukimą, kol jie buvo maži. Jiems buvo labai svarbus tėvų palaikymas, paskatinimas, bet kokiū būdu išreikštas rūpestis ir tiesiog buvimas šalia. Iš šiandienos pozicijos vaikai labai vertina tėvų pastangas:

„Iš paskutiniųjų stengiasi išleisti, nes, aišku, pinigai. Jos (varžybos), aišku, labai brangiai kainuoja, bet irgi neriasi iš kailio, kad tik galėtų viską padaryt, kad kad galėčiau dalyvaut, kad galėčiau išpildyti savo svajones“ (Gabija, 10. 58–60).

„Tėvai kiek įmanydami, kiek galėdami bandė įsitraukti, nu ir aš manau, kad jiems labai puikiai pavyko“ (Luka, 13. 34–35).

„Jie mumis labai pasitikėdavo, ta prasme, jie dalyvaudavo mūsų veikloje ir visa kita, bet niekada nebuvo spaudimo ir vertimo eiti į treniruotes. Nori eini, nori neini. Ta prasme, tai yra tavo pasirinkimas“ (Luka, 13. 76–78).

„(...) aš buvau mažytė, tėvai kartu važiuodavo su manim į varžybas, mane palaikydavo visą laiką“ (Gabija, 10. 55–56).

Tėvai į tai įsiliedavo

„Tiesiog jie tikrai į tai įsiliedavo, tikrai ir dabar palaiko, ir mama labai palaiko“ (Gabija, 10. 57).

„Bet mama, tėtis ne taip. Čia mama ypač. Pirmom dienom mane tikrai vedžiodavo ir į tas treniruotes, ir atgal, nes vis tiek vakarais baigdavosi, ten ir sutemdavo, ir viską, vienos nepalikdavo (...)“ (Gabija, 10. 61–63).

Paauglio Tomo manymu, ankstyvasis tėvų įsitraukimas dabar jam atrodo lyg nuolatinė mažo vaiko priežiūra, netgi sporto aikštelėje: *„Kai buvau dar visai mažas, tai, aišku, jie ten į varžybas važiuoja kartu ir būdavo ten tie Kalėdiniai vakarėliai.*

Taip sakant, eina dar prižiūrėt, atrodo“ (Tomas, 14. 107–108).

Kalbėdama bet kuria tema su Luka, jaučiau jos didžiulę pagarbą savo tėvams. Tarsi vien šiluma, kultūra, tradicijos, vyraujančios jos šeimoje, jau savaime jai buvo didžiulis palaikymas nuo pat mažens: „*Nu pavyzdžiui, po kiekvienų varžybų mūsų laukdavo staigmena namie*“ (Luka, 13. 43). „*Tai, pavyzdžiui, ten torto gabaliukas ar ten sultys, tortas, skanūs pietūs, ir mes visada žinodavom, tuoj grįšim po varžybų ir tuoj būsim palepinti. Nu kaip įmanydami*“ (Luka, 13. 44–45).

Ir toliau, pereidami į paauglystę, vaikai nuolat jautė tėvų palaikymą ir tuo visuomet džiaugėsi:

„*Tai kad mes atlankėm tiek daug metų, tai tai manau / tikras gyvas pavyzdys / o šiaip tai, kai būdavom mažesni, kiek įmanoma visose varžybose, egzaminuose, visada nuveždavo, visada parveždavo, stebėdavo, visada labai pasidžiaugdavo, pagirdavo už medalius, visada nuramindavo*“ (Luka, 13. 36–38).

„*Aišku, gal vaikui labiau reikia to, bet mes ir paauglystėje, ir aš kai prisimenu vaikystę, tai labai labai gerų prisiminimų, labai gerą santykį ir su tėvais tai sukuria*“ (Luka, 13. 41–42).

„*Vėliau, paauglystėje, galbūt tas tėvų buvimas keičiasi, bet man asmeniškai to palaikymo iš tėvų pusės visada reikėjo. Iš tiesų, ir iš brolio*“ (Luka, 13. 53–54).

Bet paskui jau po poros metų, jau tiesiog ir pati paaugau ir tiesiog laisvai pati pirmyn atgal varinėdavau, ir jokių problemų nekildavo dėl to“ (Gabija, 10. 63–64).

Paaugliai kalba ir apie tėvų psichologinę paramą, labai reikalingą pradedant sportuoti, kai pasitikėjimo savimi mažieji dar nėra išsiugdę. Luka pasakoja lėtai, šypsodamasi:

„*Visada sakydavo, išpūsk baimę ir viskas bus gerai. Taip labai teigiamai, ramiai*“ (Luka, 13. 50). „*Ir labai nuramindavo, vis tiek ir pergyvenimų būdavo dėl tų kovų, dėl nesėkmės kokios*“ (Luka, 13. 46).

„*Niekada nebūdavo kažkokio neigiamo, kad tu privalai, tu turi – niekada taip nebūdavo, niekada*“ (Luka, 13. 49).

Paauglystė ir tolstantys tėvai. Skyriaus pradžioje išryškėjo tėvų dalyvavimas vaikų sporte jų pirmaisiais sportavimo metais. Paaugliai pripažino, kad būtent tada tiko bet koks tėvų dalyvavimas. Paaugliai džiaugėsi, kad tada tėvai buvo šalia, nes naujas pasaulis mažiesiems sportininkams vis dar neįprastas, reikalaujantis padrąsinimo. Tęsiant pokalbį ir pradėjus kalbėti apie tai, kaip paaugliai vertina savo tėvų įsitraukimą į jų sportą šiandien, išryškėjo gilesnės, nevienareikšmės pokalbių dalyvių mintys. Paaugliai pasakojo apie įvairius tėvų dalyvavimo jų sportiniame gyvenime aspektus, remdamiesi savo asmenine nevienamete patirtimi. Ūgtelėjus vaikams, perėjimo iš vaikystės į paauglystę periodu, didėjant jų sportiniam meistriškumui, tėvų įsitraukimo poreikis kiek kinta. Paaugliai jau kritiškiau vertina tėvų pastangas, piktinasi, kad tėvai, atrodo, dar nesuvokia, kad jie jau užaugo ir daugelį sprendimų gali priimti savarankiškai. Paaugliams labai svarbu ginti savo erdvę ir suaugusiųjų įvaizdį. Savo samprotavimais šia tema jie tarsi sako tėvams: „palikite mane ramybėje“. Sporte jie nori išreikšti save taip, kaip jie tai supranta, be tėvų reguliavimo, stebėjimo ir perdėtos priežiūros. Čia jie gali būti patys už save atsakingi.

Perdėta tėvų priežiūra

„*Per daug gal kišasi. Toks perdėtas dėmesys / kad / kad / kad bandai atsipalaiduoti, (...) tu turi pusvalandžio pertrauką, (...) kartais tėvukas ten mojuoja, bando kalbinti*“ (Klaidas, 11. 133–138).

„(...) tėtis (...) atsimenu, sėdėdavo su manim salėj ir žiūrėdavo tiesiog, kaip aš dirbu, aišku mane tas labai pritrenkdavo, nes jis ant manęs ir šaukdavo kartais, ir vos ne taip, kad įsijausdavo į trenerio rolę“ (Gabija, 10. 51–54).

„*Būna, kad ten kai kurių vaikų, aišku (...) tėvai būna, kad ten iš viso į kosmosą atvažiuoja, nesiorientuoja aplinkoj ten, vos ne taip. Kiti tėvai laksto paskui savo vaikus ten, atrodo, nepaleis ten dar ką nors, prižiūri*“ (Gabija, 10. 268–270). „(...) kai kurie nelabai gaudosi toj aplinkoj, nežino tų visų taisyklių, visko“ (Gabija, 10. 275–276).

„*Aš esu mačius, kad tėvai netgi supyksta ant vaiko, jeigu pralaimi / tai aš esu labai prieš (...) Nereikia taip per daug sureikšmint to*“ (Luka, 13. 66–68).

„Kai kurie tėvai, matau, labai intensyviai pyksta ant tų vaikų, numoia ranka, nueina, tai yra tiesiog baisus vaizdas. Kaip taip gali būt? Jis ir tai pralaimėjo, emociškai vis tiek išgyvena tą pralaimėjimą, ir dar pačių artimiausių tėvų yra nepalaikymas. Tai yra baisu“ (Luka, 13. 69–71).

Klausantis vaikų tampa akivaizdu, kad jiems sunku iškęsti tokį įkyrų tėvų kišimąsi. Vaikai laukia iš tėvų orenio elgesio ir mielai juos toleruotų, jei tėvai elgtųsi tik kaip neutralūs stebėtojai: „*Jie (tėvai) turėtų būti žiūrovų vietose“* (Tomas, 14. 133). Paaugliai taip pat išgyvena dėl savo tėvų įvaizdžio ir nori, kad jie būtų gerbiami tiek trenerio, tiek jų bendraamžių akivaizdoje.

Įkyrus tėvų kišimasis

„(...) bet ten nerodyt tų emocijų ten kažkokių. Nes tai nieko nekeičia. Tam vaikui gali gėda pasidaryt, kad rėkauja, gal aš nežinau, man taip nebūdavo, tėtis nerėkaudavo. Iš tribūnos pažiūrėdavo“ (Tomas, 14. 125–127).

„Tai tėvai, kaip ir kai kurie treneriai, nelabai adekvačiai reaguoja. Kai sėdi profesionalai teisėjai ir kai 4 ar 5 teisėjai vienu metu rodo balus ir, tarkim, pergale kuriam nors varžovui, tai nemanau, kad tėtis, kuris ten, tarkim, nu yra tėvai, kurie ten buvę sportininkai, bet ten tipo aš daug matęs varžybose, tai aš žinau geriau, nu tai taip nereikia“ (Tomas, 14. 129–132).

Ypač vaikams nepatogu, kai įsižiebia konfliktinės situacijos tarp tėvų ir trenerio. Tokią situaciją jiems sunku išgyventi, nes vaikai gerbia tiek tėvus, tiek trenerius ir palaikyti vieną ar kitą pusę jiems yra sudėtinga. Susimąstau, kiek fizinių ir dvasinių jėgų jaunajam sportininkui reikia sporto aikštelėje. Nepakanka galvoti apie treniruotes ar varžybas – prisideda ir tarpasmeninių santykių įtampa:

Konfliktinės situacijos tarp tėvų ir trenerių

„Būna, kiti tėvai keikiasi, teisėjus puola, nu būna jie, tėvai, „ekspertai“ [pasako išraiškingai, lėtai, pabrėždamas], nu jau visų galų meistrai“ (Tomas, 14. 128).

„Būna, kad kartais tėvas ir treneris (...) jie konfliktuoja per kovą, tada tikrai ten visko būna. Šitą tai esu mačius pati“ (Gabija, 10. 278–279).

Demotyvuojantis tėvų elgesys

„Jo, mano tėtis. Per paskutines varžybas vienam salės gale apšilinėjo mano oponentas, kitam – aš. Tėtis jį nužiūrėjo / ateina sako, su kuriuo kovosi? Parodžiau, OOO sako, tu su šitu, sako, koks techniškas, sako, labai greitas. Ta prasme tiesiog nuteikė, nu demotyvavo. Ta prasme aš netgi šiek tiek išsigandau. Tėtis / žmogus, kuris tave drąsint turi, jis tau pasako, kad oho, čia jisai, čia belemas [pasipiktinęs kalba]. Tai automatiškai / bet turiu ten tokį draugą, kuris moka labai gerai inspiruoti, ten jisai paskui mane uždegė [juokiasi], tai laimėjau aš tą kovą per 20 sekundžių. Užlaužiau ranką tiesiog [juokiasi]. Yra gerai, kai tave motyvuoja, bet ne tokiais būdais“ (Ridas, 12. 78–84).

Gabija išgyvena, kad dėl mamos netaktiško elgesio kyla nesusipratimų. Merginos pasakojimas atskleidžia, kad neretai kyla intrigos tėvų – vaikų – trenerių santykiuose. Paaugliai supranta, kad treneriui tenka griebtis „balto melo“ bendraujant su tėvais, siekiant išsaugoti gerus santykius tarp tėvų ir vaikų:

„Aišku, treneris prie mamos mane pabara, pabara ir vis tiek paskui kitą dieną paskambina, kokioj mokykloj kai būnu, sako, tu nekreipk dėmesio ten su mama, sako. Jis man yra pasakęs. Sako, prie mamos taip, aš tave pabarsiu. Bet, sako, šiaip aš visą laiką palaikysiu tave“ (Gabija, 10. 198–200).

„Tai aš žinau, mama vis tiek ten kolioja kolioja mane prie trenerio, o aš mintyse, nusibaudus tokia iš išvaizdos, galvoju: rėk rėk, vis tiek treneris mane palaiko. Aš žinau. Tai va tas yra“ (Gabija, 10. 201–202).

„Va ir tą, ir aš ant mamos šaukiu, sakau, koks trenerio reikalas, sakau, čia yra mūsų konfliktas, sakau, čia mes susipykom. Kodėl tu turi leist liežuvį ir viską sakyti treneriui, kadangi jis turi savo reikalų visokių“ (Gabija, 10. 195–197).

„Nes tiesiog ir nuo mažų dienų dar būdavo, kažkada varžybose iškirtau, mergaitėi nokautą padariau. Tai mano mama apsiverkė, vargšė mergaitė, skriaudi, kaip taip galima [susako greitai]. Vietoj to, kad aš džiaugčiausi, kad aš laimėjau I vietą, tai aš verkiu, nes mama mane

*tada ant tiek pravirkdė, kad aš iškirtau mergaitę“ (Gabija, 10. 78).
„Tai treneris mamai davė velnių“ (Gabija, 10. 250–254).*

Sunkiai priimtinam tėvų elgesiui sportinėje veikloje vaikai priskiria ir tėvų taikomą psichologinį spaudimą. Kai kurie tėvai įsiveržia į sportinių įvykių sceną, reikalaudami iš savo vaikų pasisekimo, nurodinėdami, kaip to siekti. Tokie tėvų išsišokimai vaikams etiškai nepriimtini, trukdo susikaupti. Gal tėvai tokias pastangas vadina rūpesčiu, bet paaugliai tokią perdėtą tėvų priežiūrą tapatina su spaudimu.

Psichologinis tėvų spaudimas

„Aš tik pati galiu pasakyti, kad per treniruotes pati iš tėčio tą tokį spaudimą patirdavau“ (Gabija, 10. 280).

„To negalima daryti [pasako užtikrintai]. Tai yra prievarta, / vienokia ar kitokia. Reikia sudaryt sąlygas viską pamatyt vaikui“ (Tomas, 14. 172–173).

„(...) kiek bandau suprast tą visą jo (sporto) psichologiją, (...) reikia kuo šaltesnių nervų, tai tas tėvų tas spaudimas, jis tikrai ne į gerą, (...) kiekvienas turi daryt savo ir / ir / nu tiesiog susikoncentruot, kad niekas neblaškytų, tiesiog viskas turi būt nuosekliai, nieko niekur neskubant ir be jokio streso“ (Klaidas, 11. 139–144).

Nors vaikai nepritaria tėvų taikomam spaudimui siekiant sportinių rezultatų, jie prasitaria, kad kartais tokį tėvų elgesį galima pateisinti. Žvelgdami tarsi iš šalies, vaikai pasakoja apie atvejus, kai tėvai stumia vaiką iš namų tam, kad jis judėtų, būtų fiziškai ir socialiai aktyvus:

„Nu šiaip šiais laikais tai čia labai didelė problema, kad vaikai sėdi prie savo išmaniųjų telefonų ir jie nieko nenori naujo pamatyt, dabar vaikai tuo e-sportu užsiiminėja [šypsosi], kur žaisdami jie laimi milijonus, daugiau, negu realūs sportininkai [juokiasi], tai man ten kvaila atrodo“ (Tomas, 14. 174–176).

„Tai nežinau, tas spaudimas toks, gal reiktų tą vaiką nukreipt iki to, kol jis nespėjo užtingėti“ (Tomas, 14. 177).

„Bet negali nuspręst, kad, jeigu aš sportavau, tarkim, karate, tai čia nepasiteisinimas savo vaiką nustumt ten ir sakyt: va, sportuok, nes aš tai dariau. Nu tai čia nesąmonė [pasipiktinęs]. Kažkokius nepasiektus rezultatus jo (tėvo), kad pasiektų jo vaikas“ (Tomas, 14. 183–185).

„Čia, manau, neužforsuosi, man atrodo. Nes tuo metu, kai jisai nenori eit, tai jisai nenori eit, ir tu nepadarysi nieko. Nes jei tu jį spausi tuo metu, tai jisai ir ateity nenorės. O jei nespausi, tai ateity gal norės, bet čia nežinai. Ir nėra jokios taisyklės“ (Tomas, 14. 191–193).

„Gal ir galima tam vaikui užsimint, nu tai ko, o tai, jei jis neina, o tai ko neini ten į treniruotę ar kažką. Gal kai kuriais atvejais yra kažkokių priežasčių. Gal jam nepatinka ten, kad ten yra koks nemalonus draugas, jis dėl to nenori eit, o ne dėl pačio sporto. Reiktų išsiaiškinti tas priežastis. Kodėl jis nenori, ar dėl pačio sporto kad jam patinka nepatinka, atsibodo“ (Tomas, 14. 194–197).

Paauglių poreikis tėvų ištraukimo į jų sportą silpnėja

Išsakytos sportuojančių paauglių mintys verčia susimąstyti. Tai sportuojančių paauglių mintys, parentos jų ilgamete sportine patirtimi. Sportuojantys paaugliai sako, kad sportas nesuartino, bet, priešingai, atskyrė juos nuo tėvų, kad tėvų palaikymo nereikia, toks palaikymas jiems tiesiog trukdo. Klausiu savęs, ar pereinant iš vaikystės į paauglystę tokias mintis vis tik lemia paauglystės laikotarpio krizė? Gal tai paaugliškas maksimalizmas? O gal iš tiesų sportinėje veikloje tėvų reikia vis mažiau? Galiausiai man kyla klausimas: gal tai tėvų klaidos, nemokėjimas tinkamai ištraukti, kad sukeltų tokias vaikų mintis?

Tėvai nedaro jokios įtakos sportavimui. Kalba ramiai, bet užtikrintai:

„Nu varžybose man ar palaiko, ar nepalaiko, man nedaro jokios įtakos visiškai“ (Tomas, 14. 105–106). „Tai labai priklauso individualiai, kaip jis buvo auklėtas, tarkim, ar jis ten buvo labai prieraišiai auklėtas, kad jam reiktų tų tėvų ar ne“ (Tomas, 14. 109–110). „Man tai nereikėjo, kad jie tenai būtų. Aš negalvodavau, aš eidavau į aikštelę, ten negalvodavau, ten žiūri į mane ar ne“ (Tomas, 14. 111–112).

„Man taip nebuvo, kad aš ten to negalėjau pasiekt be jų palaikymo ar ne [šypsosi]. Tėvai mane gal netgi prilaikė mane biški, kad tu ten neik ten kovot, nu ten susižeisi, kuo anksčiau ten neklausyt pradėjau, tuo geriau“ (Tomas, 14. 113–115).

„Nes aš jau net ir sakau, kad ir Lietuvoj varžybos vyksta, bet aš prašau tėvų, kad dabar nebevažiuotų, nes nes tiesiog man trukdo. Aš negaliu susikaupti. Nes aš susikaupiu savaip, man jie trukdo. Aš nemėgstu to“ (Gabija, 10. 72–77).

„Aišku, iš tėvų tada būna tas toks palaikymas, sako, kitą kartą pasiseks, bet / tiesiog nežinau, norisi tiesiog užsidaryt ir būt ramiai“ (Gabija, 10. 288–289).

„(...) galiu pasakyti, kad nuo paauglystės 12 metų tėvai jau nebuvo būtini varžybose, aš žinau, kad jie palaiko, kad jie namie kumščius laiko. Kad jų nėra tuo momentu, man kažkaip nesudarydavo kažkokios problemos ar streso, visiškai. Gal dėl to, kad būdavo brolis mano, bendraamžiai, nes mes visi labai šeimyniški, tai aš nepasigedavau tėvų. Aš tiesiog žinau, kad jie nenumoja ranka ir kad jiems visą laiką svarbu, ir laukia, ir žino“ (Luka, 13. 172–176).

Sportas atskyrė nuo tėvų

„Negalėčiau sakyti, kad padarė kažkokią įtaką. Gal mane tiesiog truputį atskyrė kaip tik nuo tėvų, tokį savarankiškesnį padarė“ (Tomas, 14. 134–136).

„Tu turi tiesiog tokią sritį, kurioje gal šeima ne visai kažką supranta ir tu taip atsiskiri tiesiog toj vietoj ir nežinau, gal kaip tik atskiriau jaučiaus dėl to, bet gal tai į naudą“ (Tomas, 14. 137–138).

„Aš apskritai esu toks, kuris su šeima nelabai turiu poreikio dalintis labai / iki smulkmenų. Nežinau“ [šypsosi] (Tomas, 14. 139–140).

Tėvų palaikymo reikia tik dėl pinigų

„Nu pasakysiu tiesiai šviesiai, iš tikrųjų, jeigu ne tėvai, nebūtų pinigų, su kuriais aš galėčiau važiuoti į tas varžybas, tai čia tiesiai šviesiai gal grubiai, bet tokia yra tiesa“ (Gabija, 10. 65–67).

„Nežiūrint tos finansinės pusės, jeigu, tai tėvų įsitraukimas, bent ralyje, trukdo“ (Klaidas, 11. 113–114).

„Tėvų įsitraukimas kartais trukdo. Tačiau be finansinės tėvų paramos sunkiai būtų, beveik gal ir nejmanoma. Čia toks sportas, kad ne kiek darbo reikalauja, kiek resursų“ (Klaidas, 11. 130–132).

Tėvai trukdo

„O šiaip aš pasakyčiau, kad / man asmeniškai tėvai nepasakyčiau, kad jie man kažkuo padeda, pačiu nusiteikimu varžybom. Nes ten, kad ir mama sako, šaunuolė, tu susikaupk, pasiek savo, ir ten žinutę kokią parašo, / nu mane tas galbūt tik dar labiau iš vėžių išmuša, negu negu aš pati su tuo kažkaip susitvarkau“ (Gabija, 10. 68–71).

„Nes aš ir treneris mes esam vos ne kaip, nežinau, viena siela, nežinau, mes vienas kitą puikiai suprantam. Ir man tiesiog užtenka jo poros žodžių, kad aš susiimčiau, kad aš paimčiau save į vadžias rimtai, o mama ten tėtis man kažkaip man jų per varžybas man jų kažkaip visai nereikia“ (Gabija, 10. 72–74).

„Nu bent jau Anglijoj, kaip pavyzdį, yra sporto mokykla, tai tiesiog tėvam neleisdavo eiti ir žiūrėti, kai vaikai važiuoja. Tarkim, auto sportas. Nes tipo tėvai ten trukdo. Būdavo atskirai ten treneriai ir tėvai, ir treneriai neleisdavo jiems matytis varžybų metu. Nes būna, kad tėvukas, nu tu čia, ko nevažiuoji, greičiau, ten tą aną, ten būna. O treneris ten specialiai ramina, ten, jeigu nesivažiuoja, tai nevažiuok, nelipk per save. O tėvai kaip tik ten, tai ką tu čia tą aną... / Ir bent jau tai tai maišo, ir tie vaikai dažniausiai ir paslysdavo ten kažkur, nebaigdavo trasos. Išsibalansuoja“ (Klaidas, 11. 115–121).

„Iš vaiko pusės tas tėvų rūpestis toks perdėtas vargina biški tiesiog“ (Klaidas, 11. 122).

„(...) *tas tiesiog alinantis, sekinantis sportas, ir kadangi būna varžybos pora dienų, tai tiesiog tiek emociškai, tiek psichologiškai pavargsti, (...) reikia galvot, kad (...) viskas būtų gerai. (...) ir tas toks pastoviai įsitempęs tas darbas, tai tiesiog būni toks pavargęs ir irzlus. O tėvai dar atvažiuoja [pasikeičia, sulėtėja balsas], ir dar su savo klausimais visokiais ir taip / nieko nesinori, taip norisi taip tyliai pasėdėt, pažiūrėt į vieną tašką, ir dar nu kaip pravažiavai, kaip tau sekėsi, ar gerai buvo, nu tai mačiau ten gerai, ach...“ [greitėja, intensyvėja balsas, susako viską greitai ir gale atsidūsta] (Klaidas, 11. 122–130).*

Iš Gabijos pasakojimo supratau, kad kol buvo maža, reikėjo ne tiek tėvų palaikymo sportinėje veikloje, kiek pačių tėvų kaip žmonių, kaip globos:

„*Aš kai buvau mažesnė, dar 7, 8 metai, dar būdavo tos pirmos varžybos [šypsosi], stovyklos, tai tada, atsimenu, net porai dienų išvažiuodavau į varžybas, bet jau verkdavau, nes man reikėdavo tų tėvų. Tai tokia gryna verksnė būdavau iki kokių 10 metų. Verkdavau stovykloj, kiekvieną dieną verkdavau. Tai tada, aišku, ir tėvų reikėdavo, ir varžybose, viską, o dabar tai, neduok Dieve, kad ir mėnesiui mane išvežkit kur nors ir tikrai ir nereiks tų tėvų ir nieko. Išaugau, matyt, išaugau, savarankiška tapau ir dabar to nebereikia“ (Gabija, 10. 78–83).*

Gabijos tėvai išsiskyrę. Ji gyvena su mama. Merginai šiuo metu labiau norisi tėčio palaikymo. Ji bando papasakoti, pasigirti, bet jam, Gabijos žodžiais tariant, dabar tai turbūt neįdomu. Gabijos balse jaučiasi tėčio ilgesys, noras jam išsipasakoti. Šiuo metu jo palaikymas yra svarbesnis nei mamos. Bendrauti su mama jai šiuo metu visiškai nesinori. Atrodo, sudėtinga situacija, tėvų bendravimas su vaiku turėtų būti labai išmintingas. Tėvai turėtų jausti, kada įkyriai nelįsti, bet ir neignoruoti, turi pajauti, kada ir kieno palaikymo tuo metu reikia labiausiai:

„*Kadangi mano tėvai yra išsiskyrę, tai aš didžiąją savo gyvenimo laiko dalį su mama dabar praleidžiu, ir aišku, kai dabar ta paauglystė ar kas, tiesiog nėra to didelio noro būti visą laiką su tais tėvais, ten ypač su mama, kai kasdieną mataisi, tai jau tiesiog net nesinori to bendravimo“ (Gabija, 10. 84–87).*

„Bet tiesiog paklausia, nu kaip tose treniruotėse, nu gerai, ir tiek žinių. Kažkaip nežinau, galbūt tas laikas, kad nesinori atsivert absolučiai, nesinori, kad kažką ten žinotų per daug, pasakai, kad gerai ir / ir viskas“ (Gabija, 10. 88–90).

„Aišku, tėčiui bandai pasipasakot, nes vis tiek norisi ir pasigirti ar ką, / tai tėtis kažkaip labiau taip nukreipia temą, jis nelabai mėgsta apie tai (apie sportą) kalbėti, nežinau, kodėl, galbūt jam iš viso dabar tai neberūpi, aš, tiesą pasakius, nežinau, bet žinau, kad mamai yra vis dar tai svarbu, bet, sakau, aš dabar pati nelabai noriu atsiverti dėl to“ (Gabija, 10. 91–94).

Tėvų palaikymo reikia, bet...

„mmm... / šiek tiek reikia gal. Bet nėra taip, kad nu labai reiktų. Šiek tiek, aišku, malonu, kad va tave, nu tavim domisi“ [juokiasi] (Ridas, 12. 58–59).

„Kad tave, kad ir šeima va atėjo, pažiūrėjo ir t. t. Malonu“ (Ridas, 13. 60).

3.3.3. Paauglių mintys tėvams

Paauglių vizija apie tai, koks turėtų būti tėvų įsitraukimas

Neretai tėvai, puoselėjantys didelius lūkesčius, susijusius su savo vaiku, žiūri į jį kaip į išskirtinę, tobulą asmenybę. Per dideli lūkesčiai reiškia, kad tėvams nepakanka esamų vaiko gabumų, jie tikisi vis daugiau. Tokiems tėvams vaikas nėra pakankamai geras, pakankamai žavingas, pakankamai sėkmingas. Tiesiog jis yra nepakankamai kažkoks, nes jis privalo būti tobulas. Aš manau, kad kiekvienas vaikas yra ypatingas, tobulas, genialus, bet savaip. Esu mačiusi vaiką, kuris spardė marškinėlius, sakė, juos sudegins, nes tėvai norėjo, kad jis žaistų futbolą, o jis, nors ir turėjo prigimtines šiai sporto šakai reikalingas savybes, tokio užsiėmimo tiesiog nekeitė. Manau, kad tėvų lūkesčiai turi būti dideli, bet išmintingi. O tai ir yra didžiausias tėvystės menas – būti išmintingais tėvais. Klausytis ir kalbėtis. Būti čia ir dabar. Tikėti ir drąsinti. Tai siūloma tėvams, besidomintiems pozityvios tėvystės klausimais.

Šio skyriaus pabaigai surinkau tyrime dalyvavusių vaikų baigiamąsias mintis apie tėvų įsitraukimą į jų sportinį gyvenimą. Kiekvienas jų buvo susikūręs savo viziją, kaip turėtų atrodyti tėvų palaikymas sporte. Vieni savo lūkesčius išsakė apie tai paklausti, kiti – net nespėjus tokio klausimo užduoti. Vadinasi, tai paaugliams yra labai svarbu. Paaugliai savo siekiuose nori būti laisvi, savarankiški, nevaržomi, mažiau kontroliuojami. Palaikomi ne priverstinai, o tik tiek, kiek jiems reikia.

Kol mažas, reikia vaikui leisti daug ką pabandyti

„Gal kol mažas vaikas, reikia jam leisti pabandyti, (...) kol yra pradinėse klasėse, aš manau, reikia vaikui aprodyti. Nereikia sakyti, kad lankysi kažę ir viskas ar ten futbolą, (...) gal jis gimęs grot su pianinu“ [juokiasi] (Ridas, 12. 96–100). „Leist pažiūrėt, kas jam patinka. Į ką jis žiūrės nors kažkiek teigiamai, į ten pradėt koncentruotis, į tą pusę (Ridas, 13. 103–104).

Tėvai turi nespausti

„Pirmiausia reikia nuspręst, ar reikia likt tam sporte ir kodėl reikia likt tam sporte. Ar reikia tenai likti? Aišku, gali atsitikti taip, kad dabar nenori, o vėliau gal norėsi, ir tiesiog bus gaila to praleisto laiko. Nu bet nežinau tu, ar tai būtų iš tikrųjų“ (Tomas, 14. 186–189).

„Tėvai turi nespausti / pasitikėti [šypsosi], gal keistai skamba, bet jo, nes nu kaip ir nieko nepakeisi, kad ir sako, spausk ar ten nespausk, nu aš dažniausiai neklausau nieko, (...) tiesiog neperspaust, daug neklausinėt, jeigu ten nešneka“ (Klaidas, 11. 147–151).

„Nors ir tėvai sakytu, tu nelankyk ar ką, ar ten draugai sakys ten, mesk, nemesk... jeigu tu pats norėsi, tu ir eisi tuo keliu. Ta tokia asmeninė turi būt“ (Luka, 13. 126–127).

„(...) žinoma, bet kuriuo atveju didelę dalį turi ir tėvai, nu aš manau“ (Luka, 13. 128). *„Bet ir per didelis kišimasis tėvų gali sumažinti vaiko motyvaciją, ir per didelė apatija to vaiko“* (Luka, 13. 129).

Tėvai neturi rodyti per didelės iniciatyvos

„Tėvai neturi rodyti per didelės tos iniciatyvos, bet pasidomėti, nu tai va, grįžti iš treniruotės, nu tai, kaip sekėsi, va gerai sekėsi, vat išmokau kažką tokio“ (Ridas, 12. 61–62).

Tėvams reikėtų mažiau klausinėti

„Mažiau klaust, kaip jo pačio vaiko psichologinė būseną, tiesiog lengvų klausimų. Duot atsipalaiduot (...) duot pailsėt“ (Klaidas, 11. 151–152).

Tėvai turi pasitikėti ir leisti vaikui pačiam spręsti

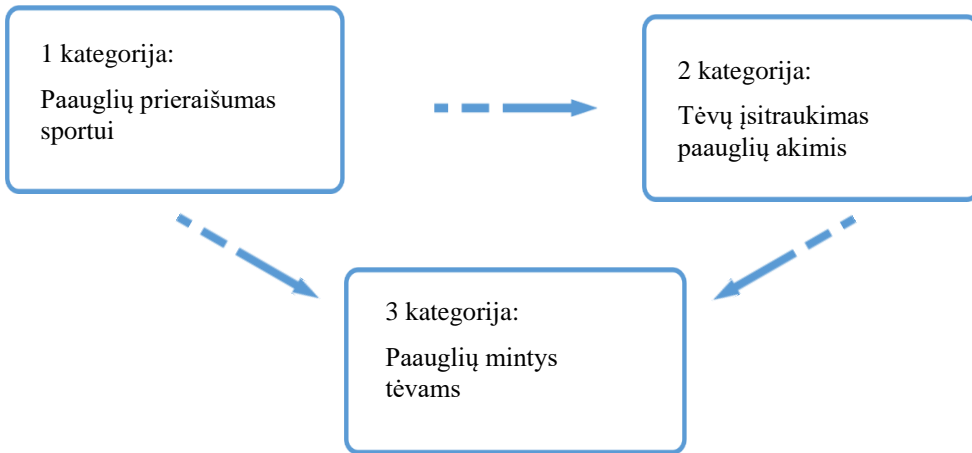
„Turi būt viduriukas. Reikia ir pačiam vaikui leist spręsti. Turi tėvai įsitraukti, bet ne per daug“ (Luka, 17. 130).

Pokalbių pabaigoje, išsakant padėką paaugliams už jų atvirus ir gilius išjautimus bei mūsų pokalbiui skirtą laiką, maloniai nustebino vienos iš tyrimo dalyvių reakcija. Lukai padėkojus už pokalbį, ji staiga mane sustabdė: *„palaukit, norėčiau pabaigai“* (Luka, 13. 178). Nustebino jos veržimasis išsakyti tai, kas jai svarbiausia. Mergina labai gražiai, lėtai, tyliu balsu visas mintis, mano manymu, išsakė su didele pagarba šiam tyrimui. Tarsi siekdama savo patarimais bei mintimis prisidėti prie tėvų ir vaikų santykių glaudumo skatinimo vaikų sportinėje veikloje. Todėl Lukos mintimis ir norėčiau pabaigti šio tyrimo aprašymą:

„Noriu pasakyti pabaigai, kad tėvai / vaikui, kuris sportuoja nuo pat vaikystės iki pat brandos, visą laikotarpį yra labai svarbus tas tėvų dalyvavimas. Tik su laiku jis gal kažkiek kinta. Kad vaikystėje jis yra pats svarbiausias, nes pagal tas raidas visos yra, kad / nu vaikai jaučiasi saugesni, kai yra tėvai ir visa kita. Paskui palaipsniui jie mažėja, nes tu automatiškai savarankiškesni. Bet tai nereiškia, kad tėvai neturi palaikyti ir kad neturi būti šalia. Tas niekada nesibaigs, aš manau, kad ir būnant 40 metų tas tėvų palaikymas, jis bet kokioje situacijoj, ne tik sporte, tai yra visą gyvenimą labai svarbus ir / labai reikalingas. Mano tam sportiniam gyvenime ir mano brolio mano tėvai, tai tėvai, treneris ir mes, vienas kitam tai buvom patys svarbiausi. Skatina mus tobulėti, siekti tų tikslų, diržų. Ir automatiškai ir tą diržą išsilaikius, ir tą medalį gavus, kur kas yra didesnis džiaugsmas, kad jie kartu su mumis džiaugiasi, o ne kad tu grįžti ir tu vienas. Jeigu jiems visiškai nebūtų įdomu, tai ta motyvacija palaipsniui mažėtų. Aišku, laiminga kad laimi, bet iš tėvų pusės turi būt tas džiaugsmas, ta laimė, kad tavo vaikas pasiekė, laimėjo, kad jam pavyko. Kad ir nepasiekė, kad tik dalyvavo varžybose, bandė. Tas džiaugsmas, ta laimė vaikui reiškia labai daug. Net ir suaugusiam, aš manau“ (Luka, 13. 179–197).

3.3.4. Diskusija

Interviu su sportuojančiais paaugliais tikslas buvo atskleisti paauglių dalyvavimo sportinėje veikloje ir paauglių santykio su tėvais patirtis. Sportuojančių paauglių ir jų tėvų suvokto įsitraukimo patirties reiškinys struktūriškai pavaizduotas 5 paveiksle.

5 pav. Paauglių dalyvavimo sportinėje veikloje ir santykio su tėvais patirties analizė

Sportinėje veikloje paaugliai tėvų įsitraukimą priima dvejopai. Pirma, vaikai tėvų įsitraukimą į vaikų sportinę veiklą supranta kaip galimybę suartinti tėvus ir vaikus, tačiau jis nebūtinai yra pageidaujamas (1 kategorija). Antra, paaugliai savo tėvų įsitraukimą į jų sportinį gyvenimą patyrė kaip neigiamą, nekontroliuojamą įkyrų (2 kategorija). Apibendrinant šio tyrimo rezultatus, bus aptariami ir paauglių lūkesčiai, kokia tėvų įsitraukimo į jų sportinę veiklą forma jiems būtų priimtina (3 kategorija). Svarus šio tyrimo rezultatas – kad paauglių dalyvavimo sportinėje veikloje patirtis yra glaudžiai susijusi su nekontroliuojamu ryšio su bendraamžiais draugais praradimu (įtraukta į 1 kategoriją).

Interpretacinė fenomenologinė analizė su sportuojančiais paaugliais buvo pasirinkta neatsitiktinai. Mokslinių tyrimų šia tema Lietuvoje neteko aptikti. Šis tyrimas savo kokybiniu požiūriu ir fenomenologiniu metodu, kuris yra iš esmės orientuotas į unikalų dalyvių patyrimą, pretenduoja į visuminį subjektyviai realistinį kultūriškai reikšmingą dalyvavimą sportinėje veikloje bei paauglių santykio su tėvais raiškos paveikslą „iš vidaus“. Jis kontekstualizuoja kitų tyrėjų apibendrintus

sporto srities tyrimų rezultatus ir papildo juos konkrečiais paauglių pavyzdžiais. Man nepavyko rasti nė vieno kokybinio edukologinio psichologinio tyrimo, nagrinėjančio sportuojančių paauglių išjautimus bei jų santykius su tėvais sportinėje veikloje. Panašiomis temomis daugiau gilinamasi ir kokybiniai tyrimai, išklausan sportuojančius paauglius, atliekami užsienio šalyse. Šis tyrimas atskleidė, kad „Paauglių prieraišumas sportui“ (1 kategorija) gali prisidėti prie paauglio atitolimo nuo šeimos. Paaugliai jau ir šiaip maištauja, stengiasi ištrūkti iš tėvų įtakos, rodyti savarankiškumą, ir sportas tampa tarsi dar viena prielaida vaikų atitolimui nuo tėvų. Sportuojantys paaugliai ilgainiui tampa prieraišesni sportui, treneriui, varžyboms. Jie visa esybe pasineria į savo sportinę veiklą, kurioje gali realizuoti asmeninius siekius, išreikšti save taip, kaip supranta jie patys, o ne tėvai. Sportą paaugliai suvokia kaip savo asmeninę erdvę. Sportiniame paauglių gyvenime trenerio autoritetas gali pakeisti tėvų autoritetą. Paauglystėje ypatingą svarbą įgauna paauglio saviraiška tarp bendraamžių, todėl šiuo amžiaus tarpsniu ypač išauga sportuojančių bendraamžių bei komandos narių, suprantančių ir vertinančių sportinių pasiekimų kainą, autoritetą.

Pirmoji metatema, išryškėjusi analizuojant sportuojančių paauglių patirtį – paauglių prieraišumas sportui. Šioje metatemoje išryškėjo kelios temos. Pirmoji – paauglių emocijų raiška sporte. Apie sporto svarbą, jo indėlį į gyvenimą, apie motyvus, skatinančius sportuoti, jaunuoliai kalbėjo stengdamiesi perteikti jausmus, patiriamus sportuojant. Vaikai mėgaujasi dalyvavimu sporte. P. Sarrazin, R. J. Vallerand, E. Guillet, L. G. Pelletier ir F. Curry (2002) longitudinalinio rankininkų tyrimo išvadose akcentavo kompetencijos ir autonomijos (t. y. nepriklausomybės jausmo) svarbą motyvacijai sportuoti. Žaidėjai, kurie jautėsi esą kompetentingi, savarankiški, nevaržomi, buvo tvirtai apsisprendę ir jautė pakankamą motyvaciją žaisti rankinį ateityje. Būtent tie žaidėjai, kurie sportavo vedini vidinių paskatų, o ne išorinių veiksmų, buvo linkę tęsti savo sportinę veiklą. Panašūs rezultatai buvo gauti ištyrus plaukikus (Pelletier et al., 2001) ir gimnastus (Ryska et al., 2002). Pokalbių su sportuojančiais paaugliais metu emociniame lygmenyje atsiskleidė ir jų išgyvenimai varžybų metu, jas laimėjus ar pralaimėjus, patyrus traumą.

Tyrimo metu išryškėjusi antra tema – prieraišumas treneriui. Paaugliai pabrėžtinai pasakojo, kiek daug jiems reiškia treneris. Paaugliai trenerius įvardija „kaip tėvus“, neretai treneriai jiems tampa net svarbesni už tėvus. Trečia tema – sportinio gyvenimo kaina, kuri paaugliams yra skaudžiausia – draugų netekimas. Tai daugiau dėmesio vertas šio tyrimo apie sportuojančių paauglių savijautą

rezultatas. Paaugliams tėvų dalyvavimas jų sporte nėra toks reikšmingas – jiems svarbesni sportas, treneris ir draugai.

Antroji metatema – tėvų įsitraukimas vaikų akimis. Tyrimas atskleidė, kad tėvų įsitraukimas į paauglių sportavimą gali suartinti tėvus ir vaikus, tačiau jis nebūtinai yra vaikų pageidaujamas (2 kategorija). Paaugliai tėvus toleravo, kol jie buvo maži, nes tėvų dėka pateko į sportą, tai buvo pirmasis tėvų vaidmuo vaikų sportinėje veikloje. Paaugliai pasakojo, kad pakeliui į paauglystę tėvų dalyvavimas buvo laukiamas, jų buvimas greta, padrąšinimas buvo būtinas. Kitoks nei įprastai bendravimas tėvus ir vaikus dar labiau suartino per lydėjimą į treniruotes, pokalbius sporto tema, analizavimą ir pan. Užsienyje atlikti tyrimai taip pat patvirtino tėvų įtaką vaikų motyvacijai sportuoti (McCarthy, Jones, 2007; Bowker et al., 2009; Sanchez-Miguel et al., 2013) ir sporto šakos pasirinkimui (Dorsch et al., 2009; Yaprak, Unlu, 2010). Deja, paauglystės laikotarpiu tėvų įsitraukimo poreikis turi tendenciją silpnėti, nes paaugliai savo tėvų įsitraukimą į jų sportinį gyvenimą patiria kaip labiau neigiamą, nekontroliuojamą įkyrų. Per didelė tėvų priežiūra, įkyrus tėvų kišimasis, konfliktinės situacijos tarp tėvų ir trenerių, demotyvuojantis tėvų elgesys, psichologinis tėvų spaudimas paauglių yra nelaukiami ir suprantami kaip perdėtas, dirbtinas įsitraukimas, kurio jie netoleruoja. Paaugliams tokių tėvų nereikia, jie nori būti laisvi, elgtis taip, kaip jiems geriau. Vienintelė neginčijama tėvų įsitraukimo į paauglių sportą forma – finansinis palaikymas. „*Tėvai nedaro jokios įtakos sportavimui*“ – tokias mintis išsakė sportuojantys paaugliai. Vadinasi, tėvų įsitraukimas, jų akimis, nėra pozityvus, vaikai dėl to išgyvena.

Toks tyrimo rezultatas man buvo netikėtas. Planuodama tyrimą, negalėjau pagalvoti, kad paaugliai tėvų dalyvavimą jų sporte įvardys kaip labiau trukdantį nei naudingą. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad tėvai turėtų rasti naujų bendravimo būdų, kurie neerzintų vaikų, jiems netrukdytų, o padėtų, kad tėvų įsitraukimo poreikis būtų abipusis ir bendravimas sportinėje veikloje turėtų ugdomąjį poveikį.

Šia tema plačiai diskutuojama ir užsienyje atliktų mokslinių tyrimų išvadose. Tyrėjai klausė vaikų nuomonės, kokio tėvų dalyvavimo sportinėse varžybose jie norėtų. Tyrimai su jaunesniais, 12–15 metų amžiaus sportininkais (Knight et al., 2010) ir 12–15 metų merginomis iš komandinių sporto šakų (Knight et al., 2011) parodė, kad tam tikras varžybose dalyvaujančių tėvų elgesys (t. y., rodoma pagarba, teigiama kūno kalba, praktinė pagalba) respondentams yra priimtinas, o tam tikras elgesys (t. y., garsus šūkavimas, patarinėjimai ir neigiami komentarai) yra nepriimtinas.

Kito užsienio mokslininkų interviu tyrimo su 36 sportininkėmis iš įvairių

komandinio sporto sričių metu buvo aiškinamasi, koks tėvų elgesys sportuojančioms paauglėms merginoms priimtinas varžybų metu (Knight et al., 2011). Prieš varžybas merginos pageidavo, kad tėvai padėtų joms fiziškai ir psichologiškai pasiruošti varžyboms. Tai reiškia, kad tėvai turi suprasti jų poreikius (t. y., ar jos nori kalbėtis su tėvais prieš varžybas, ar ne). Per varžybas merginos norėjo, kad tėvai palaikytų visą komandą, ne tik savo vaiką, sutelktų dėmesį į pastangas, o ne į rezultatą, valdytų savo emocijas. Jos nenorėjo, kad tėvai patrauktų į save dėmesį, patarinėtų, kaip žaisti, ar ginčytųsi su teisėjais. Po varžybų sportininkės norėjo, kad tėvai pozityviai, bet kartu ir realiai įvertintų jų žaidimą. Kitaip tariant, jos norėjo, kad tėvai palaikytų ir suprastų jų sportinę veiklą bei patirtį, bet nenagrinėtų jų sportinės veiklos kokybės.

Kitame panašiam tyrime J. Omli ir D. M. Wiese-Bjornstal (2011) interviu su 57 paaugliais, dalyvaujančiais JAV sporto stovyklose, metu buvo kalbama apie jiems patinkantį ir nepatinkantį tėvų elgesį per varžybas. Tyrėjai sugrupavo atsakymus pagal tris skirtingus tėvų „tipus“. Palaikančių tėvų elgesys buvo toks, kokį paaugliai dažniausiai įvardydavo kaip teigiamą ir (arba) norėdavo, kad tėvai taip elgtųsi per varžybas. Tokio elgesio pavyzdžiai yra padrašinantis šūksniai ir žodžiai per varžybas ir po jų, dėmesinga tyla (t. y. ramus sėdėjimas kontroliuojant emocijas ir atidžiai stebint žaidimą), pagyrimas ir empatija kitoms komandoms bei apsauganti intervencija (t. y. kreipimasis į teisėjus, siekiant apsaugoti vaiką nuo traumos). Antrasis tėvų tipas buvo pavadintas „reiklus treneris“. Tokių tėvų elgesys paaugliams nepatiko, bet buvo toleruojamas. Tokio elgesio pavyzdžiai yra nurodinėjimai žaidimo metu, patarinėjimai per pertraukas, kritiškas padrašinimas, raginimas laimėti, pasakytas nevirtį keliančiu tonu. Trečiasis tėvų tipas buvo pavadintas „pamišusiu sirgaliumi“. Tokio elgesio pavyzdžiai yra ginčijimasis su treneriu ir teisėjais, teisėjų kaltinimas dėl pralaimėjimo, priešininkų komandos žeminimas, trukdymas vaikams žaisti, fanatiški palaikymo šūksniai. Be abejonės, visi paaugliai nurodė, kad toks elgesys per varžybas yra nepageidautinas.

Įdomūs sportuojančių paauglių samprotavimų pavyzdžiai paskatino išskirti trečią metatamą – vaikų samprotavimus, jų mintis tėvams apie tai, koks tėvų įsitraukimas jiems būtų priimtinas (3 kategorija). Šioje interviu su sportuojančiais paaugliais dalyje atsiskleidė jų vizija, norai, susiję su tėvų palaikymu sporte. Paaugliams atrodo svarbu, kad tėvai, kol vaikas mažas, leistų daug ką pabandyti, kol šis atras sau tinkamą laisvalaikio veiklą. Tėvai turi nespausti, nerodyti per didelės iniciatyvos, jiems reiktų mažiau klausinėti, nebent išsakyti palaikančius komentarus.

Tėvai turi pasitikėti vaiku ir leisti jam pačiam spręsti.

Verta pastebėti, kad užsienyje buvo atliktas ne vienas tyrimas, siekiant geriau suprasti, kaip paaugliai suvokia palaikantį ir spaudimą taikantį tėvų elgesį bei kokio tėvų elgesio per varžybas pageidautų vaikai. Kanadoje buvo atrinkta 11 tikslinių grupių, kuriose buvo 42 paaugliai sportininkai, siekiant išsiaiškinti, kokio tėvų dalyvavimo varžybose pageidautų paaugliai (Knight et al., 2010). Buvo nustatyti penki pageidaujamo tėvų elgesio variantai: 1) neduoda patarimų dėl technikos arba taktikos (nebent tėvai tai išmano, nes yra (buvo) treneriai arba žaidė aukštoje lygoje); 2) komentuoja žaidėjo pastangas ir požiūrį, o ne jo rezultatyvumą, lemiantį varžybų baigtį; 3) duoda praktinių patarimų, padedančių žaidėjams pasiruošti ir atsigauti po varžybų, bet be įkyraus kartojimosi; 4) laikosi sportinio etiketo, per daug neįsitraukdami į varžybas ir perdėtai nepalaikydami savo vaiko, kai viena komanda yra akivaizdžiai stipresnė; 5) suderina neverbalinį elgesį (veido išraiška, kūno kalba) su palaikančiais komentarais ir išlaiko vientisumą per visas rungtynes.

Nors tyrimas buvo atliktas Lietuvoje, lyginant šio tyrimo rezultatus su užsienyje atliktaisiais, akivaizdu, kad, nepaisant kultūrinių aspektų, vaikai, paaugliai sportininkai labai panašiai vertina tėvų įsitraukimą. Apibendrinant atlikto tyrimo rezultatus, paauglių dalyvavimo sportinėje veikloje ir santykio su tėvais patirties analizė grindžiama idėja, kad paaugliai savo siekiais nori būti laisvi, savarankiški, nevaržomi, mažiau kontroliuojami. Palaikomi ne priverstinai, o tik tiek, kiek jiems reikia.

4. TYRIMO REZULTATŲ APTARIMAS

Kiekybinio ir kokybinio tyrimų rezultatų integracija

Šio mišraus tyrimo tikslas buvo atskleisti tėvų ir paauglių ugdomąją sąveiką sportinėje veikloje. *Kiekybinio tyrimo* metu buvo nustatyti trys veiksniai – pasitikėjimas, bendravimas ir atitolimas, kurie leidžia prognozuoti paauglių sportininkų prierašumą tėvams. Po jo sekusio *kokybinio tyrimo* analizė atskleidė, kad pokalbiuose su tėvais išryškėjo 3 pagrindinės metatemos: 1) tėvų suvokiama sporto vertė; 2) tėvų pažintis su vaikų sportiniu gyvenimu; 3) tėvų įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą raiška. Tolesnė kokybinio tyrimo analizė atskleidė, kad pokalbiuose su sportuojančiais paaugliais taip pat išryškėjo 3 pagrindinės metatemos: 1) paauglių prierašumas sportui; 2) tėvų įsitraukimas vaikų akimis; 3) paauglių mintys tėvams.

Kiekybinio tyrimo metu buvo gilinamasi, ar skiriasi sportuojančių ir nesportuojančių paauglių prierašumas tėvams ir bendraamžiams. Paaiškėjo, kad sporto treniruotes lankančių ir sportinio rezultato siekiančių paauglių santykių su tėvais raiška yra intensyvesnė visose skalėse: bendravimo, pasitikėjimo ir atitolimo, nei paauglių, kurie nelanko sporto treniruočių ir nesimankština.

Kiekybinio tyrimo metu sportuojančių paauglių prierašumas visose skalėse buvo statistiškai reikšmingas, todėl buvo atliktas kokybinis tyrimas, siekiant giliau suprasti ne tik sportuojančių paauglių tėvų, bet ir pačių sportininkų patirtis, įvairiapusiškiau traktuoti viso tyrimo rezultatus, suteikiant išbaigtą vaizdą.

Pasitikėjimas. Kiekybinio tyrimo metu gauti statistiškai reikšmingi skirtumai, apibrėžiantys sportuojančių paauglių prierašumą tėvams ir pasitikėjimą jais. Reikia pastebėti, kad kiekybiniame tyrime sportuojantys paaugliai pasitikėjimą tėvais išreiškė intensyviausiai (mažiau reikšmingas jiems pasirodė bendravimas su tėvais, mažiausiai – atitolimas nuo tėvų). Paauglių sportininkų išsakytas pasitikėjimas tėvais gali būti svarbus jų sportinėje veikloje, kurioje formuojasi vaikų ir tėvų santykiai, tarpusavio supratimas, draugystė, įsiliejantys į tėvų ir vaikų sąveikos sąvoką. Šiuos kiekybinio tyrimo rezultatus papildė ir išsamiau paaiškina kokybinio tyrimo duomenys.

Stipriausiai išreikštą sportuojančių paauglių pasitikėjimą savo tėvais papildė kokybinio tyrimo rezultatai, interpretuojami skyriaus „Paauglių dalyvavimo sportinėje veikloje ir santykio su tėvais patirtys“ antroje metatemoje „tėvų įsitraukimas vaikų akimis“, ir perteikiamas sportuojančių paauglių džiaugsmas, kad kitoks nei įprastai

bendravimas su tėvais juos dar labiau suartina. Paauglių pasakojimuose juntamas pasitikėjimas tėvais: „*Tėvai mumis labai didžiudavosi, visada draugam, giminėm, visada pasidžiaugdavo mūsų pergalėm, mūsų sėkme sporte ir t. t.*“ (Luka, 13. 72–74). Nesėkmės akimirkomis tėvų pasitikėjimo vaikams ypač reikia: „*Bet, pavyzdžiui, jeigu tu grįžti iš kokių rimtų varžybų, tai / ir jose nepasiseka (...) atsisėdi į mašiną ir tu pirmiausiai ką darai, tai tu apsiverki*“ (Gabija, 10. 283–284). „*Tiesiog apsiverki iš to, kad tau nepasisekė, kad tau nepavyko*“ (Gabija, 10. 285). Trečioje metatemoje „paauglių mintys tėvams“ atskleidžiama sportuojančių paauglių vizija, mintys apie tai, koks tėvų įsitraukimas jiems būtų priimtinas: „*Leist pažiūrėt, kas jam patinka*“ (Ridas, 12. 103), „*Tėvai turi nespausti / pasitikėti [šypsosi] (...)*“ (Klaidas, 11. 147), „*Turi tėvai įsitraukti, bet ne per daug*“ (Luka, 13. 130). Šiose paauglių mintyse, galbūt, tiesiogiai neatsispindi vaikų pasitikėjimas tėvais, bet jų siekiuose akivaizdus yra noras, kad tėvai labiau jais pasitikėtų, leistų patiems rinktis ir spręsti. Viena tyrimo dalyvė tėvų dalyvavimą sporte supranta kaip saugumą: „*vaikui, kuris sportuoja nuo pat vaikystės iki pat brandos, visą laikotarpį yra labai svarbus tas tėvų dalyvavimas (...) vaikai jaučiasi saugesni, kai yra tėvai ir visa kita. Mano tam sportiniam gyvenime ir mano brolio, mano tėvai, tai tėvai, treneris ir mes, vienas kitam tai buvom patys svarbiausi*“ (Luka, 13. 179–189). S. Carr (2014) tyrimas rodo, kad paauglių sportinės draugystės patirtį lemia paveikliai naudojami pažinimo ir emocijų modeliai, kuriuos jie „atsineša“ iš ankstesnių tarpasmeninių santykių su tėvais. Šia prasme prieraišumo teorija (Bowlby, 1969) yra naudingas atskaitos taškas, bandant suprasti svarbius psichologinius ankstyvuosius santykius, kurie lieka svarbūs sportinėje aplinkoje besiformuojantiems naujiems santykiams.

Nors kiekybiniame tyrime nebuvo keliamas uždavinys išsiaiškinti tėvų pasitikėjimo savo sportuojančiais vaikais lygį, tokia tema išryškėjo kokybiniame tyrime, interviu su tėvais metu. Kaip papildanti tėvų ir vaikų pasitikėjimo aspektą, ši tema atspindima pirmos kokybinio tyrimo dalies „Tėvų įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą fenomenas“ visose metatemos: „tėvų suvokiama sporto vertė“, „tėvų įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą raiška“ bei „tėvų įsitraukimo į vaikų sportą emocinis atspindys“. Tėvai stebi, kaip ilgainiui keičiasi sportuojančių vaikų ne tik fizinė būklė, bet ir moralinės bei psichologinės nuostatos, kad jų vaikas sporte socializuojasi, auga, tarpsta. Taip atsiskleidžia tėvų pasitikėjimas sportinėje veikloje besiformuojančiomis vaiko vertybėmis, tėvų tikėjimas, viltis ateityje savo atžalą matyti kitokią, galbūt net išskirtinę asmenybę. Panašius rezultatus pateikia ir

K. C. Neely su N. L. Holt (2014) siūloma koncepcija: tėvams svarbu, kad sportuodami jų vaikai įgijo daug asmeninės, socialinės ir fizinės naudos, nes sportuodami turėjo galimybę pažinti savo gebėjimus ir išsiugdyti teigiamą savęs suvokimą. Tėvams svarbu, kad vaikams yra naudingas trenerių sukurtas į meistriškumą orientuotas motyvacinis klimatas. Asmeninė ir socialinė nauda, kurią, tėvų manymu, vaikai gauna sportuodami, atitinka kitų tyrimų su vaikais ir paaugliais rezultatus (Gould et al., 2008; Wiersma, Fifer, 2008; Holt et al., 2008, 2009; Camire, Trudel, 2010).

Tęšiant diskusiją ir aptariant šio tyrimo rezultatus tėvų ir paauglių ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje kontekste, tėvai siekia būti draugu savo vaikui, atsargiai įsitraukti į jo sportinę veiklą: „(...) *tai yra mokėjimas atsiriboti ir stebėti iš šono, yra pats didžiausias privalumas ir didžiausia klaida, kai tu bandai kištis*“ (Kamilė, 5. 170–171). Čia jaučiamas pasitikėjimas savo vaiku ir tuo pagrindu tėvų jam suteikta laisvė rinktis. Tėvų pasitikėjimas matyti išryškėjusioje potemėje „suvaizdintas tėvų įsitraukimas“: „(...) *ten greitis, ten kiekviena akimirka lemiamą, man tai yra sunku. Ir tas, tarkim, mano palaikymas yra suvaizdintas*“ (Ana, 7. 89–90). „(...) *negalio pasielgti savanaudiškai, griežtai neleisti daryti to, ką sūnus nori daryti, ir labai nori*“ (Ana, 7. 99–100). Nepaisant tyrimo dalyvės išgyvenamų pojūčių dėl pavojų sūnaus pasirinktoje sporto šakoje, ji pasitiki sūnumi ir leidžia jam realizuoti savo svajones.

Bendravimas. Šioje skalėje sportuojantys paaugliai išreiškė glaudesnę bendravimą su tėvais nei nesportuojantys jų bendraamžiai. Tokie rezultatai rodo, kad sportuojantys paaugliai yra prierašesni ir labiau linkę bendrauti. Artimas sportuojančių paauglių ir tėvų bendravimas atskleidžiamas kokybinio tyrimo abiejuose pagrindiniuose skyriuose, remiantis tiek tėvų, tiek vaikų išsakytomis mintimis.

Tėvų įsitraukimo į paauglių sportinę veiklą patirties analizės trečioje metatemoje „tėvų įsitraukimo į vaikų sportą raiška“ matyti tėvų pastangos įkvėpti vaiką sportui. Nuo jų prasideda „kitoks“ jaunųjų sportininkų ir tėvų bendravimas, tarsi pridėtinis prie įprastojo. Tėvai „sportiškai“ bendrauja net su dar negimusiu vaiku: „(...) *aš nuo nėštumo ėjau į (...) užsiėmimus (...)*“ (Kamilė, 5. 15–16), o vėliau, gimus vaikui, „(...) *mankštelės nuo pat mažens buvo (...)*“ (Kamilė, 5. 18–19). Kiti tėvai savo vaikus sportiniam gyvenimui skatina asmeniniu pavyzdžiu, nuo pat vaiko gimimo natūraliai kurdami bendravimą sportinėje laisvalaikio leidimo aplinkoje: „(...) *pati visą gyvenimą profesionaliai sportavau*“ (Eva, 1. 11–12), „*Aš visą laiką buvau sportuojanti*“ (Ieva, 2. 18), „(...) *mato, kaip mes sportuojam, visur vežamės, (...) juos įtraukiam ir patys paskui natūraliai įsitraukia*“ (Rokas, 6. 4–6),

„Vaikai augo toje aplinkoje (sporto). Nuo mažens norėjom, kad jie (...) viską stebėtų, susipažintų“ (Ana, 7. 26–28). Tokiose šeimose sportinis bendravimas prasideda dar namuose, vaikai tiesiog gyvena tėvų sukurtoje sportinėje aplinkoje, nepatirdami priverstinio skatinimo sportuoti. Laikas, kai tėvai vaikus veda ar veža į treniruotes, varžybas, taip pat kuria papildomą erdvę glaudesniam tėvų ir vaikų bendravimui: „(...) aš ją kai veždavau, tai ant suoliuko sėdėdavau ir laukdavau“ (Rokas, 6. 113–114). „Žiūrėdavau tas varžybas ir kiek įmanoma morališkai ir visaip kitaip palaikydavau (...)“ (Eva, 1. 39–40). Siekdami artumo su sportuojančiais vaikais, tėvai stengiasi „įsitraukti ir patys“ (Rokas, 6. 180–181), ypač akcentuodami vaikų poreikį kuo artimiau bendrauti, kai būtinas psichologinis palaikymas: „(...) dabar taip atsitiko, dabar pralaimėjai, bet tu gali, dirbsi, darysi, ir ateis laikas, ir tu paguldysi tą priešininę ant menčių“ (Eva, 1. 280–281). „(...) pats svarbiausias dalykas – tai yra palaikymas, kad tikėti ja (dukra), kai niekas ja netiki“ (Eva, 1. 264–265). Stengiamasi būti draugu savo sportuojančiam vaikui: „turi būti laisvas bendravimas“ (Rokas, 6. 69–70), jo sportiniame gyvenime dalyvaujant „labai atsargiai (...), viskas turi būti natūraliai“ (Rokas, 6. 183–184).

Paauglių dalyvavimo sportinėje veikloje ir santykio su tėvais patirčių analizės trečioje metatemoje „tėvų įsitraukimas vaikų akimis“ perteikiamas sportuojančių paauglių požiūris į bendravimą su tėvais sportinėje veikloje. Žvelgdami atgal į ankstyvąją vaikystę, tokio bendravimo pradžių kai kurie tyrimo dalyviai sieja su savo atėjimu į sportą: „(...) pirmais metais mane versdavo tiesiog eiti, ypač tėtis (...). Bet paskui pati persilaužiau ir viskas, tai tapo gyvenimas mano“ (Gabija, 10. 7–9). Toliau paaugliai apie ilgalaikės tėvų pastangas juos palaikyti kalba šiltai: „Tėvai kiek įmanydami, kiek galėdami bandė įsitraukti, nu ir aš manau, kad jiems labai puikiai pavyko“ (Luka, 13. 34–35), „Tiesiog jie tikrai į tai įsiliedavo, tikrai, ir dabar palaiko“ (Gabija, 10. 57). Vaikai labai vertina laisvą bendravimą su tėvais. Su tėvais jie suartėja kalbėdami bet kokiomis sporto temomis, dalydamiesi tiek nusivylimu dėl nesėkmės: „Visada sakydavo: išpūsk baimę, ir viskas bus gerai. Taip labai teigiamai, ramiai“ (Luka, 13. 50). „(...) labai nuramindavo, vis tiek ir pergyvenimų būdavo dėl tų kovų, dėl nesėkmės kokios“ (Luka, 13. 46), tiek sportinių pasiekimų džiaugsmiais: „turbūt nebuvo tokių varžybu, kad mes grįžtumėm ir tylėtumėm, mes visada iškart puolam viską pasakot ten, ir visada klauso įdėmiai, visi bendraudavo“ (Luka, 13. 57–58), „Jeigu laimi ten prizinę vietą, ten varžybose, (...), tai aišku, kad ir pavargęs, bet vis tiek su tėvais kalbi, džiaugiesi“ (Gabija, 10. 281–282).

Tėvų ir vaikų bendravimo sporte kontekste verta pastebėti, kad kokybinio tyrimo metu išryškėjo vaikų ir tėvų bendravimą sporto aplinkoje skatinantis trenerio vaidmuo. Visi tyrimo dalyviai – tiek tėvai, tiek vaikai – nurodo, kad trenerio pastangomis vaikų ir tėvų bendravimas sporte tampa glaudesnis: „(...) *smagu, kad na, trenerio ir mano* (tyrimo dalyvės) *yra labai glaudūs santykiai, (...) pas mus nėra jokių paslapčių, mes viską apsitariam, viską ir būna kartais trise susėdam ir kalbamės (...)* (Eva, 1. 162–164), „(...) *šauņu, yra gerai, kai* (treneris) *suburia tėvus ir vaikai tą patį mato, tai tikrai mes turim labai gerą laiką*“ (Emilija, 3. 235–236), „(...) *tikrai davė labai daug tas žmogus* (treneris) */ ne tik sporte, bet ir apskritai*“ (Klaidas, 11. 42). L. E. Wolfenden ir N. L. Holt (2005) tyrimo gauti rezultatai taip pat rodo tėvų ir trenerių bendradarbiavimo svarbą sportuojantiems vaikams. Mokslininkų atliktame tyrime dalyvavę tėvai norėtų, kad treneriai skatintų jų vaikų, kaip asmenybių, augimą, o ir patiems tėvams suteiktų emocinę bei apčiuopiamą pagalbą kilus sunkumams.

Atitolimas. Nepaisant to, kad anketinės apklausos metu sportuojantys paaugliai stipriau išreiškė prieraišumą tėvams, pasitikėjimą jais ir artimesnį bendravimą, lyginant su nesportuojančiais, jų atsakymuose statistiškai reikšmingas skirtumas matomas ir atitolimo skalėje. Kokybinio tyrimo duomenys papildė ir paaiškina šį reiškinį, atskleidžia priežastis, kodėl sporto aplinkoje, kurioje tikimės palaikančios tėvų ir vaikų sąveikos, kartu vyksta atitolimas tarp tėvų ir vaikų, parodo, kokia forma jis reiškiasi.

Kokybinio tyrimo interviu su tėvais metu atsiskleidė, kad tėvų ir vaikų atitolimas ryškiausiai juntamas metatemoje „tėvų įsitraukimo į vaikų sportą raiška“, kurioje aprašomi tėvų įvardyti įsitraukimo į vaikų sportinį gyvenimą sunkumai, pabrėžiama tėvams nuolatinį susirūpinimą kelianti finansinio palaikymo svarba: „*finansai kartais labai smaugia* (...)“ (Eva, 1. 260). „*Jai* (dukrai) *būna labai skaudu* (...) *kartais paprašo, na, tėti, gal tu galėtum finansiškai paremt mane ir t. t., o jo būna atsakymas vienas – nevažiuok*“ (Eva, 1. 271–272). Neturėjimas galimybių reikiamai finansiškai palaikyti vaikus sporte, liūdesys dėl vaikų, negalinčių realizuoti savo gebėjimų sporte tik dėl pinigų stygiaus, neretai tampa atitolimo priežastimi. „*Dažnai būdavo, kad sūnus nebaigdavo net trasos, nes jam pastoviai iš tos mašinos kas nors išbyrėdavo. Kažkuriose varžybose buvo, kad nedaug trūko, tai atsimenu, kaip jis išgyveno, nu ką, nebaigė, nebaigė...*“ [kalba, tyliai, lėtai, išgyvena dėl sūnaus] (Eva, 2. 169–171). Vaikai taip pat nusiminę, nes, nepaisant visų sportui atiduodamų jėgų, dėl finansavimo jie nieko padaryti negali. Šioje

situacijoje bejėgiais tampa visi – tiek tėvai, tiek vaikai.

Kitokia prasme atitolimas tarp vaikų ir tėvų sportinėje veikloje išryškėjo vienai tyrimo dalyvei pasakojant apie sunkiai valdomą situaciją su savo sportuojančia dukra. Atstumiančiu nuo vaiko sporto veiksmu šiuo atveju yra jaudinimasis dėl pavojaus dukters sveikatai, nekontroliuojamas dukters užsispyrimas siekti rezultatų, nepaisant moteriškam organizmui sunkiai pakeliamų sportinių krūvių: „*jeigu jai dings menstruacijos, (...) prasidės negrįžtamieji procesai kaip bręstančiai moteriai*“ [pravirko] (Eva, 1. 125–126). „*(...) yra žiauriai sudėtinga su tuo visą laiką kovoti*“ (Eva, 1. 129). „*Ir vat tą sulaviruoti, nes yra labai baisu, o jeigu / kažkada gyvenime jinai negalės turēt vaikų, ir ta baimė mane persekioja nuolatos*“ [pravirko] (Eva, 1. 135–136). Susirūpinimas dėl sportuojančių vaikų sveikatos, nuolatinių traumų, net gyvybės, kaip tėvus nuo vaiko sporto atitolinantis veiksnys, bene ryškiausiai atsiskleidė tyrimo dalyviams dalijantis dalyvavimo vaikų varžybose patirtimis, aprašomose poskyryje „tėvų pažintis su vaiko sportiniu gyvenimu“. Dauguma tėvų, dažniausiai mamos, negali stebėti besivaržančių savo vaikų: „*Ne, negaliu, nenoriu aš jų stebėti*“ (Emilija, 3. 162). „*Man varžybų žiūrėjimas yra didžiausias stresas*“ (Ieva, 2. 51–52). „*Man baisu, man širdis stoja, man bloga net [atsidūsta] (...) per didelė man įtampa, per didelis krūvis*“ (Ieva, 2. 135–136). „*Aš jį per daug myliu, kad aš jo (sūnaus) netekčiau*“ (Ieva, 2. 137). Dažnas tėvų dėl traumų nenorėtų leisti vaikų sportuoti.

Interviu su tėvais metu išryškėjusią tėvų ir vaikų atitolimo sportinėje veikloje problematiką papildė apklaustų paauglių nuomonė, pateikta temoje „tėvų įsitraukimas vaikų akimis“. Jaunieji sportininkai tėvų emocijas, kylančias varžybų metu, mato kaip kliuvinius artumui su tėvais. Iš vienos pusės – kaip trukdančius pozityviems tarpusavio santykiams: „*(...) mama gana / mmm gana / taip skaudžiai ryškiai reaguoja (...) ir nelabai aš noriu kad ji eitų (į varžybas)*“. „*Nes papildomas spaudimas iš tikrųjų atsirastų*“ [šypsosi] (Ridas, 12. 64–66), „*(...) jai (mamai) tikrai kainuoja daug nervų ir visko, nes / veža ir pas gydytojus (...) ir tie patys nervai ir tikrai atsiliepia*“ (Gabija, 10. 109–110), iš kitos pusės – kaip keliančius pavojų, kad tėvai iš viso uždraus sportuoti: „*(...) tėvai ten nelabai norėjo leist, tu gal neik tenai [akcentuoja], bijo jie, kad gausiu į galvą ar kažką (...) tėvai ten tu tai ten (...) nekovok (...)*“ (Tomas, 14. 83–86), „*(...) po paskutinės traumos ji (mama) man tiesiai šviesiai pasakė: dar kartą taip bus, dar kartą išsisuksi koją, mesi treniruotes (...)*“ (Gabija, 10. 114–115). Paaugliai pasakoja, kad jiems visuomet trukdo emocijų skatinamas netinkamas tėvų elgesys sporto arenoje, kai tėvai bando

reguluoti treniruočių ar varžybų eigą, trenerio veiksmus, šūkauja. Dažnas dėl to nenori matyti tėvų varžybose. Keturi iš penkių kalbintų paauglių nurodė, kad tėvų jų sporte nereikia. Netaktiškas tėvų elgesys nėra skatinantis, trukdo susikaupti, tinkamai nusiteikti: „*Per daug gal kišasi (...)*“ (Klaidas, 11. 133), „*Būna kiti tėvai keikiasi, teisėjus puola, nu būna jie tėvai „ekspertai“ (...) nu jau visų galų meistrai*“ (Tomas, 14. 128), „*(...) tėtis (...) atsimenu sėdėdavo su manim salėj ir žiūrėdavo tiesiog, kaip aš dirbu, aišku, mane tas labai pritrenkdavo, nes jis ant manęs ir šaukdavo kartais, ir vos ne taip, kad įsijausdavo į trenerio rolę*“ (Gabija, 10. 51–54), „*(...) tiesiog nuteikė, nu demotyvavo (...) aš netgi šiek tiek išsigandau. Tėtis / žmogus, kuris tave drąsint turi (...)*“ (Ridas, 12. 80–84). Neigiama tėvų įtaka treniravimui yra gana naujas mokslinių tyrimų rezultatas (Gould et al., 2008). Mokslininkai D. Gould ir kt. (2008), L. Lauer ir kt. (2010a, 2010b) tyrimų su treneriais metu atskleidė daugybę būdų, kaip tėvai gali teigiamai (pvz., pasitikėjimu, parama) ir neigiamai (pvz., kišimusi, trukdymu, kenkimu) paveikti treniravimo procesą.

J. C. Hellstedt (1987) darbas atkreipė tyrėjų dėmesį į tėvų dalyvavimo jaunimo sporte ir tėvų įsitraukimo lygio skirtumus. L. E. Wolfenden ir N. L. Holt (2005) teigimu, tėvų įsitraukimo lygis nebūtinai gali būti svarbus. 56 tėvų ir 34 jų vaikų, žaidžiančių futbolo komandose, tyrimas parodė, kad visi tėvai labai intensyviai įsitraukė į savo vaikų sportinę veiklą (Holt et al., 2009), tačiau jų įsitraukimo lygis nepaveikė skirtumo tarp teigiamų ir neigiamų tėvų ir vaikų santykių raiškos.

Net geriausių ketinimų vedini tėvai gali pasijusti besielgiantys netinkamai (Lauer et al., 2010a; Knight, Holt, 2013). Nors atlikta nedaug tyrimų, nagrinėjančių konkretų tėvų elgesį jaunimo sporto varžybų metu (Goldstein, Iso-Ahola, 2008), jų rezultatai kai ką paaiškina. Pavyzdžiui, tėvų elgesys per varžybas gali būti jų empatijos savo vaikams rezultatas (Holt et al., 2008; Knight, Holt, 2013). F. L. Smoll, S. P. Cumming ir R. E. Smith (2011) tai pavadino „atvirkštinės priklausomybės reiškiniu“, pasireiškiančiu, kai tėvai per daug susitapatina su savo vaikais ir išgyvena jų pralaimėjimus bei nusivylimus, tarsi savo pačių. Tėvai gali nevalingai „modeliuoti“ savo troškimus ir norus savo vaikams, ir dėl šių troškimų jų elgesys gali būti netinkamas arba neigiamas. Pavyzdžiui, tėvai bando neišsipildžiusias savo sportines svajones bei ambicijas realizuoti per vaikus.

Pastebima, kad patiems tėvams reikalinga pagalba iš įvairių išorinių veiksnių, kad jie galėtų padėti savo vaikams dalyvauti ir tobulėti sporte, ir tai rodo būtinybę plėtoti tėvystės tyrimus ir nagrinėti platesnį socialinį kontekstą jaunimo sporte

(Holt et al., 2009). Paminėtina ir išorinių veiksnių (trenerio, sporto klubo vadovų, organizacijų) įtaka tėvams (Harwood, Knight, 2009b; Holt et al., 2008).

Kokybinio tyrimo metu paaiškėjo, jog trenerio vaidmuo taip pat gali paskatinti paauglių atitolimą nuo šeimos. Nors aptariant bendravimo raišką buvo minima, kad trenerio iniciatyva gali padėti tėvams ir vaikams suartėti sporto aplinkoje, tyrime dalyvavę tėvai lygiagrečiai teigia, kad ilgainiui trenerio autoritetas tarsi paveržia iš jų vaiką, paaugliai tampa prieraišesni treneriui nei tėvams: „(...) *mama, nepyk, man su treneriu dabar pirmiau reikia pasikalbėt, o ne su tavim (...)*“ (Eva, 1. 170–172). „(...) *jie gali papasakoti treneriui daugiau, negu jie papasakos savo mamai ar tėčiui*“ (Kamilė, 5. 257–259). „*Treneris (...)* yra kaip *tėtis*“ (Eva, 1. 144). Glaudesni santykiai su treneriu nei su tėvais ryškiai atsispindi ir sportuojančių paauglių pasisakymuose: „(...) *aš jai (mamai) ir pati pasakiau, kad tu gali sakyt nesakius, aš vis tiek klausysiu trenerio, nes (...)* treneris man yra kaip tėvas, ir sakau, man jisai dabar yra daug svarbiau už tave (...)“ (Gabija, 10. 118–122). „(...) *treneriai yra antrieji tėvai*“ (Luka, 13. 132).

Neapsiribojant vien tėvų ir vaikų susvetimėjimo sporte tendencija, šioje diskusijoje verta aprašyti sportuojančių paauglių jausmus, susijusius su atitolimu nuo bendraamžių. Kiekybinio tyrimo metu nustatyta, kad sportuojančių paauglių prieraišumas bendraamžiams yra didesnis, lyginant su nesportuojančiais. Sportuojančių paauglių pasitikėjimas bendraamžiais yra stipresnis, tačiau bendravimas su bendraamžiais stipriau išreiškia nesportuojantys paaugliai. Galiausiai atitolimas nuo draugų stipriau pasireiškia tarp sportuojančių paauglių. Šiuos kiekybinius duomenis papildė kokybinio tyrimo rezultatai, aprašomi temoje „paauglių sportinio gyvenimo kaina – prarasti draugai“. Didesnę gyvenimo dalį sportui paskyrę paaugliai labai išgyvena dėl neišvengiamo mokyklos ir kiemo draugų atitolimo. Ilgainiui sporto režimas tampa griežtas, laiko draugams lieka vis mažiau. Susvetimėjimą su nesportuojančiais draugais lemia net bendro sportinio požiūrio, bendros pokalbio temos nebuvimas. Tyrimo dalyvių balse jaučiamas draugų ilgesys: „(...) *visi eidavo kažką veikt, o aš salėj, tai jeigu jo aš taip einu ir mano salėj visi žmonės, o tie kiti kažką veikia, su kuriais jau nieko bendro nėra*“ (Tomas, 14. 52–53).

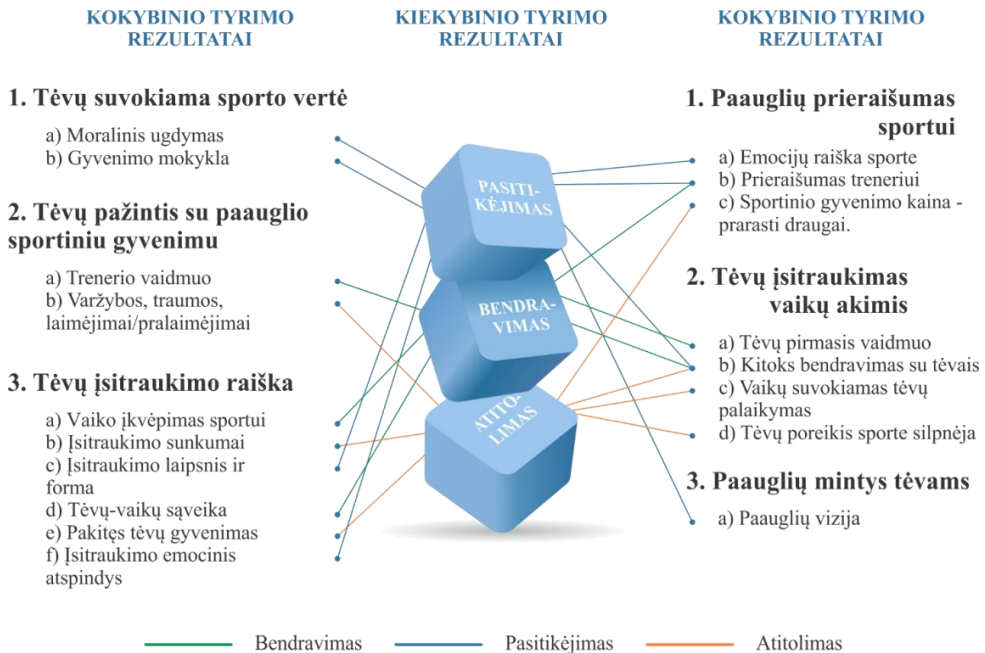
Apibendrinant atitolimo temą norėtusi pabrėžti, kad tėvų ir vaikų atitolimo problema tėvų įsitraukimo į paauglių sportą kontekste stipriausiai buvo jaučiama interviu su paaugliais metu. Paaiškėjo, kad paauglių poreikis tėvų įsitraukimui į jų sportą, didėjant paauglių sportinei patirčiai, iš esmės silpnėja: „*tėvai man nedaro jokios įtakos visiškai*“ (Tomas, 14. 105–106). „*Man taip nebuvo, kad aš ten to negalėjau*

pasiekt be jų palaikymo ar ne [šypsosi] (...)“ (Tomas, 14. 113). Paaugliai pripažįsta, kad sportas „(...) tiesiog truputį atskyrė kaip tik nuo tėvų, tokį savarankiškesnį padarė“ (Tomas, 14. 135). Tėvai trukdo: „(...) mane tas galbūt tik dar labiau iš vėžių išmuša, negu aš pati su tuo kažkaip susitvarkau“ (Gabija, 10. 70–71). „(...) man jų (tėvų) kažkaip visai nereikia“ (Gabija 10. 74). Į suaugstę žengiantiems paaugliams atrodo, kad vienintelė, jiems vis dar būtina tėvų palaikymo sporte forma yra finansavimas: „Nežiūrint tos finansinės pusės, jeigu, tai tėvų išitraukimas bent ralyje, trukdo“ (Klaidas, 11. 113–114). „Nu pasakysiu tiesiai šviesiai iš tikrųjų, jeigu ne tėvai, nebūtų pinigų, su kuriais aš galėčiau važiuoti į tas varžybas, tai čia tiesiai šviesiai gal grubiai, bet tokia yra tiesa“ (Gabija, 10. 65–67). Ne taip ryškiai, bet labai jausmingai šią tendenciją atskleidė ir tyrime dalyvavusios mamos. Jos išgyvena dėl paaugusių vaikų nenoro tėvus matyti greta, iš dalies siedamos tai su pačios paauglystės, kaip sunkaus amžiaus tarpsnio ypatumais, iš dalies suprasdamos, kad didėjant vaikų sportinei patirčiai, tėvų moralinis palaikymas sporte tampa vis mažiau reikalingas: „(...) jis (sūnus) tiesiog sakydavo, mama, tu tiesiog nevažiuok (į varžybas) (...)“ (Ieva, 2. 153–154); „(...) atrodo, aš jos (dukters) (...) vėl kokį mėnesį buvau nemačiusi, aš noriu apsikabinti savo vaiką ir t. t., bet aš jos neturiu [pravirksta]. Supratau, kad aš vaiko neturiu, aš esu tik kaip ta tokia na / pagalbinė, nematoma priemonė, kuri kiek galima turiu tiktai finansuoti viską (...)“ (Eva, 1. 173–176).

Verta pastebėti, kad anketinė apklausa neatskleidė statistiškai reikšmingų skirtumų tarp sportuojančių paauglių patirties ir prieraišumo tėvams, tačiau kokybinio tyrimo metu, ypač pokalbių su sportuojančiais paaugliais metu, išryškėjo, kad, didėjant paauglių sportinei patirčiai, paaugliai tampa mažiau prieraišūs tėvams. Taigi antra hipotezė, kad didesnę sportinę patirtį turintys paaugliai bus prieraišesni tėvams nei turintys mažesnę patirtį, nepasitvirtino.

Apibendrinant tyrimo duomenis galima teigti, jog tėvų ir paauglių ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje analizė grindžiama idėja, kad tėvų išitraukimas į vaikų sportavimą yra sudėtingas ir daug iššūkių keliantis reiškinys. Tėvų išitraukimo laipsnis ir forma gali padėti arba, priešingai, pakenkti vaiko dalyvavimo sporte patirčiai. Ugdomoji sąveika tarp tėvų ir vaikų sportinėje veikloje gali būti efektyvesnė, jei tėvai gebėtų valdyti savo elgesį ir emocijas, būtų vaikų sporto „stebėtojai“, nesikištų. Vaikams negali būti taikomas spaudimas, jie turi būti motyvuojami sportuoti, kuriant psichologiškai palankią aplinką. Tėvai turėtų išmokti ištraukti lanksčiai, jų dalyvavimas turėtų būti palaikantis, suteikiantis jaunuoliams galimybę

būti savarankiškiems, patiems priimti sprendimus. Atlikto tyrimo rezultatai, kaip reikalauja mišraus tyrimo metodologija (Creswell, 2015), buvo susieti. Mišraus tyrimo (kiekybinio ir kokybinio) gautų duomenų integracija vaizduojama 6 paveiksle. Jame matyti, kaip tris kiekybinio tyrimo veiksnius (pasitikėjimą, bendravimą ir atitolimą) papildo kokybiniai duomenys.

6 pav. Mišraus tyrimo – kiekybinio ir kokybinio tyrimų – integracija

Tėvų ir paauglių ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje teorinio modelio ir mišraus (kiekybinio ir kokybinių) tyrimo integracija

Apibendrinant disertacinio darbo rezultatus, pateikiamos teorinio tėvų ir paauglių ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje modelio ir mišraus (kiekybinio ir dviejų kokybinių) tyrimo tarpusavio sąsajos (7 pav.). Gilinantį į tėvų ir paauglių ugdomąją sąveiką įgalinančius veiksnius, disertaciniame darbe buvo numatyti ir atlikti keli etapai:

- literatūros analizės pagrindu sukurtas tėvų ir paauglių ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje teorinis modelis;
- atliktas mišrus, t. y. kiekybinis (paauglių požiūris) bei kokybiniai (tėvų bei paauglių patirtys) tyrimai;

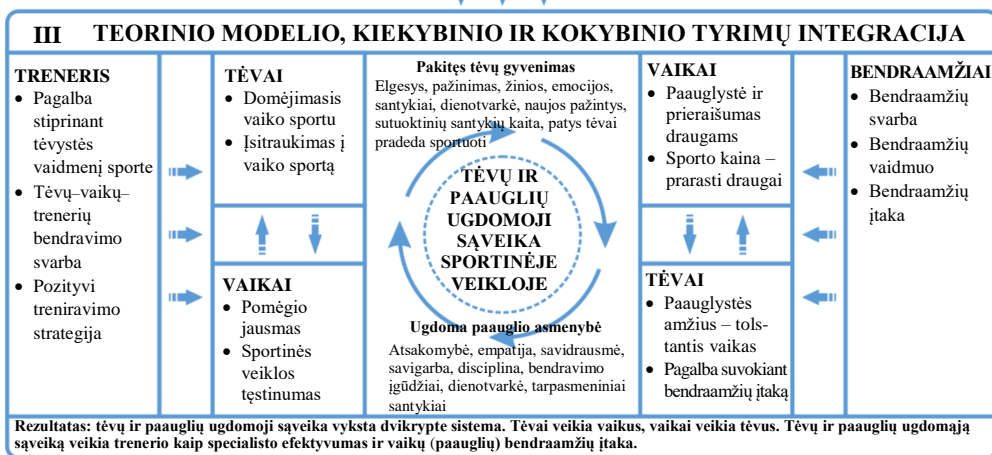
- atlikta mišraus (kiekybinio ir dviejų kokybinių) tyrimo rezultatų integracija;
- disertacijos (literatūros analizės ir tyrimų rezultatų) pagrindu sukurta ir praktiškai įgyvendinta nauja tėvų įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą programa.

Teorinė nagrinėjamo klausimo analizė atskleidė, kad tėvų ir paauglių ugdomajai sąveikai svarbūs yra tiek tėvai, tiek vaikai, ir treneris kaip vienas svarbiausių šią sąveiką įgalinančių elementų (žr. 1 ir 7 pav. pirmą etapą). Nuo trenerio turimų kompetencijų: žinių, įgūdžių, patirties, trenerio sukurtos sportinės edukacinės aplinkos priklauso teigiamas tėvų įsitraukimas į vaiko sportavimą, domėjimasis vaiko sportu, palaikymas, pagalba jam. Nuo trenerio kaip specialisto priklausys ne tik tėvų įsitraukimas į vaikų sportavimą, bet ir paties vaiko (sportininko) dalyvavimas šiame procese. Ne mažiau svarbus yra trenerio vaidmuo, padedant sportininkams suvokti jų tėvų dalyvavimo svarbą. Nepaisant to, kad trenerio vaidmuo pripažįstamas svarbiausiu, analizės metu išryškėjo ypatingas tėvų vaidmuo, kuris prasideda ankstyvųjų tarpasmeninių santykių, prieraišumo vaikui formavimosi pagrindu, pagalba vaikui augant, pereinant iš vaikystės į paauglystę, suvokiant bendraamžių (draugų) svarbą. Siekiant įtraukti vaiką į sportą, vaikui reikalinga pagalba: domėjimasis vaiko sportavimu, finansinis, psichologinis palaikymas, visapusiškas, bet ne įkyrus, t. y. lankstus tėvų įsitraukimas. Galima teigti, kad yra svarbi tėvų ir trenerių bendradarbiavimo svarba, įtraukiant vaiką, paauglį (sportininką), siekiant maksimaliai pasiekti palankios tėvų ir paauglių ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje raiškos.

II KIEKYBINIO IR KOKYBINIO TYRIMŲ REZULTATAI

1. Kokybinio tyrimo rezultatai (tėvai)	2. Kiekybinio tyrimo rezultatai	3. Kokybinio tyrimo rezultatai (paaugliai)
<ul style="list-style-type: none"> • Tėvų suvokiama sporto vertė • Tėvų pažintis su paauglio sportiniu gyvenimu • Tėvų įsitraukimo raiška 	<ul style="list-style-type: none"> • PASITIKĖJIMAS • BENDRAVIMAS • ATITOLIMAS 	<ul style="list-style-type: none"> • Paauglio priežiūros sportui • Tėvų įsitraukimas vaikų akimis • Paauglių mintys tėvams
<p>Paaiškinimai: — Pasitikėjimas — Bendravimas — Atitolimas</p>		
<p>Rezultatas: tėvų įsitraukimas į vaikų sportavimą nėra pakankamai pozityvus.</p>		

IV TĖVŲ ĮSITRAUKIMO Į VAIKŲ SPORTĄ PROGRAMA

1. Sportas	2. Edukologija	3. Psichologija
<ul style="list-style-type: none"> • Praktiniai užsiėmimai tėvams ir vaikams kartu sporto salėje • Praktiniai užsiėmimai tėvams ir vaikams atviroje gamtos aplinkoje • Turnyrai, egzaminai 	<ul style="list-style-type: none"> • Teoriniai užsiėmimai tėvams • Teoriniai užsiėmimai vaikams • Tėvų, vaikų, trenerių švietimas • Teorinių ir praktinių užduočių atlikimas po kiekvienos treniruotės 	<ul style="list-style-type: none"> • Giluminiai pokalbiai prieš programą ir po jos • Detali treniruotės vaizdo analizė • Individualus konsultavimas • Šeimų konsultavimas
<p>Rezultatas: tėvų ir vaikų priežiūra ir glaudūs santykiai per sportą – tėvų ir vaikų ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje rezultatas.</p>		

7 pav. Tėvų ir paauglių ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje teorinio modelio bei mišraus tyrimo (kiekybinio ir kokybinio) schemų integracija

Pateikto teorinio tėvų ir paauglių ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje modelio apibendrinti tyrimai atskleidė nagrinėjamo klausimo sudėtingumą. Tai paskatino atlikti tris tyrimus, siekiant atskleisti tėvų ir paauglių ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje raišką. Pirmo tyrimo metu tirtos paauglių sportavimo ir prieraišumo su tėvais ir bendraamžiais sąsajos. Siekiant papildyti ir išsamiau pateikti tėvų ir paauglių ugdomąją sąveiką atskleistų sportavimo sąsajų su prieraišumo su tėvais kintamaisiais, atlikti du kokybiniai tyrimai su tėvais ir sportuojančiais paaugliais (žr. 7 pav. antrą etapą). Visų trijų tyrimų duomenys buvo integruoti (žr. 7 pav. antrą etapą) ir susieti su teoriniame modelyje išryškintais aspektais (žr. 1 pav. ir 7 pav. trečią etapą). Apibendrinant teorinėje dalyje atskleistus tėvų ir vaikų ugdomąją sąveiką įgalinančius veiksnius bei atliktų tyrimų rezultatus, išryškėjo, ypač kokybinių tyrimų metu, trenerio vaidmuo. Kita vertus, teorinė analizė neatskleidė bendraamžių vaidmens tėvų ir vaikų ugdomajai sąveikai sportinėje veikloje. Nors paauglystės laikotarpiu bendraamžių vaidmuo yra svarbus, tyrimo metu gauti duomenys atskleidė naujų duomenų apie sportuojančių paauglių ir bendraamžių santykius. Kiekybinio tyrimo metu matomas sportuojančių paauglių atitolimas nuo bendraamžių. Šiuos rezultatus papildė kokybinio tyrimo duomenys (paauglių patirtys). Interviu su sportuojančiais paaugliais atskleista sportinio gyvenimo kaina – prarasti draugai. Teoriniame modelyje pabrėžtas ir tėvų vaidmuo sportuojantiems vaikams juos psichologiškai ir finansiškai palaikant, domintis jų sportiniu gyvenimu. Atlikti tyrimai taip pat atskleidė, jog sportuojantiems vaikams svarbus tėvų finansinis palaikymas, tėvų suvokiama sportavimo vertė vaiko asmenybės brandai. Tyrimų rezultatai praplėtė teoriniame modelyje apibendrintus ankstesnių tyrimų rezultatus, rodančius sportavimo vaidmenį paaugliams atitolstant nuo tėvų. Tai atsispindėjo kiekybiniame tyrime bei tėvų pasisakymuose apie asmeninius išgyvenimus, susijusius su vaikų praradimu dėl sportavimo bei sportuojančių vaikų mintyse apie nenorą matyti savo tėvus varžybose, abejingumą, tėvų vaidmenį jų sportiniame gyvenime. Tyrimų metu paaiškėjo, kad tėvų ir paauglių ugdomoji sąveika sportinėje veikloje vyksta dvikryptės sistemos pagrindu. Tinkamas tėvų įsitraukimas į vaikų sportavimą ugdo paauglių atsakomybę, empatiją, savidrausmę, savigarbą, pagarbą kitiems, discipliną, bendravimo įgūdžius, turi įtakos dienotvarkei, ugdo visapusiškai kryptingą paauglio asmenybę. Kita vertus, taip tarp tėvų ir jų vaikų reiškiasi ugdomoji sąveika, kuri yra ne vienakryptė, o dvikryptė. Taigi ne tik tėvai daro įtaką savo vaikams, bet ir vaikai daro įtaką savo tėvams. Paauglys, patekęs į sporto aplinką, keičia tėvus, kinta tėvų gyvenimas, elgesys, pažinimas,

žinios, emocijos, santykiai, dienotvarkė, prasiplečia pažinčių ratas, keičiasi tėvų kaip sutuoktinių santykiai, patys tėvai pradeda sportuoti.

Tėvų ir paauglių ugdomosios sąveikos efektyvumui didžiausią įtaką turi treneris bei paauglių bendraamžių įtaka. Galima teigti, kad tiek treneris vaidina didelį vaidmenį tėvams ir vaikams bei jų bendrai sąveikai sportinėje veikloje, tiek ir bendraamžiai daro poveikį tėvų ir vaikų ugdomajai sąveikai sportinėje veikloje. Tik bendras visų dalyvių (trenerio, tėvų, vaikų) empatija paremtas bendravimas gali laiduoti teigiamą, palankią tėvų ugdomąją sąveiką sportinėje veikloje.

Tyrimo rezultatai atskleidė tėvų dalyvavimą paauglių sportinėje veikloje kaip ne visuomet tinkamą, skatinantį vaikus, pačių paauglių ne visuomet priimamą kaip palaikantį, todėl nusprendžiau pateikti ne tik praktines rekomendacijas, bet ir disertacijos pagrindu sukurti intervencinę tėvų išitraukimo į vaikų sportinę veiklą programą, tėvams ir vaikams dalyvaujant sportinėje veikloje kartu (žr. 7 pav. ketvirtą etapą, 1 ir 2 priedus bei internete adresu: www.lisinskiene.com). Programa siekiu giliau suprasti vaikų sportinės veiklos *psichologinę, edukacinę, fizinę* naudą šeimos kontekste, kuri apimtų ne tik praktinius užsiėmimus, tėvams ir vaikams dalyvaujant kartu, bet ir edukologinių bei psichologinių žinių integraciją, siekiant maksimaliai įtvirtinti tėvų ir vaikų sąveiką sportinėje veikloje. Tai vienas naujausių konceptų, siūlomų šio tyrimo pagrindu – tėvų–vaikų–trenerių (sportinis trikampis) tarpusavio santykių glaudumo gerinimas, ir tai yra įneštas naujas požiūris ne tik Lietuvai, bet ir užsienio šalims. Tikėtina, kad šioje programoje dalyvaujantys tėvai ir vaikai ne tik sustiprins šeimos bendravimą ir labai svarbų besiformuojantį prierašumo jausmą, bet ir saugiai įsilies, įgaus praktinių, edukologinių bei psichologinių žinių sportinės veiklos kontekste.

Tyrimo ribotumai ir ateities tyrimų kryptys

Atlikto tyrimo kontekste išvelgta ir keletas trūkumų, kurie galėjo turėti įtakos tyrimo rezultatams. Kita vertus, tyrimo ribotumai paskatino pagalvoti apie tolesnius tyrimus.

Vienas iš šio tyrimo trūkumų tas, kad šis tyrimas yra ne tęstinis (ne longitudinalinis). Atliekant kiekybinį tyrimą, tiriamųjų sportininkų grupėje buvo paaugliai, turintys ne mažesnę kaip vienerių metų varžybinio sporto patirtį, o paauglių prierašumas tėvams ir bendraamžiams sportinės karjeros pradžioje nebuvo žinomas. Buvo matuotas paauglių prierašumas tėvams neatskiriant mamų ir tėčių (tiriamųjų buvo klausta apie jų prierašumą tėvams, bet ne mamoms ir tėčiams atskirai). Tyrimai, nagrinėjantys

prieraišumą šeimoje galėtų atskleisti, kaip sportavimas veikia berniukų ir mergaičių prieraišumą mamoms ir tėčiams atskirai.

Tam tikrą šio tyrimo ribotumą galima įžvelgti tame, kad atliekant kokybinį tyrimą kitų autorių darbai ir susiformavęs požiūris į pažinimo procesą ir tyrinėtinus fenomenus paskatino atlikti būtent tokį tyrimą, kokį ir atlikau. Visa tai kaip išankstiniai mokslinio pažinimo veiksniai galėjo vienaip ar kitaip pakreipti tyrimą ir trukdyti išgirsti tai, kas naujo atsiskleidžia konkrečių žmonių, šiuo atveju – sportuojančių paauglių tėvų ir pačių sportininkų – kasdieniauose pasakojimuose.

Nors šio tyrimo tikslas nebuvo tirti tam tikros sporto šakos sportininkus – man rūpėjo atskleisti sportuojančių paauglių tėvų ir sportininkų išgyvenimus nepriklausomai nuo sporto šakos, tačiau atliktame kokybiniame tyrime vyravo kovos menų sportininkai, leidžiantys pažinti jų sportinio gyvenimo patirtis. Ateityje būtų tikslinga panašius tyrimus atlikti ne tik individualių, bet ir komandinių sporto šakų kontekste.

Dar vienas tyrimo ribotumas tas, kad šie duomenys apima tik viduriniąją paauglystę, t. y. nuo 12 iki 16 metų. Siekiant išsamiai atskleisti tėvų ir paauglių ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje problematiką, reiktų tyrimų, kurie apimtų duomenis jau nuo ankstyvosios paauglystės iki pat jaunystės.

Kaip tyrimo ribotumą galima būtų įvardinti ir tai, kad kokybinis tyrimas atliktas tikslingai pasirenkant tyrimo dalyvius, atsižvelgiant į jų sportinę patirtį. Tyrime dalyvavę paaugliai turėjo ne mažesnę kaip ketverių metų sportinę patirtį. Ateityje tikslinga būtų atlikti longitudinalinį tyrimą su mažesnę sportinę patirtį turinčiais dalyviais, atskleidžiant, kaip, kintant sportinei patirčiai, keičiasi sportininkų bei sportuojančių paauglių tėvų supratimas sportinės veiklos kontekste.

IŠVADOS

1. Mokslinės literatūros analizės metu paaiškėjo, kad tėvų ir paauglių ugdomoji sąveika sportinėje veikloje vykdoma dvikrypte sistema. Tėvai veikia vaikus – į sportą nukreiptas vaikas ugdomas kaip kryptinga asmenybė: ugdoma vaikų empatija, savidrausmė, savigarba, disciplina, bendravimo įgūdžiai, įprantama laikytis dienos režimo. Vaikai veikia tėvus – tėvai, įsitraukdami į vaiko sportavimą, keičiasi, kinta jų gyvenimas: dienos režimas, elgesys, pažinimas, žinios, emocijos, prasiplečia pažinčių ratas, formuojasi tarpasmeniniai santykiai tarp tėvų ir vaiko, visos šeimos, kitų sporto dalyvių. Keičiasi tėvų kaip sutuoktinių santykiai, per vaikų sportavimą tėvai patys įsitraukia į sportą. Tėvų ir paauglių ugdomoji sąveika sportinėje veikloje priklauso nuo tėvų materialinės ir psichologinės paramos, vaiko fizinės ir emocinės gerovės užtikrinimo, trenerio pozityvios ugdymo strategijos, kompetencijos bei autoriteto. Ugdomoji sąveika sportinėje veikloje galima, jei tėvai bus aktyviau pritraukiami dalyvauti vaikų sportinėje veikloje; jei vaikams nebus taikomas spaudimas, jie bus motyvuojami sportuoti kuriant psichologiškai palankią aplinką; jei treneriams bus suteikiama galimybė nuolat lavintis.

2. Tiriant mokinių sportavimo ir prieraišumo šeimai bei bendraamžiams sąsajas atskleista, kad sporto treniruotes lankančių ir sportinio rezultato siekiančių paauglių santykių su tėvais raiška yra intensyvesnė visose skalėse – bendravimo, pasitikėjimo ir atitolimo – nei paauglių, kurie nelanko sporto treniruočių ir nesimankština. Nustatyta, kad paauglių sportavimas nėra susijęs su prieraišumu bendraamžiams.

3. Pokalbiai su tėvais atskleidė trenerių vaidmens svarbą skatinant tėvų ir paauglių sąveiką sportinėje veikloje. Tėvų ir paauglių ugdomoji sąveika sportinėje veikloje priklauso nuo trenerio pasirinktos treniravimo strategijos ir nuo tėvų įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą laipsnio bei formos. Sportuojančių paauglių tėvai pripažįsta trenerio pasirinktos pozityvios vaikų treniravimo ir ugdymo strategijos naudą – tai patvirtina pozityvios trimatės sąveikos tarp tėvų, vaikų ir trenerių svarbą. Tačiau lygiagrečiai išryškėjo šios sąveikos efektyvumą galimai neigiamai veikiantis reiškinys: tėvai sunkiai priima ilgainiui stiprėjančią paauglių prieraišumą treneriui. Tėvų rodoma priešprieša glaudiems vaiko ir trenerio santykiams gali paskatinti tėvų ir vaikų atitolimą sporte.

4. Interviu su sportuojančiais paaugliais metu atskleista, kad tėvų įsitraukimas į sportinę veiklą paaugliams svarbesnis ankstyvuojų jų sportinės veiklos laikotarpiu, o įgijus sportinės patirties, tėvų dalyvavimas tampa mažiau reikšmingas arba

nepageidaujamas. Tėvų ir paauglių tarpasmeninių santykių sportinėje veikloje kontekste vyrauja tėvų ir paauglių atitolimas, o ne bendravimas ir pasitikėjimas. Atitolimas tarp tėvų ir vyresnio amžiaus paauglių jų sportinėje veikloje vyksta dėl kelių priežasčių: ne tik dėl augančių vaikų siekio būti nepriklausomiems nuo šeimos sporte, bet ir dėl vaikus trikdančio netinkamo tėvų elgesio sportinėje veikloje. Pokalbiai su sportuojančiais paaugliais atskleidė, kad tėvai stokoja elgesio kultūros su savo sportuojančiais vaikais, pasigendama lojalumo kitų sportinės veiklos dalyvių atžvilgiu. Tačiau vienodai svarbus tėvų palaikymo veiksnys visuose sportinės patirties lygmenyse lieka tėvų finansinis palaikymas. Tėvų įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą laipsnis ir forma veikia tėvų ir vaikų ugdomosios sąveikos efektyvumą. Tėvų pasirenkami įsitraukimo į vaikų sportą laipsnis ir forma ne visuomet yra tinkami ir vaikus skatinantys, pačių paauglių ne visuomet priimami kaip palaikantys.

REKOMENDACIJOS

Vertinant šeimos vaidmenį paauglių sportinėje veikloje, išryškėja ankstyvųjų tarpasmeninių tėvų ir vaikų santykių – prieraišumo – svarba. Prieraišūs, artimi santykiai su tėvais motyvuoja sportuojantį vaiką, o sportinės veiklos poveikis vaikų socializacijai yra akivaizdus. Vaikų sportavimas turi didelę reikšmę ir tėvams. Tačiau, kaip rodo šio tyrimo rezultatai, bendras vaikų ir tėvų dalyvavimas sportinėje veikloje nebūtinai sustiprina tėvų ir vaikų santykius. Taigi šio disertacinio darbo pagrindu siūloma:

1. Kūno kultūros ir sporto departamentas, sporto šakų federacijos, sporto klubų vadovai, sporto edukologai, sporto psichologai galėtų inicijuoti intervencines programas, kurios būtų skirtos sportuojančių paauglių ir tėvų prieraišumui stiprinti. Tokių programų metu turėtų būti siekiama įtvirtinti ir tobulinti pozityvaus auklėjimo įgūdžius šeimoje, abipusį supratimą organizuojant sportines veiklas šeimoms, kartu vaikams ir tėvams.

2. Sportuojančių paauglių bei jų tėvų tyrimas atskleidė svarbų trenerio vaidmenį edukacinėje sąveikoje, todėl į siūlomas programas turėtų būti įtrauktas ir treneris. Be to, treneris turėtų daugiau dėmesio skirti papildomiems teoriniams užsiėmimams tėvams ir vaikams, aiškinant tėvų ir vaikų pozityvaus bendravimo naudą sporte. Tokia veikla reikalauja atitinkamų bendravimo su šeimos nariais kompetencijų, tad atitinkamoms temoms didesnis dėmesys turi būti skirtas ir jų rengimo studijų programose.

3. Nors trenerio vaidmuo pripažįstamas svarbiausiu, greta turėtų dirbti tokie specialistai kaip sporto psichologas ir sporto edukologas. Todėl bet kurioje sporto aplinkoje – klubuose, varžybose, stovyklose – turėtų įsivyrėti kitokia socialinė struktūra, apimanti psichologinę, edukacinę ir fizinę naudą šeimos kontekste.

4. Vienas naujausių konceptų, siūlomų šio tyrimo pagrindu – tai tėvų–vaikų–trenerių (sportinis trikampis) tarpusavio santykių glaudumo gerinimas. Diegiant šią naujovę būtų siūloma pirmiausia pasitelkti sporto organizacijas, o vėliau, treneriams, tėvams, vaikams įgijus žinių, perkelti šį modelį į sporto klubus. Šis naujas konceptas – sportinio trikampio nauda, sportinių santykių struktūros plėtojimas ir harmonizavimas yra aptarinėjami tik teoriškai, naujausiu akademinio lygmeniu. Novatoriškas žingsnis būtų šio modelio perkėlimas į praktiką.

5. Remiantis tyrimo dalyvavusių tėvų patirtimi, mokymai, seminarai, įvairaus formato diskusijos apie sporto teikiamą naudą būtų rekomenduotini ne tik

vaikų turintiems tėvams, bet ir tėvams, besilaukiantiems kūdikio (gimdymo namuose, ligoninėse). Tokios diskusijos būtų ugdomojo poveikio, aiškinančios tėvams, kad ankstyvasis vaikų sportinis ugdymas prasideda vaikui dar negimus (prenatalinis ugdymas). Šis laikotarpis, kuriant prierašumą tarp laukiamo kūdikio ir jaunų tėvų, yra ypatingas. Būtent šiuo laikotarpiu klojamas tolesnių glaudžių tėvų ir vaikų santykių pagrindas.

DISERTACIJOS TEMA PUBLIKUOTI STRAIPSNIAI

Mokslinės publikacijos

1. Lisinskienė, A., Šukys, S. (2016). Coach's role in encouraging parent-child educational interaction in sports. *Global Journal of Sociology*, 6 (1), 1-8.
2. Lisinskienė, A., Šukys, S. (2016). Trenerių, vaikų ir tėvų sąveika kaip trimatė ugdymoji sistema. *Sporto mokslas*, 1 (83), 23–27.
3. Lisinskienė, A., Šukys, S. (2014). The athlete triangle: coach, athlete and parents as an educational system. *Global Journal of Sociology. Kyrenia*, 4 (2), 46–51. Prieiga per internetą: http://www.world-education-center.org/index.php/gjs/article/view/3407/pdf_337.
4. Lisinskienė, A., Šukys, S. (2014). Tėvų ir vaikų ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje ypatumai. *Sporto mokslas*, 1 (75), 22–27.
5. Šukys, S., Lisinskienė, A., Tilindienė, I. (2015). Relation between adolescents' participation in sports activities and their attachment to parents and peers. *Social Behavior and Personality*, 43 (9), 1507–1518. <http://dx.doi.org/10.2224/sbp.2015.43.9.1507>
6. Šukys, S., Lisinskienė, A. (2015). Exploring the association between adolescents participation in sport and their attachment to parent and peer. *Society. Integration. Education: International Scientific Proceedings of the International Scientific Conference*, 22–23 May (pp. 603–611). Rezekne, Latvia.
7. Šukys, S., Dapkus, R., Lisinskienė, A. (2013). The manifestation of adolescents' intentions to react in provoking situations at school. *Rural Development 2013: the Sixth International Scientific Conference: Proceedings*, 6 (1), 28–29 November (pp. 402–408). Aleksandras Stulginskis University, Kaunas, Lithuania.

Pranešimų mokslinėse konferencijose disertacijos tema tezės:

1. Lisinskienė, A. (2014). The role of coach in supporting the interaction between parents and children in sporting activities. *7th Conference of Baltic Society of Sport Sciences*. 7–9 May. Tartu, Estonia.
2. Lisinskienė, A., Šukys, S. (2014). The athlete triangle: coach, athlete and parents as an educational system, maximizing the benefits of youth sports. "Global Conference on Contemporary Issues in Education". World Education and Research Center, 12–14 July. Nevada, Las Vegas, JAV.
3. Lisinskienė, A., Šukys, S., Tilindienė, I. (2014). Association between adolescent

- participation in sports activities and attachment to parents and peers. *2nd International Scientific Conference and 6th International Society for the Social Sciences of Sport Conference "Sport and leisure management: tendencies and challenges"*. Gruodžio 4–5 d. Kaunas, Lietuva.
4. Lisinskienė, A., Šukys, S. (2015). Links between adolescents' involvement in sport, attachment to parents and prosocial behaviour. *20th annual Congress of the European College of Sport Science "Sustainable Sport"*. 24–27 July. Malmo, Švedija.
  5. Lisinskienė, A., Šukys, S. (2015). Relationship between prosocial behaviour of adolescents, involvement in sport, attachment to parent and personal values. *8th Conference of Baltic Society of Sport Sciences "Sport Science for Sports Practice and Teacher's Training"*. Balandžio 22–24 d. Lietuvos edukologijos universitetas, Vilnius, Lietuva.
  6. Šukys, S., Lisinskienė, A. (2015). Exploring the association between adolescents participation in sport and their attachment to parent and peer. *International Scientific Conference "Society, Integration, Education"*. Rezekne, Latvija.
  7. Lisinskienė, A., Šukys, S. (2016). A phenomenon of parent experiences in child sport activities: an interpretative phenomenological analysis. *The 9th Conference of Baltic Sport Science Society "Current Issues and New Ideas in Sport Science"*. Balandžio 27–29 d. Lietuvos sporto universitetas, Kaunas, Lietuva.

LITERATŪRA

1. Abraham, M. M., Kerns, K. A. (2013). Positive and negative emotions and coping as mediators of mother–child attachment and peer relationships. *Merrill-Palmer Quarterly*, 59, 399–425. doi:10.1353/mpq.2013.0023.
2. Ainsworth, M. D. S. (1991). Attachment and other affectional bonds across the life cycle. In C. M. Parkes, J. Stevenson-Hinde, P. Marris (Eds.), *Attachment Across the Life Cycle* (pp. 33–51). New York: Routledge.
3. Ainsworth, M. D. S. (1989). Attachments beyond infancy. *American Psychologist*, 44, 709–716.
4. Alcaraz, S., Viladrich, C., Torregrosa, M., Ramis, Y., Gillham, A. (2015). Club and players' pressures on the motivation, vitality and stress of development coaches. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 10 (2/3), 365–379.
5. Armsden, G. C., Greenberg, M. T. (1987). The inventory of parent and peer attachment: individual differences and their relationship to psychological well-being in adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 16, 427–454. Prieiga per internetą: <http://doi.org/czghtb>.
6. Arnett, J. (2007). Suffering, selfish, slackers? Myths and reality about emerging adults. *Journal of Youth and Adolescence*, 36, 23–29.
7. Arnon, S., Shamai, S., Ilatov, Z. (2008). Socialization agents and activities of young adolescents. *Adolescence*, 43, 373–397.
8. Arthur-Banning, S. G., Wells, M. S., Baker, B. L., Hegreess, R. (2009). Parents behaving badly? The relationship between the sportsmanship behaviors of adults and athletes in youth basketball games. *Journal of Sport Behavior*, 32 (1), 3–18.
9. Bailey, R., Cope, E. J., Pearce, G. (2013). Why do children take part in and remain involved in sport? A literature review and discussion of implications for sports coaches. *International Journal of Coaching Science*, 7 (1), 56–75.
10. Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. New York: General Learning Press.
11. Barker, S., Winter, S. (2014). The practice of sport psychology: a youth coaches' perspective. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 9 (2), 379–393.
12. Benson, P. L., Mannes, M., Pittman, K., Ferber, T. (2004). Youth development

- and public policy. In R. M. Lerner, L. Steinberg (Eds.), *Handbook of Adolescent Psychology* (pp. 781–814). Hoboken, NJ: John Wiley.
13. Benson, P. L., Scales, P. C., Hamilton, S. F., Sems, A. J. (2006). Positive youth development: Theory, research, and applications. In R. M. Lerner (Ed.), *Handbook of Child Psychology. Vol.1: Theoretical Models of Human Development* (pp. 897–918). Hoboken, NJ: John Wiley.
  14. Bitinas, B. (2000). *Ugdymo filosofija*. Vilnius: Enciklopedija.
  15. Bogin, B. (2011). Puberty and adolescence: An evolutionary perspective. In B. Brown, M. Prinstein (Eds.), *Encyclopedia of Adolescence* (Vol. 1, pp. 275–286). New York: Academic Press.
  16. Bowker, A., Boekhoven, B., Nolan, A., Bauhaus, S., Glover, P., Powell, T., Taylor, S. (2009). Naturalistic observations of spectator behavior at youth hockey games. *The Sport Psychologist*, 23, 301–316.
  17. Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss*. New York, NY: Basic Books.
  18. Bowlby, J. (1969–1982). *Attachment and loss. Vol.1: Attachment*. New York, NY: Basic Books.
  19. Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss. Vol. 2: Separation: Anxiety and anger*. New York: Basic Books.
  20. Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss. Vol. 3: Loss: Sadness and depression*. New York: Basic Books.
  21. Bowlby, J. (1979, 2005). *The making and breaking of affectional bonds*. New York: Routledge (1st ed. 1979, 2nd ed. 2005).
  22. Brocki, J. J., Wearden, A. J. (2006). A critical evaluation of the use of interpretative phenomenological analysis (IPA) in health psychology. *Psychology and Health*, 21, 87–108. doi:10.1080/14768320500230185.
  23. Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
  24. Brummelman, E., Thomaes, S., Slagt, M., Overbeek, G., de Castro, B. O., Bushman, B. J. (2013). My child redeems my broken dreams: On parents transferring their unfulfilled ambitions onto their child. *PLoS ONE*, 8, e65360. doi:10.1371/journal.pone.0065360.
  25. Bruner, J. S. (1966). *Toward a theory of instruction*. Cambridge, Mass: Belkapp Press.
  26. Cai, M., Hardy, S. A., Olsen, J. A., Nelson, D. A., Yamawaki, N. (2013). Adolescent–parent attachment as a mediator of relations between parenting

- and adolescent social behavior and wellbeing in China. *International Journal of Psychology*, 48, 1185–1190. doi:10.1080/00207594.2013.774091.
27. Calloway, J. (2013). Strategies for dealing with violence in youth sports. *Journal of Youth Sports*, 7 (1), 3–12.
  28. Camire, M., Trudel, P. (2010). High school athletes' perspectives on character development through sport participation. *Physical Education & Sport Pedagogy*, 15 (2), 193–207.
  29. Carr, S. (2009). Adolescent–parent attachment characteristics and quality of youth sport friendship. *Psychology of Sport & Exercise*, 10, 653–664. doi:10.1016/j.psycsport.2009.04.001.
  30. Carr, S. (2014). *Attachment in sport, exercise, and wellness*. London and New York: Routledge.
  31. Carr, S., Fitzpatrick, N. (2011). Experiences of dyadic sport friendships as a function of self and partner attachment characteristics. *Psychology of Sport and Exercise*, 12, 383–391. doi:10.1016/j.psychsport.2011.03.003.
  32. Cassidy, T., Potrac, P., McKenzie, A. (2006). Evaluating and reflecting upon a coach education initiative: The CoDe of rugby. *Sport Psychologist*, 20 (2), 145–161.
  33. Chen, F. M., Lin, H. S., Li, C. H. (2012). The role of emotion in parent–child relationships: children's emotionality, maternal meta-emotion, and children's attachment security. *Journal of Child and Family Studies*, 21, 403–410. doi:10.1007/s10826-011-9491-y.
  34. Coakley, J. (2011). Youth sports: What counts as “positive development”? *Journal of Sport and Social Issues*, 35, 306–324. doi:10.1177/0193723511417311.
  35. Coakley, J. (2009). *Sport in society: Issues and controversies (10th ed)*. New York: McGraw-Hill.
  36. Coakley, J. (2006). The good father: Parental expectations and youth sports. *Leisure Studies*, 25 (2), 153–163.
  37. Coatsworth, J. D., Conroy, D. E. (2006). Enhancing the self-esteem of youth swimmers through coach training: Gender and age effects. *Psychology of Sport & Exercise*, 7 (2), 173–192.
  38. Coley, R., Votruba-Drzal, E., Schindler, H. S. (2009). Fathers' and mothers' parenting predicting and responding to adolescent sexual risk behaviors. *Child Development*, 80, 808–827.
  39. Collins, W. A., Maccoby, E., Steinberg, L., Heterington, E. M., Bornstein, M.

- (2000). Contemporary research on parenting: The case for nature and nurture. *American Psychologist*, 55 (2), 218–232.
40. Contreras, J. M., Kerns, K. A. (2000). Emotion regulation processes: Explaining links between parent–child attachment and peer relationships. In K. A. Kerns, J. M. Contreras, A. M. Neal-Barnett (Eds.), *Family and Peers: Linking Two Social Worlds* (pp. 1–25). Westport, CT: Praeger.
  41. Contreras, J. M., Kerns, K. A., Weimer, B. L., Gentzler, A. L., Tomich, P. L. (2000). Emotion regulation as a mediator of associations between mother–child attachment and peer relationships in middle childhood. *Journal of Family Psychology*, 14, 111–124.
  42. Côté, J., Baker, J., Abernethy, B. (2007). Practice and play in the development of sport expertise. In R. Eklund, G. Tenenbaum (Eds.), *Handbook of Sport Psychology* (3rd ed., pp. 184–202). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
  43. Côté, J., Vierimaa, M. (2014). The developmental model of sport participation: 15 years after its first conceptualization. *Science & Sports. Supplement*, 29, S63 1p.
  44. Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
  45. Creswell, J. W. (2015). *A concise introduction to mixed methods research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
  46. Creswell, J. W., Plano Clark, V. L. (2007). *Designing and conducting mixed methods research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
  47. Creswell, J. W., Plano Clark, V. L., Guttman, M., Hanson, W. (2003). Advanced mixed methods research designs. In A. Tashakkori, C. Teddlie (Eds.), *Handbook of Mixed Methods in Social and Behavioral Research* (pp. 209–240). Thousand Oaks, CA: Sage.
  48. Crust, L., Clough, P. J. (2011). Developing mental toughness: From research to practice. *Journal of Sport Psychology in Action*, 2 (1), 21–32.
  49. Curran, T., Hill, A., Hall, H., Jowett, G. E. (2015). Relationships between the coach-created motivational climate and athlete engagement in youth sport. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 37 (2), 193–199.
  50. Cushion, C., Ford, P., Williams, A. M. (2012). Coach behaviours and practice structures in youth soccer: Implications for talent development. *Journal of Sports Sciences*, 30 (15), 1631–1641.
  51. Dahlberg, K., Drew, N., Nystrom, M. (2001). *Reflective Lifeworld Research*.

Lund, Sweden: Studentlitteratur.

52. Danish, S. J., Forneris, T., Wallace, I. (2005). Sport-based life skills programming in the schools. *Journal of Applied School Psychology*, 21 (2), 41–62.
53. Darling, N., Cumsille, P., Martinez, M. L. (2007). Adolescents as active agents in the socialization process: Legitimacy of parental authority and obligation to obey as predictors of obedience. *Journal of Adolescence*, 30, 297–311.
54. Delgado, A. A., Gomez, E. A. (2011). Sport as a platform for values education. *Journal of Human Sport & Exercise*, 6 (4), 573–584.
55. Demers, G., Woodburn, A. J., Savard, C. (2006). The development of an undergraduate competency-based coach education program. *The Sport Psychologist*, 20, 162–173.
56. Denissen, J. J. A., van Aken, M. A. G., Dubas, J. S. (2009). It takes two to tango: How parents' and adolescents' personalities link to the quality of their mutual relationship. *Developmental Psychology*, 45, 928–941.
57. Dykas, M. J., Ziv, Y., Cassidy, J. (2008). Attachment and peer relations in adolescence. *Attachment and Human Development*, 10, 123–141. doi:10.1080/14616730802113679.
58. Domingues, M., Cavichioli, F. R., Concalves, C. E. (2014). Sport coaching context and social organization. *Asian Journal of Exercise & Sports Science*, 11 (1), 1–15.
59. Dorsch, T. E., Smith, A. L. (2016). Individual, relationship, and context factors associated with parent support and pressure in organized youth sport. *Psychology of Sport & Exercise*, 23, 132–142.
60. Dorsch, T. E., Smith, A. L., McDonough, M. H. (2009). Parents' perceptions of child-to-parent socialization in organized youth sport. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 31, 444–468.
61. Dorsch, T. E., Smith, A. L., Wilson, S. R., McDonough, M. H. (2015). Parent goals and verbal sideline behavior in organized youth sport. *Sport, Exercise & Performance Psychology*, 4 (1), 19–36.
62. Duffy, M., Passmore, J. (2010). Ethics in coaching: An ethical decision making framework for coaching psychologists. *International Coaching Psychology Review*, 5 (2), 140–151.
63. Dziubinski, Z. (2014). The determinants of Polish society's participation in

- sport and the directions of change. *Physical Culture and Sport. Studies and Research*, LXI, 74–83. doi: 10.2478/pcssr-2014-0007.
64. Eatough, V., Smith, J. A. (2008). Interpretative phenomenological analysis. In C. Willig, W. R. Stainton (Eds.), *Handbook of Qualitative Psychology* (pp. 179–195). London: Sage.
65. Ede, S., Kamphoff, C. S., Mackey, T., Armentrout, S. M. (2012). Youth hockey athletes' perceptions of parental involvement: They want more. *Journal of Sport Behavior*, 35 (1), 3–16.
66. Eisenberg, N., Fabes, R. A., Spinrad, T. L. (2006). Prosocial development. In N. Eisenberg, W. Damon (Eds.), *Handbook of Child Psychology. Vol 3: Social, Emotional, and Personality Development* (pp. 646–718). New York: Wiley.
67. Elliott, S., Drummond, M. (2015). The (limited) impact of sport policy on parental behaviour in youth sport: A qualitative inquiry in junior Australian football. *International Journal of Sport Policy*, 7 (4), 519–531.
68. Engels, R., Dekovic, M., Meeus, W. (2002). Parenting practices, social skills and peer relationships in adolescence. *Social Behavior and Personality*, 30 (1), 3–18.
69. Erickson, K., Côté, J. (2016). A season-long examination of the intervention tone of coach–athlete interactions and athlete development in youth sport. *Psychology of Sport & Exercise*, 22, 264–273.
70. Flett, M. R., Gould, D., Griffes, K. R., Lauer, L. (2013). Tough love for underserved youth: A comparison of more and less effective coaching. *The Sport Psychologist*, 27, 325–337.
71. Fraser-Thomas, J., Côté, J., Deakin, J. (2005). Youth sport programs: An avenue to foster positive youth development. *Physical Education and Sport Pedagogy*, 10 (1), 19–40.
72. Fraser-Thomas, J., Côté, J. (2009). Understanding adolescents' positive and negative developmental experiences in sport. *The Sport Psychologist*, 23, 3–23.
73. Fredricks, J. A., Eccles, J. S. (2010). Breadth of extracurricular participation and adolescent adjustment among African–American and European–American youth. *Journal of Research on Adolescence*, 20, 307–333.
74. Fredricks, J. A., Eccles, J. S. (2005). Family socialization, gender, and sport motivation and involvement. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 27 (1), 3–31.

75. Furman, W., Wehner, E. A. (1997). Adolescent romantic relationships: A developmental perspective. In S. Shulman, W. A. Collins (Eds.), *New Direction for Child Development: No. 78. Romantic Relationships in Adolescence: Developmental Perspectives* (pp. 21–36). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
76. Gault-Sherman, M. (2012). It's a two way street: The bidirectional relationship between parenting and delinquency. *Journal of Youth and Adolescence*, 41, 121–145.
77. George, D., Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference, 17.0 update (10a ed.)*. Boston: Pearson.
78. Gilbert, W., Côté, J., Mallet, C. (2006). Developmental paths and activities of successful sport coaches. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 1 (1), 69–76.
79. Goldstein, J. D., Iso-Ahola, S. E. (2008). Determinants of parents' sideline-rage emotions and behaviors at youth soccer games. *Journal of Applied Social Psychology*, 38, 1442–1462.
80. Gould, D., Flett, R., Lauer, L. (2012). The relationship between psychosocial developmental and the sports climate experienced by underserved youth. *Psychology of Sport and Exercise*, 13, 80–87. doi:10.1016/j.psychsport.2011.07.005.
81. Gould, D., Lauer, L., Rolo, C., Jannes, C., Pennisi, N. (2008). The role of parents in sport success: Focus group interviews with youth coaches. *The Sport Psychologist*, 22, 18–37.
82. Gould, D., Lauer, L., Rolo, C., Jannes, C., Pennisi, N. (2006). Understanding the role parents play in tennis success: A national survey of junior tennis coaches. *British Journal of Sport Medicine*, 40, 632–636.
83. Granic, I., Hollenstein, T., Dishion, T. K., Patterson, G. R. (2003). Longitudinal analysis of flexibility and reorganization in early adolescence: A dynamic systems study of family interactions. *Developmental Psychology*, 39, 606–617.
84. Gullone, E., Robinson, M. (2005). The inventory of parent and peer attachment-revised (IPPA-R) for children: A psychometric investigation. *Clinical Psychology and Psychotherapy*, 12, 67–79. doi:10.1002/cpp.433.
85. Halder, A. (2002). *Filosofijos žodynas*. Vilnius: Alma Littera.
86. Hall, G. S. (1904). *Adolescence*. New York: Appleton.
87. Harris, B. S., Watson II, J. C. (2014). Developmental considerations in youth

- athlete burnout: A model for youth sport participants. *Journal of Clinical Sport Psychology*, 8, 1–18. doi:10.1123/jcsp.2014-0009.
88. Harwood, C., Drew, A., Knight, C. J. (2010). Parental stressors in professional youth football academies: A qualitative investigation of specialising stage parents. *Qualitative Research in Sport and Exercise*, 2, 39–55.
89. Harwood, C. (2011). Enhancing coach–parent relationships in youth sports: Increasing harmony and minimizing hassle: A commentary. *International Journal of Sport Science and Coaching*, 6, 61–64. doi:10.1260/1747-9541.6.1.61.
90. Harwood, C., Knight, C. J. (2009a). Stress in youth sport: A developmental investigation of tennis parents. *Psychology of Sport and Exercise*, 10, 447–456.
91. Harwood, C., Knight, C. J. (2012). The role of parents in the development of sport players: The past, the present and the future. *Medicine & Science in Sport*, 17 (1), 9–15.
92. Harwood, C., Knight, C. J. (2009b). Understanding parental stressors: An investigation of British tennis–parents. *Journal of Sports Sciences*, 27, 339–351.
93. Heidegger, M. (1927, 1962). *Being and Time*. Oxford: Basil Blackwell.
94. Hellstedt, J. C. (1987). The coach/parent/athlete relationship. *The Sport Psychologist*, 1, 151–160.
95. Holt, N. L., Black, D. E. (2007). Parenting styles and specific parenting strategies in youth sport. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 29, 170.
96. Holt, N. L., Jones, M. I. (2008). Future directions for positive youth development and sport. In N. L. Holt (Ed.), *Positive Youth Development through Sport* (pp. 122–132). Oxon, UK: Routledge.
97. Holt, N. L., Knight, C. J. (2014). *Parenting in youth sports. From research to practice*. London and New York: Routledge.
98. Holt, N. L., Tamminen, K. A., Black, D. E., Mandigo, J. L., Fox, K. R. (2009). Youth sport parenting styles and practices. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 31, 37–59.
99. Holt, N. L., Tamminen, K. A., Black, D. E., Sehn, Z. L., Wall, M. P. (2008). Parental involvement in competitive youth sport settings. *Psychology of Sport and Exercise*, 9, 663–685. doi:10.1016/j.psychsport.2007.08.001.
100. Horn, T. S. (2011). Enhancing coach–parent relationships in youth sports: Increasing harmony and minimizing hassle. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 6 (1), 27–31.

101. Horn, T. S., Horn, J. L. (2007). Family influences on children's sport and physical activity participation, behavior, and psychosocial responses. In G. Tenenbaum, R. C. Eklund (Eds.), *Handbook of Sport Psychology* (3rd ed., pp. 685–711). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.
102. Husserl, E. (1913, 1983). *Ideas pertaining to a pure phenomenology and to a phenomenological philosophy. General introduction to a pure phenomenology*. Vol. 1. Nijhoff: The Hague.
103. Imtiaz, S., Naqvi, I. (2012). Parental attachment and identity styles among adolescents: Moderating role of gender. *Pakistan Journal of Psychological Research*, 27, 241–264.
104. Yaprak, K., Unlu, H. (2010). Sports preference of parents with different socio-economic and cultural level for children. *Physical Education and Sport Science, Movement and Health*, 10, 365–369.
105. Yardley, L. (2000). Dilemmas in qualitative health research. *Psychology and Health*, 15, 215–228. doi:10.1080/08870440008400302.
106. Jackson, C. (2002). Perceived legitimacy of parental authority and tobacco and alcohol use during early adolescence. *Journal of Adolescent Health*, 31, 425–432.
107. Jackūnas, Ž. (2008). Patyrimas, patirtis ir supratimas. *Logos*, 56, 20–28.
108. Jaekwon, N. (2015). Parents' perceptions of their children's experiences in physical education and youth sport. *Physical Educator*, 72 (1), 139–168.
109. Jones, G. W., Hoigaard, R., Peters, D. M. (2014). Just going through the motions...: A qualitative exploration of athlete perceptions of social loafing in training and competition contexts – implications for team sport coaches. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 9 (5), 1067–1083.
110. Jones, R. L., Wallace, M. (2005). Another bad day at the training ground: Coping with ambiguity in the coaching context. *Sport, Education & Society*, 10 (1), 119–135.
111. Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
112. Jowett, S., Timson-Katchis, M. (2005). Social networks in sport: Parental influence on the coach–athlete relationship. *The Sport Psychologist*, 19, 267–287.
113. Kairaitis, Z. (2012). Nuo sinergizijos iki sinergetikos: J. Vabalio-Gudaičio sąveikos pedagogikos žymės ir linkmės. *Logos*, 72, 90–98.

114. Kaye, M. P., Frith, A., Vosloo, J. (2015). Dyadic anxiety in youth sport: The relationship of achievement goals with anxiety in young athletes and their parents. *Journal of Applied Sport Psychology*, 27 (2), 171–186.
115. Kaplanidou, K., Gibson, H. J. (2012). Event image and traveling parents' intentions to attend youth sport events: A test of the reasoned action model. *European Sport Management Quarterly*, 12 (1), 3–18.
116. Kavussanu, A. (2008). Moral behaviour in sport: A critical review of the literature. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 1, 124–138. doi:bshzxv.
117. Keating, D. (2011). Cognitive development. In B. Brown, M. Prinstein (Eds.), *Encyclopedia of Adolescence* (Vol. 1, pp. 106–114). New York: Academic Press.
118. Keegan, R., Spray, Ch., Harwood, Ch., Lavalley, D. (2010). The motivational atmosphere in youth sport: Coach, parent, and peer influences on motivation in specializing sport participants. *Journal of Applied Sport Psychology*, 22, 87–105.
119. Kerr, D., Capaldi, D., Pears, K., Owen, L. (2009). A prospective three generational study of fathers' constructive parenting: Influences from family of origin, adolescent adjustment, and offspring temperament. *Developmental Psychology*, 45, 1257–1275.
120. Knight, C. J., Boden, C. M., Holt, N. L. (2010). Junior sport players' preferences for parental behaviors. *Journal of Applied Sport Psychology*, 22, 377–391. <http://doi.org/dr3g4t>.
121. Knight, C. J. (2012). *Enhancing parental involvement in junior tennis*. A dissertation. Edmonton: Alberta.
122. Knight, C. J., Holt, N. L. (2014). Parenting in youth sport: Understanding and enhancing children's experiences. *Psychology of Sport and Exercise*, 15, 155–164. doi:10.1016/j.psychsport.2013.10.010.
123. Knight, C. J., Holt, N. L. (2013). Strategies used and assistance required to facilitate children's involvement in tennis: Parents' perspectives. *The Sport Psychologist*, 27, 281–291.
124. Knight, C. J., Neely, K. C., Holt, N. L. (2011). Parental behaviors in team sports: How do female athletes want parents to behave? *Journal of Applied Sport Psychology*, 23, 79–92. doi:org/bbdq2g.
125. Koh, K. T., Wang, C. K. J., Chew, W. C. E. (2014). Participation in physical

- activity and sports in Singapore: Barriers and enablers. *International Sports Studies* 36 (2), 5–18.
126. Koon, T. K., Wang, C. K. J., Erickson, K., Côté, J. (2012). Experience in competitive youth sport and needs satisfaction: The Singapore story. *International Journal of Sport Psychology*, 43 (1), 15–18.
  127. Lachman, M. (2004). Development in midlife. *Annual Review of Psychology*, 55, 305–331.
  128. Lansford, J., Criss, M., Laird, R., Shaw, D., Pettit, G., Bates, J., Dodge, K. (2011). Reciprocal relations between parents' physical discipline and children's externalizing behavior during middle childhood and adolescence. *Development and Psychopathology*, 23, 225–238.
  129. Larson, R., Wilson, S., Rickman, A. (2009). Globalization, societal change, and adolescence across the world. In R. Lerner, L. Steinberg (Eds.), *Handbook of Adolescent Psychology* (3rd ed., Vol. 2, pp. 590–622). New York: Wiley.
  130. Lauer, L., Gould, D., Roman, N., Pierce, M. (2010a). Parental behaviors that affect youth tennis player development. *Psychology of Sport and Exercise*, 11, 487–496. doi: 10:1016/j.psychsport.2010.06.008.
  131. Lauer, L., Gould, D., Roman, N., Pierce, M. (2010b). How parents influence youth tennis players' development: Qualitative narratives. *Journal of Clinical Sport Psychology*, 4, 69–92.
  132. Laursen, B., Collins, W. A. (2009). Parent–child relationships during adolescence. In R. Lerner, L. Steinberg (Eds.), *Handbook of Adolescent Psychology* (3rd ed., Vol. 2, pp. 3–42). New York: Wiley.
  133. Laursen, B., DeLay, D. (2011). Parent–child relationship. In B. Brown, M. Prinstein (Eds.), *Encyclopedia of Adolescence* (Vol. 2, pp. 233–240). New York: Academic Press.
  134. Laužikas, J. (1943, 1993). *Švietimo integracijos pagrindai. Pedagoginiai raštai*. Kaunas: Šviesa.
  135. Lavoie, N. M., Stellino, M. B. (2008). The relation between perceived parent-created sport climate and competitive male youth hockey players. Good and poor sport behaviors. *The Journal of Psychology*, 142 (5), 471–495.
  136. Lee, M. J., Whitehead, J., Ntoumanis, N., Hatzigeorgiadis, A. (2008). Relationships among values, achievement orientations, and attitudes in youth Sport. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 30, 588–610.

137. Legg, E., Wells, M. S., Barile, J. P. (2015). Factors related to sense of community in youth sport parents. *Journal of Park & Recreation Administration*, 33 (2), 73–87.
138. Leo, F. M., Sánchez-Miguel, P. A., Sánchez-Oliva, D., Amado, D., García-Calvo, T. (2015). Motivational climate created by other significant actors and antisocial behaviors in youth sport. *Kinesiology*, 47 (1), 3–11.
139. Lerner, R. M., Benson, P. L. (2003). *Developmental assets and asset-building communities: Implications for research, policy, and practice*. New York: Kluwer/Plenum.
140. Lerner, R. M., Lerner, J. V., Almerigi, J. B., Theokas, C., Phelps, E., Gestsdottir, S., Naudeau, S., Jelicic, H., Alberts, A., Ma, L., Smith, L. M., Bobek, D. L., Richman-Rafael, D., Simpson, I., Christiansen, E. D., VonEye, A. (2005). Positive youth development, participation in community youth development programs, and community contributions of fifth-grade adolescents: Findings from the first wave of the 4–H study of positive youth development. *The Journal of Early Adolescents*, 25 (1), 17–71.
141. Lerner, R., Steinberg, L. (Eds.). (2009). *Handbook of Adolescent Psychology (3rd ed.)*. New York: Wiley.
142. Lichtwarck-Aschoff, A., Kunnen, S. E., van Geert, P. L. C. (2009). Here we go again: A dynamic systems perspective on emotional rigidity across parent–adolescent conflicts. *Developmental Psychology*, 45, 1364–1375.
143. Loukas, A. (2009). Examining temporal associations between perceived maternal psychological control and early adolescent internalizing problems. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37, 1113–1122.
144. Lowrance, W. (2003). Learning from experience: Privacy and the secondary use of data in health research. *Journal of Health Services Research and Policy*, 8 (1), 2–7. doi: 10.1258/135581903766468800.
145. MacDonald, D. J., Côté, J., Eys, M., Deakin, J. (2011). The role of enjoyment and motivational climate in relation to the personal development of team sport athletes. *The Sport Psychologist*, 25, 32–46.
146. Maceina, A. (2002). *Pedagogikos istorija. Raštai. T. VIII*. Vilnius: Mintis.
147. MacNamara, A., Button, A., Collins, D. (2010). The role of psychological characteristics in facilitating the pathway to elite performance. Part 1: Identifying mental skills and behaviors. *Sport Psychologist*, 24 (1), 52–64.
148. Martin, M., Bascoe, S., Davies, P. (2011). Family relationships. In

- B. Brown, M. Prinstein (Eds.), *Encyclopedia of Adolescence* (Vol. 2, pp. 84–94). New York: Academic Press.
149. McCann, S. (2011). In the huddle. *Journal of Sport Psychology in Action*, 2 (2), 123–129.
  150. McCarthy, P. J., Allen, M. S., Jones, M. V. (2013). Emotions, cognitive interference, and concentration disruption in youth sport. *Journal of Sports Sciences*, 31 (5), 505–515. doi: 10.1080/02640414.2012.738303.
  151. McCarthy, P. J., Jones, M. V. (2007). A qualitative study of sport enjoyment in the sampling years. *The Sports Psychologist*, 21, 400–416.
  152. McCarthy, P., Jones, M. V., Clark-Carter, D. (2008). Understanding enjoyment in youth sport: a developmental perspective. *Psychology of Sport & Exercise*, 9 (2), 142–155.
  153. McMillan, R., McIsaac, M., Janssen, I. (2016). Family structure as a correlate of organized sport participation among youth. *PLoS ONE*, 11 (2), 1–12.
  154. Mesquita, I. (2014). Coach learning and coach education: Portuguese expert coaches' perspective. *Sport Psychologist*, 28 (2), 124–136.
  155. Mickūnas, A., Stewart, D. (1994). *Fenomenologinė filosofija*. Vilnius: Baltos lankos.
  156. Morgan, K., Jones, R. L., Gilbourne, D., Llewellyn, D. (2013). Changing the face of coach education: using ethno-drama to depict lived realities. *Physical Education & Sport Pedagogy*, 18 (5), 520–534.
  157. Nawaz, S., Gilani, N. (2011). Relationship of parental and peer attachment bonds with career decision-making self-efficacy among adolescents and post-adolescents. *Journal of Behavioural Sciences*, 21, 33–47.
  158. Nawaz, S. (2011). The relationship of parental and peer attachment bonds with the identity development during adolescence. *Journal of Social Sciences*, 5, 104–119.
  159. Neely, K. C., Holt, N. L. (2014). Parents' perspectives on the benefits of sport participation for young children. *Sport Psychologist*, 28 (3), 255–629.
  160. Nelson, L., Cushion, C., Potrac, P. (2013). Enhancing the provision of coach education: The recommendations of UK coaching practitioners. *Physical Education & Sport Pedagogy*, 18 (2), 204–218.
  161. Nelson, E., Leibenluft, E., McClure, E., Pine, D. (2005). The social re-orientation of adolescence: A neuroscience perspective on the process and its relation to psychopathology. *Psychological Medicine*, 35, 163–174.

162. Nickerson, A. B., Nagle, R. J. (2005). Parent and peer attachment in late childhood and early adolescence. *Journal of Early Adolescence*, 25, 223–249.
163. Nunomura, M., Oliveira, M. S. (2013). Parents' support in the sports career of young gymnasts. *Science of Gymnastics Journal*, 5 (1), 5–17.
164. O'Connor, D., Bennie, A. (2006). The retention of youth sport coaches. *Change: Transformations in Education*, 9 (1), 27–38.
165. O'Connor, D. (2010). Coaching philosophies: Perceptions from professional cricket, rugby league and rugby union players and coaches in Australia. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 5 (2), 309–320.
166. O'Connor, D. (2011). Enhancing coach–parent relationships in youth sports: Increasing harmony and minimising hassle. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 6 (1), 49–52.
167. Omli, J., Lavoï, N. M. (2012). Emotional experiences of youth sport parents I: Anger. *Journal of Applied Sport Psychology*, 24 (1), 10–25.
168. Omli, J., Wiese-Bjornstal, D. M. (2011). Kids speak: Preferred parental behavior at youth sport events. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 82, 702–711. doi:10.1080/02701367.2011.10599807.
169. O'Rourke, D. J., Smith, R. E., Smoll, F. L., Cumming, S. P. (2014). Relations of parent- and coach-initiated motivational climates to young athletes' self-esteem, performance anxiety, and autonomous motivation: Who is more influential? *Journal of Applied Sport Psychology*, 26 (4), 395–409.
170. Padilla-Walker, L. (2008). Domain-appropriateness of maternal discipline as a predictor of adolescents' positive and negative outcomes. *Journal of Family Psychology*, 22, 456–464.
171. Palomo-Nieto, M., Rui-Pérez, L. M., Sánchez-Sánchez, M., García-Coll, V. (2011). Young athletes' perceptions of the role of their mothers in their sport career. *European Journal of Human Movement*, 26, 141–157.
172. Pelletier, L. G., Fortier, M. S., Vallerand, R. J., Briere, N. M. (2001). Associations among perceived autonomy support, forms of self-regulation, and persistence: A prospective study. *Motivation and Emotion*, 25, 279–306. doi:10.1023/A:1014805132406.
173. Perlman, D. J., Forrest, G. (2015). An examination of in-class physical activity across games classifications. *The Physical Educator*, 72, 266–277.
174. Perrotta, F., Pannelli, A. (2014). Sport for the formation of the person: “sport as an educational tool, training of adults and children: a resource for school

- and strategy for the job". *Acta Kinesiologica*, 8 (2), 25–28.
175. Petipas, A. (2011). Enhancing coach–parent relationships in youth sports: Increasing harmony and minimizing hassle: A commentary. *International Journal of Sports Science and Coaching*, 6, 45–46. doi: 10.1260/1747–9541.6.1.45.
  176. Pfeifer, J., Blakemore, S. J. (2012). Adolescent social cognitive and affective neuroscience: Past, present, and future. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 7, 1–10.
  177. Potrac, R., Jones, R. (2009). Power, conflict, and cooperation: Toward a micropolitics of coaching. *Quest*, 61 (2), 223–236.
  178. Prichard, A., Deutsch, J. (2015). The effects of motivational climate on youth sport participants. *Physical Educator*, 72, 200–215.
  179. Prior, V., Glaser, D. (2006). *Understanding Attachment and Attachment Disorders: Theory, Evidence and Practice*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
  180. Riklikienė, O. (2007). Tradicinių metodologinių reikalavimų pritaikymas slaugos rezultatų klasifikacijos anketos adaptavimui lietuvių kalbai, kultūrai ir slaugos praktikai. *Sveikatos mokslai*, 5, 1166–1172.
  181. Ryska, T. A., Hohensee, D., Cooley, D., Jones, C. (2002). Participation motives in predicting sport dropout among Australian youth gymnasts. *North American Journal of Psychology*, 4, 199–210.
  182. Ross, A. J., Mallett, C. J., Parkers, J. F. (2015). The influence of parent sport behaviours on children's development: Youth coach and administrator perspectives. *Journal of Sports Science & Coaching*, 10 (4), 605–621.
  183. Rottensteiner, Ch., Laakso, L., Pihlaja, T., Kontinen, N. (2013). Personal reasons for withdrawal from team sports and the influence of significant others among youth athletes. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 8, 19–32. doi:10.1260/1747–9541.8.1.19.
  184. Sacks, D., Westwood, M. (2003). An approach to interviewing adolescents. *Paediatrics and Child Health*, 8 (9), 554–556. Prieiga per internetą: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/>
  185. Sagar, S. S., Lavalley, D. (2010). The developmental origins of fear of failure in adolescent athletes: Examining parental practices. *Psychology of Sport and Exercise*, 11, 177–187. doi:10.1016/j.psychsport.2010.01.004.
  186. Salla, J., Michel, G. (2014). Parental sport over-involvement and anxiety

- among youth tennis athletes. *Science & Sports*, Supplement 29, 40.
187. Samela-Aro, K. (2011). Stages of adolescence. In B. Brown, M. Prinstein (Eds.), *Encyclopedia of Adolescence* (Vol. 1, pp. 360–368). New York: Academic Press.
  188. Sanchez-Miguel, P., Leo, F. M., Sanchez-Oliva, D., Amado, D., Caecia-Calvo, T. (2013). The importance of parents' behavior in their children's enjoyment and motivation in sports. *Journal of Human Kinetics*, 36, 171–179.
  189. Santos, S., Jones, R. L., Mesquita, I. (2013). Do coaches orchestrate? The working practices of elite Portuguese coaches. *Research Quarterly for Exercise & Sport*, 84 (2), 263–272.
  190. Sapieja, K. M., Dunn, J. G. H., Holt, N. L. (2011). Perfectionism and perceptions of parenting styles in male youth soccer. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 33, 20–39.
  191. Sarrazin, P., Vallerand, R. J., Guillet, E., Pelletier, L. G., Curry, F. (2002). Motivation and dropout in female handballers: A 21-month prospective study. *European Journal of Social Psychology*, 57, 749–761.
  192. Schlegel, A. (2009). Cross-cultural issues in the study of adolescent development. In R. Lerner, L. Steinberg (Eds.), *Handbook of Adolescent Psychology* (3rd ed., Vol. 2, pp. 570–589). New York: Wiley.
  193. Schubring, A., Bub, E. M., Thiel, A. (2015). "How much is too much?". The social construction of elite youth athlete exercise tolerances from the coaches' perspective. *Journal of Sport & Social Issues*, 39 (4), 308–332.
  194. Schwab, K. A., Wells, M. S., Arthur-Banning, S. G. (2010). Experiences in youth sports: A comparison between players' and parents' perspectives. *Journal of Sport Administration & Supervision*, 2 (1), 41–51.
  195. Sharp, L. A., Woodcock, Ch., Holland, M. J. G., Cumming, J., Duda, J. L. (2013). A qualitative evaluation of the effectiveness of a mental skills training program for youth athletes. *Sport Psychologist*, 27 (3), 219–233.
  196. Shaver, P. R., Mikulincer, M., Feeney, B. C. (2009). What's love got to do with it? Insecurity and anger in attachment relationships. *Virginia Journal of Social Policy and the Law*, 16, 491–513.
  197. Shirani, F., Henwood, K. (2011). Continuity and change in a qualitative longitudinal study of fatherhood: Relevance without responsibility. *International Journal of Social Research Methodology*, 14 (1), 17–29. doi:10.1080/13645571003690876.

198. Smetana, J., Daddis, C. (2002). Domain-specific antecedents of parental psychological control and monitoring: The role of parenting beliefs and practices. *Child Development*, 73, 563–580.
199. Smetana, J., Villalobos, M. (2009). Social cognitive development in adolescence. In R. Lerner, L. Steinberg (Eds.), *Handbook of Adolescent Psychology* (3rd ed. Vol. 1, pp. 187–228). New York: Wiley.
200. Smith, J. A. (1996). Beyond the divide between cognition and discourse: Using interpretative phenomenological analysis in health psychology. *Psychology & Health*, 11, 261–271.
201. Smith, J. A. (2011). Evaluating the contribution of interpretative phenomenological analysis: A reply to the commentaries and further development of criteria. *Health Psychology Review*, 5 (1), 55–61.
202. Smith, J. A., Flowers, P., Larkin, M. (2009). *Interpretative Phenomenological Analysis: Theory, Method and Research*. Sage: London Sage.
203. Smith, J. A., Jordan, J. A., Flood, M. F., Hansen, D. J. (2010). Social skills interventions. In D. W. Nangle, D. J. Hansen, C. A. Erdley, P. J. Norton (Eds.), *Practitioner's Guide to Empirically Based Measures of Social Skills* (pp. 99–115). New York: Springer.
204. Smith, J. A., Larkin, P., Flowers, P. (2009). *The interpretative phenomenological analysis: Theory, method and research*. London: SAGE Publications.
205. Smith, J. A., Osborn, M. (2003). *Interpretative phenomenological analysis. Qualitative psychology: A practical guide to research methods*. London: Sage.
206. Smoll, F. L., Cumming, S. P., Smith, R. E. (2011). Enhancing coach–parent relationships in youth sports: Increasing harmony and minimizing hassle. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 6 (1), 13–26.
207. *Sporto terminų žodynas*. (2002). 2-asis patais. ir papild. leidimas. Parengė S. Stonkus. Kaunas: LKKA.
208. Sprecher, S., Felmlee, D., Orbuch, T. L., Willets, M. C. (2002). Social networks and change in personal relationships. In A. Vangelisti, H. Reis, M. A. Fitz-Patric (Eds.), *Stability and Change in Relationships* (pp. 257–284). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
209. Steinberg, L. (2014). *Adolescence (10th ed)*. New York: McGraw-Hill Higher Education.

210. Stewart, C., Shroyer, J. (2015). Sport specialization: A coach's role in being honest with parents. *Strategies (08924562)*, 28 (5), 10–19.
211. Strachan, L., Côté, J., Deakin, J. (2011). A new view: Exploring positive youth development in elite sport contexts. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health*, 3 (1), 9–32.
212. Šalaj, J. (2012). *Gyvumo išgyvenimas buvimo patyrimė: interpretacinė fenomenologinė analizė*. Daktaro disertacija. Vilnius: VU.
213. Šukys, S. (2004). Interrelation among behavioral decisions of adolescents, their gender and physical activity. *Education. Physical Training. Sport*, 4, 89–94.
214. Šukys, S. (2008). The participation in extracurricular activities and schoolchildren's relations with teachers. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 21, 128–137.
215. Teymoori, A., Shahrazad, W. (2012). Relationship between mother, father, and peer attachment and empathy with moral authority. *Ethics and Behavior*, 22, 16–29. doi:10.1080/10508422.2012.638820.
216. Temel, V., Akpinar, S., Nas, K. (2012). The effect of sport activity to the education: on social development, mental development, schooling development and physical development in turkish students of public administration. *Physical Education & Sport Science, Movement & Health*, 11 (2), 264–269.
217. Thompson, R. A. (2010). Attachment and life history theory: A rejoinder. *Child Development Perspectives*, 4 (2), 106–108.
218. Thompson, R. A. (2008). Early attachment and later development: Familiar questions, new answers. In J. Cassidy, P. R. Shaver (Eds.), *Handbook of Attachment* (2nd ed., pp. 348–365). New York: Guilford.
219. Tomik, R., Olex-Zarychta, D., Mynarski, W. (2012). Social values of sport participation and their significance for youth attitudes towards physical education and sport. *Studies in Physical Culture and Tourism*, 19, 99–104.
220. Trentacosta, C. J., Criss, M. M., Shaw, D. S., Lacourse, E., Hyde, L. W., Dishion, T. J. (2011). Antecedents and outcomes of joint trajectories of mother–son conflict and warmth during middle childhood and adolescence. *Child Development*, 82, 1676–1690.
221. Trottier, C., Robitaille, S. (2014). Fostering life skills development in high school and community sport: A comparative analysis of the coach's role.

- Sport Psychologist*, 28, 10–21. Prieiga per internetą: <http://doi.org/5zs>.
222. Ullrich-French, S., Smith, A. L. (2009). Social and motivational predictors of continued youth sport participation. *Psychology of Sport and Exercise*, 10, 87–95. Prieiga per internetą: <http://doi.org/dth7w2>.
223. Vabalas-Gudaitis, J. (1983). *Konstrukcinės sąveikos pedagogika*. Vilnius: Mokslas.
224. Vabalas-Gudaitis, J. (1931). *Paidologija*. Kaunas: Rankraščio teisėmis.
225. Van Petegem, S., Beyers, W., Brenning, K., Vansteenkiste, M. (2013). Exploring the association between insecure attachment styles and adolescent autonomy in family decision making: A differentiated approach. *Journal of Youth and Adolescence*, 42, 1837–1846. doi:10.1007/s10964-012-9886-0.
226. Vargas, T. M. (2011). Enhancing coach–parent relationships in youth sports: Increasing harmony and minimizing hassle: A commentary. *International Journal of Sports Science and Coaching*, 6, 43–44. doi:10.1260/1747-9541.6.1.43.
227. Vierimaa, M., Erickson, K., Côté, J., Gilbert, W. (2012). Positive youth development: A measurement framework for sport. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 7 (3), 601–614. doi:10.1260/1747-9541.7.3.601.
228. Vincent, A. P., Christensen, D. A. (2015). Conversations with parents: A collaborative sport psychology program for parents in youth sport. *Journal of Sport Psychology in Action*, 6 (2), 73–86.
229. Voigt, L., Hohmann, A. (2016). Expert youth coaches' diversification strategies in talent development: A qualitative typology. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 11 (1), 39–54.
230. Warner, S., Dixon, M., Leierer, S. (2015). Using youth sport to enhance parents' sense of community. *Journal of Applied Sport Management*, 7 (1), 45–64.
231. Wells, A. B., Ellis, G. D., Paisley, K. P., Arthur-Banning, S. G. (2005). Development and evaluation of a program to promote sportsmanship in youth sports. *Journal of Park and Recreation Administration*, 23 (1), 1–17.
232. Wells, M. S., Arthur-Banning, S. G., Paisley, K. P., Ellis, G. D., Roark, M. E., Fisher, K. (2008). Good (youth) sports: Using benefits-based programming to increase sportsmanship. *Journal of Park and Recreation Administration*, 26 (1), 1–21.
233. Wiersma, L. D., Fifer, A. M. (2008). “The schedule has been tough but we

- think it's worth it": The joys, challenges and recommendations of youth sport parents. *Journal of Leisure Research*, 40, 505–530.
234. Wiersma, L. D., Sherman, C. P. (2005). Volunteer youth sport coaches' perspectives of coaching education/certification and parental codes of conduct. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 76, 324–338. doi:10.5641/027013605x13080719840870.
235. Williams, B., Onsmann, A., Brown, T. (2010). Exploratory factor analysis: A five-step guide for novices. *Journal of Emergency Primary Health Care*, 8 (3), 1–13.
236. Willoughby, T., Hamza, C. A. (2011). A longitudinal examination of the bidirectional associations among perceived parenting behaviors, adolescent disclosure and problem behavior across the high school years. *Journal of Youth and Adolescence*, 40, 463–478.
237. Wolfenden, L. E., Holt, N. L. (2005). Talent development in elite junior tennis: Perceptions of players, parents, and coaches. *Journal of Applied Sport Psychology*, 17, 108–126.
238. Zbarauskaitė, A. (2011). *Prieraišumas: iššūkiai ir galimybės globojant vaiką ir paauglį*. Vilnius: Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba.
239. Žemaitis, V. (1982). *Sąveikos etika*. Vilnius.
240. Žydžiūnaitė, V. (2011). *Baigiamojo darbo rengimo metodologija*. Mokomoji knyga. Kaunas: Vitae Litera.

PRIEDAI

Disertacijos praktinis reikšmingumas

TĖVŲ ĮSITRAUKIMO Į VAIKŲ SPORTINĘ VEIKLĄ PROGRAMA

Daugiau informacijos apie disertacijos pagrindu sukurtą edukacinę tėvų įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą programą: www.lisinskiene.com

Kam tinka ši programa?

Ši programa rekomenduotina tiems, kurie siekia giliau suprasti vaikų sportinės veiklos *psichologinę, edukacinę* ir *fizinę* naudą šeimos kontekste. Tai Rytų kovos menai karatė šotokan šeimoms, tėvams ir vaikams (4–5 ir 6–7 m.) kartu.

Programos tikslas

Programos tikslas – pažadinti vidinį vaiko džiaugsmą judėti ir saugiai įsilieti į sporto aplinką, formuoti glaudžius tėvų ir vaikų santykius per judesį (kovos menai), nes ankstyvoji vaikystė, kada mezgasi vaikų prierašumas tėvams, yra labai svarbus laikotarpis, klojant pagrindus glaudiems tėvų ir vaikų santykiams ateityje. Tėvų ir vaikų prierašumo formavimą matome būtent per sportinės veiklos prizmę, tėvams ir vaikams dalyvaujant kartu.

Vieta ir laikas

Vaikų sporto studijoje Kaune (Savanorių pr. 284A) du kartus per savaitę: penktadieniais nuo 17 iki 18 val. sporto salėje ir sekmadieniais nuo 12 iki 13.30 val. gamtoje.

Programos pradžia ir pabaiga

Programa yra orientuota į *psichologinį, ugdomąjį* ir *fizinį* poveikį tėvams bei vaikams, truks 4 mėnesius: nuo vasario pradžios iki gegužės pabaigos. Tai yra ilgalaikio poveikio programa, užsiėmimams labai svarbus tęstinumas, tad šeimoms būtinas nuolatinis dalyvavimas visus 4 mėnesius. Siekiant programos poveikio efektyvumo, bus sudaromos nedidelės, iki 8 šeimų, grupės. **Pirmasis užsiėmimas vyks vasario 5 d., penktadienį, 17 val.**

Kas numatyta programoje?

Prieš žengiant pirmuosius žingsnius šios programos link, t. y. per pirmąją vasario savaitę bus atliekami individualūs *giluminiai pokalbiai* su grupėje dalyvausiančiais tėveliais. Individualių pokalbių tikslas yra įsivertinti, ko sieksime, kokie bus mūsų bendravimo tikslai ir lūkesčiai. Tokie pokalbiai pakartotinai vyks ir pasibaigus programai, po 4 mėnesių, kad galėtume įvertinti, ar programa buvo veiksminga tėveliams ir jų vaikams, įvertinti pokyčius jų šeimose.

Visą programą lydės gilių tradicijų ir filosofijos sporto šaka šotokan karatė, t. y. tėvų ir vaikų *praktiniai užsiėmimai*.

Programoje yra numatyta *detali treniruotės vaizdo analizė*. Jos tikslas – analizuoti filmuotą treniruotės procesą, kartu dalyvaujant tėvams, sporto psichologei ir treneriui, nuodugniai stebėti tėvų ir vaikų emocijas, elgesį bendrų užsiėmimų metu, išsiaiškinti, kaip būtų galima tikslingai formuoti vaiko asmenybę. Detali vaizdo analizė bus aptariama ne užsiėmimų metu, su kiekvienu tėveliu susitarus iš anksto. Data ir laikas bus sutarti iš anksto patogiu abiem pusėms metu.

Programos metu bus siūlomas *teorinis užsiėmimas tėveliams*, padėsiantis perprasti tėvų ir vaikų įsitraukimo į sportą naudą, galinčią prisidėti ne tik prie vaikų sportinio ugdymo, bet ir prie šeimos santykių stiprinimo bei palankios visų sporto aplinkos dalyvių sąveikos. Tai būtų seminaro, grupinės diskusijos pobūdžio užsiėmimas, organizuojamas vieną kartą per visą programos laikotarpį, ne užsiėmimų metu, iš anksto sutartu laiku.

Programos metu bus siūlomas *teorinis užsiėmimas vaikams*, padėsiantis jiems perprasti sporto teikiamą naudą. Šis teorinis užsiėmimas organizuojamas vieną kartą per visą programos laikotarpį, ne užsiėmimų metu, iš anksto sutartu laiku.

Programa apims *individualų* ir *šeimos konsultavimą* bei asmenines supervizijas. Konsultacijų data ir laikas bus patikslinti iš anksto sutarus su tėveliais.

Programoje numatyti *netradiciniai praktiniai užsiėmimai* kitoje erdvėje, atviroje gamtos aplinkoje, įtraukiant visus šeimos narius: pavasario kroso bėgimas ir kovos menų technikos atlikimas miške.

Programos pabaigoje bus rengiamas Karatė šotokan federacijos *egzaminas*, kurio metu vaikai turės galimybę išbandyti save ir įgyti baltą karatė diržą.

Egzaminas ne tik motyvuos sportuojantį vaiką ir tėvus, bet ir padės pagrindą įsilieti į sporto aplinką, toliau joje tarpti bei augti.

Įgyti kovos menų įgūdžiai, tvirtesnis savęs ir savo vaiko pažinimas, artimi santykiai bei geros emocijos, t. y. šios programos pabaiga, bus vainikuota *menine foto sesija*, įamžinant gražiausias tėvų ir vaikų bendravimo akimirkas programoje.

KETURIŲ MĖNESIŲ PROGRAMA

Mėnuo	Data ir laikas	Užsiėmimas
Vasaris	5 d., penktadienis, ⁹ 17–18 val.	Pirmasis praktinis karatė užsiėmimas
	12 d., penktadienis, 17–18 val.	Praktiniai karatė užsiėmimai
	19 d., penktadienis, 17–18 val.	Praktiniai karatė užsiėmimai
	26 d., penktadienis, 17–18 val.	Detali treniruotės vaizdo analizė
Kovas	4 d., penktadienis, 17–18 val.	Praktiniai karatė užsiėmimai
	6 d., sekmadienis, 17–19 val.	Teorinis užsiėmimas tėvams
	11 d., penktadienis, 17–18 val.	Praktiniai karatė užsiėmimai
	18 d., penktadienis, 17–18 val.	Praktiniai karatė užsiėmimai
	20 d., sekmadienis, 16–17:30 val.	Teorinis užsiėmimas tėvams
	25 d., penktadienis, 17–18 val.	Praktiniai karatė užsiėmimai

⁹ Programoje numatyti ne tik praktiniai užsiėmimai uždaroje patalpoje (sporto salėje) penktadieniais – kiekvieną sekmadienį 12 val. šeimoms yra siūlomas netradicinis užsiėmimas atviroje gamtos aplinkoje (kroso bėgimas).

Balandis	1 d., penktadienis, 17–18 val.	Praktiniai karatė užsiėmimai
	8 d., penktadienis, 17–18 val.	Praktiniai karatė užsiėmimai
	15 d., penktadienis, 17–18 val.	Praktiniai karatė užsiėmimai
	16 d., šeštadienis, 10:30–13:00 val.	Karatė šotokan vaikų turnyras
	22 d., penktadienis, 17–18 val.	Praktiniai karatė užsiėmimai
	29 d., penktadienis, 17–18 val.	Pavasario kroso bėgimas ir kovos menų technikos atlikimas miške
Gegužė	6 d., penktadienis, 17–18 val.	Praktiniai karatė užsiėmimai
	13 d., penktadienis, 17–18 val.	Meninė foto sesija
	20 d., penktadienis, 17–18 val.	Praktiniai karatė užsiėmimai
	27 d., penktadienis, 17–18 val.	Karatė balto diržo egzaminas

Parengė Aušra Lisinskiėnė

Disertacijos praktinis reikšmingumas

Sveiki, sportuojančių vaikų tėveliai!

Mielai kviečiu dalyvauti nemokamuose diskusijų formato teoriniuose užsiėmimuose, kuriuose aptarsime sporto bei tėvelių įsitraukimo į šią vaikų veiklą naudą vaikų ugdymui. Ir ne tik. Ankstyvoji vaikystė, kurioje mezgasi vaikų prierašumas tėvams, yra labai svarbus tarpsnis klojant pagrindus glaudiams tėvų ir vaikų santykiams ateityje. Kaip sporto aplinka sietina su vaikų ir tėvų santykių stiprinimu? Šis seminarų ciklas rekomenduotinas tiems, kurie siekia giliau suprasti vaikų sportinės veiklos edukacinę naudą šeimos kontekste.

Seminarai vyks Kaune, karatė klube „Era“, kas antrą penktadienį nuo 18:30 iki 19:00 val. Kiekvieno seminaro trukmė – 30 min.

Teorinius užsiėmimus pristatys Aušra Lisinskienė – sportininkė (Shotokan karate antro dano meistrė), trenerė, varžybų teisėja ir sporto edukologė, o svarbiausia – dviejų sportuojančių vaikų mama. Vaikų ugdymas per sportą, tėvų ir vaikų santykiai sporto aplinkoje – tai procesas, kuris, išryškėjęs asmeninės ir praktinės patirties fone, įkvėpė ją sporto edukologijos mokslo krypties daktaro disertacijos tyrimui tema „*Tėvų ir paauglių ugdomoji sąveika sportinėje veikloje*“.

Tyrimo, atlikto Kauno regione, rezultatai įdomūs, tam tikra prasme netikėti, netgi intriguojantys. Doktorantė mielai pasidalintų jais su sportuojančių vaikų tėveliais pokalbių šio darbo tematika metu.

I TEORINIS UŽSIĖMIMAS. Sportinės veiklos edukacinis vaidmuo vaikų ugdymui.

2016 kovo 18 d., 18.30–19.00 val.

Diskusijos metu bus nagrinėjama vaikų sportinė veikla kaip socialinė aplinka, kurios dalyviai – vaikai, tėveliai, treneriai glaudžiai sąveikauja, daro įtaką vienas kitam ir yra stipriai tarpusavyje susiję. Visi vaikų sporto aplinkos dalyviai turi galimybę suvokti save, pažinti ir vystytis kaip fizinė bei socialinė asmenybė.

II TEORINIS UŽSIĖMIMAS. Tėvų dalyvavimo vaikų sportinėje veikloje vaidmuo.

2016 balandžio 1 d., 18.30–19.00 val.

Diskusijos metu bus aptariamas tėvų dalyvavimo vaikų sportinėje veikloje

vaidmuo. Ko tikimasi iš tėvelių vaiko sportinėje veikloje? Kokia yra sportuojančio vaiko mamos ar tėčio misija šiame procese?

III TEORINIS UŽSIĖMIMAS. Vaikų dalyvavimo sportinėje veikloje poveikis tėvams.

2016 balandžio 15 d., 18.30–19.00 val.

Šios diskusijos tikslas – pasidalyti patirtimi, kaip sportinė veikla gali prisidėti prie abipusės tėvų ir vaikų pagarbos, tarpusavio supratimu grįstų santykių. Vaikų sportavimas gali pakeisti tėvų elgesį, domėjimąsi sportu, sukelti teigiamas emocijas bei paskatinti pasirinkti kitokį šeimyninio laisvalaikio leidimo būdą.

IV TEORINIS UŽSIĖMIMAS. Ankstyvieji tarpasmeniniai santykiai: prieraišumo svarba.

2016 balandžio 29 d., 18.30–19.00 val.

Diskusijos metu aptarsime ankstyvųjų tarpasmeninių santykių, prieraišumo svarbą, nes vienas iš svarbiausių prieraišumo teorijos teiginių yra tas, kad ankstyvoje vaikystėje padedamas asmenybės augimo per visą gyvenimą pagrindas.

V TEORINIS UŽSIĖMIMAS. Tėvų ir paauglių santykiai paauglystės laikotarpiu.

2016 gegužės 13 d., 18.30–19.00 val.

Diskusijos metu bus aptariamas paauglystės laikotarpis, kuris yra vienas sudėtingiausių žmogaus amžiaus tarpinių. Aptarsime, kas paauglystės laikotarpiu yra svarbu ir nuo ko šiuo laikotarpiu priklauso tėvų ir vaikų santykiai, nes tėvų ir vaikų (paauglių) santykiai kinta, įgaudami kitokį atspalvį.

VI TEORINIS UŽSIĖMIMAS. Tėvų ir vaikų ugdomoji sąveika vaikų sporte.

2016 gegužės 27 d., 18.30–19.00 val.

Šios diskusijos tikslas – aptarti tėvų ir vaikų sąveiką kaip ugdomąją vaikų sporte. Akcentuotinas aktyvus prasmingas abipusis konkrečių ugdymo dalyvių poveikis bendraujant ir bendradarbiaujant.

VII TEORINIS UŽSIĖMIMAS. Tėvų ir vaikų ugdomosios sąveikos efektyvumą įgalinančios prielaidos.

2016 birželio 10 d., 18.30–19.00 val.

Šios diskusijos tikslas – remiantis moksliniais tyrimais pasidalyti žiniomis, kas tėvų ir vaikų santykių raiškai sportinėje veikloje turi didžiausią svarbą ir nuo ko priklauso, kad jaunųjų sportininkų motyvacija būtų kreipiama teigiama linkme.

VIII TEORINIS UŽSIĖMIMAS. Tėvų ir vaikų ugdomosios sąveikos

sportinėje veikloje teorinis modelis.

2016 birželio 24 d., 18.30–19.00 val.

Tėvų ir vaikų ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje sekai iliustruoti disertacinio darbo teorinės dalies apibendrinimo tikslu buvo parengtas tėvų ir vaikų ugdomosios sąveikos sportinėje veikloje modelis, siekiant pavaizduoti, kaip tėvų ir vaikų sąveika reiškiasi, kaip ji veikia ir kas ją įgalina. Todėl šios diskusijos metu pristatysime teoriškai pagrįstą modelį, remiantis mokslinės literatūros analize.

Mielai Jūsų laukiu!

Lietuvos sporto universiteto doktorantė

Aušra Lisinskienė

Parengė Aušra Lisinskienė

Paauglių prierašumo su tėvais ir bendraamžiais klausimynas

MIELAS MOKSLEIVI,

Jums pateikiamas Lietuvos sporto universiteto Sveikatos, fizinio ir socialinio ugdymo katedros mokslininkų parengtas klausimynas apie Jūsų santykius su Jūsų gyvenime svarbiais asmenimis, Jums svarbias vertybes bei laisvalaikio veiklą. Šis klausimynas yra anonimiškas, Jūsų asmeniniai duomenys niekur nebus skelbiami. Taip pat Jūs galite bet kuriuo metu atsisakyti dalyvauti šiame tyrime.

I dalis

Žemiau pateikti teiginiai apie Jūsų bendravimą su tėvais (ar vienu iš jų). Prašome perskaityti kiekvieną teiginį ir apibraukti VIENA iš trijų atsakymo variantų, kuris labiausiai atitinka Jūsų nuomonę.

	Niekada	Kartais	Visada
1. Mano tėvai gerbia mano jausmus	☐	☐	☐
2. Mano tėvai yra geri	☐	☐	☐
3. Norėčiau turėti kitokius tėvus	☐	☐	☐
4. Tėvai mane priima tokį (-ią) koks (-ia) aš esu	☐	☐	☐
5. Galiu pasitikėti savo tėvais, spręsdamas (-a) problemas	☐	☐	☐
6. Man patinka žinoti tėvų nuomonę apie tai, kas mane neramina	☐	☐	☐
7. Manau, kad neverta tėvams rodyti savo jausmų kai esu nuliūdęs (-usi)	☐	☐	☐
8. Mano tėvai pastebi, kai esu dėl ko nors nusiminęs (-usi)	☐	☐	☐
9. Aš gėdijuosi arba jaučiuosi kvailai kalbėdamas (-a) apie savo problemas su tėvais	☐	☐	☐
10. Tėvai iš manęs tikisi per daug	☐	☐	☐
11. Man dažnai būna liūdna namuose	☐	☐	☐
12. Aš būnu prislėgtas (-a) kur kas dažniau nei tėvai apie tai žino	☐	☐	☐

13. Kai kalbuosi su tėvais, jiems rūpi mano nuomonė	☐	☐	☐
14. Tėvai išklauso mano nuomonę	☐	☐	☐
15. Mano tėvai turi savų rūpesčių, todėl aš jų netrukdu su savaisiais	☐	☐	☐
16. Tėvai padeda man geriau suprasti save	☐	☐	☐
17. Aš pasakoju tėvams apie savo problemas ir rūpesčius	☐	☐	☐
18. Aš pykstu ant savo tėvų	☐	☐	☐
19. Iš tėvų nesulaukiu daug dėmesio namuose	☐	☐	☐
20. Tėvai skatina mane išpasakoti savo problemas	☐	☐	☐
21. Tėvai mane supranta	☐	☐	☐
22. Nežinau, kuo galėčiau pasitikėti	☐	☐	☐
23. Kai aš dėl ko nors pykstu, tėvai stengiasi mane suprasti	☐	☐	☐
24. Aš pasitikiu savo tėvais	☐	☐	☐
25. Tėvai nesupranta mano problemų	☐	☐	☐
26. Kai man reikia išsikalbėti apie savo problemas, galiu pasitikėti savo tėvais	☐	☐	☐
27. Niekas manęs nesupranta	☐	☐	☐
28. Jei tėvai žino, jog mane kažkas neramina ar liūdina, apie tai paklausia	☐	☐	☐

II dalis

Šioje dalyje pateikti teiginiai apie Jūsų bendravimą su draugais. Prašome perskaityti kiekvieną teiginį ir apibraukti VIENA iš trijų atsakymo variantų, kuris labiausiai atitinka Jūsų nuomonę.

	Niekada	Kartais	Visada
1. Man patinka žinoti draugų nuomonę apie tai, kas mane neramina	☐	☐	☐
2. Draugai pastebi, kai esu dėl ko nors nusiminęs (-usi)	☐	☐	☐
3. Kai kalbuosi su draugais, jiems svarbi ir mano nuomonė	☐	☐	☐

4. Aš gėdijuosi arba jaučiuosi kvailai, kalbėdamas (-a) apie savo problemas su draugais	☐	☐	☐
5. Norėčiau turėti kitokius draugus	☐	☐	☐
6. Draugai mane supranta	☐	☐	☐
7. Draugai skatina išsipasakoti apie tai, kas mane neramina	☐	☐	☐
8. Draugai mane priima tokį (-ią), koks (-ia) esu	☐	☐	☐
9. Aš noriu dažniau susitikti su draugais	☐	☐	☐
10. Mano draugai nesupranta mano problemų	☐	☐	☐
11. Būdamas (-a) su draugais jaučiuosi, tarsi nepritačiau prie jų	☐	☐	☐
12. Draugai išklauso, ką aš noriu pasakyti	☐	☐	☐
13. Mano draugai yra geri	☐	☐	☐
14. Su draugais man lengva bendrauti	☐	☐	☐
15. Kai aš dėl ko nors pykstu, draugai stengiasi mane suprasti	☐	☐	☐
16. Draugai padeda man geriau suprasti save	☐	☐	☐
17. Draugams rūpi, kaip aš jaučiuosi	☐	☐	☐
18. Aš pykstu ant savo draugų	☐	☐	☐
19. Kai mane kažkas neramina ar liūdina, galiu pasitikėti draugais, žinau, jog jie išklausys	☐	☐	☐
20. Aš pasitikiu savo draugais	☐	☐	☐
21. Draugai gerbia mano jausmus	☐	☐	☐
22. Draugai ne visada žino, kad aš esu nusiminęs (-usi)	☐	☐	☐
23. Draugai pyksta ant manęs be jokios priežasties	☐	☐	☐
24. Aš pasakau draugams apie savo problemas ir rūpesčius	☐	☐	☐
25. Jei draugai žino, jog mane kažkas neramina ar liūdina, apie tai paklausia	☐	☐	☐

Kiekybinio tyrimo projekto aprašymas

Kiekybinio tyrimo projektas

Pastaraisiais dešimtmečiais sparčiai auga susirūpinimas dėl dabartinio jaunimo ateities perspektyvų. Didžiausios jaunimo problemos siejamos su masiškai plintančiu netinkamu elgesiu (nusikalstamumas, agresija, patyčios, sveikatai žalingų medžiagų vartojimas), atsirandančiu dėl kintančių socialinių veiksnių (abu tėvai dirba, šeimoje yra tik vienas iš tėvų, vaikai vis daugiau laiko namuose praleidžia be priežiūros). Sprendžiant vaikų elgesio problemas, neretai minimos kryptingai organizuotos laisvalaikio veiklos. Tokių veiklų nauda vaikams yra pakankamai ištirtas reiškinys. Šioms veikloms priskiriama ir sportinė veikla, kurioje galima ugdyti dorovines vertybes bei kilnaus elgesio principus. Kita vertus, mažiau žinoma, kokį vaidmenį šiame procese atlieka tėvai, kaip jie tai atlieka, kaip sportinė veikla keičia ne tik vaikų, bet ir tėvų vertybines orientacijas, elgesį, bendravimą šeimoje. Todėl Lietuvos sporto universiteto doktorantė Aušra Lisinskienė atlieka tyrimą, kuriuo siekia atskleisti vaikų sportavimo ir prierašumo šeimoje ir su bendraamžiais sąsajas, įvertinant vertybinių orientacijų ir prosocialaus elgesio raišką. Tyrimo rezultatai naudingi ne tik sprendžiant mokslines problemas, bet ir laisvalaikio veiklas organizuojantiems pedagogams, tėvams.

Tyrimas bus vykdomas anketinės apklausos būdu. Jis apims 6–10 klasių mokinius. Vaikai bus apklausiami tik jiems asmeniškai sutikus. Apklausos metu vaikui bus pateikiama trijų lapų anketa. Anketoje nebus klausimų, kurie sukeltų potencialią riziką vaikams. Vaikas turės teisę bet kuriuo metu atsisakyti dalyvauti apklausoje. Vaikams bus garantuojamas anonimiškumas ir konfidencialumas.

Lietuvos sporto universiteto doktorantė
Aušra Lisinskienė

Kiekybinio tyrimo tėvų sutikimas mokiniams dalyvauti tyrime

Gerbiami tėveliai ar globėjai

Lietuvos sporto universiteto Edukologijos krypties doktorantė A. Lisinskienė atlieka tyrimą, kuriuo siekia išsiaiškinti vaikų sportavimo bei preriaišumo šeimoje ir su bendraamžiais sąsajas, atskleidžiant vertybines orientacijas ir prosocialaus elgesio raišką.

Vaikas bus apklausiamas tik jei pats sutiks dalyvauti apklausoje. Apklausos metu vaikui bus pateikiama trijų lapų anketa, kuriai užpildyti reikės nuo 15 iki 25 minučių. Anketa bus pildoma mokykloje iš anksto sutartu laiku. Vaikas turės teisę bet kuriuo metu atsisakyti dalyvauti apklausoje. Anketoje nėra klausimų, kurie sukeltų potencialią riziką Jūsų vaikui.

Nors apklausos rezultatai bus naudingi atskleidžiant tyrimo tikslą bei teikiant rekomendacijas popamokinę veiklą organizuojantiems pedagogams, negalime garantuoti, jog Jūsų vaikas gaus kažkokios konkrečios naudos.

Jūsų vaikui bus garantuojamas anonimiškumas ir konfidencialumas. Nebus prašoma nurodyti nei vardo, nei pavardės. Užpildytos anketos bus suvedamos į duomenų bazę, duomenys analizuojami apibendrinta forma. Individualūs atsakymai niekur nebus skelbiami.

Jūs ir Jūsų atstovaujamas vaikas turite teisę bet kuriuo metu užduoti su tyrimu susijusius klausimus. Jei kiltų klausimų, prašome kreiptis, tel.: xxxxxxxxx arba el. paštu: lisinskiene@gmail.com

Kaip tėvas / mama ar globėjas / globėja leidžiu savo vaikui _____
(vaiko vardas) dalyvauti šiame tyrime.

Tėvų ar globėjų _____ parašas

Data _____

Kokybinio tyrimo skelbimas**KVIETIMAS DALYVAUTI MOKSLINIAME TYRIME****Gerbiami sportuojančių jaunuolių tėveliai!**

Maloniai kviečiu Jus dalyvauti moksliniame edukologiniame tyrime, kurio tikslas – atskleisti tėvų ir vaikų santykių raišką sportinėje veikloje.

Kokybinio tyrimo (interviu) metu Jūs padėtumėte išsiaiškinti 12–16 m. sportuojančių vaikų bendravimo su tėvais ypatumus.

Tyrimo rezultatai naudingi ne tik sprendžiant mokslines problemas – jie svarbūs ir laisvalaikio veiklas organizuojantiems pedagogams, treneriams, ir mokinių tėvams.

Tyrime dalyvauti kviečiami tėvai, turintys sportuojančius paauglius (12–16 m.), kurių sportinė patirtis – ne mažesnė kaip ketveri metai. Dalyvaudami šiame tyrime, galėtumėte prisidėti prie sportuojančių paauglių ugdymo. Remiantis Jūsų interviu medžiaga, būtų rengiama daktaro disertacija tema „Tėvų ir vaikų ugdomoji sąveika sportinėje veikloje“, laikantis griežtų anonimiškumo reikalavimų, būtų rengiamos rekomendacijos mokymo ir sporto įstaigoms, rašomi straipsniai, ruošiami pranešimai konferencijoms. Planuojama interviu trukmė – nuo 50 min. iki 1 val. Pokalbis vyktų konfidencialioje aplinkoje. Dalyvaujantiems šiame interviu tyrimo dalyviams garantuojamas anonimiškumas. Taip pat Jūs bet kada galėsite nutraukti savo dalyvavimą tyrime, jei šis Jums pasirodys neįdomus ar per daug varginantis.

Suprantama, kad dalyvaudami šiame tyrime Jūs turėtumėte skirti dalį savo laiko ir pastangų tad jei norėtumėte daugiau sužinoti prieš apsisprendami dalyvauti tyrime arba pranešti savo sutikimą, prašau skambinti tel. xxxxxxxxx

Pagarbiai
Aušra Lisinskiėnė

Kokybinio tyrimo skelbimas**KVIETIMAS DALYVAUTI MOKSLINIAME TYRIME****Jaunieji sportininkai!**

Maloniai kviečiu Jus dalyvauti moksliniame edukologiniame tyrime, kurio tikslas – atskleisti tėvų ir vaikų santykių raišką sportinėje veikloje.

Kokybinio tyrimo (interviu) metu Jūs padėtumėte išsiaiškinti 12–16 m. amžiaus sportuojančių paauglių bendravimo su tėvais ypatumus.

Tyrimo rezultatai naudingi ne tik sprendžiant mokslines problemas – jie svarbūs ir laisvalaikio veiklas organizuojantiems pedagogams, treneriams, ir mokinių tėvams.

Tyrime dalyvauti kviečiami sportuojantys paaugliai, turintys ne mažesnę kaip ketverių metų sportinę patirtį. Dalyvaudami šiame tyrime, galėtumėte prisidėti prie sportuojančių paauglių ugdymo. Remiantis Jūsų interviu medžiaga, būtų rengiama daktaro disertacija tema „Tėvų ir vaikų ugdimoji sąveika sportinėje veikloje“, laikantis griežtų anonimiškumo reikalavimų, būtų rengiamos rekomendacijos mokymo ir sporto įstaigoms, rašomi straipsniai, ruošiami pranešimai konferencijoms. Planuojama interviu trukmė – nuo 50 min. iki 1 val. Pokalbis vyktų konfidencialioje aplinkoje. Dalyvaujantiems šiame interviu tyrimo dalyviams garantuojamas anonimiškumas. Taip pat Jūs bet kada galėsite nutraukti savo dalyvavimą tyrime, jei šis Jums pasirodys neįdomus ar per daug varginantis.

Suprantama, kad dalyvaudami šiame tyrime, Jūs turėtumėte skirti dalį savo laiko ir pastangų, tad jei norėtumėte daugiau sužinoti prieš apsispręsdami dalyvauti tyrime arba pranešti savo sutikimą, prašau skambinti tel. xxxxxxxxx arba rašyti el. paštu lisinskiene@gmail.com

Pagarbiai
Aušra Lisinskienė

Tėvų sutikimas dalyvauti kokybiniame tyrime

SUTIKIMAS DALYVAUTI TYRIME

Sutinku dalyvauti Aušros Lisinskienės tyrime, kuriame kalbėsime apie sportuojančių vaikų bendravimo su suaugusiaisiais ir bendraamžiais ypatumus. Suprantu šio tyrimo tikslą, kaip jis bus atliekamas ir kaip bus panaudota pokalbio metu gauta informacija.

Esu informuota (-as), kad iš viso su Aušra Lisinskiene susitiksiu vieną kartą, abiejų sutartu laiku ir kad interviu truks nuo 50 min. iki 1 val.

Sutinku, kad Aušra Lisinskienė įrašytų mūsų pokalbį į garso įrenginį. Neprieštarauju, kad šio interviu metu gauti tyrimo duomenys būtų panaudoti sporto edukologijos krypties daktaro disertacijai rengti, moksliniams straipsniams, mokslo pranešimams šalies ir tarptautinėse konferencijose.

Šiuose moksliniuose darbuose ir publikacijose bus pakeisti mano ir mano minimų žmonių vardai, tačiau suprantu, kad tekste gali likti tam tikra informacija apie kiekvieną tyrimo dalyvį, tarp jų ir apie mane, t. y.: amžius, profesija ar išsilavinimas, gyvenamoji ar kilmės šalis, miestas, šeimyninė padėtis, vaikų skaičius. Tokia informacija padėtų skaitytojui pažinti ir atskirti vieną tyrimo dalyvį nuo kito. Leidžiu panaudoti tokią informaciją apie save.

Buvau informuota (-as) ir žinau apie savo galimybę bet kada pasitraukti iš tyrimo.

Tyrimo dalyvis (-ė) _____

Vardas, pavardė, parašas, data

Tyrėja _____

Vardas, pavardė, parašas, data

Paauglių sutikimas dalyvauti kokybiniame tyrime**SUTIKIMAS DALYVAUTI TYRIME**

Sutinku dalyvauti Aušros Lisinskienės tyrime, kuriame kalbėsime apie tėvų ir vaikų sąveiką sportinėje veikloje. Suprantu šio tyrimo tikslą, kaip jis bus atliekamas ir kaip bus panaudota pokalbio metu gauta informacija.

Mano tėvai yra informuoti ir yra gautas jų sutikimas dėl mano dalyvavimo tyrime. Esu informuota (-as), kad iš viso su Aušra Lisinskiene susitiksiu vieną kartą, abiejų mūsų sutartu laiku, kad interviu truks nuo 50 min. iki 1 val.

Sutinku, kad Aušra Lisinskienė įrašytų mūsų pokalbį į garso įrenginį. Neprieštarauju, kad šio interviu metu gauti tyrimo duomenys būtų panaudoti sporto edukologijos krypties daktaro disertacijai rengti, moksliniams straipsniams, mokslo pranešimams šalies ir tarptautinėse konferencijose.

Šiuose moksliniuose darbuose ir publikacijose bus pakeisti mano ir mano minimų žmonių vardai, tačiau suprantu, kad tekste gali likti tam tikra informacija apie kiekvieną tyrimo dalyvį, tarp jų ir apie mane, t. y.: amžius, gyvenamoji ar kilmės šalis, miestas, mano šeimos sudėtis, seserų / brolių skaičius šeimoje. Tokia informacija padėtų skaitytojui pažinti ir atskirti vieną tyrimo dalyvį nuo kito. Leidžiu panaudoti tokią informaciją apie save.

Buvau informuota (-as) ir žinau apie savo galimybę bet kada pasitraukti iš tyrimo.

Tyrimo dalyvė _____

Vardas, pavardė, parašas, data

Tyrėja _____

Vardas, pavardė, parašas, data

Tėvų sutikimas dėl jų vaiko dalyvavimo kokybinio tyrimo

SUTIKIMAS DALYVAUTI TYRIME

Sutinku leisti savo sūnui (dukrai) _____ dalyvauti Aušros Lisinskienės tyrimo, kuriame kalbės apie tėvų ir vaikų sąveiką sportinėje veikloje. Suprantu, šio tyrimo tikslą, kaip jis bus atliekamas ir kaip bus panaudota pokalbio metu gauta informacija.

Aš, kaip mama / tėtis _____ esu informuota (-as) ir yra gautas mano sutikimas mano sūnui / dukrai dalyvauti šiame tyrimo. Esu informuota (-as), kad iš viso su Aušra Lisinskiene mano sūnus / dukra susitiks vieną kartą, abiejų (sūnaus / dukters ir tyrėjos) sutartu laiku, kad interviu truks nuo 50 min. iki 1 val.

Sutinku, kad Aušra Lisinskienė įrašytų mano sūnaus / dukters pokalbį į garso įrenginį. Neprieštarauju, kad šio interviu metu gauti tyrimo duomenys būtų panaudoti sporto edukologijos krypties daktaro disertacijai rengti, moksliniams straipsniams, mokslo pranešimams šalies ir tarptautinėse konferencijose.

Šiuose moksliniuose darbuose ir publikacijose bus pakeisti mano sūnaus / dukters ir jų minimų žmonių vardai, tačiau suprantu, kad tekste gali ilikti tam tikra informacija apie kiekvieną tyrimo dalyvį, tarp jų ir apie mano sūnų / dukrą, t. y.: amžius, gyvenamoji ar kilmės šalis, miestas, mano šeimos sudėtis, seserų / brolių skaičius šeimoje. Tokia informacija padėtų skaitytojui pažinti ir atskirti vieną tyrimo dalyvį nuo kito. Leidžiu panaudoti tokią informaciją apie savo vaiką.

Buvau informuota (-as) ir žinau apie savo sūnaus / dukters galimybę bet kada pasitraukti iš tyrimo.

Mama / tėtis _____

Vardas, pavardė, parašas, data

Tyrėja _____

Vardas, pavardė, parašas, data

Pagrindiniai kokybinio tyrimo interviu su sportuojančių paauglių tėvais klausimai

Ižanga

Šiuo metu atlieku tyrimą, norėdama atskleisti sportuojančių paauglių tėvų patirtis, o ypač siekiu sužinoti, ką tėvams reiškia būti sportuojančių paauglių tėvais. Jūsų dalyvavimas tyrime yra savanoriškas ir Jūs bet kada galite pasitraukti. Jei nenorėsite atsakyti į konkretų klausimą, galite neatsakyti. Nėra „teisingų“ ar „neteisingų“ atsakymų – mane domina tai, ką Jūs galvojate. Visa Jūsų pateikta informacija liks konfidenciali, iš duomenų bus ištrinti vardai ir kita informacija, pagal kurią galima būtų identifikuoti žmogų. Gal turite klausimų prieš pradėdami?

Demografiniai duomenys:

1. Gal galėtumėte apibūdinti savo šeimą? Vaikų skaičius, lytis, amžius, abu tėvai, seneliai, vaiko sporto šaka, kiek ilgai sportuoja, ar tai pirma sporto šaka, ar bando atrasti save?
2. Kaip galėtumėte apibūdinti savo bendravimą ir santykius su savo vaikais?

Sportinė istorija:

1. Prašau, gal galėtumėte papasakoti, kokiomis aplinkybėmis Jūsų dukra / sūnus pradėjo sportuoti, kas paskatino?
2. Kaip manote, kas labiausiai skatina, motyvuoja Jūsų vaiką dalyvauti sportinėje veikloje?
3. Kokius pastebėjote pokyčius Jūsų vaiko raidoje jam pradėjus sportuoti (mokslas, draugai, elgesys šeimoje ir kitur, emocijos, bendravimas, pasitikėjimas savimi, tikslo siekimo jausmas, konkuravimas, nuovargis)?

Tėvų įtaka vaikų dalyvavimui sportinėje veikloje:

1. Kaip vertinate savo galimybes įsitraukti į vaiko sportinę veiklą? Gal galėtumėte atskleisti, ar turite galimybę vaiką nuvežti į treniruotes ir iš jos? Varžybų, sporto renginių, stovyklų, laiko klausimai?
2. Kaip vertinate tėvų–vaikų–trenerio bendravimą? Gal galėtumėte papasakoti Jūsų santykius su dukters / sūnaus treneriu? Ar bendraujate su treneriu? Kaip dažnai? Kokia forma? Kurios pusės iniciatyva didesnė? Kaip vertinate trenerio kompetencijas, treneris – autoritetas, svarbus asmuo Jūsų vaiko gyvenime, ar atvirkščiai?

Tėvų ir vaikų sąveika sportinėje veikloje:

1. Gal galėtumėte papasakoti, ką Jums reiškia Jūsų vaiko dalyvavimas sporte?
2. Jūsų nuomone, kaip vaikų dalyvavimas sportinėje veikloje paveikė Jus kaip tėvus? Emocijos, santykiai, elgesys, bendravimas šeimoje? Gal kilo kokių nors sunkumų?
3. Kaip Jūs manote, ar pakito Jūsų ir dukters / sūnaus tarpusavio santykiai jai / jam pradėjus sportuoti?
4. Kaip manote, kas lemia pozityvią vaiko asmenybės raidą sportinėje veikloje?

Ar norėtumėte ką nors pridurti?

Dėkoju už pagalbą.

Pagrindiniai kokybinio tyrimo interviu su sportuojančiais paaugliais klausimai

Ižanga

Šiuo metu atlieku tyrimą, norėdama daugiau sužinoti, kaip sportuojantys paaugliai vertina savo tėvų dalyvavimą sporte. Norėčiau sužinoti, koks tėvų elgesys, tavo nuomone, yra naudingas ir koks – trukdantis ir netinkamas. Įdomu sužinoti, kaip tėvai galėtų padėti savo sportuojančiam vaikui, kad Jūsų, sportininkų, sportinė patirtis būtų pati naudingiausia. Prieš pradėdama norėčiau priminti, kad dalyvavimas šiame tyrime yra savanoriškas ir tu bet kada gali pasitraukti iš tyrimo. Viskas, ką man pasakysi yra konfidencialu ir niekas to nesužinos. Interpretuodama rezultatus aš nenurodysiu nei tavo, nei kitų minimų asmenų vardų. Visi vardai bus pakeisti. Jei nenorėsi, gali ir neatsakyti į konkrečius klausimus. Nėra „teisingų“ ir „neteisingų“ atsakymų – mane domina tai, ką tu galvoji. Gal turi klausimų prieš pradėdant?

Demografiniai duomenys:

1. Gal galėtum apibūdinti savo šeimą? Vaikų skaičius šeimoje, broliai, seserys, lytis, amžius, abu tėvai, seneliai, sporto šaka, kiek ilgai sportuoji, ar tai pirmą sporto šaką, ar bandai atrasti save?
2. Kaip galėtum apibūdinti savo bendravimą ir santykius su tėvais?

Sportinė istorija:

1. Kada ir kodėl pradėjai sportuoti? Kas tave atvedė į sportą? Kokie buvo tavo tikslai pradėjus sportuoti? Papasakok, prašau, apie treniravimąsi pradėjus sportuoti? Ar dalyvavai varžybose? Kokios jos buvo? Kaip galėtum apibūdinti savo ir kitų bendraamžių tėvų elgesį varžybų metu ir ne tik? Kokia tavo patirtis, susijusi su tėvų dalyvavimu varžybose?
2. Kaip manai, kas labiausiai skatina, motyvuoja tave dalyvauti sportinėje veikloje?
3. Kokius pastebėjai pokyčius savo gyvenime pradėjus sportuoti (mokslas, elgesys šeimoje ir kitur, emocijos, bendravimas, pasitikėjimas savimi, tikslo siekimo jausmas, konkuravimas, nuovargis)?

Tėvų įtaka vaikų dalyvavimui sportinėje veikloje:

1. Kaip vertini savo tėvų galimybę dalyvauti tavo sportinėje veikloje? Gal galėtum atskleisti, ar jie turi galimybę tave nuvežti į treniruotes ir iš jų?

- Varžybų, sporto renginių, stovyklų, laiko klausimai? Ar tau to reikia?
2. Kokių pasiekimų iš tavęs tikisi tavo tėvai? Kaip tėvai apibūdintų tavo sportinę sėkmę? Kiek tavo sportavimas yra svarbus tavo tėvams?
  3. Kaip vertini tėvų–vaikų–trenerio bendravimą? Gal galėtum papasakoti savo santykius, bendravimą su treneriu? Ar tėvai domisi, bendrauja su treneriu, ar to reikia? Kaip vertini trenerio vaidmenį šiame procese?

Tėvų ir vaikų sąveika sportinėje veikloje:

1. Gal galėtum papasakoti, ką tau reiškia dalyvavimas sporte?
2. Tavo nuomone, kaip vaikų dalyvavimas sportinėje veikloje paveikė tave, tavo tėvus? Emocijos, santykiai, elgesys, bendravimas šeimoje? Teigiami ir neigiami aspektai. Gal kilo kokių nors sunkumų?
3. Kaip manai, ar pakito tavo ir tavo tėvų bendravimas, tarpusavio santykiai tau pradėjus sportuoti?
4. Kaip manai, kas lemia vaiko išlikimą sporte, jo dalyvavimą sportinėje veikloje?
5. Tėvų įsitraukimas į tavo sportinę veiklą – tavo nuomone, kuo jis naudingas? Tėvų įsitraukimas į tavo sportinę veiklą – tavo nuomone, kuo jis nenaudingas? Kas lemia gerus tėvų ir vaikų santykius? Kas svarbu geriems tėvų ir vaikų santykiams sporte?
6. Kaip tėvai gali padėti arba pakenkti sportuojantiems vaikams? Jei turėtumėte išvardyti viską, ką tėvai daro dėl jūsų sportavimo, kas tai būtų? Jei turėtumėte galimybę pasakyti tėvams, ką jie turėtų padaryti, kad jūs geriausiai pasirodytumėte per varžybas, ką pasakytumėte? Jei turėtumėte galimybę pasakyti tėvams, ką jie turėtų padaryti, kad jūs geriausiai jaustumėtės sportuodami, ką jūs pasakytumėte?

Ar norėtumėte ką nors pridurti?

Dėkoju už pagalbą.

Interviu analizės pavyzdys

Pasako itin akcentuodama	<p>149 Žitrint ką vadusim spaudimą. Būna visada tokių momentų, kad ai, tingiu, mama galiu neit į treniruotę? 150 Ne, ne negali. Jeigu tai yra spaudimas, tada taip. Tada reikalingas. Bet jeigu mes kalbam apie tai, kad 151 kūva tėvų stovi treniruotėje žitri, po treniruotės klausia, / kaip tas mano vaikas ar jau geriau, vat šitam as 152 nepritum. Nes tiek treneri tiek tam pačiam vaikui negerai. Kalbant apie tokį, kad ten kontroliuoj, tikriai, 153 domiesi, oį ten kodėl ten ne 5 įvarčius įmušei, o ten vienų įvartį, oį oį oį, tada taip. Tada tas pasidaro toks 154 nu, / klausimas ar reikalinga, nes vaikas dažniausiai pradeda jausti spaudimą tokį, kad jis nu nebeporai. Jam 155 pasidaro, nu per prievartį. Nes labai dažnai ir tai bėra paslaptis, kad tėvai realizuoja vaikuose savo svajonę. 156 Kadangi nei aš nei vyras nesvojiam bėti futbolininkais, / tai čia yra jo (vaiko) pasirinkimas. Ta prasme nei 157 vienas iš mūsų nepilnavom profesionalaus sportininko gyvenimo. Pas mias yra mažesnis sūmus, jisai 158 visiskai, jisai čia va į Kendo, jisai meina ir jisai futbolą palankydamo. bet jisai ne, jisai apie sporta nekalba 159 Jam vat smagiau va į teatrą kokį ten, pavaidint, bet mes niekas jo ir netampom po treniuotes. Tai tas 160 spaudimas, tai, kontrolė galbėt dangiau, mūjai, kodėl nemėjai, ar ne, nu kažkas tokio. Tau gal pagalbos 161 reikes, tau gal aprangos kažkokios trūksta ar ten dar kažko.</p>	Tėvų taikomas spaudimas
Įdomi mintis, įdomiai mama įvardina – „jis apie sportą nekalba“	<p>162 Tėvų elgesys varžybų metu? 163 Poilsio minučių metu, būdymas prilysti ir paaiškinti, kad ten vaikas ne ten stovi, ne ten stabdo, ar kažkaip 164 kitaip. Darba trenerio darba, ir tas turbūt yra /danginnoj sporto sakų, nesvarbu ar tai krepšinis, ar futbolas. 165 Jie kažkaip geriau viska žino už trenerį, už vaika, už visus sportininkus, jie žino geriausiai kur čia reikėjo 166 stovėti ir kur čia gaudyti. Galų gale / tai yra mokejimas atsirbėti ir stebėti iš sone, yra pats didžiausias 167 įpravalumas, ir didžiausia klaida kur tu bėndai kisti. Jeigu tu nepositiki vaiku, ir treneriu, tai tu keisk, keisk 168 trenerį, keisk sporto mokyklą, ar ne dar kažką tai, tu duok žmogui dirbti savo darbe. Nes aš visą laiką žitriu 169 taip kad nu aš tikrai nenorin, kad šalia manęs stovėtų ir aiškintų, žinot, dabar paspauskit tą raidę, dabar A, 170 o dabar B. Kad ateitų tam diktuotų. Tai tu nori tu ir rašyk tą straipsnį pati, jei šitai gerai moki. Nu tai čia 171 lygiai tas pats. Aš nenorin kad man aiškintų, o jie ten gali aiškinti.</p>	Tėvai-treneriai Tėvai – šoniniai stebėtojai
Tėvai per daug isitraukia, jie „dirba“ trenerio darba.	<p>172 Vienoks ar kitoks tėvų elgesys kaip tai veikia vaika, Jūsų manymu? 173 Aš manau, kad nepatenkintas veidas, / tai jeigu mes kalbam vėlgi jeigu tai tarkim smurtas, tai jis yra tam 174 tikru kelių rūšių. Ir vis dažniau kalba apie psichologinį smurtą, jo nesimato. / Tavo įvilgasai gali bėti daug 175 kamolėmusi negu smagūs, ir matys tik akrobatas, Pašalinis gali nepamastyti. Tai tarkim / vaikas nepapasakos, 176 kad va tėvis ar mama į mane pasižūrėjo taip kad aš prisikalam prie sienos, ir man mo to buvo labai bloga. 177 Vaikas dažniausiai nepapasakos, jis nemokės apibūdinti to žodžiais.</p>	Psichologinė įtaka
Kalba lėtai, ramiai, darydama pauzes, bet labai konkrečiai. Atskiros įžvalgos reikalaujanti mintis.		

Interviu analizių integracija

Tėvų įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą patyrimo fenomenas. Temų lentelė

Metatemos	Temos	Potemės
1. Tėvų suvokiama sporto vertė	Sportas ugdo ir vidinį paauglio tobulėjimą	Moralinis ugdymas Sporto filosofijos svarba Asmenybės savybės Asmenybės ugdymas
	Kovos už gyvenimą mokykla	Vaiko grūdinimas būsimiems gyvenimo iššūkiams Būdas atitraukti vaiką nuo galimo delinkventinio elgesio Galimybė socializuotis
2. Tėvų pažintis su vaiko sportiniu gyvenimu	Trenerio vaidmens pabrėžimas	Treneris kaip tėtis Treneris – autoritetas Treneris – pasitikėjimo vertas pavyzdys Treneris – mokytojas Neigiamas trenerio pavyzdys Treneris – tėvų ir vaikų suartėjimo sporte tarpininkas
	Varžybos, traumos, laimėjimai ir pralaimėjimai	Sporto varžybos – fizinė ir emocinė saviraiška Neišvengiamos sporte – traumos Laimėjimai ir pralaimėjimai – tai žingsnis į kažką tobulesnio
3. Tėvų įsitraukimo į vaikų sportinę veiklą raiška	Tėvų pastangos įkvėpti vaiką sportui	Pastangos ugdant dar negimusį vaiką Vyraujanti sportavimo kultūra šeimoje Vyresniojo brolio autoritetas Prigimtiniai vaiko elgesio ypatumai Tėvų aistra realizuojama per vaiką
	Tėvų įsitraukimo į vaiko sportinį gyvenimą sunkumai	Finansinio palaikymo svarba Aplinkinių kritika Laiko planavimas tampa kitoks Itin sudėtingas ir nekontroliuojamas santykis su savo sportuojančiu vaiku Paauglystė ir tolstantis vaikas

Metatemos	Temos	Potemės
	Tėvų įsitraukimo į vaikų sportavimą laipsnis ir forma	Siekis būti draugu savo vaikui Atsargus tėvų įsitraukimas Palaikantis tėvų įsitraukimas Psichologinio palaikymo svarba Per didelis įsitraukimas Įkyrus tėvų įsitraukimas Suvaidintas tėvų įsitraukimas Nekultūringas tėvų įsitraukimas Tėvų orientavimasis į vaiko sportinį rezultatą Siekis per vaiką uždirbti pinigų Psichologinio smurto apraiškos Tėvų taikoma prievarta, spaudimas
	Tėvų ir vaikų sąveika	Bendros temos Bendri tikslai Lydėjimas į treniruotes ir iš jų suartina
	Pakitęs tėvų gyvenimas	Viskas pasikeičia jau vaikui gimus Būti sportuojančio vaiko tėvais – tai darbas su savimi Tėvai patys pradeda sportuoti Tėvų ir tėvų sąveika Nauji įgūdžiai ir žinios Tai dar vien veikla prie visų kitų
	Tėvų įsitraukimo į vaikų sportą emocinis atspindys	Džiaugsmas matant sportuojantį vaiką Laimė matyti tobulėjančią vaiką Didžiavimasis savo vaiku Ateities vizijos Sportinių pasiekimų džiaugsmas

**Paauglių dalyvavimo sportinėje veikloje ir santykio su tėvais patirtys.
Temų lentelė**

Metatemos	Temos	Potemės
	Paauglių emocijų raiška dalyvaujant sporte	Mėgavimasis sportu Varžybų sukeltos emocijos Traumų sukeltos emocijos Laimėjimų ir pralaimėjimų emocijų raiška
1. Paauglių prierašumas sportui	Prierašumas treneriui	Treneriai – antrieji tėvai Treneris – draugas Idealaus trenerio paveikslas
	Paauglių sportinio gyvenimo kaina	Laiko stoka draugams Tolstantys draugai Su draugais jau nėra nieko bendra Geri draugai supranta ir linki sėkmės
	Tėvų pirmasis vaidmuo vaikų sporte	Dar visai mažo vedimas Kitas šeimos autoritetas
2. Tėvų įsitraukimas paauglių akimis	Kitoks nei įprastai bendravimas su tėvais	Sportas tėvus ir vaikus suartino Sportas dar labiau suartino seserį ir brolių Kitokie pasikalbėjimai Abipusio bendravimo poreikis
	Vaikų suvokiamas tėvų palaikymas	Tėvų įsitraukimo poreikis, kol jie buvo maži Iš paskutiniųjų stengiasi įsitraukti Tėvai į tai įsiliedavo Paauglystė ir tolstantys tėvai Perdėta priežiūra Įkyrus tėvų kišimasis Konfliktinės situacijos tarp tėvų ir trenerių Demotyvuojantis tėvų elgesys

Metatemos	Temos	Potemės
		Psichologinis spaudimas Tėvai nedaro jokios įtakos sportavimui Sportas atskyrė nuo tėvų
	Paauglių poreikis tėvų įsitraukimui į jų sportavimą silpnėja	Tėvų palaikymo reikia tik dėl pinigų Tėvai trukdo Tėvų palaikymo reikia, bet...
3. Paauglių mintys tėvams	Paauglių vizija apie tai, koks turėtų būti tėvų įsitraukimas	Kol mažas, reikia jam leisti daug ką pabandyti Reikia pagalvoti, ar reikia likti ir kodėl likti sporte Tėvai turi nespausti Tėvai turi pasitikėti Reikia pačiam vaikui leisti spręsti

Tyrėjos kompetencija buvo ugdoma 2014–2016 m. vykusiųose mokymuose:

1. 2014 m. rugpjūčio 18 d. (Kopenhagos universitetas, Danija). „Qualitative Methods“. Tarptautiniai doktorantų mokymai. Dr. Ch. Svendler (Kopenhagos universitetas).
2. 2014 m. rugpjūčio 17–23 d. International Summer School for Young Researchers – Course for PhD Students: University of Copenhagen, Danija. Department of nutrition, exercise and sports (6 kreditai).
3. 2015 m. kovo 25–27 d. Fenomenologinių tyrimų institutas. Seminarų ciklas: „Teorinis-praktinis seminaras: kokybiniai tyrimai“. Seminaro trukmė – 20 ak. val. Dr. Agnė Matulaitė (Vilniaus universitetas).
4. 2015 m. balandžio 13–17 d. (Lietuva). „Introduction to Qualitative Research in Sport and Physical Activity“. Dr. Laura Purdy (United Kingdom, Edge Hill University).
5. 2015 m. gegužės 20–22 d. Seminarų ciklas: Fenomenologiniai tyrimo metodai. „Fenomenologinių tyrimų pristatymo ir viešo gynimo laboratorija“. Dr. Agnė Matulaitė (Vilniaus universitetas).
6. 2015 m. lapkričio 18–20 d. Seminarų ciklas: Fenomenologiniai tyrimo metodai. J. A. Smith interpretacinė fenomenologinė analizė. Seminaro trukmė – 20 ak. val. Dr. Agnė Matulaitė (Vilniaus universitetas).
7. 2015 m. gegužės 18 d. – birželio 23–27 d. PhD Course: Scientific Quality, Position and Relevance in Sport Sciences: Malmö University, Švedija (7,5 kreditai).
8. 2015 m. rugpjūčio 27–28 d. (Aalborg, Danija). Mixed Methods Research Design – Advanced. Michael D. Fetters, Professor, MD, MA MPH and Timothy C. Guetterman, Research Fellow, PhD (University of Michigan, United States of America).
9. 2015 m. gruodžio 10–11 d. Seminarų ciklas: Fenomenologiniai tyrimo metodai. Teorinis-praktinis seminaras „Giluminiai interviu psichologijoje ir socialiniuose moksluose“. Seminaro trukmė – 20 ak. val. Dr. Agnė Matulaitė (Vilniaus universitetas).
10. 2016 m. sausio 21–22 d. Seminarų ciklas „Fenomenologiniai tyrimo metodai“. Teorinis-praktinis seminaras „Pažintis su klasikineis fenomenologinės analizės metodais“. Seminaro trukmė – 20 ak. val. Dr. Agnė Matulaitė (Vilniaus universitetas).

11. 2016 m. liepos 14–15 d. (Michigan, JAV). Writing Mixed Methods Research for Publication with the University of Michigan Mixed Methods Research & Scholarship Program. Mokymų trukmė – 20 ak. val. John. W. Creswell, PhD (Harvard University, University of Lincoln and University of Michigan, United States of America), Michael D. Fetters, MD, MA MPH (University of Michigan, United States of America) and Timothy C. Guetterman, PhD (University of Michigan, United States of America).

Mokinių prieraišumo su tėvais skalės faktorinės analizės duomenys

Teiginiai	Faktoriai		
	BT	PT	AT
28. Jei tėvai žino, jog mane kažkas neramina ar liūdina, apie tai manęs paklausia	0,69		
20. Tėvai skatina mane išsipasakoti apie savo problemas	0,67		
17. Aš pasakoju tėvams apie savo problemas ir rūpesčius	0,63		
8. Mano tėvai pastebi, kai esu dėl ko nors nusiminęs (-usi)	0,62		
26. Kai man reikia išsikalbėti apie savo problemas, galiu pasitikėti savo tėvais	0,62		
16. Tėvai padeda man geriau suprasti save	0,60		
6. Man patinka žinoti tėvų nuomonę apie tai, kas mane neramina	0,54		
5. Galiu pasitikėti savo tėvais, spręsdamas (-a) problemas	0,47		
7. Manau, kad neverta tėvams rodyti savo jausmų kai esu nuliūdęs (-usi)	0,25		0,47
15. Mano tėvai turi savų rūpesčių, todėl aš jų netrukdu su savaisiais	0,13		0,51
2. Mano tėvai yra geri		0,57	
3. Norėčiau turėti kitokius tėvus		0,55	
4. Tėvai mane priima tokį (-ią), koks (-ia) aš esu		0,55	
1. Mano tėvai gerbia mano jausmus		0,51	
13. Kai kalbuosi su tėvais, jiems rūpi mano nuomonė		0,35	
14. Tėvai išklauso mano nuomonę	0,57	0,39	
10. Tėvai iš manęs tikisi per daug		0,37	
21. Tėvai mane supranta	0,52	0,43	
24. Aš pasitikiu savo tėvais		0,49	
23. Kai aš dėl ko nors pykstu, tėvai stengiasi mane suprasti		0,30	
22. Nežinau, kuo galėčiau pasitikėti			0,61
27. Niekas manęs nesupranta			0,57
25. Tėvai nesupranta mano problemų			0,55
19. Iš tėvų nesulaukiu daug dėmesio namuose			0,47
9. Aš gėdijuosi arba jaučiuosi kvailai, kalbėdamas (-a) apie savo problemas su tėvais			0,46
11. Man dažnai būna liūdna namuose			0,44
12. Aš būnu prislėgtas (-a) kur kas dažniau nei tėvai apie tai žino			0,54
18. Aš pykstu ant savo tėvų			0,32
Paaiškinančios dispersijos dalis %	18,76	29,81	40,78

Mokinių prieraišumo su bendraamžiais skalės faktorinės analizės duomenys

Teiginiai	Faktoriai		
	Bendravimas su tėvais	Pasitikėjimas tėvais	Atitolimas nuo tėvų
7. Draugai skatina išsipasakoti apie tai, kas mane neramina	0,75		
25. Jei draugai žino, jog mane kažkas neramina ar liūdina, apie tai paklausia	0,73		
17. Draugams rūpi, kaip aš jaučiuosi	0,69		
24. Aš pasakau draugams apie savo problemas ir rūpesčius	0,67		
19. Kai mane kažkas neramina ar liūdina, galiu pasitikėti draugais, žinau, jog jie išklausys	0,66		
2. Draugai pastebi, kai esu dėl ko nors nusiminęs (-usi)	0,63		
16. Draugai padeda man geriau suprasti save	0,59		
1. Man patinka žinoti draugų nuomonę apie tai, kas mane neramina	0,58		
3. Kai kalbuosi su draugais, jiems svarbi ir mano nuomonė	0,51		
9. Aš noriu dažniau susitikti su draugais	0,41		
13. Mano draugai yra geri		0,65	
14. Su draugais man lengva bendrauti		0,63	
5. Norėčiau turėti kitokius draugus		0,59	
8. Draugai mane priima tokį (-ią), koks (-ia) esu		0,58	
20. Aš pasitikiu savo draugais		0,54	
12. Draugai išklauso, ką aš noriu pasakyti		0,46	

21. Draugai gerbia mano jausmus		0,44	
6. Draugai mane supranta		0,44	
15. Kai aš dėl ko nors pykstu, draugai stengiasi mane suprasti		0,32	
22. Draugai ne visada žino, kad aš esu nusiminęs (-usi)			0,74
10. Mano draugai nesupranta mano problemų			0,62
4. Aš gėdijuosi arba jaučiuosi kvailai, kalbėdamas (-a) apie savo problemas su draugais			0,55
11. Būdamas (-a) su draugais jaučiuosi tarsi nepritapčiau prie jų			0,39
23. Draugai pyksta ant manęs be jokios priežasties			0,38
18. Aš pykstu ant savo draugų			0,36
Paaškinančios dispersijos dalis %	23,54	39,43	45,84